

İFTİHÂR VE YÂDİGÂR

SADBERK HANIM MÜZESİ
OĞUZ AYDEMİR HATIRA MENDİLLERİ KOLEKSİYONU

GLORIFICATION AND COMMEMORATION

SADBERK HANIM MUSEUM
THE OĞUZ AYDEMİR COMMEMORATIVE HANDKERCHIEF COLLECTION

تاریک

تاریک

یادگار مجلس سبغوثان

فیء کانون اول سنه ۱۳۲۴

تاریک

تاریک

SADBERK HANIM
MÜZESİ

İFTİHÂR ve YÂDİGÂR
SADBERK HANIM MÜZESİ
OĞUZ AYDEMİR
HATIRA MENDİLLERİ KOLEKSİYONU

GLORIFICATION AND COMMEMORATION
SADBERK HANIM MUSEUM
THE OĞUZ AYDEMİR COMMEMORATIVE
HANDKERCHIEF COLLECTION

Proje koordinatörü **Project coordinator**
Hülya Bilgi

KATALOG CATALOGUE

Kitabı hazırlayan **Prepared by**
Mehmet Bezman

Yazarlar **Authors**
Mehmet Bezman
Saro Dadyan

Editör **Editor**
Emre Ayvaz, Mümkün

İngilizce çeviri **English translation**
Priscilla Mary Işın

Son okuma **Proofreading**
Sarah Baruch

Kataloga katkıda bulunanlar
Contributors to the catalogue
Bahattin Öztuncay
Banu İşlet Sönmez
Baykar Demir
Cengiz Aydemir
Charikleia Sotiriadou Kalata
Lidya Durmazgüler
Mehmet Emin Güleçyüz
Onur Caymaz
Ozan Torun
Ömer Koçyiğit
Refet Yalçın Balata
Süzet Elkabes

Teşekkürler **Acknowledgements**
Engin Akyürek
Hilal Ortaç
Meri Tek
Nûkhet Everi
Sedat Bornovalı
Sena Yılmaz

Fotoğraflar Photographs
Katalog ve sayfa numaraları aşağıda belirtilen
eserler dışındaki tüm eser fotoğrafları
Hadiye Cangökçe'ye aittir.
Photographs of all exhibits except those listed
below have been taken by Hadiye Cangökçe.
Aydın Berk Bilgin: kat. no. cat. nos. (35, 39, 40,
41, 43, 48)

Kitap tasarımı **Book design**
Kemal Kara

Baskı **Printed by**
Mas Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Hamidiye Mahallesi Soğuksu Cad.
No: 3 Kağıthane 34408 İstanbul, Türkiye
T. + 90 212 294 10 00 kitap@masmat.com.tr
Sertifika No **Certificate No** 44686

ISBN: 978-605-9606-57-8
İstanbul, 2025

© 2025 Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi

Her hakkı mahfuzdur. Bu yayının hiçbir bölümü
kopya edilemez. Dipnot vermeden alıntı yapılamaz ve
Sadberk Hanım Müzesi'nin izni olmadan elektronik,
mekanik, fotokopi ve benzeri yollarla kopya edilemez,
yayınlanamaz.

© 2025 Vehbi Koç Foundation Sadberk Hanım Museum

All rights reserved. No part of this book may be
reproduced or transmitted in any form or by any
means, electronic, mechanical, photocopying,
recording or otherwise, without the permission of
the Sadberk Hanım Museum, or quoted without
acknowledgement of the source.

SERĞİ EXHIBITION

Küratör **Curator**
Ozan Torun

Sergi tasarımı **Exhibition design**
Umut Durmuş Cultural Works

Tekstil restorasyon ve konservasyon
Textile restoration and conservation
Elif Kıran
Samed Ercan
Büşra Balçık

Müze sergi ekibi **Museum exhibition team**
Lâle Görünür
Havva Furat Ay
Makbule Merve Uca
Selin Esen Dostoğlu
Burcu Tepebaş
Selin Ongan
Yeşim Ecevit
Berrin Caka
Burak Üryani Söylemez
Mevlûde Kurt
Gökay Işık
Esra Demirbağ

Teknik destek **Technical support**
Şahin Demir
Erdoğan Kaya

Sadberk Hanım Müzesi
Piyasa Caddesi No: 25
Büyükdere 34453
İstanbul-Türkiye
T. +90 212 242 38 13
F. +90 212 242 03 65
www.sadberkhanimmuzesi.org.tr
info@sadberkhanimmuzesi.org.tr

İFTİHÂR ve YÂDİGÂR

SADBERK HANIM MÜZESİ
OĞUZ AYDEMİR HATIRA MENDİLLERİ KOLEKSİYONU

GLORIFICATION AND COMMEMORATION

SADBERK HANIM MUSEUM
THE OĞUZ AYDEMİR COMMEMORATIVE HANDKERCHIEF COLLECTION

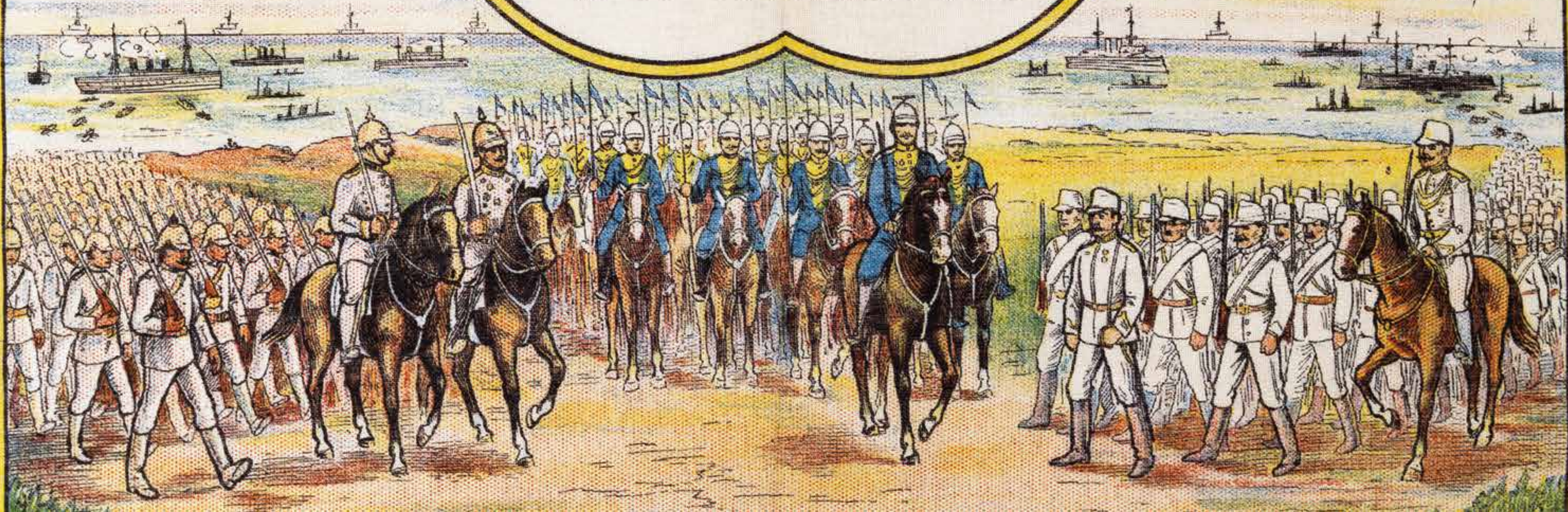
İÇİNDEKİLER

CONTENTS

ÖNSÖZ Ömer M. Koç	9	FOREWORD Ömer M. Koç
YARIM ASIRLIK BİR KOLEKSİYONUN DOĞUŞU H. Oğuz Aydemir	13	A HALF-CENTURY COLLECTION IS BORN H. Oğuz Aydemir
SUNUŞ Dr. Mehmet Bezdan	19	INTRODUCTION Dr Mehmet Bezdan
KIRIM SAVAŞI'NDAN 93 HARBİ'NE HATIRA MENDİLLERİ	23	COMMEMORATIVE HANDKERCHIEFS FROM THE CRIMEAN WAR TO THE RUSSO-TURKISH WAR
II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ HATIRA MENDİLLERİ	47	COMMEMORATIVE HANDKERCHIEFS DATING FROM THE REIGN OF ABDÜLHAMİD II
MEŞRUTİYET DÖNEMİNDEN HATIRA MENDİLLERİ	93	COMMEMORATIVE HANDKERCHIEFS FROM THE PERIOD OF CONSTITUTIONAL MONARCHY
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SON SAVAŞLARINA DAİR MENDİLLER	159	HANDKERCHIEFS COMMEMORATING THE WARS OF THE LATE OTTOMAN PERIOD
MISIR HATIRA MENDİLLERİ	259	HANDKERCHIEFS COMMEMORATING EGYPT
CUMHURİYET DÖNEMİ MENDİLLERİ	275	HANDKERCHIEFS FROM THE REPUBLICAN PERIOD
KUTLAMA, ANMA VE TANITMA AMAÇLI MENDİLLER	299	COMMEMORATIVE AND SOUVENIR HANDKERCHIEFS
DİNİ TEMALİ MENDİLLER	361	HANDKERCHIEFS WITH RELIGIOUS THEMES
GÜNDELİK HAYATA VE KURUMLARA DAİR MENDİLLER	389	HANDKERCHIEFS ON EVERYDAY LIFE AND INSTITUTIONS
KAYNAKÇA	412	REFERENCES
DİZİN	416	INDEX

Wir Stehen So Fest
Als Wie
Die Mauern

سلطان محمد خاندان خانی

دشمن جو قیسا

ÖNSÖZ

FOREWORD

ÖMER M. KOÇ

SADBERK Hanım Müzesi bünyesinde, Sayın H. Oğuz Aydemir’in hakiki bir koleksiyoner sevgisi ve emeğiyle oluşturduğu nadide “hatıra mendilleri” koleksiyonunu sunan bu kitabı okuyuculara takdim etmekten dolayı çok mutluyuz.

Hatıra mendillerinin pek çok büyük ülke gibi Osmanlı İmparatorluğu’nda da müstesna bir gelenek olduğunu biliyoruz. Kitaplardan, arşiv belgelerinden farklı olarak bir kullanım nesnesi olan mendillerin üzerine basılan resimler ve yazılar, tarihî bilgilerin coğrafi olarak yayılmasını, elden ele aktararak toplumsal hafızanın gelecek nesillere taşınmasını sağlıyor. H. Oğuz Aydemir’in yıllar içinde oluşturduğu bu kıymetli koleksiyonu Sadberk Hanım Müzesi’ne bağışladığı için duyduğum memnûniyeti ifâde etmek isterim.

Bu kitapta bir araya gelen hatıra mendilleri, bizlere 19. yüzyılın ortasından 20. yüzyılın ortasına uzanan çalkantılı dönemin hikâyesini pek alışık olmadığımız bir şekilde anlatıyor. Mendillerde, Kırım Savaşı’ndan II. Abdülhamid devrine, İkinci Meşrutiyet’ten Balkan Savaşları’na, Enver Paşa’dan Resneli Niyazi Bey’e, Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hanedanı’ndan Cumhuriyet yıllarına ve Mustafa Kemal

AS the Sadberk Hanım Museum, we are thrilled to present readers with this book featuring a collection of rare ‘commemorative handkerchiefs’ created by H. Oğuz Aydemir, a selection of pieces meticulously gathered with the passion and work of a true collector.

Commemorative handkerchiefs are known to have been an exceptional tradition in the Ottoman Empire, as in many other great countries. Unlike books and archival documents, the pictures and inscriptions printed on handkerchiefs –the latter being objects of everyday use– enable the geographical dissemination of historical information and the transfer of social memory to future generations by passing from hand to hand. I am delighted that H. Oğuz Aydemir donated this valuable collection, established over the years, to the Sadberk Hanım Museum.

The commemorative handkerchiefs gathered in this book tell us the story of the turbulent period from the mid-19th to the mid-20th century in an unusual way. On the pieces, we see many important historical events and personalities, from the Crimean War to the reign of Abdülhamid II, from the Second Constitutional Era to the

Atatürk’e kadar, pek çok mühim tarihî hâdise ve şahsiyeti görüyoruz.

Geniş Osmanlı coğrafyasının dört bir tarafından resimli bilgiler sunan bu mendiller, tarihe şahitlik eden birer belge niteliğinde. Mendiller, bir zamanlar insanların ceplerinden eksik etmediği, en mahrem eşyalardan biriydi. Savaş, barış, kahramanlık ve hezimet hikâyeleri insanların vücutlarına temas eden, yanlarından ayırmadıkları bir eşyaya basılarak elden ele dolaştığında, toplumsal hafızaya da çok daha gündelik ve derin bir şekilde nüfûz etmiş oluyor.

Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu’na yeni bir zenginlik katan bu mendilleri seneler boyunca büyük bir heyecan ve titizlikle toplayan ve koleksiyonu vücûda getiren H. Oğuz Aydemir’e, metinleriyle kitaba akademik ve tarihî derinlik katan Dr. Mehmet Bezdâ ve Saro Dadyan’a, kataloğun gün ışığına çıkmasındaki katkısı için Müze Direktörü Hülya Bilgi’ye teşekkür ederim.

Balkan Wars, from Enver Pasha to Niyazi Bey of Resen, from the Dynasty of Mehmed Ali Pasha of Kavala to the Republican years, and Mustafa Kemal Atatürk.

These pieces offering pictorial records from every corner of the vast Ottoman territory are documents that bear witness to historical events. Handkerchiefs were once one of the most intimate things that people kept in their pockets; thus, when stories of war, peace, heroism, and defeat are printed on such items with direct contact to people’s bodies and are carried along and passed from hand to hand, they penetrate the collective memory in a more mundane and lasting fashion.

I would like to extend my gratitude to H. Oğuz Aydemir for collecting and bringing to life these handkerchiefs obtained with enthusiasm and rigour throughout the years; their gathering ultimately brought a new richness to the Sadberk Hanım Museum. I also would like to thank Dr Mehmet Bezdâ and Saro Dadyan for bringing depth to the publication with their academic and historical contributions, and Hülya Bilgi, Director of the Museum, for her efforts in bringing about the catalogue.

YARIM ASIRLIK BİR KOLEKSİYONUN DOĞUŞU

A HALF-CENTURY COLLECTION IS BORN

H. OĞUZ AYDEMİR

1975 senesinde Amsterdam Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimi aldığım sırada sömestr tatili için İstanbul'a dönmüştüm. Tatilin ilk günleriydi ve Nuruosmaniye'de bir arkadaşşıma ait antikacı dükkânını geziyordum. Çok fazla objenin karışık halde bulunduğu bir dükkândı. Objeleri incelerken duvarda büyük bir çerçeve gördüm. Biraz daha yakından baktığımda çerçevedeki resmin bir kâğıdın değil, zarif bir kumaşın üzerine basılmış olduğunu fark ettim. Kare şekildeki çerçevenin üst yarısında bir savaş resmedilmişti, hemen altındaysa savaşın gerçekleştiği bölgenin haritası vardı. Harita üzerinde de bazı noktalar işaretlenmiş, notlar düşülmüştü. O gün kafamda beliren soruların hepsinin cevabını alamasam da bu eserin bir hatıra mendili olduğunu ve 19. yüzyılın sonlarında, Osmanlı ordusunun Yunanlara karşı kazandığı bir zaferin anısına basıldığını öğrendim.

Bu bilgi beni bir sonraki soruya götürdü: Neden kâğıt üzerine değil de mendil üzerine basılmıştı? Daha sonra hatıra mendillerinin köklü bir geleneğe sahip olduğunu ve sadece Osmanlı İmparatorluğu'nda değil, diğer büyük ülkelerin geleneklerinde de var olduğunu öğrendim. Amaç, bir kumaşın üzerine basılan resim ve

WHILE I was taking a master's degree at Amsterdam University in 1975, I returned to Istanbul for a holiday. A few days later I was looking around an antique shop belonging to a friend of mine in Nuruosmaniye. The cluttered shop was filled with all kinds of objects. As I was examining them, I noticed a large frame. When I looked closer, I saw that the picture was not paper but printed on a square of fine fabric. In the top half was a battle scene, and below it a map of the region where the battle had taken place. Certain points on the map were marked with symbols, and there were some annotations. I did not get the answers to all the questions that came to mind that day, but I learned that this was a commemorative handkerchief which had been printed in the late 19th century in commemoration of an Ottoman victory over the Greeks.

This information took me to the next question: Why was it printed on a handkerchief instead of paper? Afterwards, I discovered that commemorative handkerchiefs were a long-standing tradition, not only in the Ottoman Empire but in many other countries. The object of printing pictures and texts on fabric was

yazılardan oluşan bilgilerin, deyim yerindeyse, elden ele, nesilden nesile ulaşmasını ve böylece tarihî olayların hatırlanmasını sağlamaktı. Fakat hatıra mendillerinin ilk amacı propagandaydı. Bu amacı büyük imparatorluklara ait mendillerde sıkça görebiliyoruz. Padişahlar, geniş Osmanlı coğrafyasının bir köşesinde yaptıkları büyük imar ya da mühendislik çalışmalarının böyle mendiller aracılığıyla imparatorluğun diğer bölgelerinde de öğrenilmesini sağlıyor; kazanılan zaferleri, tarihî öneme sahip olayları ya da isimlerini ölümsüzleştirmek amacıyla yaptıkları büyük eserleri mendillerin üzerine işleterek topraklarının her köşesine iletme şansı buluyorlardı. Bunun en güzel örneklerinden biri Hicaz Demiryolu için basılan hatıra mendilleridir. Zekice bir fikir, zira kumaş kâğıda kıyasla zorlu şartlar karşısında daha dayanıklı bir malzemedir. Kumaşın bu avantajı belli ki mendili zaman içinde bir aksesuar olmanın da ötesine taşımış ve sonunda böyle hatıra mendilleri ortaya çıkmıştı.

Aldığım eğitimin de bir yansıması olarak öğrenmenin, araştırmanın ömür boyu devam eden, asla sonlanmayacak bir eylem olduğunu biliyordum. Öyle de oldu. Mendiller ve üzerlerine resmedilmiş tarihî olaylar hakkında öğrendiğim her yeni şey konuya ilgimin artmasına neden oldu. Mendillerin üzerinde bazen herkesin mâlûmu olan büyük tarihî olaylar resmedilse de mendiller aracılığıyla tarihin satır aralarında kalmış ve pek kimsenin bilmediği olayları keşfetme şansım da oldu. Bunlardan biri, gerçekleştirdiğim sergilerde de çok ilgi gören, Britanyalılar tarafından Çanakkale Savaşı hakkında hazırlanmış bir mendildi. Çanakkale Savaşı’yla ilgili pek çok şey biliniyordu, ancak bu mendilin sol alt köşesinde görülen, Birleşik Krallık’ın

that in this way they would pass from hand to hand and generation to generation, so preserving the memory of historical events. Yet the principal aim of commemorative handkerchiefs was propaganda, as can often be observed in the case of handkerchiefs produced by empires. By means of such handkerchiefs, the Ottoman sultans spread news of major new buildings, infrastructure projects, victories, and events of historical importance to other parts of the empire, thereby immortalising their names through their major achievements. Among the most striking examples of this are commemorative handkerchiefs printed to commemorate the Hejaz Railway. Using fabric instead of paper was a clever idea, since it is a more hard-wearing material, capable of surviving adverse conditions. What is more, handkerchiefs were a widely used accessory, and so commemorative handkerchiefs came into being.

My education has taught me that learning and researching are lifelong processes. Thus it proved. Everything I learned about handkerchiefs and the historical events depicted on them heightened my interest. The handkerchiefs sometimes depicted major historical events familiar to everyone, but sometimes introduced me to far less well-known events in the margins of history. One example was a handkerchief on the subject of the Gallipoli Campaign produced in England. This has aroused particular interest at exhibitions of my collection. A lot is known about the Gallipoli Campaign, but the colonial flag that the British were planning to use if they won the campaign, depicted in the lower left corner, was being seen by most people for the first time on this handkerchief. This demonstrated that the enemy was so confident of winning the Gallipoli Campaign that

savaşı kazanması halinde kullanılacak sömürge bayrağı çoğu kişi tarafından ilk kez bu mendilde görüldü. Bu, Çanakkale önlerine gelen düşman güçlerinin kendilerinden ne kadar emin olduklarını, dahası kazandıklarında nasıl bir sömürge bayrağı kullanacaklarını daha savaş başlamadan tasarladıklarını gösteriyordu.

Beni heyecanlandıran ve koleksiyonun önemli parçalarından olduğunu düşündüğüm bir diğer mendilse Birinci Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde Osmanlı İmparatorluğu tarafından Britanya’ya sipariş edilen, ücreti de ödenen fakat alınamayan dretnotlar hakkında. Dretnot, 20. yüzyılın başlarında üretilmeye başlanmış zırhlı savaş gemilerinin genel adı. Balkan Savaşları’nın ardından Osmanlı donanmasının yenilenmesi gündeme gelmiş ve bunun üzerine Donanma-i Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemiyeti kurulmuştu. Bu cemiyetin amacı, Osmanlı donanmasını yeni gemilerle güçlendirmektir. Bunun için halktan yardım toplanmış, Birleşik Krallık’a zırhlı sipariş edilmiş ve ilk zırhlıya dönemin padişahı Sultan V. Mehmed Reşad’ın isminden yola çıkılarak “Reşadiye” ismi verilmişti. İkinci zırhlıya da “Sultan Osman” ismi verilecekti. Ancak Birleşik Krallık hükûmeti, inşaları 1914 yılında tamamlandığı halde “Sultan Osman” ve “Reşadiye” zırhlılarını teslim etmedi.

İşte bu mendiller de halktan para toplamak amacıyla üretilmiş hatıra objeleri. Ancak sadece birer obje ve hatıra unsuru olarak değerlendirilmeleri doğru olmaz. Aynı zamanda ülkemizin içinden geçtiği siyasi, ekonomik ve kültürel olayları yansıtan birer ayna olarak da görülebilirler. Bu perspektiften bakıldığında, hatıra mendilleri çok katmanlı bir hikâyenin okunmasına imkân veren tarihî unsurlardır.

Elbette bir koleksiyonun pek çok aşaması var. İlginizle

even before the fighting began, they had designed the flag they would use for their new colony.

The subject of another handkerchief, which I find fascinating and consider to be one of the most important pieces in the collection, is the dreadnoughts that the Ottoman Empire ordered from the United Kingdom just before the First World War. Despite being paid for, these ships were never delivered. ‘Dreadnought’ was the term used for the armoured battleships that began to be used in the early 20th century. Following the Balkan War, the Ottomans decided that their navy needed to be modernised, and founded the Ottoman Navy National Aid Society in order to raise funds for the purchase of new ships. Public donations were collected and two armoured battleships were ordered from the United Kingdom. The first was named ‘Reşadiye’ after the reigning Sultan Mehmed V Reşad. The second was to be called ‘Sultan Osman’. However, although both ships were completed in 1914, the United Kingdom refused to hand them over.

These handkerchiefs were produced in order to encourage public donations. It would be misleading to regard such handkerchiefs just as objects and souvenirs. They can be seen as mirrors reflecting the political, economic and cultural events that were taking place. When viewed from this perspective, commemorative handkerchiefs are historical documents that throw new light on a multi-faceted story.

Naturally, a collection develops in many stages. With increasing interest comes more research, learning, new questions and the excitement of discovering the answers to these questions. Then your travels begin. I travelled widely both in Turkey and around the world, finding and

birlikte artan araştırma, öğrenme, yeni sorular sorma ve bu sorulara cevaplar bulma heyecanınızı bir süre sonra seyahatleriniz takip etmeye başlıyor. Ben de zaman içinde, hem ülkemizde hem de dünyanın dört bir tarafında yaptığım seyahatlerde farklı kültür ve dönemlere ait mendilleri tanıma, inceleme ve koleksiyonuma katma şansını elde ettim. Bizim tarihimizden Tanzimat ve İkinci Meşrutiyet dönemleri, Lozan Antlaşması, Kurtuluş Savaşı ve elbette Mustafa Kemal Atatürk’e dair mendiller kadar Britanya kraliyet ailesine ait mendiller de dikkatimi çekti. Taht değişimleri sırasında hemen her detayın mendillere yansıması ve yüzlerce yıldır devam eden bu köklü geleneğin mendillerde izlenebilmesi çok etkileyiciydi. Koleksiyonun bu parçaları sadece tarihi değil, kültürel okumalar yapmamıza da olanak sağlıyor.

Bir noktadan sonra sadece koleksiyonunuzu genişletme çabası içinde olmuyorsunuz. Zamanla ülkenizin kültürel hayatına katkı sağlamak, arkanızda bir eser bırakmak için de çabalamaya başlıyorsunuz. Ülkenize ait daha iyi bir koleksiyon oluşturmak ve bu koleksiyonu daha geniş kitlelere ulaştırarak insanların düşünce dünyasına katkı sunmak istiyor ve bu noktada da koleksiyonun geleceğini düşünmeye başlıyorsunuz. Bu nedenle, elli yıl önce, yirmi beş yaşındayken başladığım ve öğrenme tutkusunun peşinde koşarak oluşturduğum bu koleksiyonu bugüne kadar pek çok şehirde sergiledik. Bunu yaparken önceliğimiz hep kültür bilincine katkıda bulunmaktı. Tabii bununla eşzamanlı olarak dünyadan olabildiğince özel hatıra mendili örneklerini toplayarak her açıdan zengin bir koleksiyon oluşturma çabam da devam etti. Zaman içinde bir yandan Birinci Dünya Savaşı, İttihat ve Terakki gibi Türkiye tarihi

examining handkerchiefs belonging to different cultures and periods, and making additions to my collection. As well as handkerchiefs relating to our history, such as the Tanzimat and Second Constitutional eras, the Treaty of Lausanne, the War of Independence and of course influential figures such as Mustafa Kemal Atatürk, I became interested in those on the subject of the British royal family. It was fascinating to see almost every detail of new accessions to the throne reflected in these handkerchiefs, which had become such a deep-rooted tradition. As these show, the collection enables us to understand not just history but cultural changes.

After a time, you are no longer endeavouring merely to expand your collection, but also to contribute to the cultural life of your country. You begin to think about the future of the collection and wish to leave behind a lasting legacy. Thus, you want to make a better collection that belongs to your country, and by making it available to a wider public, contribute to their intellectual outlook. That is why the collection I began making fifty years ago at the age of 25, and which has grown as I pursued my passion to learn more, has been exhibited in many cities over the years. In doing so, my principal concern was to make a contribution to cultural awareness. Of course, at the same time, I continued to collect the most interesting commemorative handkerchiefs from around the world in order to create a collection that was as diverse as possible. Over the course of time, handkerchiefs of importance for aspects of Turkish history, such as the First World War and the Committee of Union and Progress, and those produced in countries including Egypt, France and Russia have been added to it.

açısından önemli konuları ve olayları işleyen mendiller bir yandan da Mısır, Fransa, Rusya gibi ülkelere ait mendiller koleksiyona dahil oldu.

Bir süre sonra önemli müzayede evleri koleksiyonla ilgili önerilerde bulunmaya başladılar ki bu da amaçladığımız noktaya geldiğimizi ve koleksiyonun belli bir seviyeye ulaştığını gösteren önemli bir işaretti. Bu noktada artık başka bir zorlu sınavla karşı karşıyaydık: Mendillerin bakımı, muhafazası ve geleceğe aktarılması. Kumaşın korunması gibi zor bir işi gerçekleştirmek için birçok uzmana danıştık. Mendilleri nemden ve diğer dış ortam etkilerinden koruyacak şartları yerine getirmek için çok zaman ve emek harcadık ve koleksiyonun sağlıklı bir şekilde geleceğe aktarılmasını sağladık. Ülkemizin önemli değerlerinden Sadberk Hanım Müzesi’ne bağışladığım hatıra mendilleri koleksiyonu bu kıymetli kurumda sergiler ve yayınlar aracılığıyla ilgililerle buluşacağı için mutluyum.

Bu vesileyle, ülkemizin kıymetli kurumsal yapılarından Koç Holding’e, Koç Holding Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ömer M. Koç’a, Koç Holding Baş Hukuk Müşaviri Sayın Kenan Yılmaz’a, Vehbi Koç Vakfı Genel Müdürü Sayın Oğuz Toprakoğlu’na, Sadberk Hanım Müzesi Direktörü Sayın Hülya Bilgi’ye ve kitabı hazırlayan Sayın Dr. Mehmet Bezdhan’a teşekkürlerimi sunarım.

When leading auction houses began to make suggestions for additions to the collection, this was an important indicator that it had reached a significant level. At that point, I was faced with another challenge: the conservation and preservation of the handkerchiefs. Since conserving fabric is a difficult process I consulted several experts. Then, I devoted much time and effort to the task of protecting the handkerchiefs from damp and other damaging environmental factors, to ensure that the collection would be preserved in good condition for the future. I am delighted that my collection of commemorative handkerchiefs, which I have donated to the Sadberk Hanım Museum, one of our eminent cultural institutions, will now be made available to all who are interested in the subject through exhibitions and publications.

I take this opportunity to thank Koç Holding, one of our country’s eminent corporations, Ömer M. Koç, Chairman of the Board of Koç Holding, Kenan Yılmaz, Chief Legal Advisor at Koç Holding, Oğuz Toprakoğlu, General Director of the Vehbi Koç Foundation, Hülya Bilgi, Director of Sadberk Hanım Museum, and Dr Mehmet Bezdhan, the author of this book.

SUNUŞ

INTRODUCTION

DR. MEHMET BEZDAN

MAĞARALARDAKİ duvar resimleriyle başlayan insanın kendini ifade etme isteği zaman içinde sanata dönüştü. 45 bin yıldan daha eski olan bu serüven; işaret, sembol, kabartma, figürin ve heykellerin yanı sıra mimariyle hayat buldu. Yazının icadıyla birlikte kendini ifade etmenin bambaşka bir biçimi doğdu. İnsan, dünyanın farklı yerlerinde, farklı zamanlarda ve farklı şekillerde bilgilerini türünün ortak hafızasına kaydetti. Mitleri, söylenceleri, bilgileri, inançları resmederken kayıt altına alma ve belgeleme aşamasına geçti. Devletleşme süreciyle birlikte gelişen kaydetme ihtiyacı, zamanla geniş kitlelere ulaşma ve propaganda eylemlerine evrildi.

Temellerini Neolitik Çağ'a dek takip edebildiğimiz bu eylemler tarih içinde bir mimari yapı, bir yazıt, bir heykel ya da çiviyazılı bir tabletle kendini gösterdi. Tarihi kayıt altına alma, manipüle etme, bilgiyi, düşünciyi daha geniş bir kitleye, coğrafyaya yayma isteği giderek arttı. Kökenleri binlerce yıl önceye dayanan bu isteğin izlerini mendiller üzerinde görmekse oldukça ilginç. Bu mendillerin yalnızca şık ve zarif eşyalar olmadığını, aynı zamanda kendini

THE human desire for artistic expression began with paintings on cave walls. This impulse, which stretches back more than forty-five thousand years, was embodied in signs, symbols, reliefs, figurines, statues, and architecture. With the invention of writing, self-expression took on a completely new form. People in different parts of the world, at different times and in different ways, recorded information for the shared memory of their species. From depicting myths, stories, facts, and beliefs, they moved on to recording and documenting them in texts. When political states emerged, the need for records increased, and over time, communication with the populace at large and propaganda emerged.

These activities, whose roots can be traced back to the Neolithic Age, were embodied in buildings, inscriptions, statues, and cuneiform tablets. The desire to record and manipulate history, and to convey knowledge and ideas to a wider public over a greater area rose steadily. Commemorative handkerchiefs are a fascinating manifestation of this age-old desire. These are not just

ifade etme ve propaganda çabasının da bir aracı olduğunu görebiliyoruz.

Mimari öge, heykel, yazıt gibi propaganda araçlarından farklı olarak taşınabilir olmaları, kâğıt belgelerden farklı olarak daha dayanıklı yapıları mendilleri diğer tarihi belgelerden ayırır. Böylece bir gücün egemenliği altındaki toprakların en uç sınırlarına ulaşan, hatta sınırları aşarak yeni coğrafyalara taşınabilen mendiller toplumsal hafızanın gelecek nesillere aktarılmasını sağlamış ve gücü elinde tutanların telkin çalışmalarına sahne olmuştur. Kimi zaman bir hükümdarın tahta çıkışına, kazanılan bir zafere, önemli bir imar faaliyetine veya kraliyet mensuplarının doğumlarına şahit olduğumuz mendillerde, kimi zaman da savaşa giden askerlere verilen bir tüfeğin temizlik ve bakımına dair kullanım talimatları yer alabilir. Elbette bu örnekler artırılabilir. Bu kitabın sayfalarında sizleri tarihi bir yolculuğa çıkarabilecek kadar farklı ve zengin mendillerle karşılaşacaksınız.

Mendiller hiç şüphesiz üzerlerindeki bilgi ve resimlerin yanı sıra onları taşıyan kişilerin yaşamıyla da iki farklı hikâyeye sahiptir. Ne yazık ki bu hikâyelerden ikinci grupta olanlara nadiren ulaşılabiliyor. Fakat bu koleksiyondaki mendillerin üzerinde resmedilen olayları, 2015 yılından bugüne gelen çalışmalarla aydınlatmayı başardık. Yüz elliyi aşkın mendilden oluşan bu özel koleksiyon, farklı coğrafyaların ve kültürlerin kendilerini ifade etme biçimlerini yansıttığı gibi gücün propagandayla ilişkisini de belgeleyen birer tarihi belge niteliği taşımaktadır.

Farklı dil, kültür ve dönemlere ait mendillerin okunması, üzerlerindeki kişilerin tespit edilmesi, farklı dönemlerin koşul ve konjonktürlerinin anlaşılması için uzun

elegant and attractive accessories but at the same time a medium of expression and propaganda.

Handkerchiefs of this type differ from other historical documents in being easy to carry around—unlike architectural elements, statues, and stone inscriptions—and in being made of a material more durable than paper. By this means, handkerchiefs could reach the outermost boundaries of territory ruled by a particular power and even beyond them to more distant lands; enabling social memory to be passed on to future generations and inculcating the views of ruling powers. They documented events such as the accession of a new ruler, a military victory, a major construction project or the birth of a royal child; but could also serve very different purposes, such as recording instructions to soldiers about cleaning and maintaining a rifle. These are just a few of many examples that could be cited. In this book, you will find very diverse examples of handkerchiefs that carry readers on a journey through history.

Handkerchiefs tell two different stories: one consisting of the legends and pictures they carry, and a second of the lives of the people who owned them. Unfortunately, the latter story about their owners can only rarely be discovered. Nonetheless, it has been possible to explain the events depicted on the handkerchiefs in this collection during the course of research carried out since 2015. This private collection consists of more than 150 commemorative handkerchiefs, each one of which is a historical document. They not only reflect forms of expression used in differing lands by diverse cultures, but demonstrate the link between power and propaganda.

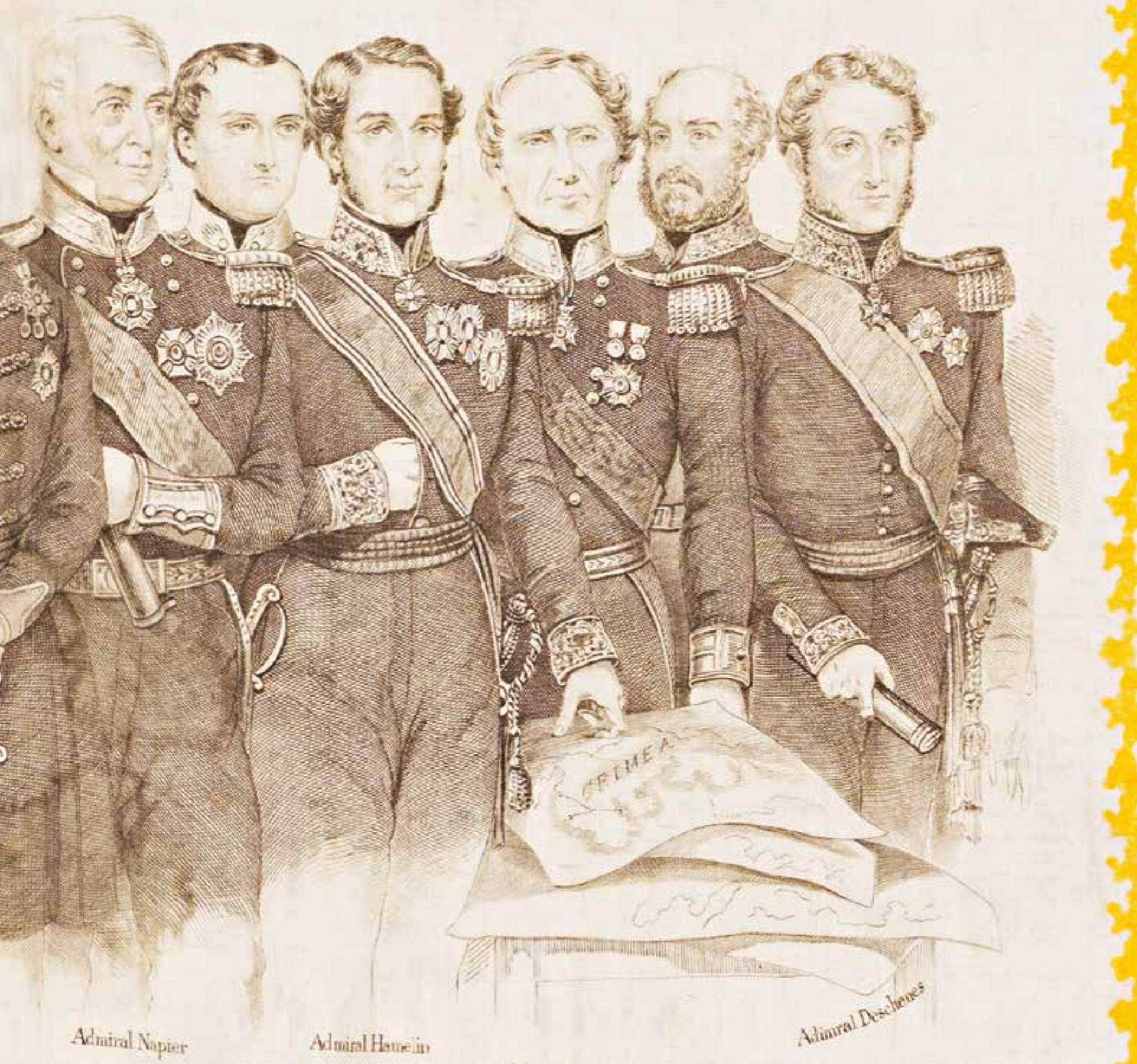
Studying these handkerchiefs representing different languages, cultures and periods, identifying the people

soluklu ve katmanlı çalışmalar yıllar içinde birçok etapta gerçekleştirildi. Bu araştırmalar kitabın künyesinde adları yer alan onlarca değerli isimle beraber yürütüldü. Bazen bir resmin çözümlenmesinde, bazen bir ibarenin okunma sürecinde kıymetli görüşlerini, bilgi birikimlerini sunarak bu kitaba değer kattılar. Bu on yıllık süreçte elinizdeki çalışmaya katkı sunan tüm uzmanlara teşekkür ederim.

Kültür, tarih ve arkeoloji alanlarına ışık tutacak birçok önemli konuda gerek yurtiçi gerek yurtdışında sergi ve yayınlara imza atarak farkındalık yaratan; bu özel koleksiyonu büyük bir titizlikle bir araya getiren, koruyan ve Sadberk Hanım Müzesi’ne bağışlayarak kültür dünyamıza kazandıran Sayın H. Oğuz Aydemir’e teşekkür ederim. Ayrıca kültür, sanat, tarih ve arkeoloji alanlarında ülkemizdeki birçok çalışmaya kıymetli katkılar sunan ve 100. yılını kutlamaya hazırlanan Koç Holding’e, Koç Holding Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ömer M. Koç’a, Sadberk Hanım Müzesi Direktörü Sayın Hülya Bilgi’ye ve değerli ekip arkadaşlarına da teşekkürü borç bilirim.

depicted, and understanding the cultural and political contexts in which they were produced took several years. The work involved a multi-layered approach and was undertaken in several stages. The names of the dozens of experts who participated in the task are given in the book’s masthead. Their knowledge and insights expressed in the course of explaining a picture or translating a legend, were contributions that added inestimable value to the book. I thank all the experts who assisted in this research over the past decade.

My deepest thanks go to H. Oğuz Aydemir, whose exhibitions and publications both at home and abroad have had lasting impact by throwing new light on many important aspects of culture, history and archeology; and who gathered this outstanding collection of commemorative handkerchiefs with such dedication. By donating his collection to the Sadberk Hanım Museum, Aydemir has made a major contribution to our cultural legacy. I also wish to thank Koç Holding, which has made so many valuable contributions to our country in the field of culture, art, history, and archaeology and is now preparing to celebrate its centenary; Ömer M. Koç, Chairman of Koç Holding; the Sadberk Hanım Museum Director Hülya Bilgi, and her esteemed colleagues.

KIRIM SAVAŞI'NDAN 93 HARBİ'NE HATIRA MENDİLLERİ

COMMEMORATIVE HANDKERCHIEFS FROM THE CRIMEAN WAR TO THE RUSSO-TURKISH WAR

OSMANLI tarihinin en önemli olaylarından Kırım Savaşı, imparatorluğun son döneminde kazanılan zaferlerden biri olmanın yanı sıra siyasal ve toplumsal düzenden ekonomiye kadar birçok alanı derinden etkileyip dönüştürmüş bir olaydır. 1838'de imzalanan ve Baltalimanı Antlaşması olarak da bilinen Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması ve 1839'da ilân edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı İmparatorluğu, isyankâr Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya karşı yakınlığı ezeli düşmanı Rusya'dan yine uzaklaşıyor ve Avrupa Uyumu'na (*Concert d'Europe*) yöneliyordu. Bu gelişmeler sonucunda Osmanlı İmparatorluğu, sanayileşen Avrupa devletleri için hem önemli bir pazar haline gelmiş hem de Rusya'nın Avrupa'yı tehdit eden yayılmacı politikalarına karşı denge oluşturması için desteklenmesi gereken bir müttefik rolüne bürünmüştü.¹

Büyük devletler (*Düvel-i Muazzama*) arasındaki güç mücadelesi her alanda kendini gösterirken Kudüs'teki kutsal mekânların bakımının yapılması ve buralarda

THE Crimean War was one of the most momentous events in Ottoman history, not only as a victory won in the late Ottoman period, but for its profound political, social, and economic repercussions. The trade agreement known as the Baltalimanı Treaty, signed between the Ottomans and the United Kingdom in 1838, and the Tanzimat Reform Edict proclaimed in 1839 resulted in the Ottoman Empire once again distancing itself from Russia. Despite being a traditional sworn enemy, Russia had become an ally in the struggle against the rebellious governor of Egypt, Mehmed Ali Pasha of Kavala. Now, however, the Ottomans shifted their allegiance to the Concert of Europe, with the result that the Ottoman Empire became both an important market for the industrialising European states and an ally that required their support in order to maintain the balance of power against Russia's expansionist policies.¹

The struggle for dominance among the great powers of Europe of this period—France, the United Kingdom,

¹ Candan Badem, *Kırım Savaşı ve Osmanlılar* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), s.45–62.

¹ Candan Badem, *Kırım Savaşı ve Osmanlılar* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), pp.45–62.

düzenlenecek âyinler Katolikler ve Ortodokslar arasında büyük çekişmelere neden oluyordu. Katolik dünyasının büyük güçlerinden Fransa kutsal noktalarda taraf olurken, kendisini Ortodoks dünyasının hâmisî gören ve Osmanlı nüfusunun üçte birini oluşturan 12 milyonluk Hıristiyan Osmanlı tebaasının haklarını koruma iddiasındaki Rusya, bu konu üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine müdahil olmak istiyordu.²

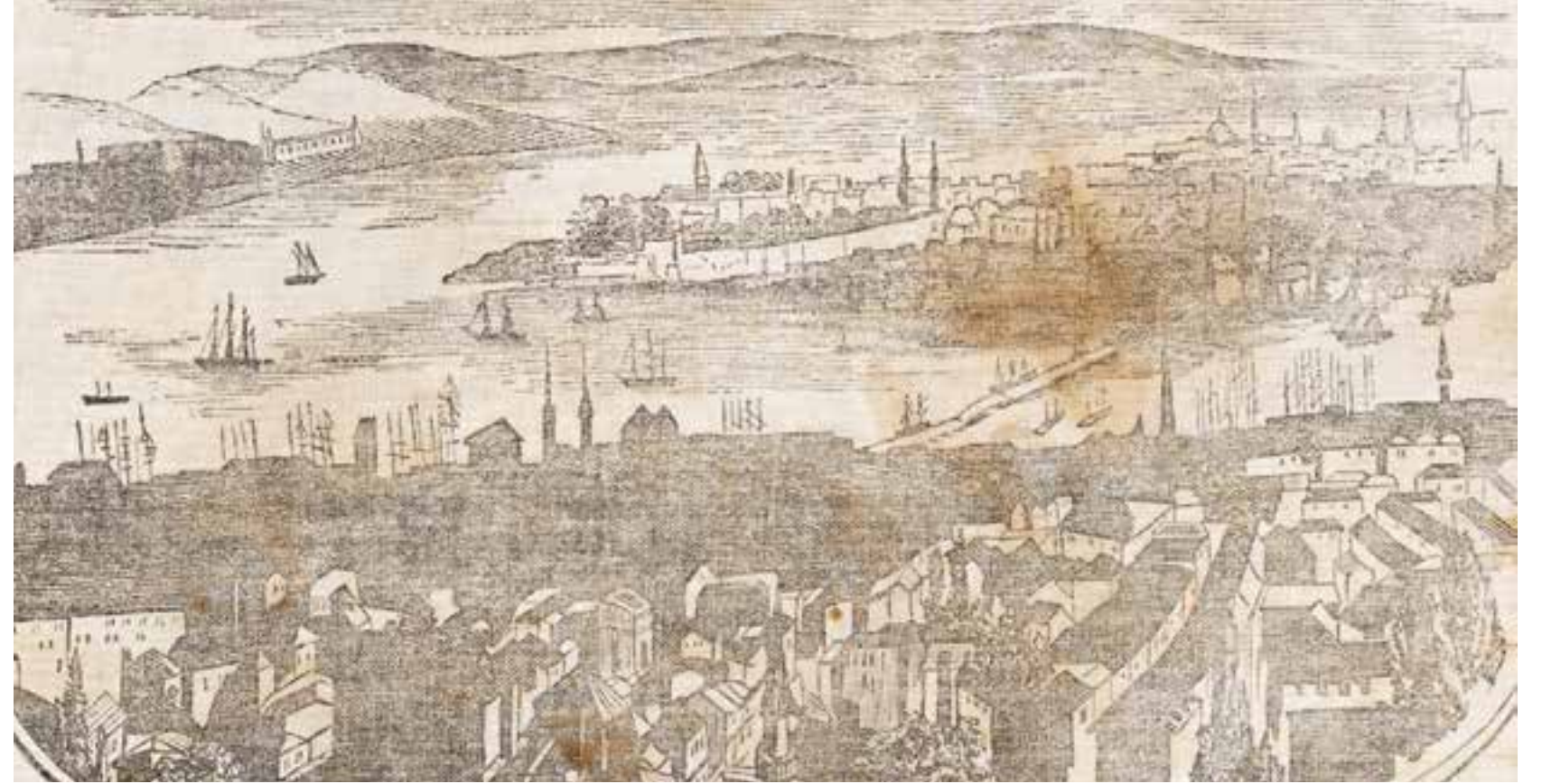
Fransa, 1740'ta tanınan kapitülasyonları hukuki dayanak göstererek Kudüs'teki kutsal yerlerin bazı kısımlarının sorumluluğunun kendisine bırakılmasını talep etti. Sultan Abdülmecid, büyük devletlerin müdahil olduğu bu tartışmayı sonuçlandırmak gâyesiyle Şubat 1852'de iki ferman yayınladı ve Kamame Kilisesi'nin anahtarlarını Latin Katoliklere vermekle birlikte, Rumlara daha önce tanınan tüm hak ve imtiyazların da aynı şekilde garanti altında tutularak devam ettirilmesini onayladı. Fakat bu fermanlar da hiç kimseyi memnun etmedi; Rusya kararı protesto etti ve bir diplomatik savaş başladı.³

Rus Çarı I. Nikolay, kutsal yerler sorununun Rusya lehine çözülmesi ve gerekli garantilerin sağlanması için İstanbul'a olağanüstü yetkili büyükelçi sıfatıyla Prens Aleksander Menşikov'u gönderdi. Menşikov'un beraberinde, ağırlıklı olarak askerlerden oluşan geniş bir heyet vardı. Elçinin bir görevi de Çanakkale ve İstanbul Boğazlarına düzenlenecek muhtemel bir saldırı için askeri tahkimatın keşfini sağlamaktı. Menşikov'un heyeti 28 Şubat 1853'te

Austria, Prussia, and Russia—manifested itself in every sphere. One consequence was constant rivalries between Catholics and Orthodox Christians about maintenance of sacred buildings in Jerusalem and the religious rites held there. France, as one of the major Catholic powers, supported Catholic claims, while Russia, which saw itself as the protector of the Orthodox world and the rights of the 12 million Ottoman Christian subjects that made up a third of the total Ottoman population, endeavoured to intervene in the domestic affairs of the Ottoman Empire to defend Orthodox claims over the sacred sites.²

France demanded to be given responsibility for some of the holy places in Jerusalem, asserting that capitulations granted to France by the Ottomans in 1740 provided legal grounds for this claim. In an attempt to bring this controversy and the intervention of the great powers to an end, Sultan Abdülmecid promulgated two edicts in February 1852. Under these, he gave the keys of the Church of the Holy Sepulchre to the Roman Catholics and guaranteed that all the rights and privileges previously granted to the Greek Orthodox Church would be upheld. However, these edicts satisfied no one; Russia protested the decision and a diplomatic conflict ensued.³

Tsar Nicholas I sent Prince Alexander Menshikoff as ambassador extraordinary to Istanbul in order to resolve the question of the holy sites in Russia's favour and obtain the necessary guarantees. Menshikoff was accompanied by a large entourage, consisting largely of Russian troops. One of

İstanbul'a geldi. Görüşmeler o kadar hararetli geçti ki Osmanlı kabinesi değişmek zorunda kaldı. Fakat yine de Ruslar istedikleri imtiyazları elde edemedi ve Menşikov'un elçilik heyetiyle beraber 21 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılması diplomatik ilişkileri sona erdirdi.⁴

Ortaya çıkan bu krizin ardından Rus orduları 2 Temmuz 1853'te Eflâk ve Boğdan Voyvodalıkları üzerine yürüdü ama Osmanlı İmparatorluğu yine de savaş ilânında

the ambassador's tasks was to conduct a survey of Ottoman military fortifications in preparation for a possible future attack on the straits. Menshikoff and his entourage arrived in Istanbul on 28 February 1853, and subsequent negotiations were so heated that they led to changes in the Ottoman cabinet. Despite their insistence the Russians were unable to obtain the concessions they demanded and on 21 May, the ambassador departed from Istanbul, thus severing diplomatic relations.⁴

² Norman Stone, "Kırım Savaşı", *Kırım Savaşı'nın 150. Yılı* içinde (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006), s. 8–9.

³ Badem, *age*, s. 62–63.

² Norman Stone, 'Kırım Savaşı', in *Kırım Savaşı'nın 150. Yılı* (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006), pp. 8–9.

³ Badem, *ibid*, pp. 62–63.

⁴ Ali Fuat Türkgeldi, *Maruf Simalar* (Ankara: TTK, 2013), s. 177–185; Badem, *age*, s. 69–76.

⁴ Ali Fuat Türkgeldi, *Maruf Simalar* (Ankara: TTK, 2013), pp. 177–185; Badem, *ibid*, pp. 69–76.

aceleci davranmadı. Sultan Abdülmecid savaş kararını ancak 30 Eylül 1853'te onayladı ve 4 Ekim'de devletin resmi yayın organı *Takvîm-i Vekâyi*'de seferberlik ilânının yayınlanmasıyla Osmanlı Devleti Rusya ile resmen savaşa girmiş oldu.⁵ 30 Kasım'da Rus donanmasının Sinop Limanı'ndaki Osmanlı ikmâl gemilerini batırmasıyla Avrupa kamuoyu da Rusya aleyhine döndü ve 12 Mart 1854'te Birleşik Krallık ve Fransa da Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında savaşta yer aldı. Yaklaşık bir yıl sonra, 15 Mart 1855'te bu ittifaka İtalya'nın nüvesini teşkil eden Sardinya Krallığı da katıldı. Avusturya ise tarafsız kalmayı tercih etse de daima savaşta Rusya'nın karşısında yer alma potansiyeli taşıyan bir güç olarak varlığını hissettirdi.⁶

1853–1856 yılları arasında devam eden ve Mart 1856'da Paris'te imzalanan antlaşmayla nihayete eren Kırım Savaşı, farklı alanlarda birçok etki ve değişime sebep olmanın ötesinde tüm dünya kamuoyunun da yakından izleyebildiği ve bir anlamda dahil olabildiği ilk savaşlardan biriydi. Telgrafın gündelik hayata girmiş olması ve fotoğrafın yaygınlaşması, cephelerde ve siyaset sahnesinde yaşananları dünya kamuoyuna taşıyordu. Belgesel savaş fotoğrafçılığının öncüsü olarak kabul edilen Roger Fenton ve yardımcısı Marcus Sparling, Birleşik Krallık hükûmeti tarafından savaşı fotoğraflamak üzere Kırım'a gönderilmişti. Fransız Albay Jean-Charles Langlois, arkeolog ve fotoğrafçı Léon-Eugène Méhédin, Macar ressam ve fotoğrafçı Carol Szathmari ve Fransız ressam Jean-Baptiste Henri Durand-Brager savaşın

Following this breakdown in diplomatic relations, Russian armies marched into Wallachia and Moldavia—two historic regions that were formerly part of the Ottoman Empire—on 2 July 1853. The Ottomans hesitated about declaring war, but finally Sultan Abdülmecid endorsed the decision on 30 September 1853, and the declaration was promulgated in the official newspaper *Takvim-i Vekâyi* on 4 October, marking the official commencement of war with Russia.⁵ On 13 November, the Russian navy destroyed an Ottoman fleet of supply ships in the harbour at Sinop on the Black Sea coast. This aroused anti-Russian public feeling in Europe and on 12 March 1854 the United Kingdom and France entered the war as allies of the Ottoman Empire. A year later, on 15 March 1855, the Kingdom of Sardinia, which formed the nucleus of the Kingdom of Italy, joined the alliance. Although Austria remained neutral it was seen as a potential protagonist in the war against Russia.⁶

The Crimean War lasted from 1853 until 1856, when it was brought to a close by a peace treaty signed in Paris in March 1856. The war not only had widespread reverberations that resulted in radical changes but is notable as one of the first wars to be reported virtually simultaneously thanks to the telegraph and photography, which both played key roles in news coverage. These enabled people around the world to follow the war's progress on the battlefronts and in the political arena with unprecedented immediacy and detail. Roger Fenton and his assistant Marcus Sparling, who are

farklı cephelerini belgeleyen diğer kişilerdi.⁷ Bu isimlerin yanı sıra İstanbullu fotoğrafçı Ernest-Edouard de Caranza ve Osmanlı darphanesinin başhakkâkı İskoç asıllı James Robertson da savaşı fotoğraflamıştı.⁸

Kamuoyunun büyük önem verdiği bu aktüel fotoğrafların yanı sıra Kırım Savaşı, ardında her iki cephede de üretilmiş çok sayıda madalya ve nişan, porselen nesne ve tabaklar, çeşitli heykel ve gravürler, *La Question d'Orient* ve *Histoire de la Guerre d'Orient* gibi gravürlü kitaplar, çeşitli hâtırat ve kutu oyunlarına kadar birçok hatıra objesi bıraktı.⁹ Kırım Savaşı'nın anısına, birçoğu savaş sırasında üretilmiş olan bu objelerin arasında Osmanlı Devleti hakkında mendiller de yer alıyordu.

regarded as the pioneers of documentary war photography, were sent to the Crimea by the Government of the United Kingdom to make a visual record of the war. Others who documented the war on different fronts included the French Colonel Jean-Charles Langlois, the archaeologist and photographer Léon-Eugène Méhédin, the Hungarian artist and photographer Carol Szathmari and the French artist Jean-Baptiste Henri Durand-Brager.⁷ Two European photographers based in Istanbul also photographed the war: Ernest-Edouard de Caranza and the Scottish photographer James Robertson, who was then serving as chief engraver at the Ottoman mint.⁸

As well as these documentary photographs, the war generated a plethora of memorabilia and publications on both sides—some produced while the war was ongoing and others in its wake. These included medals and military decorations, commemorative porcelain figurines and plates, sculptures, prints, illustrated books such as *La Question d'Orient* and *Histoire de la Guerre d'Orient*, numerous memoirs, and even board games.⁹.

⁷ Şamil Mutlu, “Kırım Savaşı’nın Görsel Yönü”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Barış Antlaşması (1853-1856)* içinde (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2007), s. 255–256.

⁸ Bahattin Öztuncay, “Fotoğraflarla Belgelenen İlk Savaş”, *Kırım Savaşı’nın 150. Yılı* içinde (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006), s. 38–45.

⁹ *Kırım Savaşı’nın 150. Yılı* (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006), s. 70–191.

⁷ Şamil Mutlu, ‘Kırım Savaşı’nın Görsel Yönü’, in *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Barış Antlaşması (1853–1856)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2007), pp. 255–256.

⁸ Bahattin Öztuncay, ‘Fotoğraflarla Belgelenen İlk Savaş’, in *Kırım Savaşı’nın 150. Yılı* (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006), pp. 38–45.

⁹ *Kırım Savaşı’nın 150. Yılı* (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006), pp. 70–191.

⁵ Badem, *age*, s. 77–93.

⁶ Stone, *agm*, s. 10–14.

⁵ Badem, *ibid*, pp. 77–93.

⁶ Stone, *ibid*, pp. 10–14.

1

Hatıra mendili
19. yüzyılın ortası
31 cm x 30 cm
SHM 19129 - İ.1796

**Commemorative
handkerchief**
Mid-19th century
31 cm x 30 cm
SHM 19129 - İ.1796

KIRIM Savaşı ve onu resmen sona erdiren Paris Antlaşması anısına hazırlanmış etrafı dantelli bu mendil antlaşmaya taraf olan Avrupa devletlerinin liderlerini konu ediyor. Ortada Britanya Kraliçesi Victoria (h.* 1837–1901) oturuyor, hemen arkasında Sultan Abdülmecid (h. 1839–1861) görülüyor. Padişahın yanında Fransa İmparatoru III. Napolyon (h. 1852–1870) ve Sardinya Kralı II. Vittorio Emanuele (h. 1849–1861) var. Kraliçe müttefiklere bakarken, mendilin sol tarafındaysa Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph (h. 1848–1916), Rus Çarı II. Aleksander (h. 1855–1881) ve Prusya Kralı IV. Friedrich Wilhelm (h. 1840–1861) yer alıyor.

THIS handkerchief with a lace border commemorates the Treaty of Paris, which brought an end to the Crimean War. It depicts the leaders of the European states that were party to the treaty. The British monarch Queen Victoria (r.* 1837–1901) is seated in the centre, with Sultan Abdülmecid (r. 1839–1861) behind her. Next to the sultan are Emperor Napoléon III of France (r. 1852–1870) and King Vittorio Emanuele II of Sardinia (r. 1849–1861). The queen is looking at her allies, while on the left side stand Emperor Franz Joseph of Austria-Hungary (r. 1848–1916), the Czar Alexander II of Russia (r. 1855–1881) and King Friedrich Wilhelm IV of Prussia (r. 1840–1861).

* Bu kitapta hükümdarların hüküm süreleri **h.**, devlet yöneticilerinin görev süreleri ise **gs.** kısaltmasıyla belirtilmiştir.

* In this book, the reigns of monarchs are abbreviated **r.** and the terms of office of state administrators are abbreviated **to.**

2

Hatıra mendili
19. yüzyılın ortası
87 cm x 86 cm
SHM 19127 - İ.1794

**Commemorative
handkerchief**
Mid-19th century
87 cm x 86 cm
SHM 19127 - İ.1794

BELÇİKALI sanatçı Laurent Joseph Hart'ın hazırladığı Kırım Savaşı hatıra madalyalarının arkasında, “hakkı savunmak üzere birlik olan Fransa ve İngiltere”, “Avrupa, senin için öldüler”, “Avrupa, senin için yendiler” gibi ibarelere yer verilerek savaşın bir Osmanlı-Rus mücadelesinin ötesinde tüm Avrupa'nın güvenliği ve geleceği için yapıldığı vurgulanıyordu.¹⁰

Sarı bir çerçevesi olan bu mendil bu olguyu vurgulayarak savaşı yöneten on altı general ve amirali tasvir ediyor ve onları “Our Brave Defenders” (Cesur Savunucularımız) ibaresiyle sunuyor. Mendilin odak noktasında kesik koluyla dikkati çeken ve savaş sırasında koleradan vefat eden Lord Raglan, sağında da Osmanlı orduları başkumandanı Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa bulunuyor. Dikkat çekici noktalardan biri de mendilin sağ kısmında yer alan Kırım haritası ve onu işaret eden Amiral Hamelin.

Mendildeki kişiler (sağdan sola): Amiral Alexandre Ferdinand Parseval-Deschenes, General Brown, Amiral Lyons, Amiral Hamelin, Prens Napolyon, Amiral Napier, Ömer Paşa, Lord Raglan, Mareşal François Certain de Canrobert, Amiral Richard Saunders Dundas, Cambridge Dükü George William Frederick Charles, Şeyh Şamil, Achille Baraguey d'Hilliers, Mareşal St Arnaud, Amiral James Hanway Plumridge, Armand Joseph Bruat.

ON the reverse of commemorative medallions for the Crimean War designed by the Belgian artist Laurent Joseph Hart are various inscriptions such as ‘France and England unite in the defense of right’, ‘Europe, they died for you’, ‘Europe, they overcame for you’; stressing the fact that the war went far beyond a conflict between the Ottoman Empire and Russia, but was fought for the security and future of Europe.¹⁰

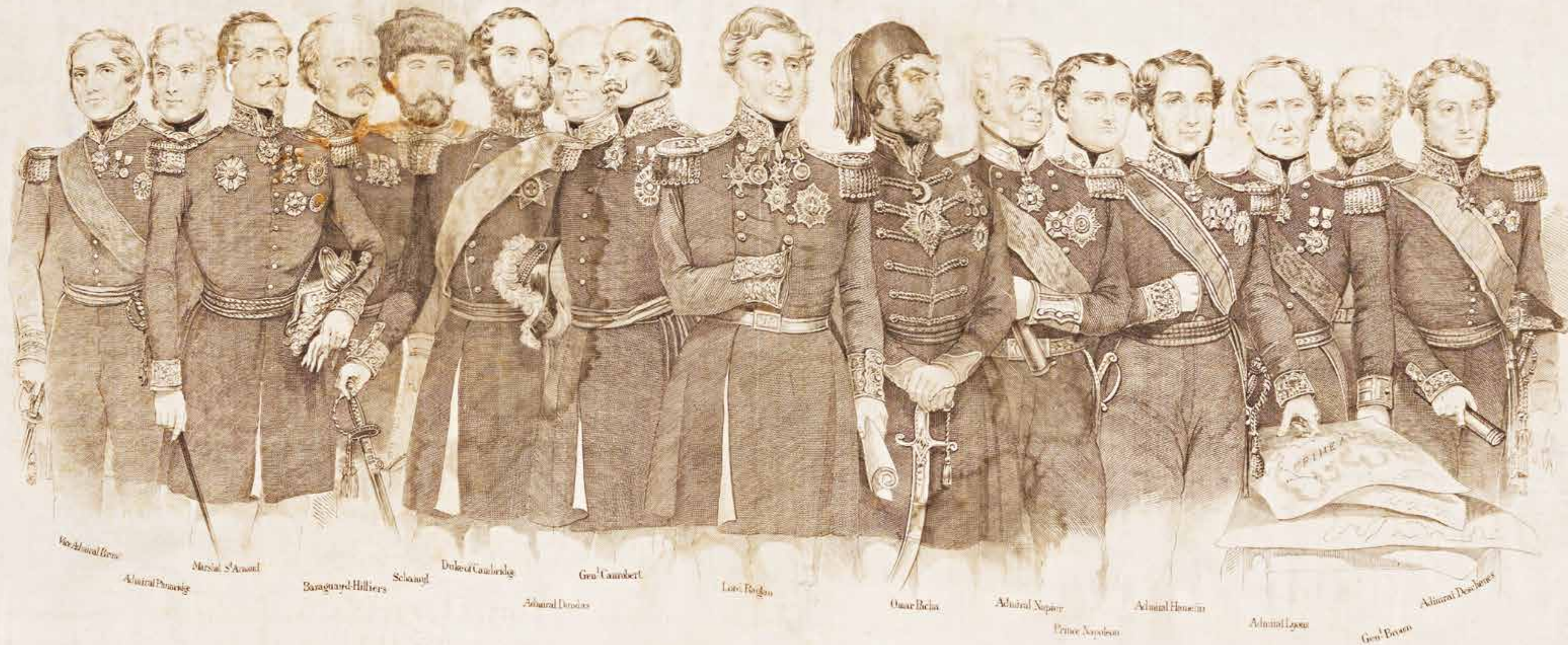
This handkerchief with a yellow border emphasises the same view. The sixteen generals and admirals who led the war are portrayed above the legend ‘Our Brave Defenders’. The focal point of the composition is Lord Raglan—recognisable from his amputated arm—who died of cholera during the war. On his right is the commander-in-chief of the Ottoman forces, Ömer Pasha. Fourth from the right is Admiral Hamlin, who is pointing at a map of the Crimea.

The commanders depicted on the handkerchief (from right to left): Admiral Alexandre Ferdinand Parseval-Deschenes, General Brown, Admiral Lyons, Admiral Hamelin, Prince Napoléon, Admiral Napier, Ömer Pasha, Lord Raglan, Marshal François Certain de Canrobert, Admiral Richard Saunders Dundas, Duke of Cambridge George William Frederick Charles, Imam Shamil, Achille Baraguey d'Hilliers, Marshal St Arnaud, Admiral James Hanway Plumridge, Armand Joseph Bruat.

¹⁰ Edhem Eldem, “Savaş ve Sembolizm: Kırım Savaşı Döneminde Osmanlı Madalya ve Nişanları”, *Kırım Savaşı'nın 150. Yılı* içinde (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006), s. 25.

¹⁰ Edhem Eldem, ‘Savaş ve Sembolizm: Kırım Savaşı Döneminde Osmanlı Madalya ve Nişanları’, in *Kırım Savaşı'nın 150. Yılı* (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006), p. 25.

OUR BRAVE DEFENDERS

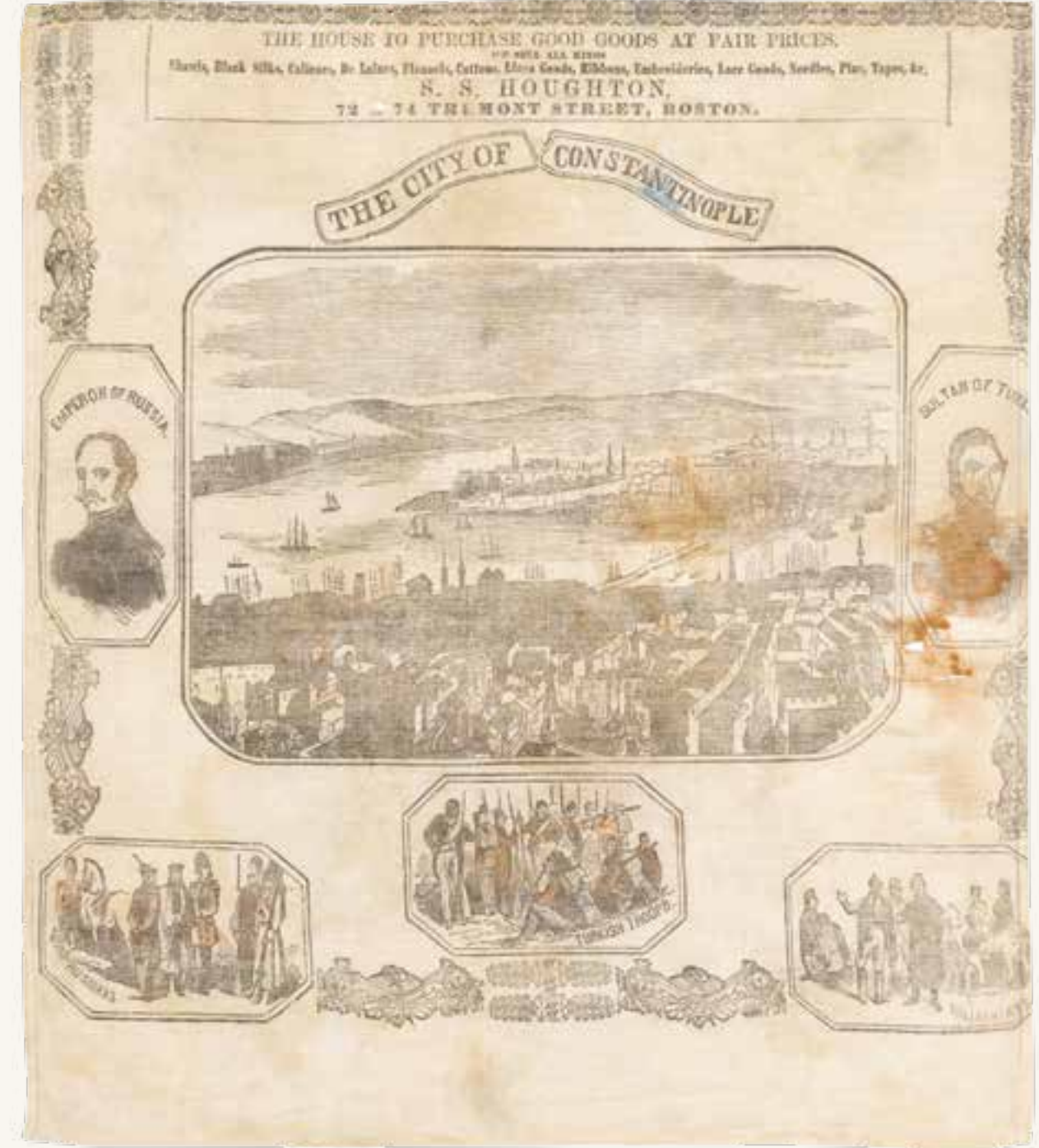
3

Hatıra mendili
Amerika Birleşik Devletleri
19. yüzyılın ortası
31,5 cm x 28 cm
SHM 19128 - İ.1795

**Commemorative
handkerchief**
The United States of
America
Mid-19th century
31.5 cm x 28 cm
SHM 19128 - İ.1795

KOLEKSİYONDA yer alan üçüncü mendilden, Kırım Savaşı yıllarında savaşın belleğinin oluşturulmaya çalışılmasının yanı sıra dünya kamuoyunun gündemine oturan bu tarihi olayın reklam malzemesi olarak da kullanıldığı anlaşıyor. Boston, Massachusetts menşeli S.S. Houghton firmasınca üretilmiş olan mendilin odak noktasında bir İstanbul panoraması var ve panoramanın üzerinde “The City of Constantinople” (İstanbul Şehri) ibaresi okunuyor. Panoramanın sol tarafında “Emperor of Russia” (Rusya İmparatoru) ibaresiyle Rus Çarı I. Nikolay’ın (h. 1825–1855) portresi, sağ tarafındaysa “Sultan of Turks” (Türklerin Sultanı) ibaresiyle Sultan Abdülmecid’in (h. 1839–1861) portresi yer alıyor.

THE third handkerchief in this section was evidently used as propaganda material during the war as a way of forming public opinions about an event that dominated the world news agenda. The handkerchief was manufactured by S.S. Houghton, an American firm in Boston, Massachusetts. In the centre is a panorama of Istanbul inscribed with the legend ‘The City of Constantinople’. To the left of the panorama is a portrait of Tsar Nicholas I (r. 1825–1855) with the legend ‘Emperor of Russia’, and to the right a portrait of Sultan Abdülmecid (r. 1839–1861) with the legend ‘Sultan of Turks’.

Mendilin alt kısmında sırasıyla “Russians” (Ruslar), “Turkish Troops” (Türk Birlikleri) ve “Wallachians” (Eflâk halkı) ibareleriyle üç sahneye yer verilmiş.

Mendilin en üst kısmında üretici firmaya dair bilgiler ve ürünleri tanıtan ifadeler bulunuyor:

İyi Malların Makul Fiyatlara

Satın Alınacağı İşletme

Ne Ararsanız Var

Şallar, Siyah İpekliler, Basmalar, Yünlüler,
Flaneller, Pamuklular, Ketenli Kumaşlar,
Kurdeleler, Süslemeler, Dantelliler, İğneler,
Broşlar, Biyeler vs.

In the lower part of the handkerchief are three scenes identified by the legends ‘Russians’, ‘Turkish troops’ and ‘Wallachians’.

At the top of the handkerchief is information about the manufacturer and its products:

The House to Purchase Good Goods at Fair Prices

We Sell All Kinds

Shawls, Black Silks, Calicoes, De Laines, Flannels,
Cottons, Linen Goods, Ribbons, Embroideries,
Lace Goods, Needles, Pins, Tapes, &c.

1839 yılında Daguerreotype adı verilen fotoğraf makinesinin icadını takiben portre fotoğrafçılığının gerek sanatsal gerekse belgesel öneminin farkına varıldı ve hükümdarlardan sıradan insanlara, hatta hapisanelerdeki azılı katillere kadar birçok kimse kameranın karşısında poz verdi. 1860’lı yıllarda özellikle aristokratlar arasında antik mermer büstleri anımsatan, sadece başı gösteren yakın çekim portreler moda haline geldi. Sultan Abdülaziz de bu modaya ayak uyduran ve portre fotoğraflarına fazlasıyla meraklı olan Osmanlı hükümdarlarından biriydi. Birçok fotoğrafını çektiren padişah, Abdullah Biraderler ve Vasilaki Kargopulo vasıtasıyla hanedanın diğer mensuplarının da portre fotoğraflarının çekilmesini destekledi. Öyle ki fotoğrafçılara poz veren hanedan üyeleri arasında hanım sultanlar da vardı. Ayrıca Sultan Abdülmecid’in kızları Refia ve Fatma Sultanlar başları açık şekilde poz vermeyi tercih etmişlerdi.¹¹

1863 yılında Sultan Abdülaziz, Beyoğlu’nda stüdyosu olan Jules Dérain isimli Fransız bir fotoğrafçıya portre fotoğraflarını çektirdi. Fakat sonuçtan ne padişah ne de devlet erkânı memnun kaldı. Bunun üzerine Keçecizade Fuad Paşa, padişaha Abdullah Biraderler’den bahsedip bir de onların denenmesini salık verdi. Viçen, Kevork ve Hovsep Abdullah isimli üç kardeşin işlettiği, Abdullah Frères isimli stüdyo kısa sürede İstanbul’da üst sınıf mensupları arasında önemli bir yer edinmişti. Fuad Paşa’nın tavsiyesi, kariyerlerini tamamen değiştirerek üç kardeşi zirveye taşıdı.

¹¹ Bahattin Öztuncay, *Hatıra-i Uhuvvet* (İstanbul: Aygaz, 2008), s. 17–26.

FOLLOWING the invention of the Daguerreotype camera in 1839, the artistic and documentary importance of portrait photography was recognised, and photographs were taken of people of all kinds, ranging from rulers to imprisoned murderers. In the 1860s, particularly among aristocrats, it became fashionable to have close-up portrait photographs taken of the head only, reminiscent of ancient marble busts. Sultan Abdülaziz took a keen interest in portrait photography and was one of the Ottoman sultans who followed this fashion. He commissioned numerous photographs of himself and other members of the royal family by the Abdullah Frères and Vasilaki Kargopulo. These included royal Ottoman women, among whom two of his sisters, Refia Sultan and Fatma Sultan, even chose to pose bare-headed for the photographer.¹¹

In 1863, Sultan Abdülaziz had his photograph taken by a French photographer, Jules Dérain, who had a studio in the district of Beyoğlu. However, neither the sultan nor his statesmen were happy with the results. It was then that Keçecizade Fuad Pasha mentioned the Abdullah Frères and suggested that the sultan try them. The Abdullah Frères Studio was run by three brothers named Viçen, Kevork ve Hovsep Abdullah, who in a short time had earned a reputation among Istanbul’s upper class. Thanks to Fuad Pasha’s recommendation, the studio became the most famous in Istanbul.

Sultan Abdülaziz invited the Abdullah Frères to his hunting lodge in Izmit to take his photograph. He was

¹¹ Bahattin Öztuncay, *Hatıra-i Uhuvvet* (İstanbul: Aygaz, 2008), pp. 17–26.

İzmit'teki av köşküne davet edilen Abdullah Biraderler, burada Sultan Abdülaziz'in portresini çekti. Sonuçtan fazlasıyla memnun kalan Sultan Abdülaziz beğenisini şöyle ifade etti: “Yüzüm ve asıl görüntüm, Abdullah Biraderler'in çektiği fotoğraftaki gibidir. Emrediyorum, bundan böyle yalnızca onların çektiği fotoğraflarım resmî fotoğraf olarak tanınsın ve böylece kabul edilerek her tarafa dağıtılsın.” Neticede Abdullah Biraderler'e “Ressam-ı Hazret-i Şehriyârî” unvanı verildi ve Osmanlı sarayının resmî fotoğrafçısı sayıldılar.¹²

Haziran 1869'da Abdullah Biraderler, Sultan Abdülaziz'in *carte de visite* ve *cabinet* boylarında birer portresini çekmek için Dolmabahçe Sarayı'na çağrıldı. Büst şeklinde profilden çekilecek fotoğraf diğerlerinden çok farklı bir anlam taşıyordu, çünkü padişahın yeni döktürtmek istediği madalyonların üzerinde bu portre yer alacaktı.¹³ Sultan Abdülaziz'in 1867'deki Londra seyahati anısına dökülen bu madalyon, dönemin en meşhur İngiliz hakkâk ailelerinden birine mensup olan Joseph Shepherd Wyon ve Alfred Benjamin Wyon kardeşler tarafından tasarlandı. Ziyaretten ancak iki sene sonra dökülen madalyonun ön yüzünde Sultan Abdülaziz'in Abdullah Biraderler tarafından çekilen bu portresi yer alıyordu.¹⁴

Dünyanın hemen her yerinde çekilen bu hükümdar

delighted with the result and expressed his satisfaction in the following terms: ‘My face and true appearance can be seen in the photograph taken by the Abdullah Frères. I command that henceforth only photographs taken by them shall be recognised as official photographs, accepted as such and distributed everywhere.’ Consequently, the Abdullah Frères were appointed as official palace photographers and allowed to describe themselves as ‘Photographers to His Majesty the Sultan’.¹²

In June 1869, the Abdullah Frères were invited to the Dolmabahçe Palace to take *carte-de-visite* and *cabinet*-sized portrait photographs of Sultan Abdülaziz. The bust photograph in profile was of particular importance since it was to be used on a medallion which the sultan was planning to commission.¹³ The portrait medallion produced to commemorate his visit to London in 1867 was designed by Joseph Shepherd Wyon and Alfred Benjamin Wyon, two brothers who belonged to a well-known family of medallists. The medallion was eventually completed two years after the sultan's visit and featured this portrait taken by the Abdullah Frères on the obverse.¹⁴

Such portraits of rulers and various other photographs of members of royal families taken almost everywhere in the world were reproduced by photographers in diverse

portreleri ve hanedan mensuplarına ait çeşitli fotoğraflar, farklı ebat ve formatlarda çoğaltılarak fotoğrafçılar tarafından satılıyor, dahası bu satışlardan büyük gelirler elde edilebiliyordu.¹⁵ Bu portre de aynı şekilde çoğaltılmış ve koleksiyonda yer alan bir mendilden de anlaşılacağı üzere daha farklı şekillerde de bir hatıra objesi olarak tasarlanıp üretilmişti.

sizes and formats to sell to the public, and were a lucrative source of income.¹⁵ This portrait, too, was reproduced in large numbers. It was also used as a template for diverse souvenir objects, as shown by a handkerchief in the collection.

¹² Engin Özendes, *Abdullah Frères: Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları* (İstanbul: YKY, 2006), s. 39.

¹³ Özendes, *age*, s. 63.

¹⁴ Edhem Eldem, *İftihar ve İmtiyaz: Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi* (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2004), s. 229, 235.

¹² Engin Özendes, *Abdullah Frères: Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları* (İstanbul: YKY, 2006), p. 39.

¹³ Özendes, *ibid*, p. 63.

¹⁴ Edhem Eldem, *İftihar ve İmtiyaz: Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi* (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2004), pp. 229, 235.

¹⁵ Öztuncay, *age*, s. 26.

¹⁵ Öztuncay, *ibid*, p. 26.

4

Hatıra mendili
Osmanlı
19. yüzyılın ortası
28 cm x 29 cm
SHM 19130 - İ.1797

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Mid-19th century
28 cm x 29 cm
SHM 19130 - İ.1797

KIRMIZI renkli ve etrafı dantelle çevrili mendilin üzerinde yer alan Sultan Abdülaziz (h. 1861–1876) portresi, 1869’da Abdullah Biraderler’in Dolmabahçe Sarayı’nda çektiği ve Londra ziyareti anısına hazırlanmış madalyonun üzerinde kullanılan portredir.

THE red handkerchief has a portrait of Sultan Abdülaziz (r. 1861–1876) printed in the centre and a crocheted border around the edge. This portrait is the one which was taken by the Abdullah Frères at the Dolmabahçe Palace in 1869 and used on the medallion commemorating his visit to London.

5

Hatıra mendili
Birleşik Krallık (?)
19. yüzyılın sonu
22,5 cm x 28 cm
SHM 19126 - İ.1793

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom (?)
Late 19th century
22.5 cm x 28 cm
SHM 19126 - İ.1793

BU hatıra mendilinin sol alt köşesinde “The Turkish Empire” (Türk İmparatorluğu) kaydı görülüyor. 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmekle birlikte üzerindeki harita İngiliz kartograf John Speed’in 1626 tarihli *Dünya Atlası*’nda yer alan Türk imparatorluğu haritası. Haritanın sağ ve sol köşelerinde imparatorluktan insan tiplerleri, üst kısmındaysa bazı şehirlerin genel görünümü yer alıyor. Bu şehirler soldan sağa; Famagusta (Gazimağusa), Damascus (Şam), Al Cairo (Kahire), Jerusalem (Kudüs), Constantinople (İstanbul), Rhodes (Rodos), Alexandria (İskenderiye), Ormus (Hürmüz).

A map with the title ‘The Turkish Empire’ in the lower left corner fills the central field of this commemorative handkerchief. Although the handkerchief dates from the second half of the 19th century, the map has been copied from British cartographer John Speed’s map of the Ottoman Empire in his *World Atlas* published in 1626. Inside the left and right borders are ten Ottoman figures, and inside the upper border are scenes of some Ottoman cities. From left to right, these cities are Famagusta, Damascus, Cairo, Jerusalem, Constantinople (Istanbul), Rhodes, Alexandria, and Ormus.

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ HATIRA MENDİLLERİ

COMMEMORATIVE HANDKERCHIEFS DATING FROM THE REIGN OF ABDÜLHAMİD II

1870'Lİ yılların ikinci yarısı Osmanlı tarihinin zorlu dönemlerinden biridir. Yaşanan büyük ekonomik kriz, Osmanlı maliyesinin iflas ederek aylarca asker maaşlarını bile ödeyememesi, başta Hersek ve Bulgaristan olmak üzere Balkanlar'da başlayan isyanlar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ve Rusya'nın isyancılardan yana tavır takınması, diğer Avrupalı büyük devletlerin Osmanlı yönetimini yalnız bırakması, buna karşın Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın pasif politikaları ve Sultan Abdülaziz'in büyük harcamalar yapmaya devam etmesi, sadece isyan eden Hristiyan toplulukları değil, liberal fikirli ve muhafazakâr Müslümanları da rahatsız etmeye başlamıştı. Önce Mahmud Nedim Paşa kabinesine, daha sonra Sultan Abdülaziz'e karşı ciddi bir muhalefet oluştu. Sonuçta üst düzey devlet adamlarının ve komutanların ittifakıyla 29 Mayıs 1876 gecesi düzenlenen hükûmet darbesiyle Sultan Abdülaziz tahttan indirilerek yerine 30 Mayıs 1876 sabahı yeğeni Sultan V. Murad geçti.¹

¹ Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform, 1856–1876* (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005), s. 324–349.

THE second half of the 1870s was one of the most difficult periods in Ottoman history. The country was suffering from a disastrous economic crisis; the treasury was so depleted that the state was unable to pay wages to the army for months on end; uprisings were breaking out all over the Balkans, particularly in Herzegovina and Bulgaria, supported by Austria-Hungary and Russia; and the other European powers gave no support to the Ottoman government. Moreover, the passive policies of Mahmud Nedim Pasha and continued extravagant spending by Sultan Abdülaziz had begun to disturb not only the rebellious Christian communities, but also both liberal and conservative Muslims. Serious opposition formed first against the cabinet of Mahmud Nedim Pasha and then against Sultan Abdülaziz himself. This eventually led to a coup staged by leading statesmen and military commanders on the night of 29 May 1876. Sultan Abdülaziz was dethroned and replaced by his nephew, Sultan Murad V on the morning of 30 May 1876.¹

¹ Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform, 1856–1876* (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005), pp. 324–349.

Bu zor zamanlarda yaşanan ve kansız başlayan darbenin ardından, Sultan V. Murad’ın tahta çıkışı ilk günlerde büyük sevinçle karşılandı. Fakat darbe liderlerinin izlenecek yeni politikayla ilgili kendi aralarındaki anlaşmazlıkları ve Sultan Abdülaziz’in 4 Haziran 1876’daki şaibeli ölümü; bunların üstüne bir de 15 Haziran’da Midhat Paşa’nın konağında yaşanan Çerkes Hasan vakasında darbenin liderlerinden Serasker Hüseyin Avni Paşa başta olmak üzere, konakta bulunan bazı isimlerin katli ve yaralanması, toplumda uyanan sevinç ve umutların kısa sürede sönüp tersine dönmesine neden oldu. Tüm bu yaşananların ardından, Sultan V. Murad’ın zaten zayıf olan ruh sağlığı iyice bozuldu ve artık devlet işlerini ve padişahlığın gereklerini yerine getiremeyecek hale geldi. Neticede, yine üst düzey devlet adamlarının ittifakıyla yeni padişahın da tahttan indirilmesine karar verildi ve 31 Ağustos 1876’da, üç ay süren bu sınırlı saltanat sonlandırıldı.²

Sultan V. Murad’ın ardından tahta II. Abdülhamid çıktı. Aslında saltanat sıralamasında kendisinden önce genç ve sağlıklı amcası Abdülaziz ile bir yaş büyük ağabeyi Murad bulunduğu için hükümdarlığı imkansız görünen Sultan II. Abdülhamid tahta geçtiğinde Osmanlı maliyesi büyük bir kriz içinde ve iflasın eşiğindeydi. Balkanlar’da gittikçe şiddetlenen isyanlar devam ediyordu. 30 Haziran 1876’da Sırbistan, ertesi gün Karadağ resmen savaş ilân etmişti. Daha önce Osmanlı İmparatorluğu’nun yanında yer alan Birleşik Krallık ve Fransa da dahil olmak üzere Avrupa kamuoyunda Osmanlı aleyhindeki görüşler gitgide artıyordu. Osmanlı

In the wake of this bloodless coup that took place at such a difficult time, the accession of Sultan Murad V was at first welcomed in a mood of jubilation. Soon, however, disputes over new policies between the leaders of the coup and the suspicious death of Sultan Abdülaziz on 4 June 1876 led to what became known as the Çerkes Hasan Incident on 15 June. Several of the coup’s leaders, including Commander-in-Chief Hüseyin Avni Pasha, who had gathered at the home of Midhat Pasha, were killed or wounded in this incident, which dispelled the mood of joy and hope. This series of adverse events had a devastating effect on Sultan Murad V’s already vulnerable psychology, rendering him unable to cope with state affairs and his duties as sultan. In accordance with a decision taken by a group of high-ranking statesmen, the new sultan was deposed on 31 August 1876, after just three months on the throne.²

Abdülhamid II succeeded Sultan Murad V. He, Abdülhamid, had never been expected to reign, since he was preceded in line to the throne by his young and healthy uncle, Abdülaziz and Murad, his elder brother by a year. When circumstances brought about his accession, the Ottoman Empire was in a state of economic crisis and on the verge of bankruptcy. Uprisings in the Balkans were escalating and on 30 June 1876, Serbia declared war, followed the next day by Montenegro. European public opinion was largely against the Ottomans, even in the United Kingdom and France, which just two decades previously had stood by their ally in the Crimean War. Ottoman statesmen disagreed on

devlet adamlarının kendi aralarında büyük çekişmeler vardı ve hem hükûmetin yabancı güçler karşısındaki teslimiyetçi tavrı hem de yaşanan büyük ekonomik darboğaz liberal görüşlü muhalif Osmanlıları da, daha muhafazakâr kesimleri ve sıradan halkı da fazlasıyla rahatsız ediyordu.³

Sultan II. Abdülhamid’in tahta geçmesiyle birlikte Midhat Paşa öncülüğünde bir meşrutî idare kurulması için çalışılmaya başlandı. Kânûn-ı Esâsî’nin (anayasanın) ilânı ve Birleşik Krallık model alınarak bir parlamentonun kurulması, Midhat Paşa’ya göre iç karışıklıkların önüne geçilmesi ve devlet yönetiminin düzene sokulması için hayati bir hamleydi. Neticede, 23 Aralık 1876’da Kânûn-ı Esâsî kabul edildi ve aynı günün öğle saatlerinde atılan toplarla halka duyuruldu.

Aynı gün, Kasımpaşa’daki Bahriye Nezareti binasında, Balkanlar’daki karışıklıkları ve bölgede Osmanlı yönetiminin yapması istenen reformları görüşmek üzere Paris Antlaşması’nı imzalayan devletlerin delegeleri toplanmıştı. İstanbul Konferansı veya Tersane Konferansı olarak bilinen bu görüşmede Osmanlı, Rusya, Birleşik Krallık, Fransa, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya delegeleri bulunuyordu. Meşrutiyet’in konferans toplandığı sırada ilân edilisinin Midhat Paşa tarafından delegeler üzerinde etki yaratmak için tasarlandığı iddia edilir.⁴ Buna göre, anayasanın ilânı ve parlamentonun kurulmasıyla, tüm Osmanlı vatandaşlarının devlet nezdinde eşit sayılacağı

several crucial issues, and both the government’s submissive attitude towards foreign powers and the economic crisis were a source of anxiety and discontent among the general public and the ruling class across the political spectrum, from liberal to conservative.³

As soon as Sultan Abdülhamid II acceded to the throne, statesmen led by Midhat Pasha immediately set about establishing a constitutional government. Midhat Pasha believed that proclamation of a constitution and formation of a parliament based on the British model were imperative measures that would prevent domestic unrest and resolve divisions within the government. The constitution was ratified on 23 December 1876 and publicly proclaimed to the accompaniment of gun salutes at noon.

The same day, delegates of the signatory states to the Treaty of Paris convened at the Naval Ministry in Kasımpaşa to discuss the turmoil in the Balkans and the reforms they demanded from the Ottoman government. These talks, known as the Constantinople Conference were attended by delegates from Russia, the United Kingdom, France, Austria-Hungary, Germany, and Italy, as well as the Ottomans. It has been argued that the proclamation of the constitution to coincide with this conference was designed as a ploy by Midhat Pasha to influence the foreign delegates.⁴ According to this theory, proclamation of the constitution and establishment of a parliament would ensure that all Ottoman

² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. VII (Ankara: TTK, 2022), s. 352–367.

² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, vol. VII (Ankara: TTK, 2022), pp. 352–367.

³ François Georgeon, *Sultan Abdülhamid* (İstanbul: İletişim, 2022), s. 56–70.

⁴ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: YKY, 2007), s. 331–332.

³ François Georgeon, *Sultan Abdülhamid* (İstanbul: İletişim, 2022), pp. 56–70.

⁴ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: YKY, 2007), pp. 331–332.

ve haklarının güvence altına alındığı teminatı verilecek, böylece talep edilen reformlara ve toplanan konferansa gerek kalmayacaktı. Fakat Meşrutiyet’in ilânı yabancı delegeler üzerinde olumlu etki yaratmadı ve reform taleplerini en şiddetli şekilde Osmanlı yönetimine dikte ettiler.⁵

Ağır şartlar içeren bu paket Osmanlı Devleti tarafından reddedildi. Bunun üzerine, Rusya’nın girişimleriyle,

citizens had equal status in the eyes of the state and that their rights were guaranteed, thus rendering the reforms that were being demanded and the conference itself unnecessary. However, the proclamation of the constitution did not have the desired favourable effect on the delegates, who dictated their demands for reforms to the Ottoman government in the most implacable terms.⁵

⁵ Karal, *age*, c. VII, s. 28–33.

⁵ Karal, *ibid*, vol. VII, pp. 28–33.

İstanbul Konferansı’na katılan devletlerin temsilcileri Londra’da tekrar bir araya gelerek Londra Protokolü olarak bilinen reform taleplerinin Avrupa barışının korunması için kabul edilmesini istediler. Osmanlı Devleti ise bu protokolün kendi delegeleri olmadan hazırlanmasını tamir edilemez bir hata olarak değerlendirdi ve 12 Nisan 1877’de Londra Protokolü’nü de reddettiğine dair bir nota verdi. Rusya, protokolün reddini savaş sebebi kabul ederek ertesi gün seferberlik başlattı ve 19 Nisan 1877’de Osmanlı İmparatorluğu’na savaş ilân ettiğini resmen duyurdu.⁶

Sultan II. Abdülhamid, tahta çıkışının daha ilk yılında büyük bir savaşla yüz yüze gelmiş bulunuyordu. Hicri takvime göre 1293 yılında başlaması nedeniyle “93 Harbi” olarak anılan bu savaş, Türk ulusal hafızasındaki en travmatik vakalardan biridir. Birçok cephede yürütülen savaşta Sohumkale’nin Osmanlılar tarafından fethi, Deli Fuad Paşa’nın Elena zaferi ve Gazi Osman Paşa’nın Plevne müdafaası gibi başarılar kazanılsa da, süreç Osmanlıların mağlubiyetiyle sonuçlandı ve 24 Şubat 1878’de Rus orduları Yeşilköy’e kadar gelerek burada ordugâh kurdu.⁷

⁶ Karal, *age*, c. VII, s. 35–40.

⁷ Georgeon, *age*, s. 105–116.

The Ottoman government rejected these proposals, which included onerous conditions. The states which had participated in the Constantinople Conference, led by Russia, responded by reconvening in London and reiterating their demand that these reforms, known as the London Protocol, be accepted as a means of preserving peace in Europe. The Ottoman government took the view that drawing up such a protocol in the absence of its delegates was unacceptable and on 12 April 1877 presented a note declaring its rejection of the London Protocol. Russia interpreted this refusal as a *casus belli* and the next day began to mobilise its army, followed on 19 April 1877 by an official declaration of war against the Ottoman Empire.⁶

Consequently, Sultan Abdülhamid II was confronted with a major war in the first year of his reign. Known in Turkey as the ‘93 War’ because it began in the year 1293 AH of the Islamic calendar, the Russo-Turkish War of 1877–1878 is one of the most traumatic events in Turkish national memory. It was fought on several fronts and although the Ottomans won a few victories against the Russians in the course of the war, such as the capture of Sukhimi, the victory at the Battle of Elena won by Deli Fuad Pasha, and the successful defence of Pleven by Gazi Osman Pasha, these were not able to avert an eventual Ottoman defeat. On 24 February 1878, the Russian army advanced as far as Yeşilköy, a village just west of Istanbul, and established headquarters there.⁷

⁶ Karal, *ibid*, vol. VII, pp. 35–40.

⁷ Georgeon, *ibid*, pp. 105–116.

6

Hatıra mendili
19. yüzyılın sonu
44,5 cm x 46 cm
SHM 19131 - İ.1798

**Commemorative
handkerchief**
Late 19th century
44.5 cm x 46 cm
SHM 19131 - İ.1798

1877-1878 yıllarında cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşı hatırasına basılmış olan bu mendilin odak noktasında farklı cephelerde süren savaşın geniş bir coğrafi alana yayıldığını gösteren bir harita yer alıyor. Burada, üzerinde “Russie” (Rusya), “Autriche” (Avusturya), “Turquie” (Türkiye), “Turquie d’Asie” (Asya Türkiye’si) yazıları okunuyor. En tepedeyse “Guerre d’Orient”, yani Doğu Savaşı ibaresi görülüyor.

Mendilin üstünde bir İstanbul panoraması, panoramanın her iki köşesinde de “Constantinople” ibaresine yer verilmiş; panoramanın hemen altında Osmanlı hanedanına gönderme yapan tuğralı bir arma çizimi, mendilin altında yine Rus ve Osmanlı ordularına ait olduğu anlaşılan çeşitli sancaklar ve harp malzemeleri, bunların ortasında da Çarlık arması yer alıyor. Ayrıca mendilin odağındaki haritanın solunda “Le Czar Alexandre II” (Çar II. Aleksander, h. 1855–1881) ibaresiyle Rus çarının, sağındaysa Le Sultan Abdulhamid II (Sultan II. Abdülhamid, h. 1876–1909) ibaresiyle Osmanlı padişahının portreleri bulunuyor.

Sultan II. Abdülhamid, tahta çıkar çıkmaz başkentinin bile işgal tehlikesiyle yüz yüze geldiği böylesi yıkıcı bir savaşla başa çıkmak zorunda kaldığı için saltanatı boyunca savaşlardan kaçındı. Birinci Dünya Savaşı’nın devam ettiği yıllarda, husûsî doktoru Âtîf

THIS handkerchief commemorating the Ottoman-Russian war fought in 1877–1878 is printed with a circular map showing the vast extent of the theatre of war, which was fought on several fronts. Legends reading ‘Russie’, ‘Autriche’, ‘Turquie’, and ‘Turquie d’Asie’ (Turkey in Asia) mark the various territories shown on the map. At the top of the map is the legend ‘Guerre d’Orient’ (the ‘Eastern War’ as it was known in France).

The upper corners are filled with a panorama of Istanbul, marked on either side by the legend ‘Constantinople’ and below the map, various flags and weapons belonging to the Russian and Ottoman armies. At the top centre of the map is an armorial device with a *tuğra* representing the Ottoman Empire, and at the bottom centre, the armorial device of Tsarist Russia. At the left and right edges of the map are portraits of Tsar Alexander II (r. 1855–1881) and Sultan Abdülhamid II (r. 1876–1909), respectively, marked by the legends ‘Le Czar Alexandre II’ and ‘Le Sultan Abdülhamid II’.

Since Sultan Abdülhamid II had faced not only a disastrous war but also the threat of foreign occupation of the capital city just after his accession to the throne, he made every effort to avoid war during his reign. He was deposed in 1909. During the First World War, he talked to his private doctor, Âtîf Hüseyin Bey, about the

Hüseyin Bey’e savaş konusundaki çekincelerini şöyle anlatıyordu: “Ben ahvâli pek fena görüyorum. Anladığıma göre Çanakkale’de zayıyatımız çok oluyor. Bunun neticesi ne olacak? Allah bilir ya pek korkuyorum. Kendi nefsimi düşünmem. Artık yaşımı, başımı aldım. Şu kadını çok severim, o da beni sever. Benim ne çektiğimi o bilir! Ben sabahlara kadar uğraşırdım, muharebe olmamasına gayret ederdim... Onun (Midhat Paşa) mevki-i sadârete gelmesini istiyorlardı, tayin ettim. Fakat devletin başına bir Rus muharebesi açtı. Neticesi felaket oldu. Ben hiçbir vakit muharebe taraftarı değildim.”⁸

Fakat sultana, 93 Harbi’nden başka bir savaş daha miras kaldı. Mücadele boyunca tarafsızlığını koruyan Yunanistan, galibiyeti kesinleşen Rusların Edirne’ye girmesi üzerine Yanya’yı işgal etmek için harekete geçti. Birleşik Krallık, ileride Yunanistan’ın lehine sınır düzenlemeleri yapılacağını vaat ederek Yunanistan’ı savaşa girmekten alıkoyunca, bu vaadi öne sürerek Berlin Kongresi’ne katılan Yunanistan, sınır meseleleri konuşulurken Teselya, Epir ve Girit’in kendisine bırakılmasını talep etti. Her ne kadar Mart 1881’de Teselya kendisine terk edilse de Yunanistan’ın toprak talepleri devam etti ve bu istekler birçok defa

current situation and his determination to avoid war when he was ruling: ‘In my view, this is an extremely dangerous state of affairs. I am given to understand that the loss of life at Çanakkale is very high. What will be the outcome of this? God knows I am fearful. Not for my own life, which is nearing its end. I love this woman very much, and she loves me. Only she knows what I have suffered! I used to work until dawn, endeavouring to ensure that we did not go to war. They wanted him (Midhat Pasha) to be appointed as prime minister, and I did so. But he led the country into a war with Russia. The result was disastrous. I never supported the decision to go to war.’⁸

The Russo-Turkish War of 1877–1878 paved the way for another unwanted war. Greece, which had preserved its neutrality throughout the conflict, took steps to occupy Janina the moment the Russians entered Edirne following their victory over the Ottomans. To prevent Greece from entering the war with Russia, the United Kingdom had promised that national borders would be changed in favour of Greece during discussions of border issues at the Congress of Berlin. Reminding the United Kingdom of this promise, Greece demanded possession of Thessaly, Epirus, and Crete. Thessaly was ceded

sınır ihlalleri ve çatışmaların yaşanmasına neden oldu. 1896 Girit İsyanı’nda Yunan filosunun adaya çıkartma yaparak Girit’i ilhak ettiğini açıklamasının ve 9 Nisan 1897’de Teselya hududunda ve Makedonya’da Yunanların Osmanlılara saldırmalarının ardından, yıllardır süregelen huzursuzluk Osmanlı İmparatorluğu’nun 17 Nisan 1897’de Yunanistan’a savaş ilân etmesiyle sonuçlandı.⁹

Savaşın neticesi kısa sürede belli oldu. Resmî savaş ilânının ertesi günü, 18 Nisan 1897’de Osmanlı ordusu Milona Muharebesi’ni kazandı. 25 Nisan’da Yenişehir, 26 Nisan’da Tırhala zaptedilerek Yunan ordusu geri çekilmeye zorlandı. 17 Mayıs’ta ise Yunan ordusunun en kuvvetli olduğu nokta, Dömeke düşürülerek Edhem Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu için Atina yolu açıldı ve savaş üç hafta gibi kısa bir süre içinde Osmanlı İmparatorluğu’nun zaferiyle sonuçlandı.¹⁰ Yunan ordularının bu kadar kısa sürede yaşadığı ağır mağlubiyet Avrupa kamuoyunda da endişeyle karşılandı. Bizzat Rus Çarı II. Aleksander Sultan II. Abdülhamid’e mektup göndererek Türk ordusunun kazandığı zaferi kutladı ve daha ileri gidilmeyip savaşın sonlandırılması için ricada bulundu.¹¹

to Greece in March 1881, but Greece continued to make repeated territorial demands that gave rise to border infringements and clashes. During the Cretan Revolt of 1896, the Greek fleet landed on the island and declared its annexation, and on 9 April 1897, launched attacks on the Ottomans on the border with Thessaly and in Macedonia. Finally, after nearly two decades of unrest, the Ottoman Empire declared war on Greece on 17 April 1897.⁹

The outcome of the war soon became clear. On 18 April 1897, the day after the official declaration of war, the Ottoman army won the Battle of Milona. On 25 April, the Ottomans took Larissa, followed by Trikala the next day, forcing the Greek army to retreat. On 17 May, the Ottoman army under the command of Edhem Pasha captured Domokos, the most important Greek stronghold. This opened the way to Athens, and in just three weeks, the war ended in an Ottoman victory.¹⁰ This crushing Greek defeat in such a short time aroused anxiety in Europe. Tsar Alexander II wrote to Sultan Abdülhamid II congratulating him on the Turkish victory and requesting that he bring an end to the war without advancing further.¹¹

⁸ M. Metin Hülagü, *Sultan II. Abdülhamid’in Sürgün Günleri: Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey’in Hatıratı* (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2007), s. 252.

⁸ M. Metin Hülagü, *Sultan II. Abdülhamid’in Sürgün Günleri: Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey’in Hatıratı* (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2007), p. 252.

⁹ Karal, *age*, c. VII, s. 112–116.

¹⁰ Karal, *age*, c. VII, s. 117–118.

¹¹ Tahsin Paşa, *Abdülhamit: Yıldız Hatıraları* (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931), s. 49.

⁹ Karal, *ibid*, vol. VII, pp. 112–116.

¹⁰ Karal, *ibid*, vol. VII, pp. 117–118.

¹¹ Tahsin Paşa, *Abdülhamit: Yıldız Hatıraları* (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931), p. 49.

Hatıra mendili
Osmanlı
19. yüzyılın sonu
37,5 cm x 37,5 cm
SHM 19105 - İ.1772

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Late 19th century
37.5 cm x 37.5 cm
SHM 19105 - İ.1772

BU mendil, 18 Nisan 1897’de Osmanlı ordusunun kazandığı ilk zafer olan Milona Muharebesi’ni tasvir ediyor. İki parçaya ayrılan mendilin üst kısmında muharebeden bir savaş görüntüsü, alt kısmında Osmanlı-Yunan Savaşı’nın yaşandığı coğrafyanın haritası bulunuyor. Haritada Selanik Körfezi, Yanya Vilayeti, Şerfice Sancağı, Ergiri Sancağı, Golos Körfezi, Bülbülce Boğazı, Zeytun Körfezi, Atalanti Körfezi gibi isimleri okumak mümkün. Haritanın sol alt köşesinde yer alan

THE handkerchief is printed with a scene from the Battle of Milona, which on 18 April 1897 became the first Ottoman victory in the Greco-Turkish War of 1897, in the upper part and a map of the region where the war was fought in the lower part. The map is marked with numerous legends, including the Gulf of Salonika, Janina Province, Servia Sub-Province, Gjirokastra Sub-Province, Gulf of Volos, Trikeri Pass, Lamia Gulf, and Gulf of Atalanti. Above the bar scale in the lower left corner are two

ölçeklendirmede “Devlet-i Aliyye ve Yunan Muharebesi”, “baht-ı himâye-i feyzvane-i cenâb-ı hilâfetpenahide evlâd-ı şühedâ ve mecrûhin-i asâkir-i şâhâne” (hilafetin sığınağı erdemli yüce kişinin himayesinde olan şehit çocukları ve yaralı Osmanlı askerleri) ibareleri ve fi 19 Ağustos 1313 (31 Ağustos 1897) tarihi okunuyor.

Uzun yıllardır süren yenilgi ve iç karışıklıkların ardından gelen böyle büyük bir zafer Osmanlı toplumunda da coşkuyla kutlanmış, zaferin hatırasına hazırlanan mimari eserlerin yanı sıra Yunan Muharebesi Madalyası’ndan sigara kutularına, mineli plakalardan dünyada başka hiçbir örneği olmayan sekiz köşeli pullara kadar savaşa dair birçok hatıra objesi üretilmişti.¹² Tıpkı bu hatıra pulları gibi, zaferin ardından hazırlanmış hatıra mendilleri de mevcuttur.

inscriptions reading ‘Greco-Turkish War’ and ‘children of Ottoman soldiers killed in action and wounded soldiers are under the protection of his wise Majesty the caliph’ and the date 19 August 1313 (31 August 1897).

Such a major victory after years of defeat and civil unrest was a cause for exuberant public celebration. As well as the Greek War Medal struck in commemoration of the victory, a wide variety of memorabilia was produced, ranging from cigarette boxes to enamelled plaques and a series of octagonal stamps that were the first of their kind in the world.¹² Commemorative handkerchiefs were among the souvenirs produced after the war was over.

8

Hatıra mendili
Osmanlı
19. yüzyılın sonu
47 cm x 44 cm
SHM 19132 - İ.1799

Commemorative handkerchief
Ottoman
Late 19th century
47 cm x 44 cm
SHM 19132 - İ.1799

OSMANLI Devleti’nin, Avrupalı devletlerde olduğu gibi, kendisini sembolize eden bir arması yoktu. Osmanlı saltanat geleneğinde bu sembolizme, her padişahın ismine özel hazırlansa da, belli bir ikonografiyi koruyan tuğra hizmet ediyordu. Bununla birlikte 18. yüzyılın ikinci yarısına denk gelen

UNLIKE the European states, the Ottoman Empire did not have a coat of arms. The Ottoman equivalent was the *tuğra*, a calligraphic device with a specific iconography that incorporated the name of the reigning sultan. Nevertheless, from the reign of Abdülhamid I (r. 1774–1789) onwards

¹² Saro Dadyan, *Babamın Pulları* (İstanbul: Siyah Kitap, 2018), s. 60–61.

¹² Saro Dadyan, *Babamın Pulları* (İstanbul: Siyah Kitap, 2018), pp. 60–61.

I. Abdülhamid (h. 1774–1789) döneminden itibaren devamlı bir devlet armasının tasarlanması için çalışmalar olduğu biliniyor.¹³ Sultan II. Mahmud (h. 1808–1839) İtalyan bir tasarımcıdan tuğranın yanı sıra padişahlar değişse de aynı kalacak ve devleti temsil edecek bir armanın hazırlanmasını talep etmişti. Bu tasarımın farklı mecralarda, değişik şekillerde resmedildiğini gören Sultan II. Abdülhamid’s e (h. 1876–1909), 4 Temmuz 1905’te bu tasarımın net tarifini Osmanlı bürokrasisinden talep etmiş ve bu tarife sadık kalınarak devleti temsil eden armanın tek formda kullanılmasını istemişti.¹⁴ Koleksiyonda yer alan bu hatıra mendilinin de, yukarıda bahsedilen prototip arma denemelerinden veya tahrif edilmiş örneklerden biri olduğu görülüyor. Sancak, tuğ ve çeşitli silahlarla bezeli olan armanın dört köşesine herhangi bir padişaha ait olmayan dört tuğra formu işlenmiş, mendilin etrafı da vav ve nun harfleriyle bezenmiş.

¹³ Edhem Eldem, “Geç Osmanlı Döneminden Günümüze İntikal Eden Bir Kitsch Numunesi: Arma-i Osmani”, *Toplumsal Tarih* 192 (Aralık 2009), s. 5.

¹⁴ Selim Deringil, *Simgeden Millete* (İstanbul: İletişim, 2009), s. 24–26.

a variety of armorial devices were designed to represent the Ottoman state.¹³ Sultan Mahmud II (r. 1808–1839) commissioned an Italian artist to design an armorial device for the Ottoman state that would not need to be altered with every new reign and was to be used alongside the *tuğra*. Sultan Abdülhamid II (r. 1876–1909) noticed that variations of this design were being used in different contexts and on 4 July 1905 asked the civil service to clearly define a single design that could be used to symbolise the state in all situations.¹⁴ The armorial device on this commemorative handkerchief in the collection may be one of the experimental prototypes of an armorial device as discussed above, or possibly a distorted version of one that was actually used. The device consists of flags, standards and various weapons, with four *tuğra*-like motifs belonging to no specific sultan in the four corners. Around the edge is a decorative border composed of the Arabic letters vav and nun.

¹³ Edhem Eldem, “Geç Osmanlı Döneminden Günümüze İntikal Eden Bir Kitsch Numunesi: Arma-i Osmani”, *Toplumsal Tarih* 192 (December 2009), p. 5.

¹⁴ Selim Deringil, *Simgeden Millete* (İstanbul: İletişim, 2009), pp. 24–26.

Hatıra mendili
Osmanlı
19. yüzyılın sonu
39 cm x 39 cm
SHM 19106 - İ.1773

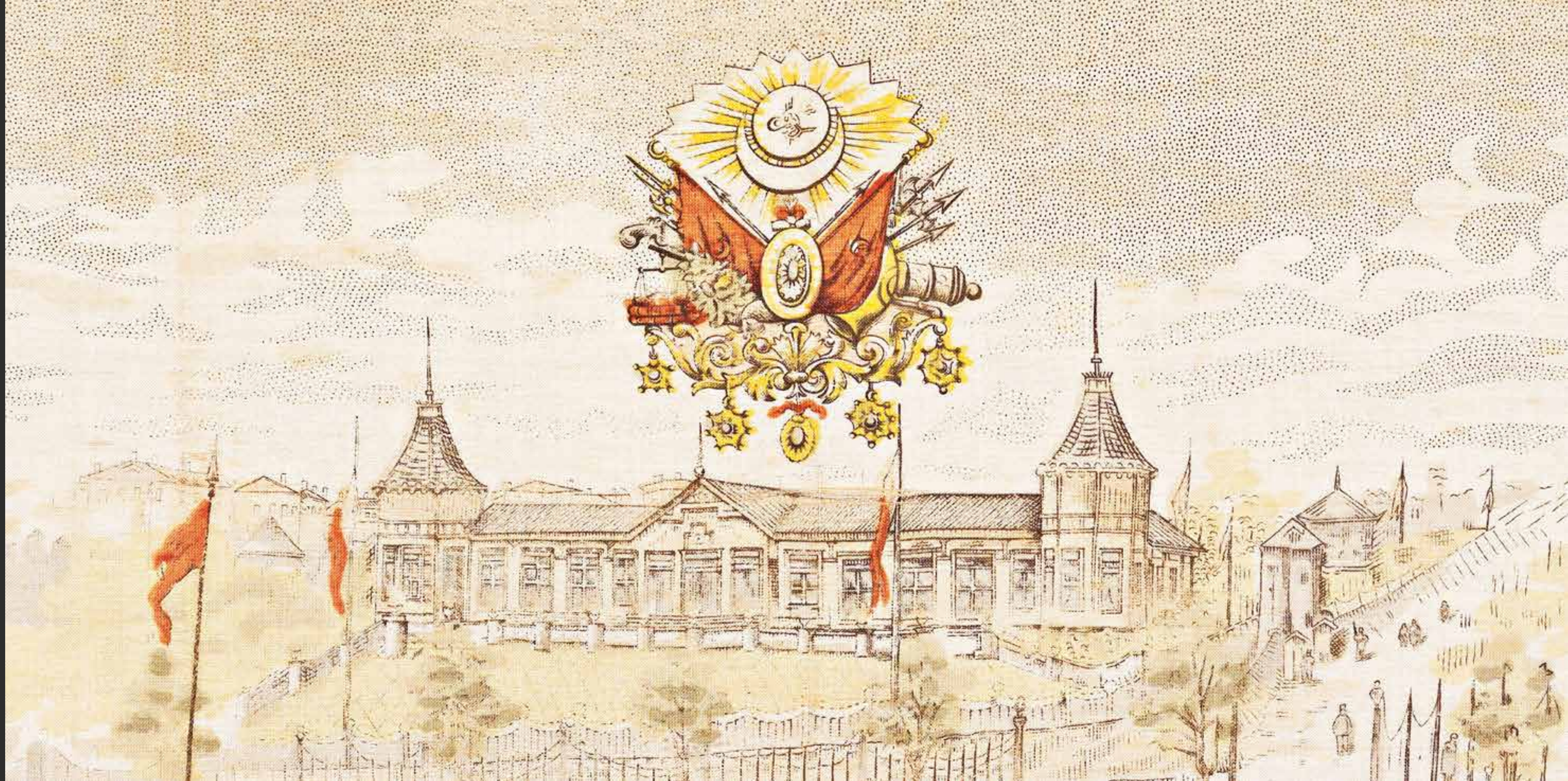
Commemorative handkerchief
Ottoman
Late 19th century
39 cm x 39 cm
SHM 19106 - İ.1773

MENDİL, Osmanlı-Yunan Savaşı’nda şehit düşenlerin aileleri için düzenlenen Evlâd-ı Şühedâ ve Malûlîn-i Guzât-ı Asâkir-i Şâhâne Îâne Sergisi’ne (Osmanlı Askeri Mâlûl Gazileri ve Şehit Çocukları Yardım Sergisi) aittir. 18 Haziran 1897 tarihli *Dersaadet Evrâk-ı Havâdis* gazetesinde, Girit olaylarında zarar görenlere, Osmanlı-Yunan Savaşı’nda şehit olanların yetimlerine ve gazilere yardımcı olmak amacıyla bir sergi düzenleneceği duyurulmuştu. Yayınlanan resmî tebligata göre Yıldız Sarayı civarında, ahâliye mahsus bir alanda, masrafları padişah tarafından karşılanacak husûsî bir sergi binası inşa edilecek; sergi altı ay, gerek görülürse daha da uzun süre devam edecek; burada padişahın, hanedan mensuplarının, devlet ricâlinin, İstanbullu tüccar ve esnaf ailelerinin, yabancı temsilciliklerin bağışlayacağı çeşitli eşyalar sergilenecek; ayrıca Mekteb-i Sanâyi’de imal edilen eşya ve Mekteb-i Mülkiye’de yapılan tablolar da resimleri kamuoyuyla paylaşılarak satılacaktı.¹⁵ Kendisi sergiye birçok eser bağışlayan, hanedan mensuplarını ve devlet ricâlini bu konuda teşvik eden Sultan II. Abdülhamid (h. 1876–1909), yabancı devlet

¹⁵ Atom Damalı, *Osmanlı-Girit Sorunu: Sultan’ın Kermesi* (İstanbul: Nilüfer Damalı Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı, 2005), s. 153.

THE handkerchief was produced to commemorate a charity exhibition organised in aid of wounded soldiers and the families of soldiers killed in action during the Greco-Turkish War of 1897: *The Evlâd-ı Şühedâ ve Malûlîn-i Guzât-ı Asâkir-i Şâhâne Îâne Sergisi* (Exhibition in Aid of Wounded Ottoman Soldiers and War Orphans). An announcement published in the *Dersaadet Evrâk-ı Havâdis* newspaper on 18 June 1897 explained that the exhibition was being held to help those who had suffered in the upheavals in Crete, war orphans and war veterans. In the official announcement it explained that an exhibition building was to be constructed at the Abdülhamid’s own expense in the public grounds of Yıldız Palace; that the exhibition would remain open for six months or longer if necessary; and that the exhibits would consist of diverse items donated by the sultan, members of the royal family, statesmen, Istanbul merchants and tradesmen, and foreign legations. In addition, products of the Industrial School, and paintings and drawings by students of the Imperial School of Civil Service would be exhibited and sold.¹⁵

¹⁵ Atom Damalı, *Osmanlı-Girit Sorunu: Sultan’ın Kermesi* (İstanbul: Nilüfer Damalı Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı, 2005), p. 153.

İFTİHAR VE YÂDIGÂR
GLORIFICATION AND COMMEMORATION

başkanlarından da bağışlar kabul etmiş ve sergiye verdiği önemi göstermek için sergi binasının Yıldız Sarayı'nda inşa edilmesini istemişti. Serginin resmi açılışı 25 Mart 1898 günü yapıldı. Yıldız Camii'ndeki cuma selamlığından çıkan Sultan II. Abdülhamid, beraberinde Gazi Osman Paşa, Şehzade Burhaneddin Efendi, Şehzade Abdülkadir Efendi ve Ahmed Efendi ile sergi binasına geldi.

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ HATİRA MENDİLLERİ
COMMEMORATIVE HANDKERCHIEFS DATING FROM THE REIGN OF ABDÜLHAMİD II

Sultan Abdülhamid II (r. 1876–1909) personally donated a large number of objects to the exhibition and encouraged members of his family and statesmen to do the same. He also accepted donations from foreign heads of state. His decision to have the exhibition building constructed at the Yıldız Palace demonstrated the importance he attached to the event. The exhibition opened on 25 March

Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın başkanlığındaki devlet ricâlinin ve yabancı temsilcilerin hazır bulunduğu törenle açılış yapıldı. Sergide satışa çıkarılan eserlerin yanı sıra nakdî bağışlar da kabul edildi ve teşvik amacıyla, büyük alımlar yapan ve önemli bağışlarda bulunan kimselerin isimleri gazetelerde yayınlandı.¹⁶

Sultan II. Abdülhamid, ipek bir mendil basılmasını ve sergiye katkı yapanlara hediye edilmesini istedi. Dönemin saray ressamı Fausto Zonaro tarafından çizimi yapılan mendilin üst kısmında Osmanlı devlet arması, armanın altında serginin düzenlendiği Yıldız Sarayı'yla önünde farklı Osmanlı birliklerinden askerler görülüyor. Askerleri iki dalın uzandığı bir çelenk çevreliyor ve çelengın ortasındaki madalyonda “Evlâd-ı Şühedâ ve Malûlîn-i Guzât-ı Asâkir-i Şâhâne İâne Sergisi” yazısı okunuyor.

1898. After the Friday procession held at the Yıldız Mosque when the sultan attended noon prayers, Sultan Abdülhamid II, accompanied by Gazi Osman Pasha and the royal princes Şehzade Burhaneddin Efendi, Şehzade Abdülkadir Efendi and Ahmed Efendi, attended the formal opening ceremony at the exhibition building, along with Grand Vizier Halil Rıfat Pasha, high-ranking state officials and foreign diplomats. Funds were raised not only by the sale of exhibits but also by cash donations. To encourage purchases and donations, lists of those who had made the largest purchases and donations were published in the newspapers.¹⁶

As further encouragement, Sultan Abdülhamid II commissioned silk handkerchiefs with a printed design as a gift to people who made substantial purchases and donations. The design on the handkerchief was the work of palace artist Fausto Zonaro. This composition consisted of the Ottoman armorial device at the top and below this a group of soldiers from different Ottoman military regiments standing in front of the Yıldız Palace. Surrounding the group of soldiers was a garland formed by two branches joined by a medallion inscribed with the title of the exhibition.

¹⁶ Damalı, *age*, s. 159–165.

¹⁶ Damalı, *ibid*, pp. 159–165.

10

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
34,5 cm x 34,5 cm
SHM 19104 - İ.1771

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
34.5 cm x 34.5 cm
SHM 19104 - İ.1771

1897’DEKİ savaştan sonra da Yunanistan her zaman olası bir tehdit olarak görülmüştü. Yunanistan’ın bir kruvazör satın alıp iki tane daha sipariş etmesi üzerine Osmanlı Devleti de üç farklı ülkeden üç kruvazör sipariş etti. Türk denizcilik tarihinin önemli aktörlerinden biri olan Hamidiye Kruvazörü de yine bu sırada Birleşik Krallık’a sipariş edildi ve 25 Eylül 1903 günü Elswick’te denize indirildi. Kruvazör, Yüzbaşı Hüseyin Rauf (Orbay) komutasındaki Türk denizcileri tarafından teslim alınarak ülkeye getirildi ve birçok tarihî olayda rol oynadı. Mayıs 1908’de Sisam Adası’ndaki isyanın bastırılması için adaya gönderildi, Mayıs 1910’da Britanya Kralı V. George’un (h. 1910–1936) taç giyme töreninde Osmanlı İmparatorluğu’nu temsil etti ve Ağustos 1911’de olası İtalyan işgaline karşı Trablusgarp’a gönderilerek Trablusgarp Savaşı boyunca Çanakkale ve İstanbul’a yapılabilecek bir saldırının önüne geçebilmek için karakol vazifesi gördü.¹⁷

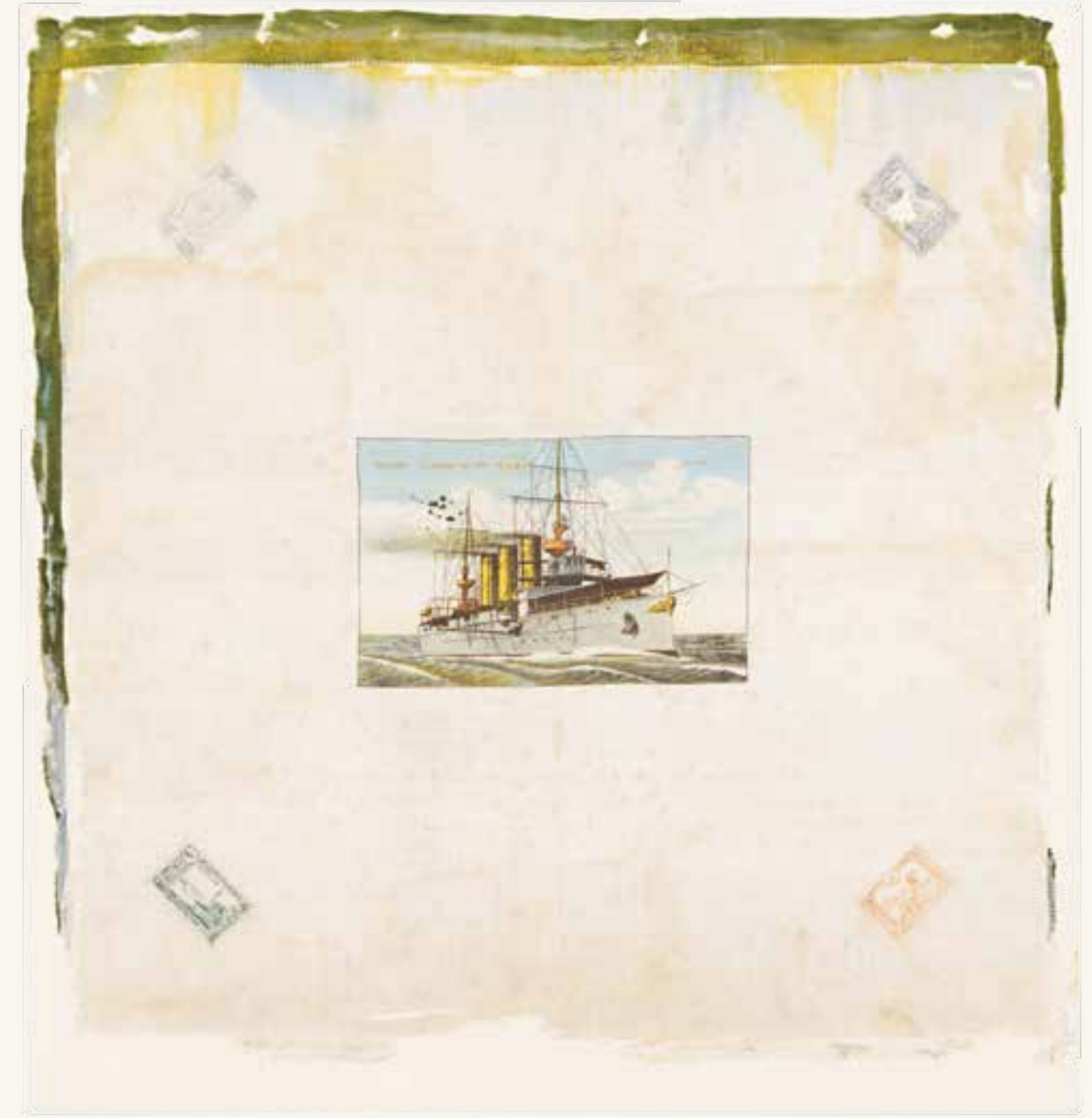
Balkan Savaşları’nda Hamidiye Kruvazörü ve komutanı Rauf (Orbay) Bey, kazandıkları zaferlerle sembol haline geldi. Balkan Savaşları’nın ardından da dış görevlere çıkan

IN the wake of the Greco-Turkish War of 1897, Greece was always seen as a potential threat. When Greece purchased a cruiser and gave orders for two more, the Ottoman government ordered three cruisers from three different countries. The Hamidiye Cruiser, which was to play such an important part in Turkish naval history, was commissioned from the United Kingdom, where it was launched on 25 September 1903. Captain Hüseyin Rauf (Orbay) Bey and his men took delivery of the ship and sailed it back to Istanbul. Subsequently, the Hamidiye was sent to the island of Samos to crush a rebellion there in May 1908; sailed to Britain to represent the Ottoman Empire at the coronation of King George V (r. 1910–1936) in May 1910; and to Tripoli in August 1911 to defend the city against Italian invasion. Throughout the Italo-Turkish War of 1911–1912, the ship patrolled the Mediterranean in order to prevent possible Italian attacks on Çanakkale and Istanbul.¹⁷

During the Balkan Wars, the Hamidiye Cruiser and its commander, Captain Rauf (Orbay) Bey, became symbols of victory and afterwards the Hamidiye was deployed on

¹⁷ Ahmet Küçükoğlu, “Türk Donanmasında Hamidiye Zırhlısı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (İstanbul Üniversitesi, 2003), s. 29–39.

¹⁷ Ahmet Küçükoğlu, “Türk Donanmasında Hamidiye Zırhlısı”, Unpublished MA Thesis (Istanbul University, 2003), pp. 29–39.

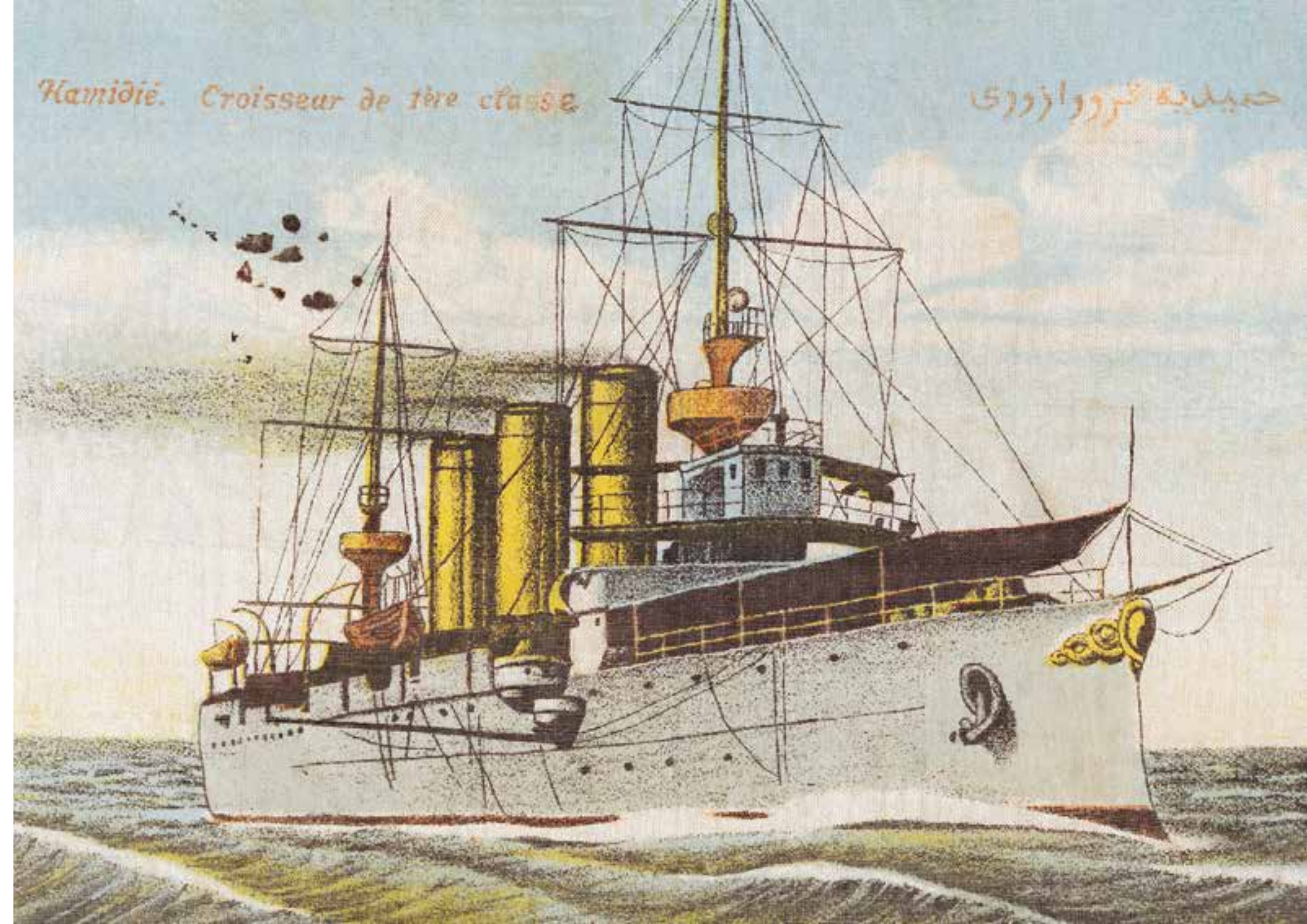

Hamidiye, Birinci Dünya Savaşı’nda mühimmat nakliyatından bombardımanlara kadar birçok alanda ve coğrafyada Türk ordusuna hizmet etti. Cumhuriyet döneminde de kullanılan kruvazör, başta Karadeniz’e yapılan olmak üzere Atatürk’ün gezilerine ev sahipliği yaptı. Rize’de çıkan ayaklanmanın bastırılmasından birçok diplomatik göreve kadar aktif olarak kullanıldı. Manevralara katıldı, okul gemisi olarak kullanıldı, Atatürk’ün cenaze töreninde bulundu ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında çeşitli manevralarda görev aldı. 1957’de Gölcük Rıhtımı’na çekilen kruvazörün Hamidiye Müzesi haline getirilmesi tasarlansa da 1960 yılında bundan vazgeçilip kruvazörün tarihî eşyaları ve şeref defteri Deniz Müzesi’ne nakledilerek satışa çıkarıldı.¹⁸

Koleksiyonda Hamidiye Kruvazörü’nün de hatıra mendili bulunuyor. Kruvazörün mendilin ortasında yer alan kartpostal formatındaki renkli resminde Fransızca ve Osmanlıca “Hamidiye Kruvazörü” yazıyor. Mendilin dört köşesinde 1914 Londra pullarından dört örneğe yer verilmesiye, mendilin Birinci Dünya Savaşı yıllarında bastırılmış olduğunu düşündürüyor.

various missions. During the First World War, it served the Turkish army in many places and capacities, ranging from the shipment of ammunition to naval bombardments. After the establishment of the Turkish Republic, the cruiser was used by Atatürk for a number of official tours, including to the Black Sea region. It also played an active role in various diplomatic missions and in putting down the uprising that broke out in Rize. The cruiser carried out manoeuvres; was used as a school ship, participated in Atatürk’s funeral ceremony, and took part in various manoeuvres during the Second World War. In 1957, when the cruiser was berthed at Gölcük on the Marmara Sea coast, it was proposed to turn the cruiser into the Hamidiye Museum, but in 1960, this plan was scrapped, and the cruiser was put up for sale. Its original fittings and logbook were sent to the Naval Museum in Istanbul.¹⁸

The collection includes a handkerchief commemorating the Hamidiye Cruiser. In the centre of the handkerchief is a colour picture of the cruiser in postcard format, with the name of the ship in both French and Ottoman Turkish above it. In each of the four corners is one of the London stamps dated 1914, suggesting that the handkerchief was manufactured during the First World War.

¹⁸ Küçükoğlu, *age*, EK A, s. A1–A5.

¹⁸ Küçükoğlu, *ibid*, EK A, pp. A1–A5.

11

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
40 cm x 39 cm
SHM 19083 - İ.1750

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
40 cm x 39 cm
SHM 19083 - İ.1750

SULTAN II. Abdülhamid’in otuz üç yıllık saltanatı boyunca (h. 1876–1909) en fazla önem verdiği projesi şüphesiz Hicaz Demiryolu’ydu. Abdülhamid tüm dünyayı şaşkına çeviren iddialı projesini 1 Mayıs 1900 tarihinde açıkladı. Buna göre demiryolu Arabistan’ın kapısı kabul edilen Şam’dan başlayacak, Medine’ye uzanarak İslamiyet’in kutsal kenti Mekke’de son bulacaktı. Sultan Abdülhamid’in açıkladığı üzere bu büyük demiryolu hattının inşasını tamamen Osmanlı İmparatorluğu üstlenecekti. Birçok çevreyi şaşırtan demiryolu inşaatı için yabancı sermaye kabul edilmeyecek, hattın inşasında sadece yerli malzeme kullanılacak, tüm süreç Müslüman mühendisler, teknikerler ve işçiler tarafından yönetilecek; neticede Müslümanları kutsal topraklara kolaylıkla ulaştıracak hat her şeyiyle Müslümanların eseri olacaktı.¹⁹

Hattın Heinrich Meissner Paşa idaresinde gerçekleştirilen inşasına padişahın cülûsunun 25. yıldönümü olan 1 Eylül 1900 tarihinde başlandı, daha sonra tamamlanan istasyonların açılışları da yine 1 Eylül’e denk getirildi.²⁰

Dünya kamuoyu, sadece iç finansmanla, yerli malzeme ve teknik kadroyla bu kadar

THE project to which Sultan Abdülhamid II attached the most importance during his 33-year reign (r. 1876–1909) was undoubtedly the Hejaz Railway. When this ambitious project was announced on 1 May 1900, the world was astounded. The railway was to begin at Damascus, the gateway to Arabia, and extend as far as the holy Muslim cities of Medina and Mecca. Moreover, this railway that would enable Muslims to reach the holy cities quickly and easily was to be constructed entirely by Muslims. Abdülhamid II declared that the Ottoman state was to shoulder the entire cost of this vast railway line. No Western investment would be accepted, only local materials used in its construction, and the entire process would be undertaken by Muslim engineers, technicians, and labourers.¹⁹ Construction began on 1 September 1900, the 25th anniversary of Abdülhamid II’s accession to the throne, and was carried out under the supervision of Heinrich Meissner Pasha. Subsequently, the official openings for all the stations along the line were also held on 1 September of the respective years.²⁰

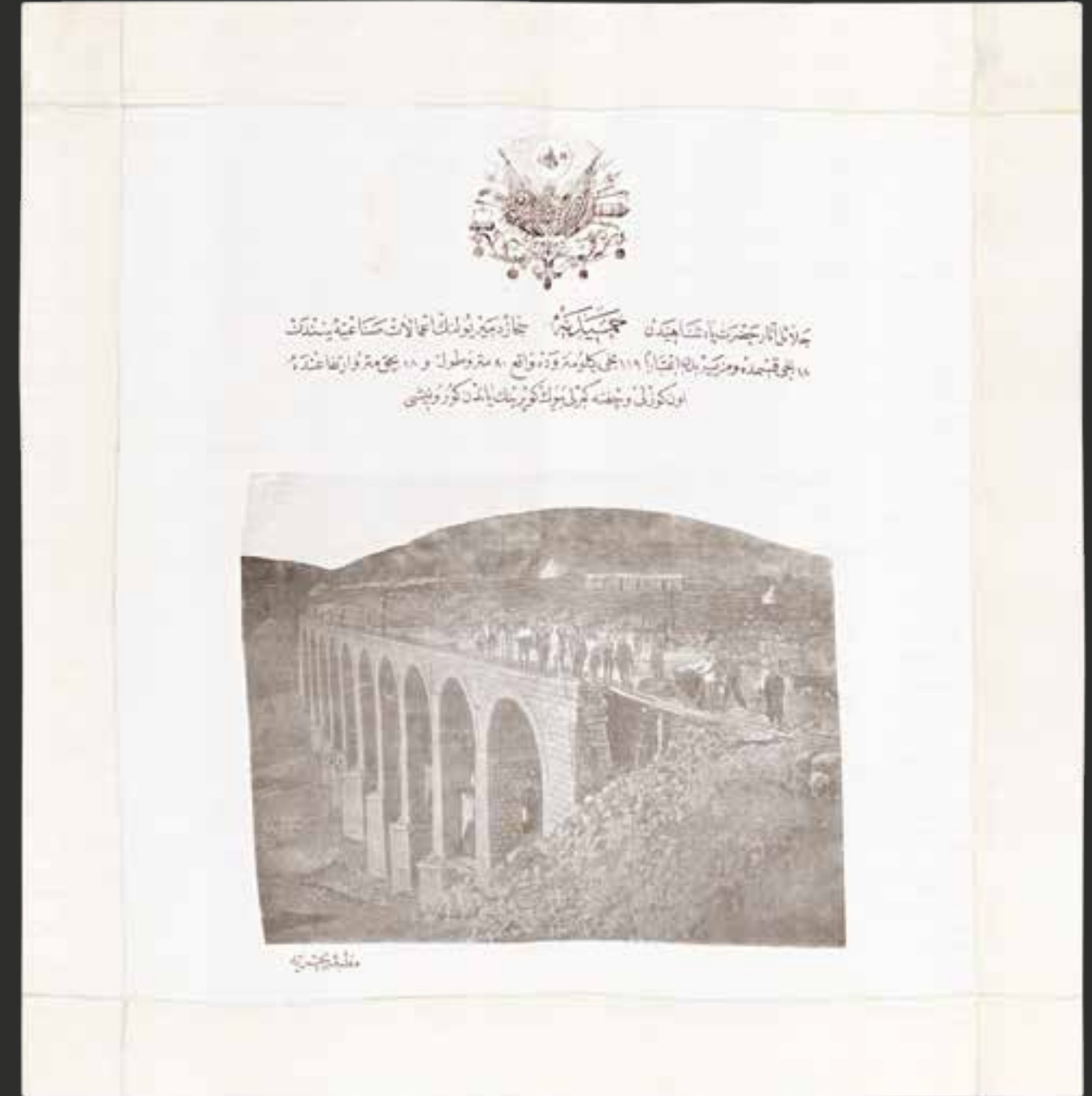
The initial response to the project was disbelief. No one in the rest of the world thought

¹⁹ Murat Özyüksel, *Hicaz Demiryolu* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), s. 41.

²⁰ Edhem Eldem, *age*, s. 320–321.

¹⁹ Murat Özyüksel, *Hicaz Demiryolu* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), p. 41.

²⁰ Edhem Eldem, *ibid*, pp. 320–321.

iddialı, büyük ve mali getirisi düşük olacak bir projeye inanmıyor, bunu gerçekçi bulmuyordu. Fakat Sultan II. Abdülhamid, özellikle Arabistan’dan duyulan çatlak sesleri ve kıpırdayan isyan hareketlerini susturmak için halife kimliğini güçlendirmek düşüncesiyle konuya fazlasıyla önem veriyordu. Halifenin girişim ve destekleriyle inşa edilecek bu tren yolu sayesinde hem tüm dünya Müslümanları kutsal topraklara rahatlıkla ulaşabilecek hem de olası isyanlarda bölgeye kolaylıkla asker ve mühimmat sevk edilebilecekti.²¹

Sultan Abdülhamid, Hicaz Demiryolu’nun inşaatını bir Osmanlı projesi olmaktan çıkarıp tüm İslam dünyasının gündemi haline getirmek istiyordu. Bunun için öncelikle Arap İzzet Paşa aracılığıyla imtiyazı İngilizlerin elinde olan Yafa Hattı 250.000 liraya satın alınarak hattın tamamen Müslümanlara ait olması sağlandı.²² Ardından tüm İslam dünyasına çağrıda bulunan sultan, Mekke’ye ulaşacak bu kutsal hattın inşa edilebilmesi için müminleri bağış yapmaya davet etti. Tüm İslam dünyasının eseri olacak hat inşa edilir ve işletilirken herhangi bir yabancı müdahalenin önüne geçilebilmesi için her şey tamamen Müslümanlar tarafından sürdürülmeliydi. İslam âlemini dayanışmaya

it possible that such an ambitious undertaking, which would cost so much yet generate so little revenue, could be carried out only with local financing, local materials and local technical personnel. However, Sultan Abdülhamid II was determined to carry out the project as a way of reinforcing his identity as caliph and so dispelling the voices of discontent and the first stirrings of rebellion in Arabia. By means of this railway line initiated and supported by the caliph, Muslims from all over the world would be able to make the annual pilgrimage to the holy cities, while at the same time it would facilitate the transportation of troops and military supplies to the region in the event of rebellion.²¹

Abdülhamid II wanted the Hejaz Railway construction project to be embraced by the entire Islamic world and not seen as a solely Ottoman initiative. With this objective he began by purchasing the British-owned Jaffa Railway for the price of 250,000 liras. Arap İzzet Pasha acted as mediator in the transaction by which this became the first railway line belonging entirely to Muslims.²² Then he called on the Islamic world to make donations towards the cost of building the new Hejaz Railway to carry

davet eden padişahın kendisi de 50.000 lira gibi büyük bir meblağ bağışlamıştı.

Padişahın çağrısı ve bağışı İslam dünyasında gerçek anlamda etki yarattı ve başta Hindistan Müslümanları olmak üzere Fas’tan Mısır’a, Çin’den Rusya’ya kadar dünyanın farklı köşelerindeki Müslümanlar tarafından hattın inşaatı için bağışlar gönderildi. Büyük meblağlara ulaşan bağışlar basın yoluyla da teşvik ve taltif ediliyor, bağışçıların isimleri gazetelerde yayınlanıyor, daha çok bağışın yapılması için kamuoyu teşvik ediliyordu.²³ Aynı zamanda, kampanyayı güçlendirmek için, büyük bağışlarda bulunan kimselere verilmek üzere bir de Hicaz Demiryolu Madalyası ihdas edilmişti. 2 Aralık 1901’de nizamnamesi yayınlanan madalya nikel, gümüş ve altından olmak üzere üç derecede hazırlanıyor, yapılan yardım miktarına göre bağışçılara veriliyordu.²⁴

Bağışçıları taltif etmek, hattın inşası boyunca heyecanı korumak ve kamuoyunun ilgisini canlı tutmak amacıyla tıpkı madalya gibi hatıra mendilleri de bastırılıp dağıtılmıştı. Koleksiyonda bulunan mendillerden birinde, Hicaz Hattı kapsamında inşa edilen bir köprünün fotoğrafı bulunuyor. Mendilin üst kısmındaki Osmanlı devlet armasının altında

the faithful to Mecca. By this means, the railway would be a project belonging to the entire Muslim world, carried out by Muslims, and avoiding foreign intervention of any kind in its construction and operation. The sultan himself donated the large sum of 50,000 liras.

The sultan’s call for Muslim support and his own donation resounded throughout the Islamic world. Muslims from India primarily, but also from Morocco, Egypt, China, Russia and many other places sent donations. Many of these were extremely large, and donors were encouraged and rewarded by public recognition in the press, which published lists of their names.²³ As further encouragement to donors, a railway medal was struck for the presentation to those who gave substantial sums. Regulations relating to presentation of the medal were promulgated on 2 December 1901. The medal was produced in three classes, made of nickel, silver and gold, and awarded according to the amounts that were donated.²⁴

Commemorative handkerchiefs were also produced for distribution to donors as a reward and a way of sustaining public interest in the railway throughout its construction. One handkerchief in the collection is printed with

²¹ Özyüksel, *age*, s. 46–47, 65, 73.

²² Hülagü, *age*, s. 177.

²¹ Özyüksel, *ibid*, pp. 46–47, 65, 73.

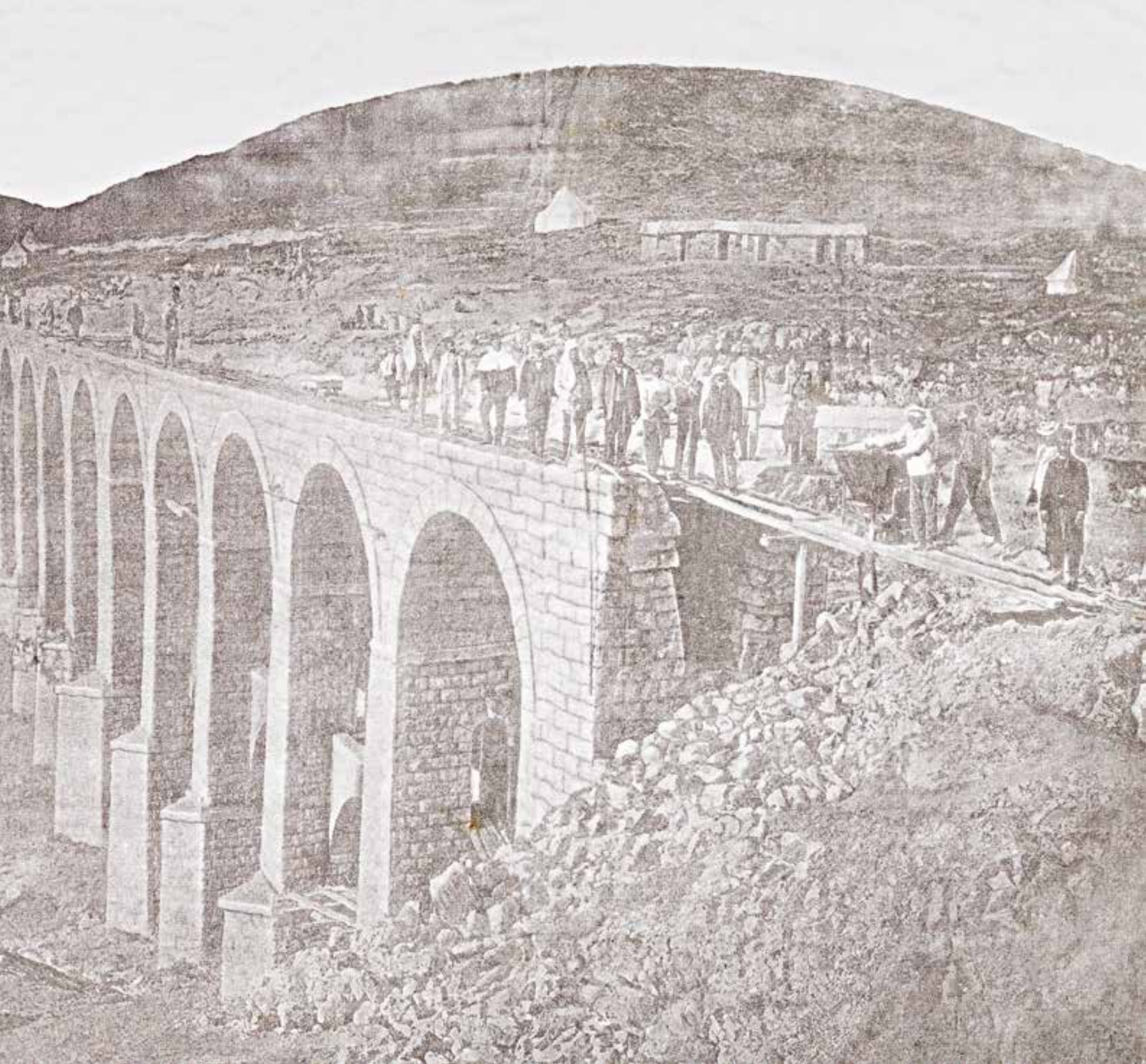
²² Hülagü, *ibid*, p. 177.

²³ Özyüksel, *age*, s. 82–107.

²⁴ Eldem, *age*, s. 320–321.

²³ Özyüksel, *ibid*, pp. 82–107.

²⁴ Eldem, *ibid*, pp. 320–321.

tamamlanan köprüyle üzerinde çalışan işçilerin fotoğrafı görülüyor; yine üst tarafta “Celâil-i Âsâr-ı Hazret-i Pâdişahiden Hamidiye Hicaz demiryolunun îmâlât-ı sînâyesinden 18’inci kısımda Müzeyrib’den itibâren 119’uncu kilometrede vâki 80 metre tûl ve 18,5 metre irtifâında on gözlü ve çift kemerli büyük köprünün yandan görünüşü” (Padişah hazretlerinin büyük eserlerinden Hamidiye Hicaz Demiryolu’nun yapımından 18. kısımda Müzeyrib’den itibaren 119. kilometrede olan 80 metre uzunluk ve 18,5 metre yükseklikte on gözlü ve çift kemerli büyük köprünün yandan görünüşü) yazısı okunuyor. Mendilin sol alt köşesindeki “Matbaa-i Bahriye” ibaresiye mendilin Bahriye Nezareti tarafından basıldığını gösteriyor.

a photograph of a railway bridge built on the Hejaz Line. Above it is the Ottoman armorial device. The photograph depicts workers on the completed bridge, above which is the following inscription: ‘View from the side of the large bridge with ten double arches on the Hamidiye Hejaz Railway. This bridge, which is 80 metres in length and 18.5 metres in height, is situated on section 18 of the line, 119 kilometres past Muzayrib [in Syria] and is one of the great achievements of his Majesty the Sultan.’ The handkerchief was printed by the Ministry of Naval Affairs, as shown by the legend ‘Naval Printing House’ in the lower left corner.

12

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
48 cm x 50 cm
SHM 19084 - İ.1751

Commemorative handkerchief
Ottoman
Early 20th century
48 cm x 50 cm
SHM 19084 - İ.1751

İşin başında Hicaz Hattı’nın gerçekleşmesi imkânsız bir proje olduğunu düşünenlerin görüşü, 1904 yılında Ma’an İstasyonu’nun açılmasıyla tamamen değişti. 1907’de El-Ula İstasyonu açılınca tüm şüpheler ortadan kalktı ve sonunda 1 Eylül 1908’de Medine İstasyonu hizmete girdi.²⁵ Projeye dair endişeleri ortadan kaldıran Ma’an İstasyonu’nun açılması hatırasına da üzerinde uzunca bir şiir bulunan bir mendil basıldı. Mendilin üzerinde R. 19 Ağustos 1320, yani istasyonun açıldığı M. 1 Eylül 1904 tarihi görülüyor.

Mendilde hat veya istasyona dair resim veya çizim bulunmazken, üste yerleştirilmiş devlet armasının altında istasyonun açılış tarihine işaret eden bir şiire ve hattı inşa ettiren Sultan II. Abdülhamid’e (h. 1876–1909) dua ve övgülere yer verilmiş. Mendilin sol üst köşesinde, çiçekli bir çelengin içinde bir inisiyal görülüyor. Mendilin üzerinde yazanlarsa şöyle:

“Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla
hamd ve şükür Allah’a ve resûlünüdir. Minnet ise
nurlu Osmanlı tahtına –Allah O’nu dünyanın
sonuna kadar dâim eylesin– cülûsu bayramında
(tahta çıkış yıldönümünde), 19 Ağustos 1320
(1 Eylül 1904) tarihinde, Hicaz Demiryolu

²⁵ Özyüksel, *age*, s. 44.

THE view that the Hejaz Railway project was unfeasible, which had been generally held at the outset, began to change when the station at Ma’an (today in Jordan) opened in 1904. And all doubts were dispelled when Al-Ula Station opened in 1907. Then Medina Station opened on 1 September 1908.²⁵ The opening of Ma’an station, marking the point when anxiety about the project gave way to confidence, was commemorated by a handkerchief printed with a long poem and the date according to the Julian calendar of 19 August 1320, corresponding to 1 September 1904.

There are no pictures of either the railway or the station on the handkerchief, but beneath the armorial device at the top is a poem about the opening of the station, with prayers of thanks and praise to Sultan Abdülhamid II (r. 1876–1909) for building the railway. In the upper left corner are initials inside a floral garland. The inscriptions on the handkerchief are as follows:

“Thanks and gratitude to God and His messenger. Gratitude to the luminous Ottoman throne—may God render it eternal—and thanks also to His Majesty Gazi Sultan Abdülhamid Han on the anniversary of his accession,

²⁵ Özyüksel, *ibid*, p. 44.

bölümünün Ma’an’a ulaşması dolayısıyla Efendimiz Gazi Sultan Abdülhamid Han’adır.”

Şiir:

- Bu tren Ma’an’ın mahallelerine ulaştı.

En güzel beyânı, mânâların beyânında açığa çıkardı.
- Güvenlik ve rahatlık içinde mesafeyi dürüp kapatır. İşte böylece şanı yüce Mevlâ’ya hamdı yenileyin!

19 August 1320 (1 September 1904), because this section of the Hejaz Railway has reached Ma’an.

Poem:

- This railway has reached the neighbourhood of Ma’an. The most beautiful declaration is revealed in the declaration of this meaningful name.
- It speeds across the land as if rolling up a scroll, in safety and comfort. Thence, renew your thanks to God Almighty!

- 3 Nasıl olmasın ki? O, yücelik ve şanla meliklere hükmeden hazretin eserlerindendir.
- 4 Zamanın meliki Abdülhamid, Mevlâ'sı onu zafer, tevfik ve ihsanla desteklesin.
- 5 Bu varlıkta Allah'ın halifesidir. O'nun hayırlı yâdigârları insanlık âlemine yayılmıştır.
- 6 İnayet gözü, tevfik ile onu gözetiyor. Seçilmiş olan, Mustafa, Osmanoğullarını himâye ediyor.

Hicâz'a geçişi kolaylaştıran, Beyt-i Atik'e (Kâbe'ye) giden yolu yenileyen ve kudretiyle bu treni bizim kullanımımıza sunana hamd olsun. O (Allah) otsuz ovaları ve kırları yarıp açtı. Bizi, nahiyelerde ve şehirlerde dolaştırdı. O'nun nimetiyle, sonra da halifesinin inâyetiyle sarp yerleri kolay addediyoruz, zorlukları hafif görüyoruz. Onunla (o trenle) yeryüzünü, yazılı kâğıt tomarlarının dürülmesi gibi dürüyoruz. Yemin olsun ki O, şükrü edâ edilemeyecek bir Osmanlı nîmeti, zaman geçtikçe zikredilmesi hoşa gidecek bir Hamîdi (Abdülhamid Han'a ait) yâdigârdır. Hatta O, varlığın sultanı ve her bir mevcûdun göz aydınlığı olan, insanları adaletinin ve güvenliğinin gölgesinde uyutan hazretin nîmetlerinden bir nîmettir. O'nun fazîlet ve ihsânının bereketli yağmurlarından onların (insanların) üzerine boşanmıştır. (İnsanlar) O'nun nimetiyle kurtuluşa erdiler, O'nun geniş gölgesiyle güvende ve mutmain oldular. O'nun sağlam tahtının sütunlarına sımsıkı tutunan sâdık kulları olan bizlere de,

- 3 How could it not be so? It is among the works of the sublime and glorious lord who rules over rulers.
- 4 Abdülhamid, ruler of our time, may God reward him with victory, success and gifts.
- 5 In this capacity, he is the caliph of God. His propitious gifts have spread throughout the human world.
- 6 The eye of grace is watching over him. With divine guidance, the chosen one, Mustafa (the Prophet Muhammad), gives protection to the house of Osman.

This railway, which facilitates travel to the Hejaz, provides a new route to the ancient house (Kaaba). Thanks be to Him who, with His power, presented it for our benefit. God has opened the way through arid plains and countryside. Thanks to God's grace and the efforts of the Caliph we can pass easily through mountainous places, their difficulties now lightened. With that railway, we roll up the face of the earth as if rolling up written paper scrolls. Let us swear that an Ottoman blessing for which no thanks can suffice is the gift of Abdülhamid Han, who will feel joy as it is mentioned in the passage of time. Moreover, it is a gift among the gifts of the sultan who casts light on all that exists, enabling people to live peacefully in the justice and security he provides. The bountiful rains of his virtue and benevolence fall upon mankind. Through His grace, they have

çölde bu aydınlık nîmetin ikâme edilmesine sebep olanı (sultanı) korumasını Kerim ve Mûteâl olan Allah’tan sabah akşam istemek vâcip oldu. (Bu trenle) mübârek Hicaz bölgeleri îmar edilmiş, (Hz. Peygamber’in) temiz nebevî hücresinin –ki en fazîletli salât ve en kâmil selamlar onun sahibine (Hz. Peygamber’e) olsun– ziyaretçilerinin rahatı temin edilmiş oluyor. İşte (bunları yapan O zat) seydimiz ve efendimiz, en yüce sultan, en heybetli ve merhametli hakan, iki karanın ve iki denizin melîki, iki Harem-i Şerif’in (Mekke ve Medine’nin) hâmisi, sultan oğlu sultan, Gazi Sultan Abdülhamid Han’dır. Allah O’nun mülkünü zamanın sonuna ve dünyanın bitişine kadar daim eylesin.

Şiir:

- 1 Sultanımız Abdülhamid’in Allah’tan bir inâyeti vardır ki onun sevinci bütün varlığı kaplamıştır.
- 2 İşte dünya bu, bu da O’nun nizâmı. Şüphesiz müminlerin emiri onu idare etmektedir.
- 3 O’nun menkıbeleri gökyüzüne asılsa, dünya kendisini aydınlatacak bir güneşe ihtiyaç duymazdı.
- 4 O’nun siyaset meydanlarında bir kuvveti vardır ki (o kuvvetin) kükreyişi (korkudan) düşmanların bağırılarını keser.
- 5 İşte bu bir müceddiddir, denilse şaşılacak bir şey yok. Mülkün nizâmına ait işlerin destekleyicisi O’dur.

found salvation and peace in the safety of his all-encompassing shadow. It is incumbent upon us to pray to God, the Munificent and Supreme, night and day, to protect him (the sultan) who has caused this luminous grace to be built in the desert, and we his faithful servants who cling tightly to the columns of his strong throne. By means of this railway, the holy regions of the Hejaz have been beautified and pilgrims enabled to travel in comfort to the pure resting place of the Prophet—may the most gracious prayers and the most sublime greetings be upon him. He who has achieved this is our master and lord, the most exalted sultan, the most illustrious and compassionate ruler of two continents and two seas, protector of the holy cities of Mecca and Medina, sultan born of sultans, Gazi Sultan Abdülhamid Han. May God render his lands eternal to the end of time and the end of the world.

Poem:

- 1 Our sultan Abdülhamid has such grace granted by God that this joy has spread over all existence.
- 2 This is the world, this is His order. Undoubtedly, the faithful will follow His command.
- 3 Were His exploits to be displayed in the heavens, the world would need no sun for illumination.

Allah O’nun güzel günlerini ebedî kılsın, zaferi O’nun bayraklarının ayrılmaz yoldaşı eylesin. Mukarreb melekleriyle O’nu desteklesin, bütün Müslümanların sığınağı olarak O’nu korusun. (Bu bir) duadır ki ağızlar onu her zaman ve mekânda tekrarlar, kalemler insanlık âleminde bir eser olarak onu resmeder. (Allah) genel olarak biz Müslümanlara, özel olaraksa Dımeşkililere (Şamlılara) her sabah ve akşam bu duayı vâcip kıldı. Zira hiç şüphesiz hac ve sa’y yolunu bizim için kolaylaştıran bu güzel çalışmadan en açık pay ve en çok nasip bize düştü. Bu da Hicaz ve Şam arasında bir bağlantı ve içinin çelik olması sebebiyledir. Bu en yüce melîkin elinde tamamlanan mukaddes ve muazzam girişim ne güzel bir girişimdir! Ümmetler O’nunla sevinmiş, Arap ve Acem’in efendisinin ruhu –Allah O’na salât ve selâm eylesin– (âdetâ) O’nda yeniden canlanmıştı. Bu ve buna benzer milyonlarca parlak eser ve faydalı nîmet öyle nîmetlerdir ki Allah seni onlarla ayrıcalıklı kılmıştır, ey müminlerin emiri ve âlemlerin rabbinin resûlünün halifesi! Bilesin ki O (Allah), senden ve senin temiz seleflerinden râzıdır.

(Yine bunlar öyle) eserlerdir ki ebedî nâmın kıyâmet gününe kadar bâki kalsın diye insanlık âleminde onları ikâme etmeye muvaffak kıldın. Evet, onlar ümmetlerin tarihlerinin şükrünü dile getirdiği, senin yüce makamına ait olarak anılmasıyla bayrakların göndere

4 In his government, there is such a power that his roar strikes at the heart of his enemies.
5 It will be no surprise to proclaim Him an innovator. He is the pillar of sovereignty.

May God let his prosperous days continue for eternity, and make victory the inseparable companion of his banners. May He support him with his cherubins and defend him as the refuge of all muslims. This is a prayer that all mouths repeat everywhere and in every place, and pens describe him as a luminary in the world of mankind. God made it our bounden duty for all Muslims, and in particular the Damascans, to say this prayer morning and night. Because undoubtedly this excellent achievement, which has made our pilgrimage and endeavours so simple, has benefitted us the most. A link between the Hejaz and Damascus and its steel core has made this possible. How fine is this sacred and phenomenal undertaking completed by this most exalted ruler! Nations are overjoyed, and the spirit of the Lord of Arabs and Iranians—may God’s prayers and greetings be upon him—has been reawakened. This and millions of other glorious accomplishments and beneficial gifts are such that through them God has granted you privileged status, O commander of the faithful and caliph of the Prophet of God! Know you that God is content with you and your virtuous ancestors.

çekildiği eserler ve alâmetlerdir. Senden başka önceki meliklerin nâil olamadıkları bir istek olması O’na şeref olarak yeter. (Ve yine şeref olarak yeter ki O) kıyâmet gününe kadar dînî ve rûhî bir bağlılıkla en mukaddes hilâfetinin makamına bağlanmış ihlâslı ve sâdık dört milyon tâbinin duasını almana kefil olmuş bir vesiledir. Şimdi, ey saadetli melik, Allah’ın sana verdiği nimetlerden senin elinde tamamlanmış ve tamamlanacak olanlar kutlu olsun! Allah’ım, bu zayıf kulun, güvenilir peygamberinin ehlibeytinin dilinden, ihlâslı ve takvâlı kullarının yakarışıyla mezcederek sana ilettiği duasını kabul eyle.

Emelleri bahşeden, amelleri takdir eden Allah’ım! Senden, sevgili melîkimizi din-i müb’in için bir koruyucu kalkan, nuruyla âlemlerden dilediğinin hidâyet bulacağı bir kandil, mümin kulların için bir sığınak ve nimetlendirdiğin, gazaba uğramamış ve sapmamışlar için de bir korunak olarak bizim için korumanı (bize bağışlamanı) istiyoruz. İslâm âleminde Allah’ın dininin şiarlarını ve O’nun saltanatının gereklerini ikâme etmek için vatanlarından hicret etmiş –ki ecirlerini Allah verecektir– şanı yüce ve kalbi güçlü bu heyeti özellikle zikrediyorum. Sonrasında da O’nun muzaffer ve şâhâne ordusundan ve yeryüzünün doğusunda ve batısında yayılmış mümin kardeşlerimizden Allah’ın amellerle ve malları sarf etmekle şereflendirdiği (müminleri

You have achieved such works that they will be remembered in the world of mankind until the Day of Judgement. Yes, they are works and signs of your exalted poosition, hoisted like flags in expression of gratitude in the histories of nations. Being an achievement that, apart from you, no previous rulers have been able to attain, is sufficient honour. And what is more, it is an achievement that ensures you will receive the prayers of four million true and loyal subjects who pay allegiance to the most sacred office of the caliphate with religious and spiritual faith until the Day of Judgement. Now, O illustrious ruler, may the blessings granted to you by God that have been completed and await completion in your hands be auspicious! Please, God, accept the prayer of this humble servant, in the language of the family of the Prophet in whom we place our trust, mingled with the pleas of your true servants who shrink from sin.

O God, who grants desires and rewards acts! We pray that you protect our beloved ruler as a shield of the true faith, a lamp whose light will illuminate the true path for all mankind, a refuge for your faithful servants to whom you grant your blessings, and a safe harbour for all who have not been overcome by wrath or taken the path of unrighteousness. Above all, I refer to those Muslims of illustrious name and strong heart who have left their homelands—God will reward them—in order to carry out the

özellikle zikrediyorum). Allah’ım, kudretinle O’nun kadrini yücelt. İzzetinle O’nun övüncünü ve zaferini güçlendir. Tevfikinle O’nun gücünü şiddetlendir. Yüce makamınla O’nun yasağını ve emrini destekle. O’nun yüce tahtının etrafındaki bütün hâin, yalancı, riyakâr ve dalkavukları uzaklaştı. O’nu saygın meleklerinle çevrele. İnsanların efendisinin –en şerefli salât ve selâm O’na olsun– kalbini O’na meylettir. Allah’ım, O’nun diğer azametli vezirlerini ve heybetli vekillerini, O’nun düzgün geleneği ve dosdoğru yolu üzere yürümeye muvaffak kıl. Sen duaları işiten ve her dilediğine gücü yetensin. Allah, nurların nuru ve hikmet ve sırların mâdeni efendimiz Hz. Muhammed’e salât eylesin. Hamd, âlemlerin rabbi Allah’adır.

Yüce sultanlık makamının –Allah O’nu desteklesin– duacısı Sâhibzâde Muhammed Es’ad el-Hâlidî en-Nakşibendî

Dımeşk-i Şâm’da ikinci baskı
Ravzatu’ş-Şâm Matbaası.

obligations of God’s faith and the necessities of his rule. Then I also particularly refer to those Muslims in his victorious and glorious army and our brothers in faith spread over the East and West of the earth, whom God has honoured with devout works and goods to expend on them. O God, with your power, raise his eminence. With your might, increase his praise and victory. With your assistance, enhance his strength. Support his prohibitions and commands with your sublime authority. Ward off all the traitors, liars, hypocrites and sycophants from his exalted throne. Surround him with your honourable angels. Guide the heart of the lord of mankind—may the most sublime prayers and greetings be upon him—towards him. O God, enable his other high-ranking viziers and grand ministers to follow his honourable tradition and true path. You, who listens to prayers and whose power is omnipotent. God convey our supplications to the Lord Muhammad, light of light and source of wisdom and concealed knowledge. Thanks to God, lord of the worlds.

Supplicant of the sublime office of the sultanate—may God protect him—Sâhibzâde Muhammad Es’ad el-Hâlidî en-Nakşibendî

Second edition printed in Damascus
Ravzatu’ş-Şâm Printing House.

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
45 cm x 45 cm
SHM 19191 - İ.1858

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
45 cm x 45 cm
SHM 19191 - İ.1858

HİCAZ Demiryolu örneğinde görüldüğü gibi, Sultan II. Abdülhamid'in (h. 1876–1909) en önem verdiği konulardan biri ulaşımın, dolayısıyla sanayi ve ticaretin geliştirilmesiydi. Bu konuda sultanın odaklandığı noktalardan biri de o dönemde büyük ses getiren dünya sergilerinin Osmanlı coğrafyasına taşınmasıydı. Bunun için Sultan Abdülhamid, 1893 yılında Osmanlı sanayi ve tarım ürünlerinin geliştirilmesi ve uluslararası arenada görünmesi için İstanbul'da kalıcı bir Ziraat ve Sanayi Sergisi'nin inşasını tasarlamış ve mimar Raimondo D'Aronco'yu bu iş için İtalya'dan İstanbul'a getirtmişti. Fakat 10 Temmuz 1894'teki yıkıcı İstanbul depremi nedeniyle proje gerçekleşemedi.²⁶

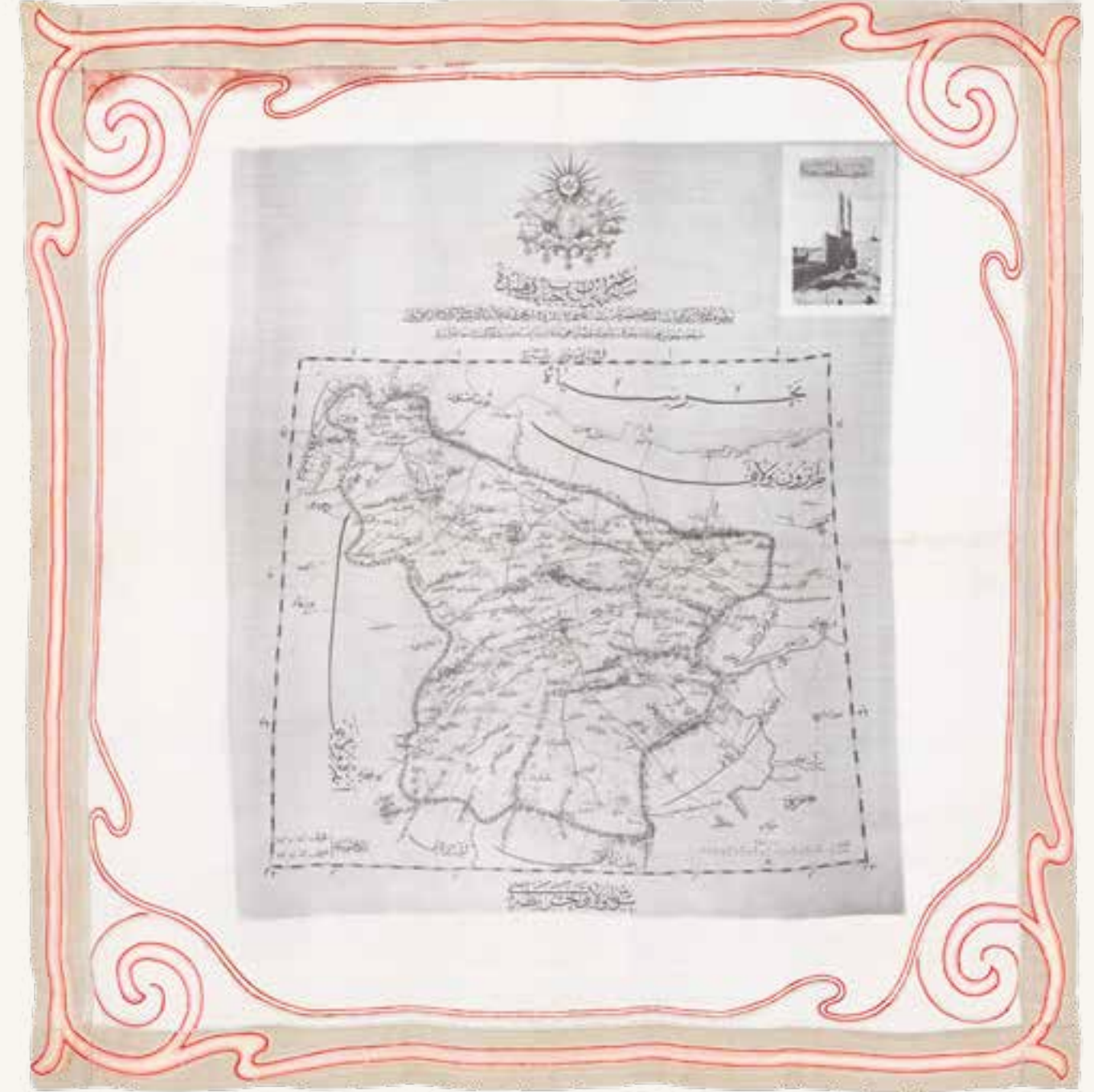
Bu tasarının dışında, Osmanlı coğrafyasının Konya, İzmir ve Halep gibi farklı mevkilerinde yine bölgenin sanayi, ziraat ve ekonomisinin geliştirilmesi düşüncesiyle yerel sergiler düzenlendi. Bu yerel sergilerden biri de 1903'te Sivas'ta açıldı. Bölgede ziraat ve sanayinin ıslah edilip geliştirilmesi, tüccarlar arasındaki iletişimin güçlendirilmesi, yerli üretim ön plana çıkarılarak ithal ürün kullanımının azaltılması ve bölgesel ekonominin desteklenmesi amacıyla bir

²⁶ Diana Barillari & Ezio Godoli, *İstanbul 1900* (İstanbul: Yem, 1997), s. 53–54.

AS in the case of the handkerchief commemorating the Hejaz Railway, one of the subjects to which Sultan Abdülhamid II (r. 1876–1909) attached the greatest importance was modern transportation as a means of developing industry and commerce. Another matter on which the sultan focused was the international exhibitions that were so influential in that period. He was particularly concerned to organise Ottoman national exhibitions and for this reason planned to build a permanent Agricultural and Industrial Exhibition Building in Istanbul, as a way of encouraging the development of Ottoman products and showcasing them in the international sphere. In 1893, he invited the Italian architect Raimondo d'Aronco to Istanbul to design this new exhibition building, but unfortunately, a devastating earthquake that struck the city on 10 July 1894 brought the project to a permanent halt.²⁶

Regional exhibitions were organised in major Ottoman cities such as Konya, Izmir and Aleppo for the purpose of raising industrial and agricultural production and developing the economy. One of these regional exhibitions opened in Sivas

²⁶ Diana Barillari & Ezio Godoli, *İstanbul 1900* (İstanbul: Yem, 1997), pp. 53–54.

ay sürecek serginin açılışı padişahın cülûs yıldönümü olan 1 Eylül 1903’te yapıldı. “Sivas Hamidiye Sınaat ve Ziraat Sergisi” olarak bilinen bu sergi için seçilen mekân Hamidiye Sanayi Mektebi’ydi. Sergide çeşitli tekstil ürünlerinden mobilya ve silahlara, arabalardan müzik aletlerine, ziraat mahsulleri ve hayvan türlerinden sanat eserlerine kadar birçok ürün teşhir edildi. Bu serginin hatırasına İstanbul’da bastırılan on bin kartpostalın yanı sıra Viyana’ya da üç bin ipek mendil sipariş edildi.²⁷

Mendilin kenarlarında dönemin popüler üslubu Art Nouveau tarzında bir çerçeve, merkezdeki ayrıntılı Sivas haritasının sağ üst köşesinde Çifte Minareli Medrese’nin bir fotoğrafı ve fotoğrafın üzerinde de “Sivas’ta Çifte Minare” yazısı görülüyor. Mendilin üst kısmında yer alan devlet armasının altında “sâye-i ümran-pîrâye-i cenâb-ı pâdişâhîde (yüce padişahın güzelliklerle donatan gölgesinde) Atûfetlü (şefkatli) Reşid Âkif Beyefendi Hazretleri’nin zamân-ı vilâyetlerinde (valilik zamanlarında) birinci defa olarak Sivas’ta küşâd olunan (açılan) ve yevm-i meş’ûd-ı cülûs-u hümâyun-ı mülûkâneye müsâdefetle mübâhî olan

on 1 September 1903, the anniversary of the sultan’s coronation. The month-long exhibition was intended to improve agriculture and industry in the region, strengthen commercial ties, and reduce the consumption of imported goods by focusing on local products, thereby expanding the local economy. Entitled the Sivas Hamidiye Industrial and Agricultural Exhibition, it took place in the Hamidiye Industrial School. The diverse exhibits included textiles, furniture, weapons, carriages, musical instruments, agricultural products, farm animals and works of art. Ten thousand commemorative postcards were printed in Istanbul, and three thousand silk handkerchiefs were ordered from Vienna.²⁷

The handkerchief has a border in the Art Nouveau style that was popular at this period and a detailed map of Sivas at the centre. There is a photograph of the Çifte Minareli Medrese in the upper right corner, with the legend ‘Çifte Minare in Sivas’. At the top is the Ottoman armorial device, and below this an inscription reading: ‘This is a souvenir of the Agricultural and Industrial Exhibition

(padişahın tahta çıkış gününe rastlamasıyla övünülen) ziraat ve sınaat sergisinin hatırasıdır. Fi 19 Ağustos 1319 (1 Eylül 1903)” yazısı; mendilin alt kısmında, Sivas haritasının altında da “Sivas Vilayeti Haritası” ibaresi okunuyor.

held in Sivas for the first time, under the auspices of the excellent achievements of the Sublime Sultan during the governorship of his Excellency Reşid Âkif Beyefendi, which opened on the anniversary of the sultan’s accession to the throne. 19 August 1319 (1 September 1903)’. At the bottom of the map is the legend ‘Souvenir of the province of Sivas’.

²⁷ Hakan Asan, “Osmanlı Mahalli Fuarcılığı Üzerine Bir Kesit: Sivas Hamidiye Sınaat ve Ziraat Sergisi”, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 17 (Bahar 2021), s. 233–237.

²⁷ Hakan Asan, ‘Osmanlı Mahalli Fuarcılığı Üzerine Bir Kesit: Sivas Hamidiye Sınaat ve Ziraat Sergisi’, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 17 (Spring 2021), pp. 233–237.

14

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
45 cm x 43,5 cm
SHM 19107 - İ.1774

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
45 cm x 43.5 cm
SHM 19107 - İ.1774

BU mendil, ordudaki ilk görevini Sultan II. Abdülhamid (h. 1876–1909) döneminde üstlenmiş olan Mahmud Kâmil Paşa’nın 1915’teki Sivas ziyareti anısına basılmış. 1880’de Halep’te dünyaya gelen Mahmud Kâmil Paşa, 1902’de Mekteb-i Harbiye’den mezun olduktan sonra Beşinci Ordu’da görevlendirildi. Balkan Savaşları yıllarında İşkodra Kalesi komutanlığına tayin edildi. Birinci Dünya Savaşı’nın ilk aylarında Harbiye Nezareti’nde

THIS handkerchief was produced to commemorate the visit of Mahmud Kâmil Pasha, who first served in the army during the reign of Sultan Abdülhamid II (r. 1876–1909), to Sivas in 1915. Mahmud Kâmil Pasha was born in Aleppo in 1880, and after graduating from the Imperial Military Academy in 1902, was posted to the Fifth Army. During the Balkan Wars, he was appointed as commander of the Fortress of Shkodër. During the early months of

görev alan Paşa, 1914’te İkinci Ordu, 1915’te Üçüncü Ordu, savaşın son dönemindeyse Beşinci Ordu komutanlığına tayin edildi. 1922 yılında sağlık sorunları nedeniyle emekliliğini isteyip ordudan ayrılan paşa aynı yıl İstanbul’da vefat etti.²⁸

Mendilde bir top arabasının üzerinde Mahmud Kâmil Paşa’nın portresi görülüyor. Portrenin üzerindeki yazının tamamı okunamamakla beraber okunabilen kısımdaki ifade şu: “Asırlık intikamların tazimine, mefkûrenin istihsaline hasr-ı faaliyet eden kumandanlarımızdan.”

Portrenin sol alt köşesinde “Sivas Vilayet Matbaası” ibaresi, mendilin alt kısmında da “Üçüncü Ordu Kumandanı Mahmud Kâmil Paşa Hazretleri’nin Sivas’a misaferetleri hatırası 2 Kânûn-i Evvel sene 1331” (15 Aralık 1915) yazısı okunuyor.

the First World War, he served at the Ministry of War and in 1914 was appointed commander of the Second Army. In 1915, he was appointed commander of the Third Army, and towards the end of the war, commander of the Fifth Army. In 1922, he retired due to health problems and died in Istanbul the same year.²⁸

In the centre of the handkerchief is a bust portrait of Mahmud Kâmil Pasha inside an oval frame, below which is a gun carriage. Above the portrait is the partially illegible legend ‘One of our commanders who focused their endeavours on centuries-old reprisals and the creation of an ideal.’

Below the portrait at the left is the legend ‘Sivas Province Printing House’, and under this an inscription reading ‘Souvenir of a visit to Sivas by Third Army Commander his Excellency Mahmud Kâmil Pasha, 2 Kânûn-i Evvel sene 1331 (15 December 1915)’.

²⁸ *Harp Akademilerinin 120. Yılı* (İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1968), s. 27.

²⁸ *Harp Akademilerinin 120. Yılı* (İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1968), p. 27.

MEŞRUTİYET DÖNEMİNDEN HATIRA MENDİLLERİ

COMMEMORATIVE HANDKERCHIEFS FROM THE PERIOD OF CONSTITUTIONAL MONARCHY

OSMANLI tarihinde “Meşrutiyet” olarak anılan yönetim sistemi, Birleşik Krallık örnek alınarak şekillendirilmiş bir parlamenter monarşidir. Meşrutiyet ilk defa 1876 yılında hayata geçmekle beraber Osmanlı aydınları arasında ve kamuoyunda çok daha erken tarihlerde tartışılmış, uygulamaya konması düşünülmüştü.

Tanzimat reformlarının ekonomik ve sosyal alandaki başarısızlıkları, ardı arkası kesilmeyen iç isyanlar, dış müdahaleler, yabancılara sağlanan ticari imtiyazlar, dış borçlanmalara karşın devam eden savurgan harcamalar, sarayın ve Bâbıali’nin mutlakiyetçi tutumları Osmanlı aydınları arasında yürütmeyi denetleyecek yeni bir mekanizmanın, yani meclisin açılması gerektiği fikrini güçlendirmişti.

30 Mayıs 1876’da Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesi Meşrutiyet’in ilânını hızlandırmış ve bu yeni sistemin önde gelen savunucusu Midhat Paşa, bir anayasanın, yani o günkü tabirle Kânûn-i Esâsi’nin taslağı üzerinde çalışmaya başlamıştı. Fakat tahta yeni çıkan Sultan V. Murad’ın ruh sağlığının bozulması bu çalışmalarını sekteye uğrattı. V. Murad’ın saltanatının devam edemeyeceği

THE parliamentary system of constitutional monarchy known as *meşrutiyet* in Turkish was based on the British model. The first period of constitutional monarchy in Ottoman history began in 1876, although it had been discussed by Ottoman intellectuals and the general public, and its implementation seriously considered earlier.

The failure of the economic and social reforms introduced by the Edict of Gülhane of 1839, the endless series of uprisings in different regions of the empire, foreign intervention, trade concessions to foreign countries, continuing extravagance despite rising overseas debt, and the absolutist rule of the sultan and his government all gave impetus to the idea among Ottoman intellectuals of establishing a parliament as a new control mechanism over the executive.

Sultan Abdülaziz’s deposition on 30 May 1876 lent momentum to the introduction of constitutional government. The foremost proponent of the new system was Midhat Pasha, who had already begun drawing up a draft constitution. However, the precarious mental state of the new sultan Murad V caused a delay in these preparations. When it became evident that Murad would be unable to carry out his role as monarch,

anlaşılnca meşrutiyet taraftarı olan Veliaht Şehzade Abdülhamid Efendi ile görüşülmüş, Abdülhamid Efendi de “usûl-i Meşrûtiyet ve meşverete (danışmaya) müptenî (dayalı) olmayacak bir hükûmeti kabul etmeyeceği”ni söyleyerek saltanatında meşrutiyeti ilân edeceğinin güvencesini vermişti.¹

Sultan II. Abdülhamid tahttan indirildikten sonra da husûsî doktoru Âtîf Hüseyin Bey ile olan sohbetlerinde defaatle bu fikrinde samimi olduğunu vurgulamış ve yeni yönetimden taraf olduğunu şu sözlerle ifade etmişti: “Ben Meşrûtiyet-perverim... Öyle olmasa Kânûn-ı Esâsî’yi vermezdim... Hem Kânûn-ı Esâsî’yi Midhat Paşa yapmadı. Her maddesini ben hazır olduğum halde bir heyet dikte etti... Dedğim gibi ben Kânûn-ı Esâsî’yi arzu etmeseydim daha ilk tahta çıktığım zaman ne yapar yapar diretir idim.”

Neticede Sultan II. Abdülhamid’in tahta çıkmasından birkaç ay sonra, 23 Aralık 1876’da Kânûn-ı Esâsî ilân edildi ve Meclis-i Âyan, yani senato ve Meclis-i Mebûsan, yani vekiller meclisinden oluşan iki kanatlı bir parlamento kuruldu.² Kânûn-ı Esâsî’nin ilk kurbanı, âmili Midhat Paşa oldu ve Sultan II. Abdülhamid, 5 Şubat 1877’de, anayasanın 113. maddesine dayanarak Midhat Paşa’yı sadrazamlıktan azledip sürgüne gönderdi. 19–20 Mart 1877’de ise padişahın açılış nutkuyla ilk Osmanlı parlamentosu göreve başladı. Fakat kötüye giden 93 Harbi sırasında mebusların takındığı

talks were held with Heir Apparent Şehzade Abdülhamid Efendi, who gave his assurance that he would proclaim constitutional government upon his accession and declared that he would ‘not accept a government that was not based on constitutional rule and solidarity’.¹

After his deposal in 1909, Sultan Abdülhamid II told his private physician Âtîf Hüseyin Bey that he had been sincere in this declaration and had supported the new form of government: ‘I am in favour of constitutional monarchy ... If that had not been the case, I would not have ratified the Constitution ... Midhat Pasha did not write the Constitution. Every clause was dictated by a committee in my presence. As I say, if I had not wanted a constitution, I would have done everything to oppose it when I first acceded to the throne.’

The Constitution was proclaimed on 23 December 1876, a few months after Sultan Abdülhamid II’s accession and a two-tier parliament consisting of the Senate (*Meclis-i Âyan*) and the Assembly of Deputies (*Meclis-i Mebûsan*) was established.² The first victim of the Constitution was its instigator, Midhat Pasha, who was dismissed from his post as grand vizier by Sultan Abdülhamid II on 5 February 1877, based on Article 113 of the Constitution and sent into exile. The first Ottoman parliament opened on 19–20 March 1877 with a speech by the sultan. However, the controlling and critical attitude of the parliament during the Russo-Turkish

denetleyici ve eleştirel tutum Sultan II. Abdülhamid’in meclise şüpheyile bakmasına neden oldu.³

Rus ordusunun Sofya ve Edirne’yi aldıktan sonra İstanbul üzerine yürüyeceği anlaşılnca Sultan Abdülhamid, izlenecek politikayı danışmak için bir heyet topladığında bu heyete Meclis-i Mebûsan da dahil edilerek beş mebus saraya davet edildi. Mebuslardan biri, Astarıcılar Kethüdâsı Ahmed Efendi, toplantı sırasında Sultan Abdülhamid’i yeni yapının önerilerini dikkate almamakla suçlayıp karşı karşıya kalınan zor durumla ilgili Meclis-i Mebûsan’ın mesul tutulamayacağını söyleyince Padişah sinirlenmiş ve şu sözleri söyleyerek salonu terk etmişti: “Milleti iknâ ve ahrârâne müesseseler ihdas ederek ıslahat icrâsına çalışan pederim Abdülmecid’in eserleriyle iktifâ etmek istemekle meğer yanılmışım. Bundan sonra ceddin Sultan Mahmud’un eserini takip edeceğim. Onun gibi ben de şimdi anlıyorum ki Cenâb-ı Hakk’ın muhafazasını bana tevdî ettiği akvâmı, kuvvetten başka hiçbir şeyle yürütmek kâbil olmayacak.”⁴

Özetle, Sultan II. Abdülhamid, artık babası gibi iktidarını bürokrasiyle veya meclisle paylaşmayacağını, dedesi Sultan II. Mahmud gibi saray merkezli bir idare kuracağını söylüyordu. Neticede bu toplantının ertesi günü, 14 Şubat 1878’de Sultan Abdülhamid, “var olan olağanüstü durum nedeniyle” Meclis-i Mebûsan’ı tatil etti. Bu tatil, Sultan Abdülhamid’in tüm iktidarı sarayında toplayıp bürokrasiyi ikinci plana attığı, otuz sene kadar sürecek ve “istibdad”

War of 1877–1878, which was going badly for the Ottomans, caused Abdülhamid to view parliament with suspicion.³

After the Russian army had captured Sofia and Edirne and was preparing to march on Istanbul, Sultan Abdülhamid II convened a committee to advise on policy. The committee included five parliamentarians, who were invited to the palace for these discussions. One of them was Ahmed Efendi, steward of the Guild of Lining Fabric Manufacturers, who during the meeting accused the sultan of not taking the proposals of the new parliament into account and asserted that the Assembly of Deputies could not be held responsible for the present difficult situation. Sultan Abdülhamid was angered by the accusation and left the room, declaring: ‘My father Abdülmecid endeavoured to bring about reform by convincing the nation and establishing libertarian institutions, but evidently, I was mistaken in asking for no more. From now on, I will follow in the footsteps of my grandfather, Sultan Mahmud. Like him, I now understand that only by force will it be possible to govern the peoples whose protection has been entrusted to me by the Lord God.’⁴

In short, Sultan Abdülhamid II was saying that he would not share power with bureaucrats, as his father had done, or with parliament, but would establish a government centred on the palace like his grandfather Sultan Mahmud II. Consequently, the following day, on 14 February 1878, Sultan Abdülhamid suspended parliament on the grounds of ‘the current extraordinary situation’. So began a thirty-year

¹ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (İstanbul: YKY, 2020), s. 121–125.

² Tanör, *age*, s. 136–137.

¹ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (İstanbul: YKY, 2020), pp. 121–125.

² Tanör, *ibid*, pp. 136–137.

³ Tanör, *age*, s. 151–160.

⁴ Osman Nuri, *Bilinmeyen Abdülhamid: Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı* (İstanbul: Temel Yayınları, 2017), s. 333–334.

³ Tanör, *ibid*, pp. 151–160.

⁴ Osman Nuri, *Bilinmeyen Abdülhamid: Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı* (İstanbul: Temel Yayınları, 2017), pp. 333–334.

olarak anılacak yeni bir dönemi başlattı.⁵ Osmanlı Devleti’nin ancak bir yıl kadar sürebilen ilk parlamenter monarşi yönetimi, tarihte Birinci Meşrutiyet olarak adlandırılır.

İkinci Meşrutiyet’in ilân edildiği 1908’de Meclis-i Mebûsan’ın tekrar faaliyetlerine başlaması da yine Sultan II. Abdülhamid’in saltanatında gerçekleşti. Ordu içinde meşrutiyetçi fikirlerin gelişmesi, ayaklanmaların yaşanması ve 23 Temmuz 1908’de Rumeli’nin çeşitli şehir ve kasabalarında Meşrutiyetin ilân edilmesi, Sultan Abdülhamid’i bu fiili durumu resmen kabul etmeye zorladı ve otuz yıllık tatilin ardından aynı günün akşamı yayınlanan irade-i seniyye ile Kânûn-ı Esâsî yeniden yürürlüğe konarak Meclis-i Mebûsan’ın tekrar toplanacağı duyuruldu.⁶ Tarihte İkinci Meşrutiyet olarak anılan bu yeni düzen Osmanlı toplumunda sevinçle karşılandı. Birbiri ardına gazeteler açıldı, dernekler kuruldu, Meşrutiyet’in şerefine marşlar ve şarkılar bestelendi; kartpostallar, afişler, hatıra objeleri üretildi; ziyafetler, şenlikler düzenlendi.⁷ Bu yoğun süreçten hatıra mendilleri de fazlasıyla payını aldı ve birbiri ardına onlarca hatıra mendili üretildi. Sultan II. Abdülhamid’in saltanat yıllarındaki ilk mendiller daha sade, bayrak ve ayyıldız motifleriyle süslüyken, tahttan indirilmesinden sonra “hürriyet kahramanları”nın portreleriyle bezenmiş daha süslü mendiller basıldı.

⁵ Tanör, *age*, s. 160–161.

⁶ *II. Meşrutiyet’in İlk Yılı* (İstanbul: YKY, 2008), s. 2.

⁷ *Age*, s. 32 vd.

period of autocratic rule, during which Sultan Abdülhamid ruled from his palace and bureaucrats were relegated to a secondary role.⁵ The first Ottoman experiment with constitutional monarchy lasted a little more than a year and is known as the First Constitutional Period.

The proclamation of the Second Constitution and reopening of parliament took place in 1908, towards the end of Sultan Abdülhamid II’s reign. Growing support for constitutional monarchy within the army, uprisings and the proclamation of a constitution in various towns and cities in Rumelia on 23 July 1908 obliged Sultan Abdülhamid to lend official recognition to this state of affairs on the ground. That evening, he issued a royal edict announcing the reinstatement of the Constitution and the reconvening of parliament.⁶ Known as the Second Constitutional Period, the new order was enthusiastically received by the public. A series of new newspapers and societies were established, marches and songs were composed in honour of the Constitution, postcards, posters and souvenirs were produced, and banquets and festivities were organised.⁷ Commemorative handkerchiefs again featured prominently among souvenirs marking the event and were produced in scores of different designs. The first such handkerchiefs produced in Abdülhamid’s reign were relatively plain, decorated with flags and crescent-and-star motifs, but those produced after the sultan was deposed in 1909 were more ornate and featured portraits of the ‘heroes of liberty’.

⁵ Tanör, *ibid*, pp. 160–161.

⁶ *II. Meşrutiyet’in İlk Yılı* (İstanbul: YKY, 2008), p. 2.

⁷ *Ibid*, pp. 32ff.

15

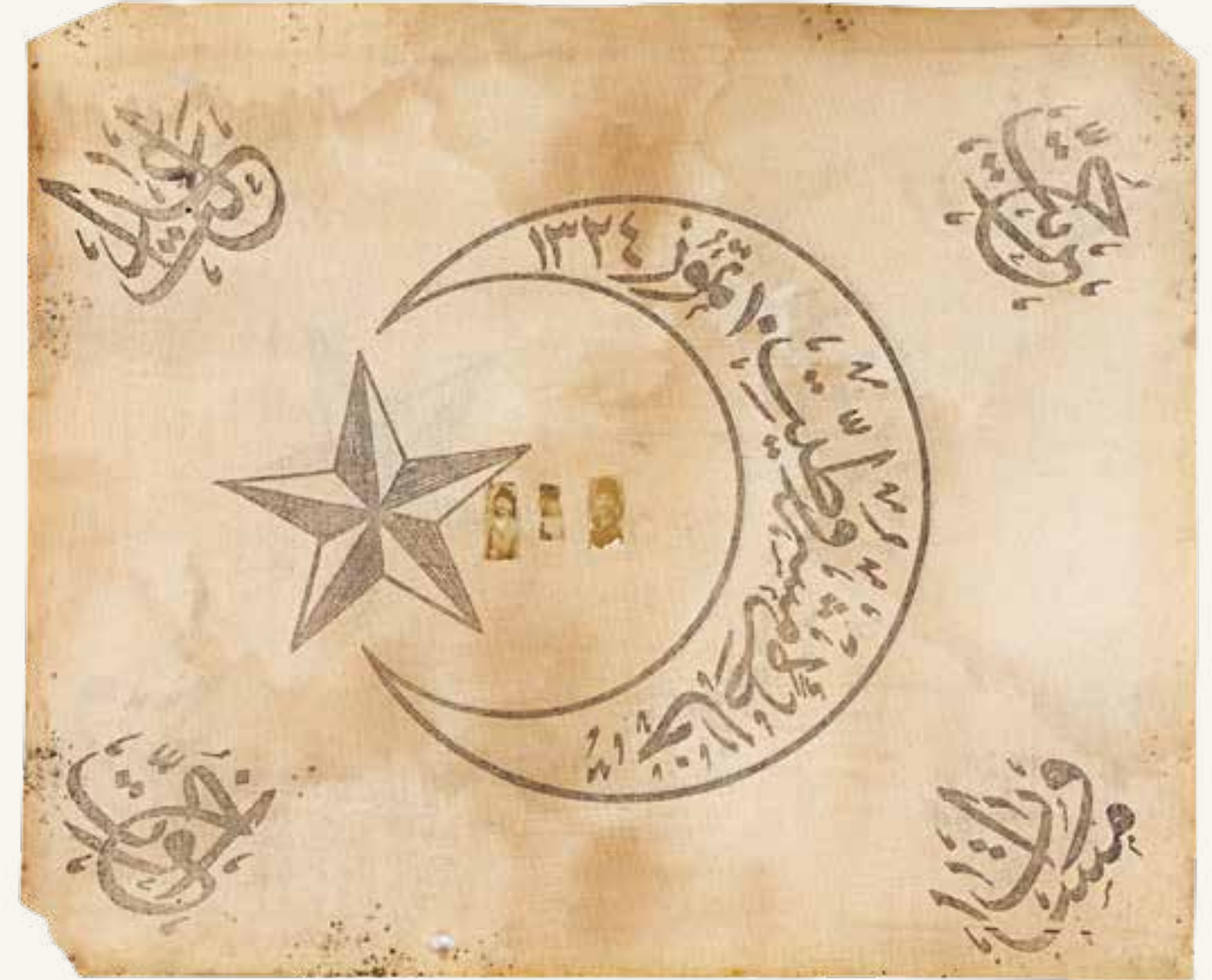
Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
30 cm x 24 cm
SHM 19088 - İ.1755

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
30 cm x 24 cm
SHM 19088 - İ.1755

BU mendillerden ilkinin ortasında bir ayyıldız yer alıyor. Hilalin içinde “Hâtıra-i Meşrutiyet 10 Temmuz 1324” (Meşrutiyet Hatırası, 23 Temmuz 1908) yazısı okunuyor. Mendilin dört köşesinde Fransız Devrimi’nden devşirilmiş ve İkinci Meşrutiyet döneminde en çok kullanılan slogan haline gelmiş “Müsâvat (eşitlik), Hürriyet, Uhuvvet (kardeşlik), Adalet” ibaresi okunuyor. Dikkat çeken bir diğer hususa, hilalle yıldızın arasına, mendilin muhtemel ilk sahiplerinin bu hatırayı içselleştirdiklerini düşündürecek şekilde üç adet fotoğrafın yapıştırılmış olması.

THE first of these handkerchiefs has a crescent-and-star motif at the centre. Inside the crescent is a legend reading ‘Souvenir of the Constitution 10 July 1324 (23 July 1908)’. In the four corners are the mottos borrowed from the French Revolution that came into widespread use during the Second Constitutional Period: (clockwise from the top right) *Müsâvat* (equality), *Hürriyet* (liberty), *Uhuvvet* (fraternity), *Adalet* (justice). Another interesting feature of this particular example is that the original owner has personalised the handkerchief by sticking three photographs between the crescent and star.

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
34 cm x 32,5 cm
SHM 19098 - İ.1765

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
34 cm x 32.5 cm
SHM 19098 - İ.1765

BİR diğer mendil, Meclis-i Mebûsan'ın çalışmalarına başlaması hatırasına basılmış. Odak noktasında birbirine çatılmış iki Türk bayrağı, bayrakların ortasında da Sultan II. Abdülhamid'in (h. 1876–1909) tuğrası görülüyor. Bayrakların altında “Yâdigâr-ı Meclis-i Mebûsan (Meclis-i Mebûsan Hatırası), fî 4 Kânûn-i Evvel sene 1324 (17 Aralık 1908)” kaydı okunuyor. Mendilin dört köşesinde yine aynı slogan, sağ üstte “Hürriyet”, sağ altta “Müsâvat”, sol altta “Uhuvvet”, sol üstte de “Adalet” kelimeleri yer alıyor.

ANOTHER handkerchief was produced to commemorate the convening of the Assembly of Deputies. The focal point of the printed design is two crossed Turkish flags with the *tuğra* of Sultan Abdülhamid II (r. 1876–1909) between the finials. Under the flags is the legend, ‘Souvenir of the Assembly of Deputies on 4 Kânûn-i Evvel of the year 1324 (17 December 1908)’. As in the previous example, the four slogans, ‘Liberty’, ‘Equality’, ‘Fraternity’ and ‘Justice’ are written in the four corners (arranged clockwise from the upper right).

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
38 cm x 39 cm
SHM 19195 - İ.1862

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
38 cm x 39 cm
SHM 19195 - İ.1862

MECLİSİN açılışı hatırasına İzmir’de çok daha süslü bir mendil basılmış. Mendilin ortasında yine birbirine çatılmış ve kurdelelerle bağlı iki Türk bayrağı yer alıyor. Bayrakların ortasında “Osmanlı Meclis-i Mebûsanı’nın Resm-i Küşâdı (açılış töreni) hâtırası olmak üzere İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin İzmir merkezine mensup üçüncü Tilkilik Kulübü yâdigârıdır fî 4 Kânûn-i Evvel 1324 (17 Aralık 1908)” ibaresi okunuyor. Yazının üzerinde bir Osmanlı devlet arması yer alıyor. Armanın üzerindeki flamada “Târih-i Hürriyet fî 10 Temmuz 1324” (23 Temmuz 1908) kaydı görülüyor. Mendilin dört köşesindeki dört ayyıldızın yanlarındaysa “Hürriyet”, “Müsâvat”, “Uhuvvet” ve “Adalet” kelimeleri okunuyor.

A handkerchief with a more elaborate printed design was produced in İzmir as a souvenir of the opening of parliament. Again, the central motif is a pair of crossed flags, this time tied by a ribbon. Between the flags is an inscription reading, ‘Souvenir produced by the third Tilkilik Club, which is a member of the İzmir branch of the Committee of Union and Progress, to commemorate the opening ceremony of the Ottoman Assembly of Deputies on 4 Kânûn-i Evvel 1324 (17 December 1908)’. Above this inscription is the Ottoman armorial device and over this a banner inscribed ‘Date of Freedom on 10 July 1324 (23 July 1908)’. In each corner is a crescent-and-star motif and the words, ‘Liberty’, ‘Equality’, ‘Fraternity’ and ‘Justice’ arranged clockwise from the upper right.

18

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
31 cm x 30 cm
SHM 19099 - İ.1766

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
31 cm x 30 cm
SHM 19099 - İ.1766

BİR başka hatıra mendili, Hereke'deki dokumahanede üretilmiş. Çevresi kırmızı çerçeveli bu krem rengi mendilin bir köşesinde birbirine çatılmış biri kırmızı, diğeri yeşil iki Türk bayrağı görülüyor. Bayrakların ortasında “Hereke” ibaresi okunuyor. Bayrakların altındaysa “fi 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908), Yâdigâr-ı Hürriyet” yazılı.

ANOTHER commemorative handkerchief was produced at the state carpet and fabric weaving mill in Hereke. It is cream-coloured with a red border. In one corner are two crossed Turkish flags, one red the other green. The word ‘Hereke’ is written between the finials of the flag poles and below them is the legend, ‘10 July 1324 (23 July 1908), Souvenir of Liberty’.

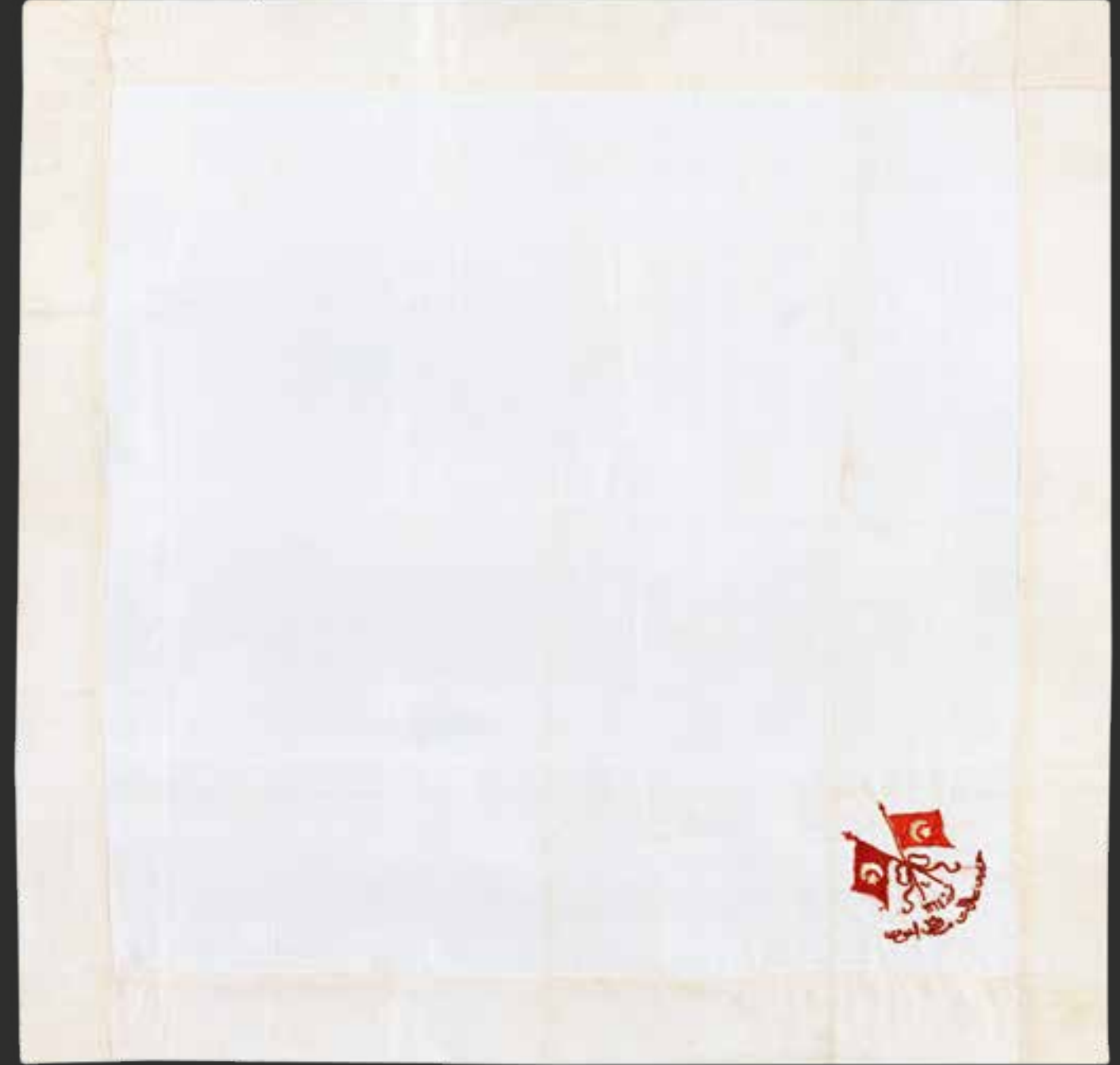
19

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
44,5 cm x 43,5 cm
SHM 19101 - İ.1768

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
44.5 cm x 43.5 cm
SHM 19101 - İ.1768

BU döneme ait bir diğer hatıra mendili oldukça sade tasarlanmış. Beyaz çerçeveli ve zemini yine aynı renkte olan mendilin bir köşesinde birbirine çatılmış iki Türk bayrağı yer alıyor, bayrakların altında da “10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908) Hürriyet, Adalet, Müsâvat, Uhuvvet” ibaresi okunuyor.

A white commemorative handkerchief with a white border is decorated with two crossed Turkish flags in the corner. Below this composition is the legend, ‘10 July 1324 (23 July 1908) Liberty, Justice, Equality, Fraternity’.

20

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
86 cm x 86 cm
SHM 19102 - İ.1769

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
86 cm x 86 cm
SHM 19102 - İ.1769

BU büyük boyutlu mendili çevreleyen dış çerçevedeki yazıda, birbirini takip eden “Hürriyet, Adalet, Müsâvat, Uhuvvet” kelimeleri okunuyor. İç çerçevede, birbirlerine dönük tuğra figürlerinin arasında “Padişahım Çok Yaşa” ibaresi görülüyor. Mendilin ortasında birbirine çatılmış 13 çift Türk bayrağı var; bayrakların üst kısmında “Müsâvat, Uhuvvet”, solunda “Adalet”, sağında “Hürriyet”, altındaysa “Padişahım Çok Yaşa” ibareleri okunuyor.

THIS large handkerchief is surrounded by a border of inscriptions consisting of the words ‘Liberty, Justice, Equality, Fraternity’ repeated around the outer edge and inside this a second band of repeated inscriptions consisting of the words ‘Long Live the Sultan’ enclosed by tuğras facing in opposite directions. The central field of the handkerchief is filled with thirteen pairs of Turkish flags with legends in the spaces between the crossed poles: ‘Equality, Fraternity’ at the top, ‘Justice’ at the lower left, ‘Liberty’ at the lower right, and underneath ‘Long Live the Sultan’.

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
31,5 cm x 35,5 cm
SHM 19090 - İ.1757

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
31.5 cm x 35.5 cm
SHM 19090 - İ.1757

BÜYÜK bir heyecan ve hareketlilikle başlayan İkinci Meşrutiyet dönemi, kısa süre sonra ciddi bir krizle karşı karşıya kaldı. 1909 yılında, 12 Nisan'ı 13 Nisan'a bağlayan gece Meşrutiyet karşıtı bir hareket başladı. Taşkışla'daki Dördüncü Avcı Taburu'nun ayaklanmasıyla tetiklenen bu hadise, Rûmî takvime göre 31 Mart 1325'te başladığı için Osmanlı tarihinde "31 Mart Vakası" olarak anılır.

Kendi subaylarını tutuklayan askerler, diğer kışlalardaki askerleri de yanlarına çekerek ayaklanmayı büyüttü. Sultanahmet'teki meclis binasının önünde toplanan isyancılar (Hüseyin Cahit'e benzettikleri, bir söylentiye göre de Meclis-i Mebûsan Reisi Ahmed Rıza Bey sandıkları) Lazkiye Mebusu Arslan Bey'i ve Adliye Nazırı Nâzım Paşa'yı öldürdüler. Aynı gün Şerif Sadık Paşa ve uşağı ile dört subay isyancıların elinde can verdi. Ayrıca başta İttihat ve Terakki'ye yakın bazı merkezler olmak üzere birçok yere karşı saldırı ve yağmalar düzenlendi.

Yaşanan bir dizi katliam neticesinde Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi istifa ederken hükûmeti kurma görevi Ahmed Tevfik Paşa'ya verildi. Sultan Abdülhamid olayları sükûnetle yatıştırmaya çalışıyor, isyancı güçlerin istemediği isimleri görevden uzaklaştırıp şeriat hükümlerine bir kat daha dikkat edileceği güvencesini vererek askeri

THE initial exuberance and enthusiasm that greeted the Second Constitution soon dissipated as the country was confronted by a crisis. On the night of 12 April 1909, an attempt to overthrow the new regime commenced with the insurrection of the Fourth Hunter Battalion, one of several regiments trained in anti-guerilla warfare and based at the Taşkışla Barracks in Istanbul. Since this insurrection began on 31 March 1325 of the Julian calendar, it is known in Ottoman history as the '31 March Incident'.

Soldiers belonging to the regiment imprisoned their own officers and persuaded soldiers from the other barracks to join them. The following day the mutineers gathered in front of the parliament building in Sultanahmet and killed Arslan Bey, deputy for the city of Latakia, and Minister of Justice Nâzım Pasha. It is thought that Arslan Bey was mistaken for the journalist Hüseyin Cahit and Nâzım Pasha for parliamentary speaker Ahmed Rıza Bey. The same day, four officers, Şerif Sadık Pasha, and the pasha's servant were also killed. The rebels attacked and raided many buildings, particularly those connected with the Committee of Union and Progress.

In the wake of a series of massacres, Grand Vizier Hüseyin Hilmi Pasha, and his ministers resigned and Ahmed Tevfik Pasha was asked

affettiğini garanti ediyor ve kışlarına çekilmelerini istiyordu.⁸ İsyan haberi Rumeli'ye ulaştığında infial yaşandı, özellikle askerler arasında Meşrutiyet'in tehlikede olduğu düşünülüyordu. Yeni sistemi tekrar işler hale getirerek isyanı bastırmak için Selanik Redif Fırkası Kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşa komutasındaki kuvvetler İstanbul'a bir ordu göndermeye karar verdi.

O sırada kolağası rütbesinde bulunan Mustafa Kemal Bey'in önerisiyle bu orduya "Hareket Ordusu" adı verildi. Hareket Ordusu 16 Nisan 1909'da Çatalca'ya, 18 Nisan'da Küçükçekmece'ye geldi. 19 Nisan'da Hareket Ordusu'nun öncü kuvvetleri, aralarında "hürriyet kahramanı" diye anılan Resneli Niyazi Bey de olduğu halde Yeşilköy ve Bakırköy içlerine kadar girdi. İç ve dış müdahaleleri göz önünde bulunduran kuvvetler bir taraftan İstanbul sınırında konuşlanırken diğer taraftan yeni katılımlarla devamlı büyüyordu.

21 Nisan günü ordunun başına geçmek üzere Selanik'ten yola çıkan Mahmud Şevket Paşa, 23 Nisan gecesi Hareket Ordusu'na İstanbul'a yaklaşma, sonra da şehre girme emri verdi. 24 Nisan 1909 günü İstanbul dört koldan sarıldı. Mahmud Şevket Paşa 25 Nisan günü sıkıyönetim ilân etti ve ayaklanma kısa

to form a new government. Sultan Abdülhamid endeavoured to calm the situation, persuading the rebels to return to their barracks by dismissing officials named by the rebel troops, promising that more care would be taken to comply with religious law and guaranteeing that those involved in the insurrection would be pardoned.⁸

When news of the rebellion reached Rumelia, feelings ran high, particularly among army officers, who feared that constitutional government would be overturned. Under the leadership of Hüseyin Hüsnü Pasha, commander of the Salonika Reserve Division, the officers decided to send an army to İstanbul to defend the constitution and overthrow the rebellion.

At the suggestion of Mustafa Kemal Bey, who was then an adjutant major, this army was named the Operation Army (*Hareket Ordusu*). The army arrived at the town of Çatalca west of İstanbul on 16 April 1909 and at the village of Küçükçekmece on 18 April. On 19 April, vanguard troops of the Action Army, including Niyazi Bey of Resen, entered the suburbs of Yeşilköy and Bakırköy. In the course of this advance, they were on the watch for intervention from any quarter. As the army

⁸ *II. Meşrutiyet'in...*, s. 288–303.

⁸ *II. Meşrutiyet'in...*, pp. 288–303.

sürede bastırıldı. Paşa 26 Nisan'da Meclis-i Mebûsan Reisi Ahmed Rıza Bey'e İstanbul üzerine düzenlenen harekâtın tamamlandığını, artık Meclis-i Milli'nin vereceği kararların uygulanabileceğini bildirdi.⁹

27 Nisan günü Mebus ve Âyan Meclisleri, Sultan II. Abdülhamid döneminin meşhur sadrazamı Said Paşa başkanlığında Yeşilköy'de toplandı. Meclis, bu ayaklanmadan Sultan Abdülhamid'i sorumlu tutuyor, tahttan indirilmesini istiyordu. Neticede Şeyhülislam Mehmed Ziyaeddin Efendi'nin verdiği hal' fetvasıyla Sultan Abdülhamid tahttan indirilerek Selanik'e gönderildi. Yerine kardeşi Veliht Şehzade Reşad Efendi geçti.¹⁰

31 Mart Vakası ve ardından Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta çıkmasının hatırasına Bahçekapı'da bir kumaş mağazasıyla konfeksiyon atölyesi bulunan Mustafa Şamlı ve Mahdumları bir hatıra mendili bastırdı. Kırmızı kumaşa basılmış olan mendilin üzerinde üç farklı sahneyle bir motif görülüyor. Sol üst köşede görülen bir grup askerin altında "Piyade Zâbitân ve Asâkiri" yazıyor. Sağ üstte 31 Mart Vakası'nı bastıran Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa'nın portresi, portrenin iki tarafında da Fransızca ve Osmanlıca olarak

⁹ *Age*, s. 304–310.

¹⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. IX (Ankara: TTK, 2022), s. 103–107.

deployed its troops around Istanbul, others joined them so that it steadily grew in size.

On 21 April, Mahmud Şevket Pasha left Salonika to take command of the Action Army. On the night of 23 April, he led the main army towards the city and on the following day surrounded it. Mahmud Şevket Pasha declared martial law on 25 April, and in a short time, defeated the rebels. On 26 April, he informed parliamentary speaker Ahmed Rıza Bey that his task was completed and that now it was up to the Assembly of Deputies to decide how to proceed.⁹

On 27 April, both the Senate and the Assembly of Deputies convened in Yeşilköy under Said Pasha, a leading grand vizier of Abdülhamid II's reign. The assembly held Sultan Abdülhamid responsible for the rebellion and demanded his depositon. Şeyhülislam Mehmed Ziyaeddin Efendi issued a fatwa to this effect, and Abdülhamid was sent into exile in Salonika. His younger brother, Heir Apparent Şehzade Reşad Efendi, succeeded him to the throne.¹⁰

A souvenir handkerchief commemorating the 31 March Incident and Sultan Mehmed V Reşad's succession to the throne was printed by Mustafa Şamlı and Sons, a firm that owned a fabric shop and ready-made clothing

⁹ *Ibid*, pp. 304–310.

¹⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, vol. IX (Ankara: TTK, 2022), pp. 103–107.

"Mahmud Şevket Paşa" ibaresi yer alıyor. Mendilin sol alt köşesinde Sultan V. Mehmed Reşad, tahta yeni çıkan hükümdar olarak Eyüp'e kılıç kuşanmaya giderken tasvir edilmiş. Resmin üstünde "pâdişâh-ı [...] câhımızın [...] seyf resm-i [...] (yeni padişahımızın kılıç alayıdır) ibaresi okunuyor, resmin altında da "Pâdişâh-ı nev câhımızın kılıç alayı" yazısı yer alıyor. Mendilin sağ alt köşesindeki motifin altında Osmanlıca, "Mustafa Şamlı ve Mahdumları (Oğulları) - Dersaadet (İstanbul)" yazıyor; mendilin sol alt köşesinde de aynı ibarenin Fransızcası bulunmakta.

atelier in the Bahçekapı neighbourhood of Istanbul. Three photographs and a decorative composition are printed on the red handkerchief. At the upper left is a picture of a group of soldiers with the caption 'Infantry Officers and Soldiers'. At the upper right is a portrait of Mahmud Şevket Pasha, commander of the Action Army that crushed the uprising known as the 31 March Incident, with the legend 'Mahmud Şevket Pasha' in French and Ottoman Turkish. At the lower left is a picture of the new sultan Mehmed V Reşad on his way to the sword-girding ceremony in the district of Eyüp. At the top of the picture is the legend 'sword procession of our new sultan' and at the bottom 'sword procession of his Majesty our new sultan'. Beneath the motif at the lower right is a legend reading 'Mustafa Şamlı and Sons - Istanbul' in Ottoman script and at the lower left edge, its French translation.

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
25,5 cm x 27,5 cm
SHM 19085 - İ.1752

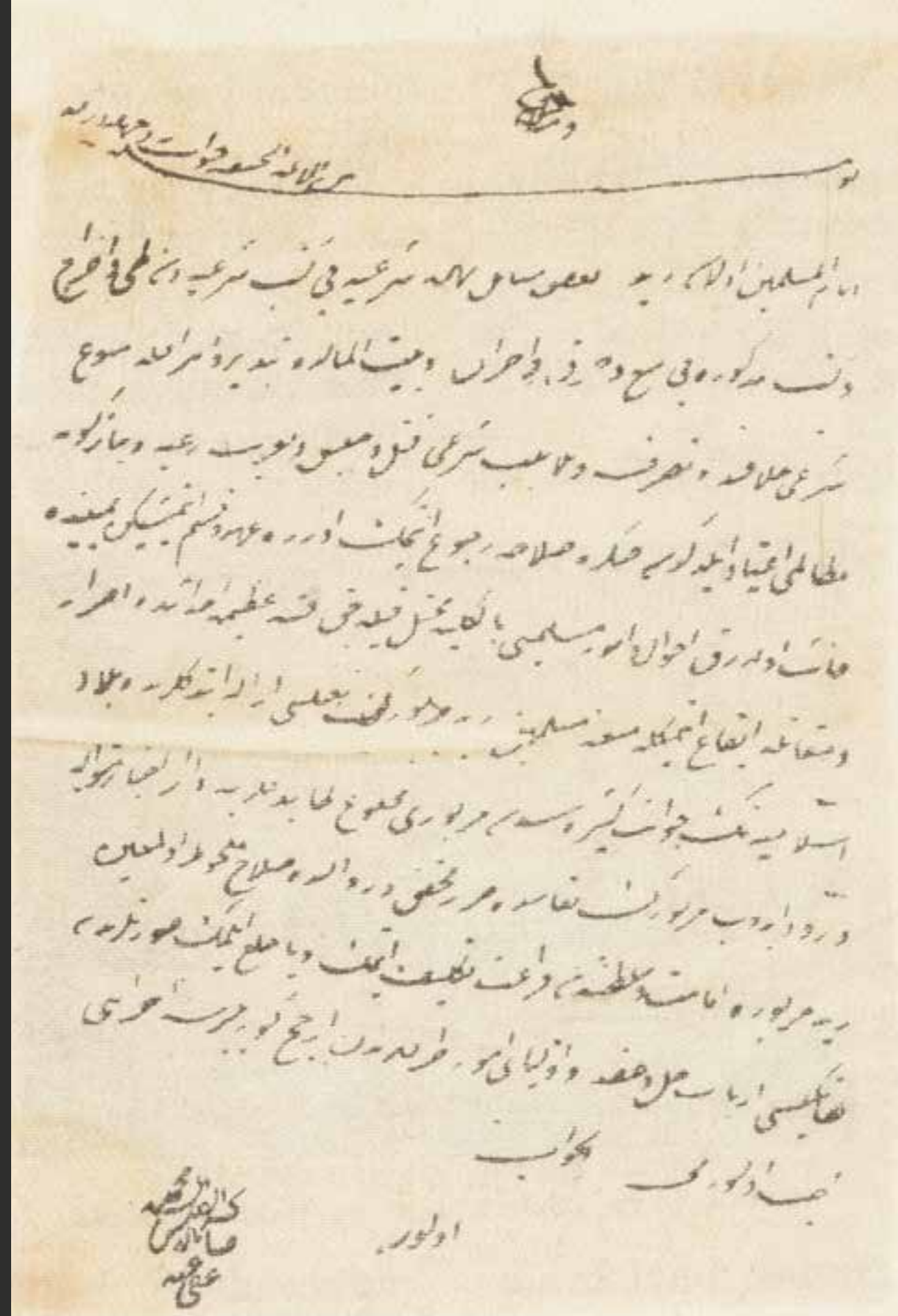
**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
25.5 cm x 27.5 cm
SHM 19085 - İ.1752

BİR başka hatıra mendilinde, Sultan II. Abdülhamid’in hal’, yani tahttan indirilme fetvasına yer verilmiş. Etrafı dantelle çevrili mendilin solunda yeni padişah V. Mehmed Reşad’ın (h. 1909–1918) portresi bulunuyor. Portrenin üzerinde “Şevketlü Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis (Beşinci Mehmed) Hazretleri” ibaresi okunuyor. Mendilin sağında Sultan Abdülhamid’in tahttan indirilebilmesi için Şeyhülislam Mehmed Ziyaeddin Efendi’nin verdiği fetvanın resmi yer alıyor. Fetva metni şöyle:

İmâmü’l-Müslimîn olan Zeyd bazı mesâil-i mühimme-i şer’iyyeyi tayy ve ihraç ve kütüb-i mezkûreyi men ve hark ve ihrak ve beytül-malda tebzir ve israfla mesuğ-ı şer’i hilâfında tasarruf ve bilâ-sebeb-i şer’i katl ve habs ve tagrib-i raiyye ve sair gûne mezâlimi îtiyad eyledikten sonra salâha rücû etmek üzere ahd ve kasev etmişken yemininde hânis olarak ahvâl ü umûr-ı Müslimîni bi’l-küllîye muhtel kılacak fitne-i azîme ihdasta ısrar ve mukâtele ika’ etmekle menea-i Müslimin Zeyd-i mezbûrun tagallübünü izâle ettiklerine ve bilâd-ı İslâmiyenin cevânib-i kesiresinden mezbûru mahlû’ tanidıklarına dair ahhâr-ı mütevâlîye vürûd edip mezbûrun bekâsında zarar muhakkak ve zevâlinde salâh melhuz olmağın Zeyd-i mezbûra imâmet-i saltanattan ferâgat teklif etmek veya hal’ eylemek sûretlerinden

ANOTHER commemorative handkerchief is printed with the text of the fatwa issued by Şeyhülislam Mehmed Ziyaeddin Efendi commanding the deposal of Sultan Abdülhamid II on the right and the portrait of the new sultan Mehmed V Reşad (r. 1909–1918) on the left. Above the portrait is the legend ‘His Majesty the Glorious and Auspicious Sultan Mehmed the Fifth’.

hangisi erbâb-ı hall ü akd ve evliyâ-yı umûr
 taraflarından ercah görölürse icrâsı ensep olur
 mu? El-cevap; olur. Ketebehû el-fakir es-seyyid
 Muhammed Ziyâeddin afâ anhö.

(Müslümanların imamı olan kişinin bazı önemli
 şeriat meselelerini, şeriat yapıtlarından silip
 çıkartması ve sözü edilen yapıtları yasaklaması
 ve yırtıp yaktırması ve devlet hazinesinden
 boş yere harcamalar yaparak onu şeriata
 aykırı kullanması ve şeriata dayanmaksızın
 teb'ayı öldürmek, hapsedmek veya sürgüne
 göndermek gibi zulümleri âdet ettikten sonra
 doğruluğa yönelmek üzere söz verip ant içmiş
 iken andını tutmayarak Müslümanların hâl
 ve gidişlerini büsbütün bozacak ve halkın
 birbirlerini öldürmesine varacak büyük
 kargaşalıklar çıkarmakta direnmesi dolayısı
 ile Müslümanlardan söz sahibi kimseler
 Kişi'nin zorbalığının önüne geçtiklerinde İslam
 memleketlerinin birçok yerlerinde onu tahttan
 indirilmiş tanındıkları üzerine sürekli haberler
 gelip onun yerinde kalmasından zarar geleceği
 kesin görüldüğünden ve yerinden ayrılmasından
 da iyilik umulduğundan Kişi'nin imamlıktan ve
 padişahlıktan vazgeçmesini teklif etmek veya
 tahttan indirilmek yollarından hangisi yetkili
 kimseler tarafından uygun görölürse o yolda
 hareket edilmesi vâcib olur mu? Elcevab; Olur.)¹¹

¹¹ Karal, *age*, s. 104–105.

The fatwa text is as follows:

On account of the fact that the person who
 is the imam of Muslims has expunged some
 crucial points of sharia law from the body of
 that law, forbidden those injunctions, torn them
 up and burned them; has wasted money from
 the state treasury on needless expenditures,
 using them in contravention of sharia law;
 and engaged in acts of cruelty such as killing,
 imprisoning or exiling his subjects for reasons
 lacking any ground in sharia law; then for
 promising and vowing to return to the true path,
 failing to keep that vow; insisting on inciting
 great upheavals that would completely disrupt
 the lives and situation of Muslims and even
 result in the populace killing one another; that
 when leading figures in the Muslim community
 halted his tyranny and news kept arriving in
 witness to the fact that he had been dethroned
 in many places in the Islamic countries, it was
 decided that to leave him on the throne would
 certainly bring harm and hoping that good
 would come of his deposal, is it necessary to
 advise that person to give up his position as
 imam and sovereign or to remove him from the
 throne, whichever course those in authority see
 fit? Reply: It is.¹¹

¹¹ Karal, *ibid*, pp. 104–105.

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
52 cm x 58 cm
SHM 19089 - İ.1756

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
52 cm x 58 cm
SHM 19089 - İ.1756

İKİNCİ Meşrutiyet döneminde yeni padişah V. Mehmed Reşad'ın (h. 1909–1918) da birçok hatıra mendili basıldı. Bunlardan biri de kırmızı renkli bir ipek mendildir. Mendilin dört köşesinde dört büyük hilalin içinde ayyıldız yer alıyor. Mendilin çerçevesindeki ayyıldız ve yıldızlarla süslü şeritlerde en üstte “Hürriyet”, sağda “Müsâvat”, solda “Adalet”, altta da “Uhuvvet” kelimeleri okunuyor. Mendilin ortasında yer alan bir ayyıldızın içinde Sultan Reşad'ın portresi yer alırken, portrede “Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis Hazretleri”, portrenin altında da “Padişahımız Çok Yaşa” ibareleri yer alıyor.

MANY handkerchiefs were produced in commemoration of the new sultan Mehmed V Reşad (r. 1909–1918) during the Second Constitutional Period. One of these is a red silk handkerchief decorated with a crescent-and-star motif inside a large crescent in each corner and a narrow border consisting of crescent-and-star motifs and stars flanking each of the constitutional mottos: ‘Liberty’ at the top, ‘Equality’ on the right, ‘Justice’ on the left, and ‘Fraternity’ at the bottom. In the centre of the handkerchief is a portrait of Sultan Mehmed V Reşad, surmounted by the legend ‘His Majesty Sultan Mehmed Han the Fifth’ and the inscription ‘Long Live the Sultan’ below.

24

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
31,5 cm x 35,5 cm
SHM 19092 - İ.1759

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
31.5 cm x 35.5 cm
SHM 19092 - İ.1759

BU mendilde Sultan V. Mehmed Reşad’ın (h. 1909–1918) portresi, dalgalanan bir Türk bayrağının üzerine yerleştirilmiş. Portrenin altında “Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis Hazretleri”, onun altında da “Yaşasın Kânûn-ı Esâsî, 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908)” ibareleri yer alıyor. Mendilin dört köşesinde yer alan madalyonlardan sağ üst köşesinde “Hürriyet”, sol üst köşesinde “Adalet”, sol alt köşesinde “Uhuvvet”, sağ alt köşesindeyse “Müsâvat” kelimeleri okunuyor.

THIS handkerchief features the portrait of Sultan Mehmed V Reşad (r. 1909–1918) over a rippling Turkish flag. Below the portrait is the legend ‘His Majesty Sultan Mehmed Han the Fifth’ and below it ‘Long Live the Constitution, 10 July 1324 (23 July 1908)’. Inside medallions in each corner of the handkerchief are the four mottoes: ‘Liberty’ at the upper right, ‘Justice’ at the upper left, ‘Fraternity’ at the lower left and ‘Equality’ at the lower right.

25

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
37 cm x 38 cm
SHM 19086 - İ.1753

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
37 cm x 38 cm
SHM 19086 - İ.1753

BU mendilin merkezinde Max Fruchtermann’ın Osmanlı padişahları kartpostal serisinden Sultan V. Mehmed Reşad (h. 1909–1918) portresine yer verilmiş. Portrenin üzerindeki kuşakta “Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis”, altındaki kuşakta “Avènement 14/27 Sultan Mehmed Khan V Avril 1909” (tahta çıkışı 14/27 Sultan V. Mehmed Han Nisan 1909) ibareleri yer alıyor. Portrenin sağındaki madalyonda “Tarih-i Velâdeti 1260” (doğum tarihi 1844), solundaki madalyonda “Tarih-i Cülûsu 1326” (tahta çıkış tarihi 1909) notları görülüyor.¹² Ayrıca portrenin dört köşesinde 1914 Londra pullarından dört örneğin yer alması, mendilin Birinci Dünya Savaşı döneminde bastırıldığını gösteriyor.¹³

AT the centre of this handkerchief is the portrait of Sultan Mehmed V Reşad (r. 1909–1918) that was reproduced in Max Fruchtermann’s series of postcards depicting the Ottoman sultans. Inside the oval frame is the legend ‘Sultan Mehmed Han the Fifth’ at the top and at the bottom in French ‘Avènement 14/27 Sultan Mehmed Khan V Avril 1909’ (the accession of Sultan Mehmed V Han on 14/27 April 1909). The double date 14/27 refers to the fact that the date of his accession was 14 April 1325 by the Julian calendar and 27 April 1909 by the Gregorian calendar. Inside the medallion to the right of the portrait is the legend ‘Date of Birth 1260’ (1844) and in the medallion on the left is the legend ‘Date of Accession 1326’ (1909).¹² Four of the London stamps dating from 1914 in the corners show that the handkerchief was produced during the First World War.¹³

¹² Mert Sandalcı, *The Postcards of Max Fruchtermann*, c. III (İstanbul: Koç Bank, 2000), s. 938.

¹³ Saro Dadyan, *age*, s. 76–82.

¹² Mert Sandalcı, *The Postcards of Max Fruchtermann*, vol. III (İstanbul: Koç Bank, 2000), p. 938.

¹³ Saro Dadyan, *ibid*, pp. 76–82.

26

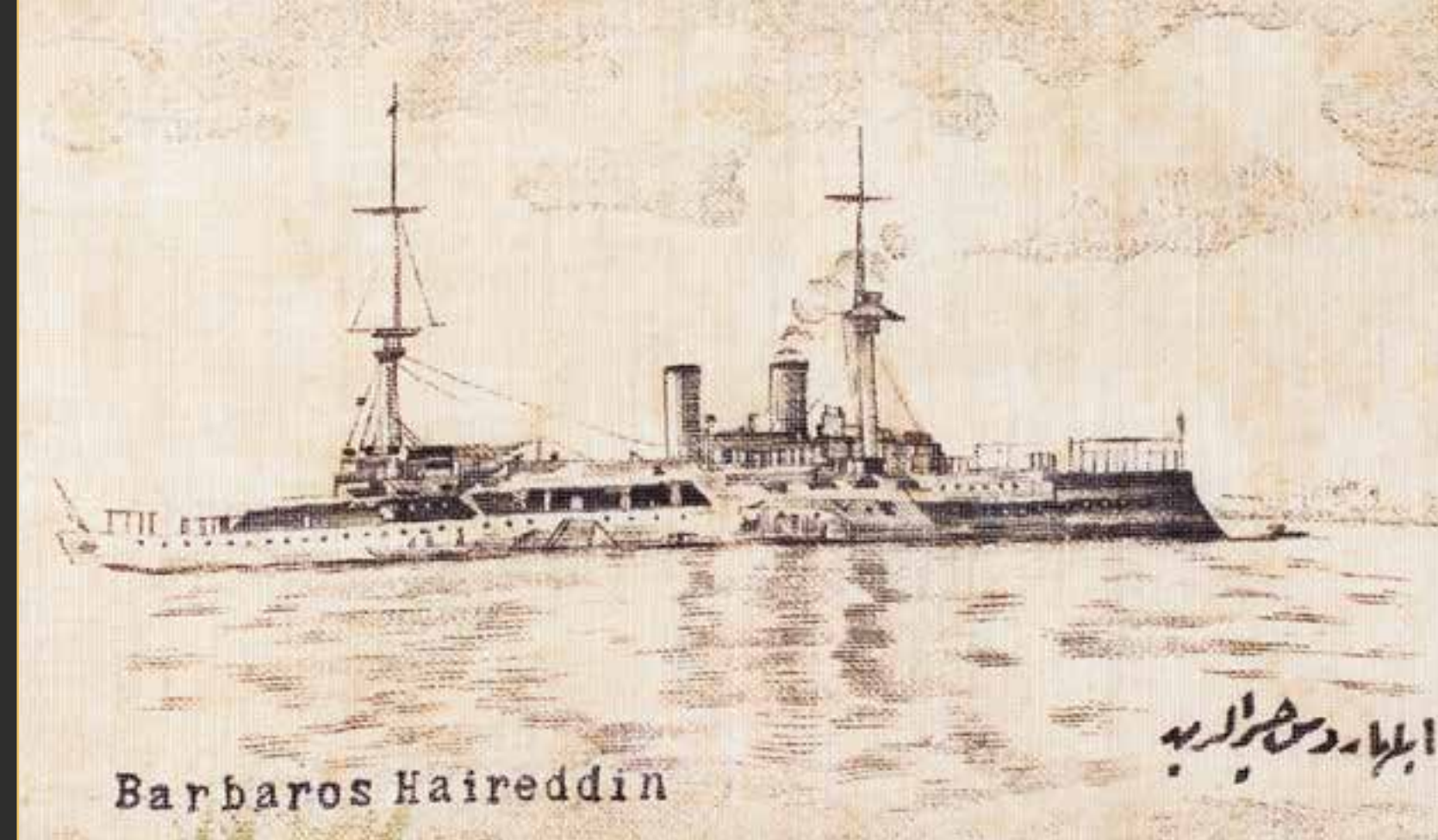
Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
31 cm x 35 cm
SHM 19091 - İ.1758

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
31 cm x 35 cm
SHM 19091 - İ.1758

YANDAKI mendilde, Sultan V. Mehmed Reşad (h. 1909–1918) portresi, Osmanlı ordusu ve zırhlılarla beraber verilmiş. Mustafa Şamlı ve Mahdumları’nın bastırdığı Mahmud Şevket Paşa portresiyle benzerliği, bu mendilin de aynı müessese tarafından hazırlanmış olabileceğini düşündürüyor. Mendilin sol üst köşesinde padişahın portresine yer verilmiş ve hem Osmanlıca hem de Fransızca olarak “Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis / Sultan Mehmed Khan V” ibaresi görülüyor. Sağ üst köşede bir yapının önünde bir grup Osmanlı askerinin resmi, resmin üzerinde de Osmanlıca “Bahriye Silahendaz (Silahlı) Taburu Muzikası” ifadesi bulunuyor. Sol altta, Donanma Cemiyeti’nin topladığı bağışlarla 1910 yılında donanmaya katılan Barbaros Hayreddin Zırhlısı’nın, sağ alt köşede de Sultan Abdülaziz döneminde, 1875 yılında Osmanlı donanmasına katılan Mesudiye Zırhlısı’nın resimleri yer alıyor. Her iki resmin altında da Osmanlıca ve Fransızca olarak zırhlıların isimleri okunabiliyor.

THE handkerchief below features the portrait of Sultan Mehmed V Reşad (r. 1909–1918) and pictures of a group of Ottoman soldiers and two battleships. The similarity of the portrait to that of Mahmud Şevket Pasha on the handkerchief produced by Mustafa Şamlı and Sons suggests that this may be the work of the same firm. Below the portrait of the sultan in the upper left corner are the legends ‘Sultan Mehmed Han the Fifth’ in Ottoman Turkish and ‘Sultan Mehmed Khan V’ in Latin script. At the upper right is a group of Ottoman soldiers in front of a building, with the legend ‘Band of the Naval Armoured Battalion’. At the lower left is a picture of the Barbaros Hayreddin Battleship, which was purchased with donations collected by the Naval Society in 1910. At the lower right is a picture of the Mesudiye Battleship, which was purchased for the Ottoman navy in 1875. The names of both warships are inscribed below their pictures in Ottoman Turkish and French.

27

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
26 cm x 35 cm
SHM 19100 - İ.1767

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
26 cm x 35 cm
SHM 19100 - İ.1767

BU beyaz zemin üzerine kırmızı çerçeveli mendil İkinci Meşrutiyet’in birinci yıldönümü hatırasına basılmış. Ortasında bir ayyıldız yer alan mendilde, hilalin içinde “Kânûn-ı Esâsî”, yıldızın içinde “10 Temmuz Hatıra-i Mübeccelesi (yüce hatırası) 1325 (23 Temmuz 1909)” yazıyor. Mendilin sağ üst köşesinde “Yaşasın Millet”, sol üst köşesinde “Yaşasın Askerler”, sol alt köşesinde “Yaşasın Hürriyet”, sağ alt köşesindeyse “Yaşasın Vatan” ibareleri bulunuyor.

THE handkerchief commemorates the first anniversary of the Second Constitution. The printed composition consists of a large crescent-and-star motif and inscriptions on a white field, surrounded by a red border. Inside the crescent of the crescent-and-star at the centre is the word ‘Constitution’ and inside the star is the inscription ‘Shining Souvenir of 10 July 1325 (23 July 1909)’. Inscriptions in each corner read ‘Long Life to the Nation’ in the upper right corner, ‘Long Live the Soldiers’ in the upper left corner, ‘Long Live Liberty’ in the lower left corner, and ‘Long Live the Homeland’ in the lower right corner.

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
47 cm x 47 cm
SHM 19193 - İ.1860

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
47 cm x 47 cm
SHM 19193 - İ.1860

İKİNCİ Meşrutiyet döneminin birçok hatıra
objesinde Sultan V. Mehmed Reşad'ın (h. 1909–
1918) yanı sıra her iki meşrutiyet döneminin
önde gelen, hürriyet kahramanı ilân edilmiş
isimlerinin portrelerine de yer verilmiştir.
Aynı durum hatıra mendillerinde de geçerlidir.
Her ne kadar 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat
Fermanları idarede, bürokraside ve sosyal
hayatta reformların önünü açmış olsa da bu

MANY souvenirs produced to commemorate the
Second Constitutional period feature portraits
of notable figures of both the first and second
constitutional periods who were proclaimed
as heroes of liberty, as well as that of Sultan
Mehmed V Reşad (r. 1909–1918). The same
is true of commemorative handkerchiefs.
Although the Reform Edicts of 1839 and
1856 had opened the way to governmental,

fermanlar yine de anayasa gibi bağlayıcı değildi
ve güçler dengesini sağlamıyordu.

Sultan Abdülaziz'in ve Sadrazam
Âli Paşa'nın baskın olduğu keyfî yönetim
tarzı, Osmanlı aydınları arasında anayasa
gerekliliği ve güçler dengesinin tesisi fikrini
güçlendiriyordu. Yeni Osmanlılar olarak
anılan Namık Kemal, Şinasi ve Ziya Paşa gibi
Osmanlı aydınları hürriyet, demokrasi, halkın
temsili gibi kavramları topluma yaymak ve
güçlendirmek için çalışıyorlardı.

Aydınların yanı sıra Midhat Paşa gibi
kimi bürokratlar da bu fikirleri destekliyor ve
anayasanın yürürlüğe girmesi için çabalıyordu.
Neticede bu uğraşlarında başarılı oldular. Sultan
II. Abdülhamid'in 10 Eylül'de tahta çıkmasının
ardından, 8 Ekim'de Midhat Paşa'nın
başkanlığında bir anayasa hazırlama komisyonu
kuruldu. Bu komisyonda Namık Kemal ve Ziya
Paşa gibi aydınlar da bulunuyordu. 23 Aralık
1876'da Kânûn-ı Esâsî ilân edildi ama daha önce
de bahsedildiği gibi, bu ilk anayasa deneyimi
kısa ömürlü olacaktı.¹⁴ Yine de ilk anayasanın
savunucuları İkinci Meşrutiyet döneminde
tekrar ön plana çıkarılarak hatıra mendillerinde
hürriyet kahramanları olarak yer aldılar.

Bu mendil örneklerinin ilki, Manas
Reisyan ve Şürekâsı tarafından basılmıştır.

¹⁴ *II. Meşrutiyet'in...*, s. 14–15.

administrative and social reforms, these edicts
were not binding like a constitution and did not
secure a balance of power.

The arbitrary style of government under
Sultan Abdülaziz, in which Grand Vizier Âli
Pasha played an influential role, reinforced the
conviction among Ottoman intellectuals of the
need for a constitution and a mechanism to
ensure a balance of power. A group of Ottoman
intellectuals known as the Young Ottomans, who
included Namık Kemal, Şinasi and Ziya Pasha,
endeavoured to spread and reinforce ideas about
liberty, democracy and representation of the
people among the general public.

As well as intellectuals, some bureaucrats,
like Midhat Pasha, also supported these ideas
and the adoption of a constitution. In the
end, they succeeded, and on 8 October 1876,
a month after Sultan Abdülhamid II had
acceded to the throne on 10 September 1876,
a committee whose members included Namık
Kemal, Ziya Pasha and other intellectuals was
established under the chairmanship of Midhat
Pasha. The constitution was proclaimed on
23 December 1876; however, this first
experiment with constitutional government
was short-lived, as we have already seen.¹⁴
The supporters of the first constitution were

¹⁴ *II. Meşrutiyet'in...*, pp. 14–15.

İFTİHAR VE YÂDIGÂR
GLORIFICATION AND COMMEMORATION

Mendilin sağ üst köşesinde “Manas Reisman ve Şürekâsı Dersaadet” ibaresi bulunuyor. Mendilin üst kısmında iki ayyıldızın arasında Osmanlı devlet armasına yer verilmiş. Devlet armasının altında “Hürriyet”, sağ üst köşedeki ayyıldızın altında “Adalet”, sol üst köşedeki ayyıldızın altında da “Müsâvat” kelimeleri okunuyor.

Mendilin iki yanında, İttihat ve Terakki Fırkası’nın o zamanlar hürriyet kahramanı olarak anılan iki önemli subayı, Niyazi ve Enver Beyler resmedilmiş.

Enver Bey (daha sonra Paşa), Kasım 1881’de İstanbul’da dünyaya geldi. Babasının tayini dolayısıyla altı yaşındayken Manastır’a gitti ve Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesi’nde eğitim gördü. 1903’te Erkân-ı Harbiye Mektebi’nden kurmay yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu, Selanik’teki Üçüncü Ordu’ya tayin edildi ve Rumeli’de birçok görev aldı. 1906 yılında Selanik’te ülkede meşrutî idarenin kurulması ve Kânûn-ı Esâsi’nin uygulanmasını sağlamak üzere gizli bir cemiyetin kurulduğundan haberdar olunca İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 12. üyesi olarak gruba katıldı. Cemiyet üyeliğinin ortaya çıkmasının ardından İstanbul’a çağrılacağı şüphesine kapılarak genel bir isyan hareketi başlatmak amacıyla dağa çıktı. 24 Temmuz 1908’de Köprülü’nün ileri gelenleriyle Meşrutiyet’i ilân etti ve Selanik’e

MEŞRUTİYET DÖNEMİNDEN HATIRA MENDİLLERİ
COMMEMORATIVE HANDKERCHIEFS FROM THE PERIOD OF CONSTITUTIONAL MONARCHY

once more celebrated during the Second Constitutional Period, when they were hailed as heroes of liberty and depicted on commemorative handkerchiefs.

The first of these examples was printed by the firm of Manas Reisman and Partners. In the upper right corner is the legend ‘Manas Reisman and Partners, İstanbul’. At the top is the Ottoman state armorial device between two crescent-and-star motifs. Below this device is the word ‘Liberty’, below the crescent-and-star motif in the upper right corner is the word ‘Justice’, and below the crescent-and-star motif in the upper left corner is the word ‘Equality’.

At either side of the handkerchief are the portraits of two notable military officers, Niyazi Bey and Enver Bey, hailed as heroes of liberty by the Committee of Union and Progress.

Enver Bey (later Enver Pasha) was born in İstanbul in November 1881. When he was six years old, his father was posted to Bitola, where Enver was educated at the Soğukçeşme Military Junior High School. He went on to study at the Military Academy in İstanbul, graduating in 1903 with the rank of staff captain. He was posted to the Third Army in Salonika and went on to serve in many posts in Rumelia. In 1906, he heard that a secret society had been founded in Salonika with the aim of introducing a constitution and establishing a parliamentary regime in the empire. He became the twelfth

döndüğünde hürriyet kahramanı olarak karşılandı.¹⁵

Resneli Niyazi’nin hayat hikâyesi de Enver Paşa’ninkine benzer. 1873 yılında Resne’de doğdu ve Manastır Askeri Rüşdiyesi ile Askeri İdadisi’ni bitirdi. 1896’da Mekteb-i Harbiye’den mezun olarak aynı yıl İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne katıldı. 1897 Yunan Harbi’nde gösterdiği kahramanlıklar dolayısıyla üsteğmen rütbesi aldı. 1903’ten sonra Avcı Taburu’nda Bulgar çeteleriyle çarpışarak kıdemli yüzbaşı oldu. Çete hareketlerine, iç isyanlara ve yabancı müdahalelere birinci elden şahit olup tüm bu hareketlerin meşrutî idareye geçilmedikçe son bulmayacağına inandı. Enver Paşa gibi İttihat ve Terakki mensubu olduğu anlaşılınca 3 Temmuz 1908’de beraberindeki iki yüz asker ve iki yüz kadar sivil dağa çıktı. Saraya Kânûn-ı Esâsi’nin yürürlüğe konmasını ve meclisin tekrar toplanmasını istediğini bildiren yazılar yazdı. 22 Temmuz gecesi Manastır ve Havâlisi Fevkalâde Kumandanı Müşir Tatar Osman Fevzi Paşa’yı dağa kaçırarak Meşrutiyet’in ilânına giden süreci hızlandırdı.¹⁶

Mendilin sağında Enver Bey, solunda da Niyazi Bey, ellerinde bayraklarla birer yerküre

member of this society, which was called the Committee of Union and Progress. After his membership became public knowledge, he was afraid of being recalled to İstanbul and fled into the mountains in order to start an uprising. On 24 July 1908, he and the leading inhabitants of the Macedonian town of Köprülü (Veles) proclaimed constitutional government, and when he returned to Salonika, he was welcomed as a hero of liberty.¹⁵

Niyazi of Resen’s life followed a similar course to that of Enver Pasha. He was born in Resen in Northern Macedonia in 1873 and educated at the Bitola Military Junior School and Military High School. He graduated from the Imperial Military Academy in 1896 and joined the Committee of Union and Progress the same year. He was promoted to the rank of first lieutenant because of his heroism during the Greco-Turkish War of 1897. From 1903 onwards, he served in the Hunter Battalion, which was engaged in fighting Bulgarian partisans, and was promoted to the rank of lieutenant commander. Having witnessed partisan movements, civil uprisings, and foreign intervention at first hand, he was convinced that these problems were impossible to resolve without constitutional government.

¹⁵ *Age*, s. 32.

¹⁶ *Age*, s. 32.

¹⁵ *Ibid*, p. 32.

figürünün üzerinde resmedilmiş. Enver Bey’in üzerinde durduğu kürede “İstanbul”, Niyazi Bey’in üzerinde durduğu küredeyse “Selanik” yazıyor. Ayrıca yanlarındaki çerçevelerin içinde “Yaşasın Enver Bey” ve “Yaşasın Niyazi Bey” ibareleri görülüyor. Mendilin ortasında Birinci Meşrutiyet’in mimarı Midhat Paşa’nın portresi, portrenin altında “Merhum Midhat Paşa”, alt kısımdaki çiçekli çelenginin içinde de “Yaşasın Askerlik” ibareleri yer alıyor.

Birçok yerde valilik, nazırlık ve iki defa sadrazamlık yapmış olan Midhat Paşa, Meşrutiyet’in en büyük savunucularından oldu. 1876’da Kânûn-ı Esâsî’yi hazırlayan komisyona başkanlık etti. 1877’de azledilerek Avrupa’ya sürgüne gönderildi. Aralık 1878’de affedilip Suriye’ye vali tayin edilse de Sultan Abdülaziz’i öldürmek suçlamasıyla Mayıs 1881’de Yıldız Mahkemesi’nde yargılandı, suçlu bulundu ve Taif’e sürüldü. 8 Mayıs 1884’te şaibeli bir şekilde öldürüldü ve Taif’te defnedildi.

Meşrutiyet’in en önemli savunucularından biri olması, yeni yönetimi hayata geçirebilmesi, neticede Sultan II. Abdülhamid’in gadrine uğrayıp sürgünlere maruz kalması, yargılanması ve faili meçhul bir şekilde öldürülmesi Midhat Paşa’yı başından itibaren Jön Türklerin manevi lideri haline getirmiş; Meşrutiyet öncesinde Türkiye’de olmasa bile yurtdışında hakkında

When it was revealed that he was a member of the Committee of Union and Progress, he fled into the mountains on 3 July 1908, accompanied by two hundred soldiers and around the same number of civilians. He wrote letters to the palace demanding the reinstatement of the Constitution and reconvention of parliament. On the night of 22 July, he kidnapped Field Marshal Tatar Osman Fevzi Pasha, who was serving as Extraordinary Commander of Bitola; an event that speeded up the proclamation of the Constitution.¹⁶

On this handkerchief, Enver Bey and Niyazi Bey are depicted to left and right, holding flags, and standing on globes representing the world. The globe beneath Enver Bey bears the legend ‘İstanbul’ and that beneath Niyazi Bey ‘Salonika’. To either side of them, inside cartouches are the inscriptions ‘Long Live Enver Bey’ and ‘Long Live Niyazi Bey’. In the centre of the handkerchief is the portrait of Midhat Pasha, who introduced the First Constitution, and below this the legend ‘The Late Midhat Pasha’. Inside a floral wreath underneath this is the inscription ‘Long Live the Military’.

Midhat Pasha served in many official posts, as governor, minister, and twice as grand vizier. He chaired the committee that drew up the

¹⁶ *Ibid*, p. 32.

birçok kitap, makale ve hatıra objesi üretilmiştir.¹⁷

Bu hatıra mendilinde de Midhat Paşa’nın portresi kullanılmış ve en alttaki kuşakta “11 Temmuz 1324 (24 Temmuz 1908), sene 1326 (1910)” ibaresine yer verilmiş. Dolayısıyla mendilin Meşrutiyet’in ikinci yıldönümü hatırasına basıldığı düşünülebilir.

Constitution in 1876. He was dismissed from the office in 1877 and exiled to Europe. He was pardoned in December 1878 and appointed as governor of Syria, but accused of assassinating Sultan Abdülaziz and tried at the Yıldız Court in May 1881, found guilty and exiled to Taif in Arabian Peninsula. He was killed under suspicious circumstances on 8 May 1884 and buried in Taif.

As one of the foremost defenders of the Constitution, who had succeeded in introducing a parliamentary regime, had aroused the unjust wrath of Sultan Abdülhamid II and was sent into exile, tried, and later killed by an unknown perpetrator, Midhat Pasha was regarded by the Young Turks as their spiritual leader. Prior to the Second Constitution, he became the subject of many books, articles, and commemorative objects written and produced outside the Ottoman Empire.¹⁷

Midhat Pasha’s portrait features on this commemorative handkerchief, at the bottom of which is a scrolling band containing the date ‘11 July 1324 (24 July 1908), the year 1326 (1910)’. Presumably, therefore the handkerchief was produced to commemorate the second anniversary of the Second Constitution.

¹⁷ Saro Dadyan (yay. haz.), *Sultan Abdülhamid Midhat ve Mahmud Paşaları Nasıl Katlettirdi?* (İstanbul: Okuyan Us, 2013).

¹⁷ Saro Dadyan (ed.), *Sultan Abdülhamid Midhat ve Mahmud Paşaları Nasıl Katlettirdi?* (İstanbul: Okuyan Us, 2013).

29

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
39 cm x 38 cm
SHM 19097 - İ.1764

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
39 cm x 38 cm
SHM 19097 - İ.1764

HÜRRİYET kahramanlarının portrelerinin bulunduğu bir diğer hatıra mendilinin sağ üst köşesinde altında “Kemal Bey” ibaresiyle Namık Kemal, sol üst köşesinde altında “Merhum Midhat Paşa” ibaresiyle Midhat Paşa, sağ alt köşesinde altında “Enver Bey” ibaresiyle silahlı ve üniformalı Enver Bey, sol alt köşesinde de altında “Niyazi Bey” ibaresiyle üniformalı Resneli Niyazi Bey fotoğrafları görülüyor. Mendilin ortasındaki iki hilalin arasında “Adalet, Kânûn-ı Esâsî, Hürriyet”, alt kısmındaysa “Yâdigâr 11 Temmuz 324” (24 Temmuz 1908) ibareleri mevcut.

ANOTHER commemorative handkerchief featuring the portraits of the heroes of liberty has a bust portrait of Namık Kemal in the upper right corner, with the legend ‘Kemal Bey’; a bust portrait of Midhat Pasha in the upper left corner, with the legend ‘The Late Midhat Pasha’; a full-length portrait of Enver Bey in uniform and bearing a sword in the lower right corner, with the legend ‘Enver Bey’; and a full-length portrait of Niyazi Bey of Resen in uniform and carrying a rifle in the lower left corner, with the legend ‘Niyazi Bey’. In the centre, printed in red, are the words ‘Justice, Constitution, Liberty’ between two crescents and at the lower edge of the handkerchief the legend ‘Souvenir of 11 July 324’ (24 July 1908).

30

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
31 cm x 35 cm
SHM 19094 - İ.1761

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
31 cm x 35 cm
SHM 19094 - İ.1761

NAMIK Kemal (1840–1888), düşünceleri ve eserleriyle sadece yaşadığı dönemin insanlarını ve fikir akımlarını değil, takip eden kuşakları, kendisinden sonraki anayasa taraftarlarını, milliyetçi ve İslamcı hareketleri de etkilemiş bir yazardı. Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş nedenleri, bu çöküş sürecini tersine çevirmenin yolları ve bunun için gerekli olan reformlar üzerine düşünmüştü. İbn Haldun’un her devletin doğma, büyüme, ihtiyarlama ve çöküş dönemlerinden geçtiği görüşüne karşı çıkarak “tabiatın kanunları”na uygun hareket edildiğinde ilerlenebildiğini ve çağdaş hayatın akışına katılmanın mümkün olduğunu savunmuştu.¹⁸

Namık Kemal’e göre Osmanlı İmparatorluğu’nun yaşadığı sorunlar siyasi ve ekonomikti. Bunun önüne geçebilmek için gerekli yol eğitimdi ve ihtiyaç duyulan reformlar ancak anayasaya dayanan merkeziyetçi bir devlet rejimi kurularak gerçekleştirilebilecekti.¹⁹ Farklı görüş ve fikirlerinin kendinden sonraki akımlarla da örtüşmesi nedeniyle Namık Kemal, özellikle İkinci Meşrutiyet döneminin “fikir babası” sayılmıştır. Kemal’in resimleri

NAMIK Kemal (1840–1888) was a writer whose ideas and writings not only influenced his contemporaries and the ideologies of his time, but those of future generations, including later supporters of the constitutional government, and nationalist and Islamic movements. He was preoccupied with understanding the reasons for the decline of the Ottoman Empire, the means of reversing this process of decline, and the reforms needed to achieve this object. He disagreed with Ibn Khaldun’s theory that every state goes through successive periods of birth, growth, decline and collapse; asserting that if one acted in accordance with ‘the laws of nature’, it was possible to progress and become a participant in modern life.¹⁸

According to Namık Kemal, the problems facing the Ottoman Empire were political and economic. Education was the way to solve both, and the necessary reforms could only be carried out by establishing a centralist regime based on a constitution.¹⁹ Although he had died two decades earlier, Namık Kemal was regarded as the originator of the ideas behind the Second Constitution, which coincided closely with those of later movements. His

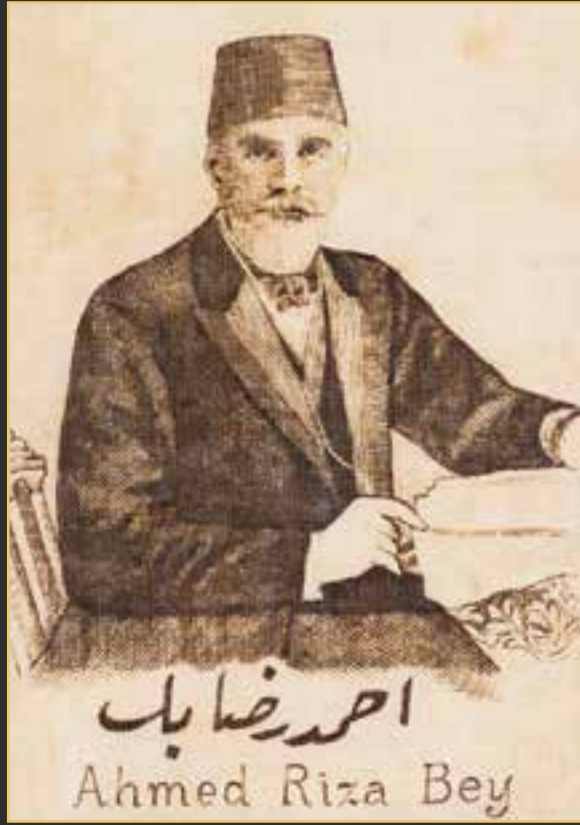
¹⁸ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: YKY, 2007), s. 288–289.

¹⁹ Berkes, *age*, s. 288.

¹⁸ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: YKY, 2007), pp. 288–289.

¹⁹ Berkes, *ibid*, p. 288.

birçok Meşrutiyet hatırasında kullanılmış, dönemin kamusal alanlarına ve tiyatrolarına Midhat Paşa’nın yanı sıra onun da portreleri asılmış, imparatorluğun dört bir köşesinde gerek profesyonel gerek amatör tiyatrolarca Kemal Bey’in *Vatan Yahut Silistre* adlı oyunu defalarca sahnelenmişti.²⁰ Namık Kemal’in bu kadar simgeleştirilmesinde siyasi fikirleri, yazıları, oyunları ve muhalif kimliğinin yanı sıra şüphesiz Sultan Abdülaziz devrinden beri devam eden, anayasa için yaptığı çalışmalar, birçok defa gönderildiği sürgünler, Sultan II. Abdülhamid döneminde de mutasarrıflıklarla İstanbul’dan uzaklaştırılması ve neticede Sakız Adası’nda ölümü rol oynamıştı.

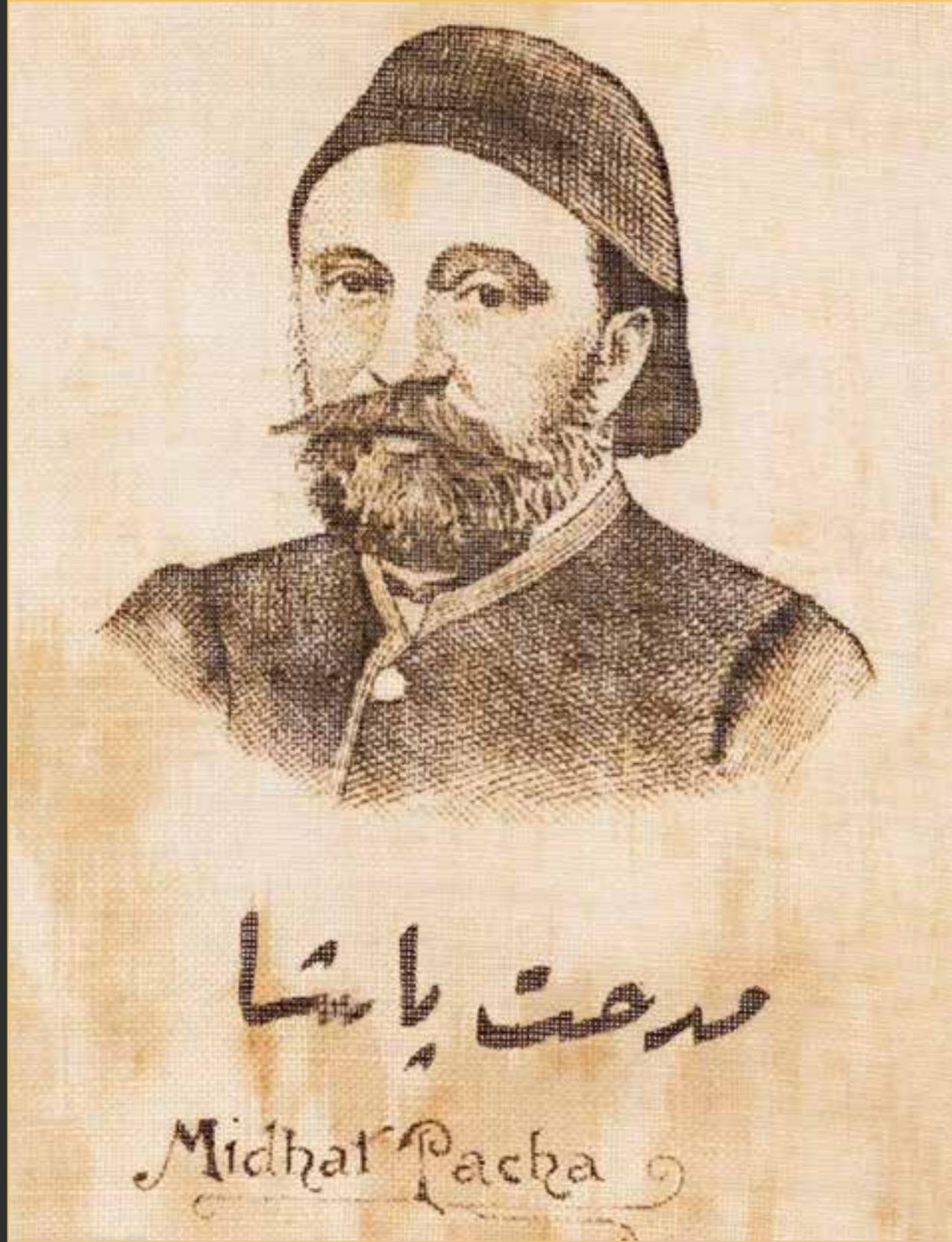
Meşrutiyet’in önemli figürlerinin portrelerinin bulunduğu bu mendilin orta üst bölümünde bir ayyıldız, mendilin odak noktasında Midhat Paşa’nın portresi, portrenin altında da Osmanlıca ve Fransızca olarak “Midhat Paşa” ibaresi yer alıyor. Diğer portrelerde de aynı şekilde Osmanlıca ve Fransızca iki dilli açıklamalara yer verilmiş. Sağ üst köşedeki Namık Kemal portresinin altında “Kemal Bey”, sol üst köşedeki Meclis-i Mebûsan Reisi Ahmed Rıza Bey portresinin altında “Ahmed Rıza Bey”, sağ alt köşedeki Resneli Niyazi portresinin altında “Niyazi

portraits were used on many souvenirs of the Second Constitution and hung alongside those of Midhat Pasha in public places and theatres during that period. His celebrated play *Vatan Yahut Silistre* (Homeland or Silistra) was staged many times throughout the empire by both professional and amateur theatre companies.²⁰ The play is about a girl who dresses as a man to join the man she loves and fights with him in the Ottoman defence of Silistra during the Crimean War. Namık Kemal became such an important symbolic figure not only because of his political ideas, writings, and plays, but also his opposition to the existing order during the reigns of Sultan Abdülaziz, Murad V, and Abdülhamid II, his pro-constitutional activities, his several periods in exile, when Abdülhamid II appointed him as sub-provincial governor of first Lesbos and then Chios as a way of keeping him away from Istanbul, and his consequent death in Chios.

The handkerchief is printed with the portraits of five significant figures involved in the struggle for constitutional government. At the top is a crescent-and-star motif and in the centre, a portrait of Midhat Pasha, with the name ‘Midhat Pasha’ in both Ottoman Turkish and French. The names beneath the

²⁰ II. Meşrutiyet’in..., s. 82–85.

²⁰ II. Meşrutiyet’in..., pp. 82–85.

Bey”, sol alt köşedeki Enver Bey portresinin altında da “Enver Bey” yazıları okunuyor. Bu mendil de tasarımı ve kaligrafisiyle Mustafa Şamlı ve Mahdumları tarafından basıldığını düşündürüyor.

Mendilde portresine yer verilen Ahmed Rıza Bey, İttihat ve Terakki Fırkası’nın önemli simalarından biri, hatta fırkanın isim babasıdır. Uzun yıllar Paris’te yaşayan ve Meşrutiyet için mücadele veren Ahmed Rıza Bey, yeni sistemin ilânının ardından, 25 Eylül 1908’de Viyana üzerinden İstanbul’a döndü. İkinci Meşrutiyet’in Kasım 1908’de yapılan ilk genel seçiminde İttihat ve Terakki Fırkası’ndan İstanbul mebusu seçilerek Meclis-i Mebûsan’ın reisliğini üstlendi.²¹

Bu toplu portrelerin yanı sıra daha önce bahsedilen Niyazi ve Enver Beylerin müstakil portrelerinin bulunduğu hatıra mendilleri de basılmıştır.

other portraits are also given in both scripts. In the upper right corner is the portrait of Namık Kemal and the name ‘Kemal Bey’, in the upper left corner that of parliamentary speaker Ahmed Rıza Bey, in the lower right corner that of Niyazi of Resen, and in lower left corner that of Enver Bey. The design and calligraphy of this handkerchief suggest that it was produced by Mustafa Şamlı and Sons.

One of these figures, Ahmed Rıza Bey, was a leading member of the Committee of Union and Progress and the person who gave the party its name. He lived in Paris for many years and actively participated in the struggle for constitutional government. He returned to Istanbul via Vienna on 25 September 1908, shortly after the new regime was established. In November of that year, he was elected as the Committee of Union and Progress party’s deputy for Istanbul in the first general elections held during the Second Constitutional Period and appointed as speaker of the Assembly of Deputies.²¹

In addition to commemorative handkerchiefs of this type with several portraits, others were produced with single portraits of Niyazi Bey or Enver Bey.

²¹ Age, s. 116, 160–167.

²¹ Ibid, pp. 116, 160–167.

31

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
41 cm x 42 cm
SHM 19096 - İ.1763

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
41 cm x 42 cm
SHM 19096 - İ.1763

BU mendilin dört köşesinde birbirine çatılmış Türk bayrakları görülüyor. Sağ üst köşede “Yaşasın Hürriyet”, sol üst köşede “Yaşasın Kahraman Askerler”, sol alt köşede “Yaşasın Vatan”, sağ alt köşede de “Yaşasın İttihad ve Terakki Cemiyeti” sözleri okunuyor. Mendilin ortasında bir çelenk içinde Resneli Niyazi Bey’in portresine yer verilmiş. Portreyle çelenk arasındaysa şu ibare bulunuyor: “Kahraman Niyazi Bey, 11 Temmuz, sene 324 (24 Temmuz 1908)”.

THERE is a pair of crossed flags in each corner of this handkerchief and an inscription next to each: ‘Long Live Liberty’ in the upper right corner, ‘Long Live Heroic Soldiers’ in the upper left corner, ‘Long Live the Homeland’ in the lower left corner, and ‘Long Live the Committee of Union and Progress’ in the lower right corner. In the centre is a portrait of Niyazi Bey enclosed by a wreath and below the portrait the legend ‘Niyazi Bey, the Hero, 11 July, the year 324 (24 July 1908)’.

32

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
45,5 cm x 42,5 cm
SHM 19095 - İ.1762

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
45.5 cm x 42.5 cm
SHM 19095 - İ.1762

İki hürriyet kahramanından Niyazi Bey’in ömrü kısa sürmüş, 17 Nisan 1913’te uğradığı suikast neticesinde hayatını kaybetmişti. Enver Bey ise hızla yükselmiş, Şehzade Süleyman Efendi’nin kızı Naciye Sultan ile evlenerek hanedana damat olmuş, Ocak 1914’te Harbiye Nazırı rütbesini almıştı. Birinci Dünya Savaşı’nın henüz ilk yılı dolmadan, 26 Nisan 1915’te Enver Paşa’ya nazırlığın yanında Başkumandan Vekili unvanı da verildi. Yan sayfadaki hatıra mendili o günlere aittir.

Enver Paşa’nın Sivas ziyareti hatırasına basılmış olan bu mendilin ortasında Paşa’nın üniformalı bir resmi, resmin üzerinde de “Sivas’ın Misafir-i Âli Nejadı” (Sivas’ın soylu misafiri) yazısı yer alıyor. Alttaki iki satırdaysa “Türklüğün asırlara hâkim ve nâfız (yeminimizi) ve hamâsetini (kahramanlığını) yirminci asrın en kuvvetli fakat en zulûmkâr devletlerine karşı ihrâz eyledikleri şanlı galebelerle (elde ettikleri şanlı zaferlerle) tecelli ettiren muhterem Baş Kumandan Vekilimiz Enver Paşa Hazretleri” yazıyor.

NIYAZI Bey, one of the ‘heroes of liberty’, was assassinated on 17 April 1913. Enver Bey was more fortunate and rose rapidly in both the social and political spheres. In January 1914, he was appointed minister of war and in February of the same year, he married Naciye Sultan, daughter of Şehzade Süleyman Efendi and granddaughter of Sultan Abdülmecid. During the First World War, on 26 April 1915, Enver Pasha was appointed deputy commander-in-chief as well as minister of war. The next commemorative handkerchief is a souvenir of that period.

This handkerchief commemorates Enver Pasha’s visit to Sivas. In the centre is his photograph in uniform, and above it the legend ‘Sivas’s Honoured Guest’. Below is a two-line inscription reading, ‘His Excellency the esteemed Deputy Commander-in-Chief Enver Pasha, whose glorious victories over the most powerful but most merciless states of the twentieth century have proved our oath to preserve Turkish identity over the centuries and Turkish heroism.’

33

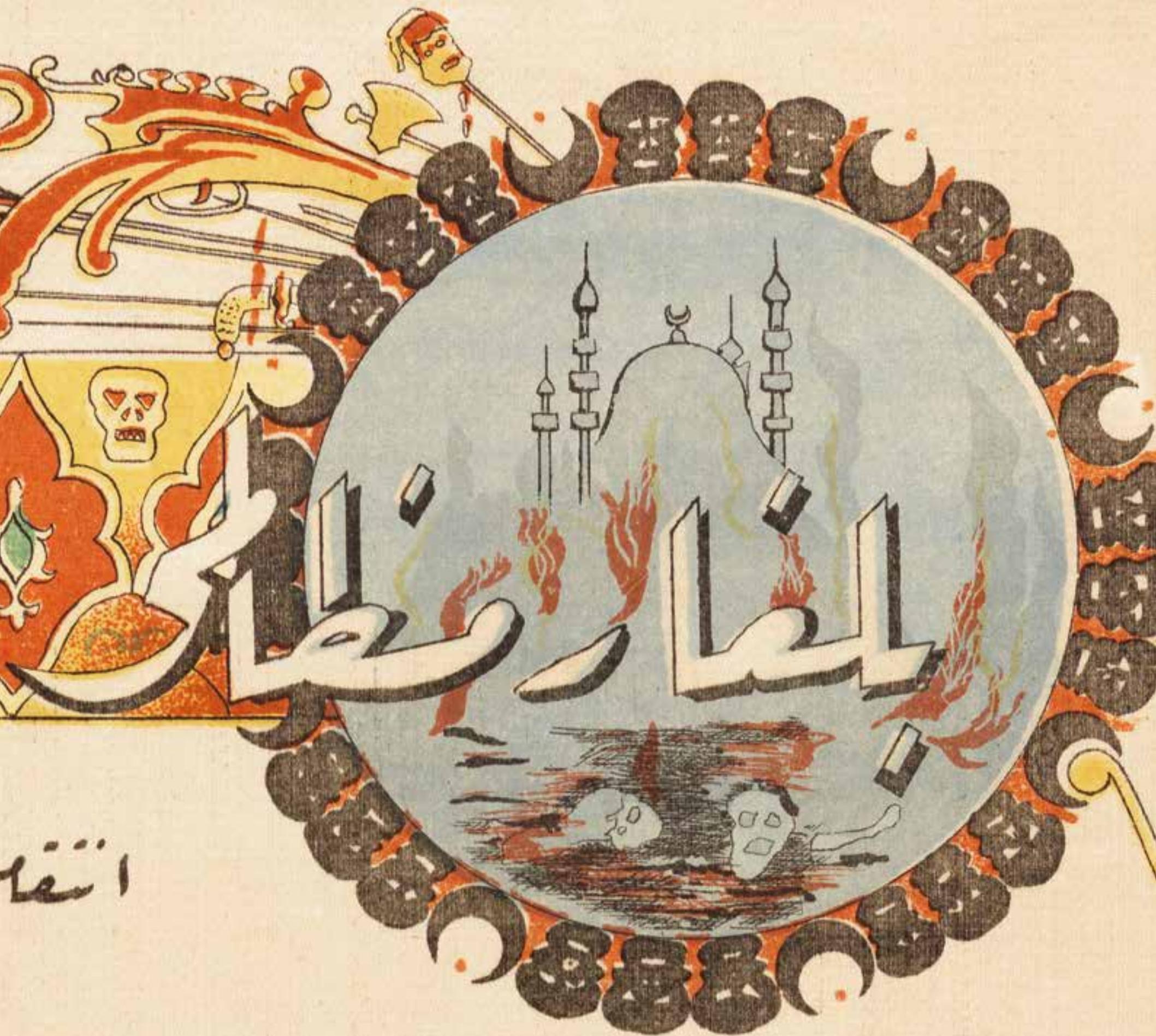
Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
40 cm x 39 cm
SHM 19082 - İ.1749

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
40 cm x 39 cm
SHM 19082 - İ.1749

HİCRİ 1331 (1912–1913) tarihli bir diğer hatıra mendili de bizzat Meclis-i Mebûsan tarafından bastırılmış. Üzerindeki tarihten de anlaşıldığı gibi mendil muhtemelen Balkan Savaşları’nda gazi olanlara hediye edilmek üzere üretilmiş. Mendilin sağ üst köşesinde dalgalanan Türk bayrağının altında “Meclis-i Mebûsan-ı Osmânî Mecerûhîn (yaralı) ve Guzât-ı Osmaniye’ye (Osmanlı gazilerine) hediyesidir, 1331” yazısı okunuyor.

ANOTHER commemorative handkerchief dated 1331 AH (1912–1913) was printed for the Assembly of Deputies. The date shows that it was probably produced as a gift for those who fought in the Balkan Wars. There is a billowing Turkish flag in the upper right corner and below this an inscription reading, ‘Gift of the Ottoman Assembly of Deputies to the Wounded and Ottoman Veterans, 1331’.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN SON SAVAŞLARINA DAİR MENDİLLER

HANDKERCHIEFS COMMEMORATING THE WARS OF THE LATE OTTOMAN PERIOD

İKİNCİ Meşrutiyet dönemi büyük siyasi sorunlar ve kargaşalarla başladı ve Birinci Dünya Savaşı'na değin ardi arkası kesilmeyen isyan ve savaşlarla devam etti. Meşrutiyet'in daha ilk günlerinde Bulgar Prenslığı'nin İstanbul'daki kapı kethüdâsı Geşof Efendi ile yaşanan diplomatik sorunlar Bulgaristan'ın bağımsızlık sürecinin mihenk taşlarından oldu ve 5 Ekim 1908'de de Bulgaristan bağımsızlığını ilân ederek Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen ayrıldı.¹

Bu olayın travması henüz atlatılamamışken Trablusgarp, yani bugünkü Libya İtalyanlar tarafından işgal edildi. İtalyanların uzun zamandır bölgede emelleri olduğu bilindiğinden ve Osmanlı İmparatorluğu'nun olası işgali durdurabilecek güçte bir donanması olmadığından Sultan II. Abdülhamid döneminden itibaren mümkün olduğunca mühimmat sevkiyatı yapılıyor, Trablusgarp kara savunması için güçlendiriliyordu.

Meşrutiyet idaresinin söz konusu tedbirleri gevşetmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun, İtalya'nın 23 Eylül 1911'de

THE Second Constitutional Period began with major political troubles and upheavals, and the years up to the First World War were fraught with an uninterrupted series of uprisings and wars. Early on in the period, diplomatic disagreements with Geşof Efendi, representative of the Bulgarian Principality in Istanbul, became a key factor leading to the Bulgarian declaration of independence and separation from the Ottoman Empire on 5 October 1908.¹

While the shock of losing Bulgaria was still reverberating, Libya was occupied by Italy. Although Italy's designs on Libya had long been clear, the Ottoman navy was not strong enough to prevent a possible invasion, so the Ottomans had been sending munitions to Libya since the reign of Sultan Abdülhamid II in readiness for putting up a land defence against attack.

During the Second Constitutional Period, the Ottoman government relaxed these precautions and ignored the note about Libya sent by Italy on 23 September 1911, and Italy

¹ II. Meşrutiyet'in İlk Yılı (İstanbul: YKY, 2008), s. 110–111, 128.

¹ II. Meşrutiyet'in İlk Yılı (İstanbul: YKY, 2008), pp. 110–111, 128.

verdiği notaya kayıtsız kalması nedeniyle Trablusgarp'ın işgalinden Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa mesul tutuldu.

29 Eylül 1911'de başlayan Trablusgarp Savaşı, Ekim 1912'de Balkan Savaşları'nın başlaması üzerine sona erdi; 15 Ekim 1912'de imzalanan Uşi Antlaşması'yla Trablusgarp ve Bingazi İtalyanlara bırakıldı.

went ahead with the invasion, Grand Vizier İbrahim Hakkı Pasha was held responsible.

The Italo-Turkish War began on 29 September 1911 and ended in October 1912 at the outbreak of the Balkan Wars. Under the Treaty of Ouchy signed on 15 October 1912, Tripoli and Benghazi were ceded to the Italians.

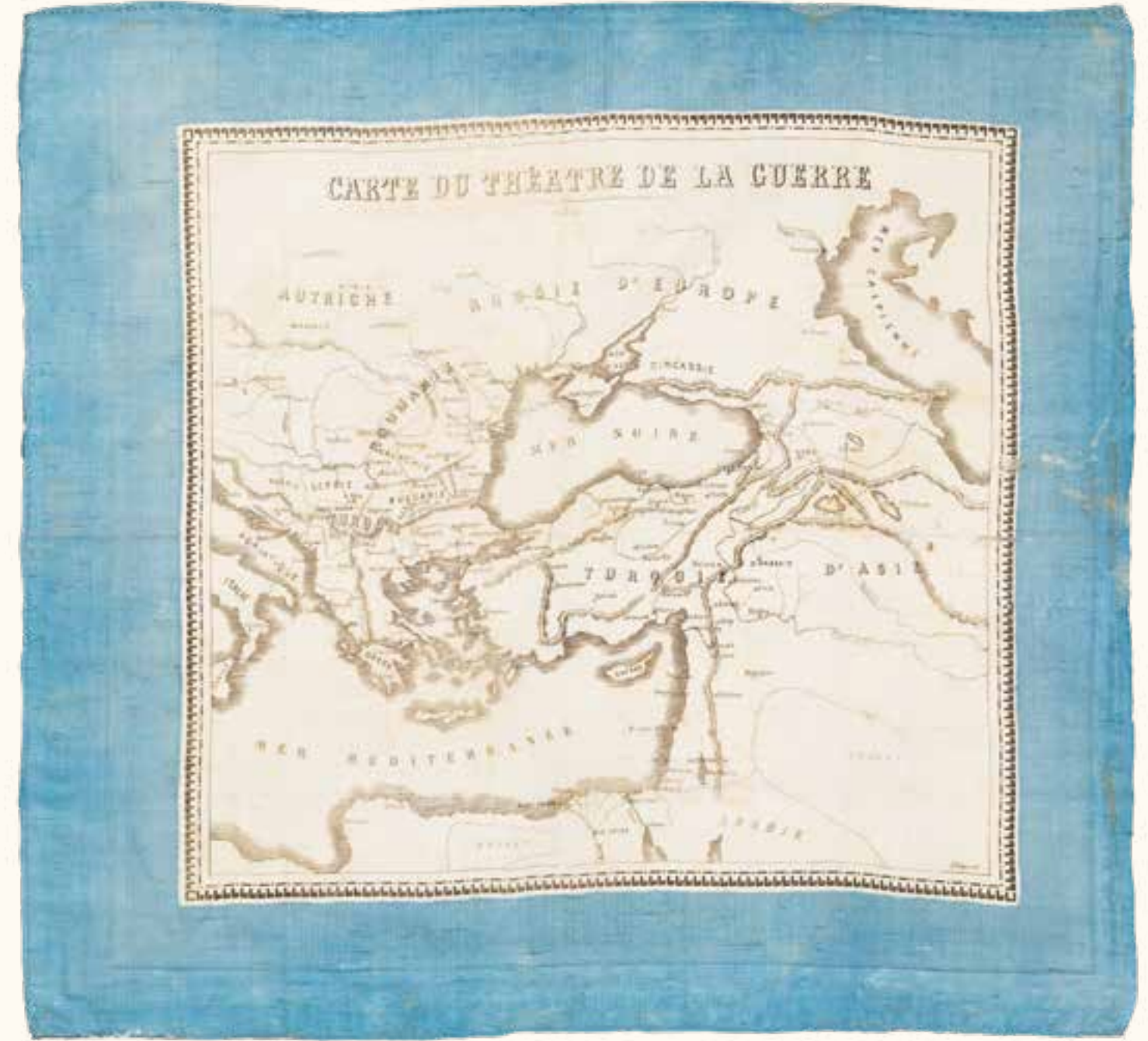
34

Hatıra mendili
20. yüzyılın başı
36 cm x 38 cm
SHM 19108 - İ.1775

**Commemorative
handkerchief**
Early 20th century
36 cm x 38 cm
SHM 19108 - İ.1775

MAVİYLE çerçevelenmiş mendildeki haritada Osmanlı ve Rusya toprakları, Balkanlar ve kısmen Avusturya ile İtalya görülüyor. Üzerinde “Carte du Théâtre de la Guerre” (Harp Sahası Haritası) ibaresi yer almakta. Mendilin ne zaman ve hangi savaş için üretildiğine dair bir kayıt bulunmamakla birlikte gösterilen alandan hareketle, Osmanlıların Kırım Savaşı ve sonrasında cereyan eden son dönem savaşlarından biri için üretildiği düşünülebilir.

THE map on the handkerchief, framed in blue, shows the Ottoman and Russian territories, the Balkans, and partially Austria and Italy. It is labeled ‘Carte du Théâtre de la Guerre’ (Map of the Battlefield). Although there is no record of when and for which war the handkerchief was produced, the area shown suggests that it was produced for one of the last wars of the Ottomans during the Crimean War and its aftermath.

35

Hatıra mendili
İtalya
1912–1920
36,7 cm x 37,6 cm
SHM 20405 - İ.2090

**Commemorative
handkerchief**
Italy
1912–1920
36.7 cm x 37.6 cm
SHM 20405 - İ.2090

7 Ocak 1912’de Arap Yarımadası’nın Kızıldeniz kıyısındaki Kunfuda kasabası açıklarında Osmanlı İmparatorluğu ile İtalya Krallığı donanmaları arasında gerçekleşmiş muharebeyi konu eden bu mendil, Osmanlı gemilerini batıran İtalyanlar tarafından hem hatıra eşyası hem de propaganda aracı olarak hazırlanmış. Mendilde, Eylül 1911’de başlayan ve yaklaşık

THE handkerchief depicts scenes from the final stages of the battle between the Ottoman and Italian navies off the city of Kunfuda on the Red Sea coast of the Arabian Peninsula on 7 January 1912. It was produced in Italy both to commemorate the sinking of Ottoman ships by the Italians and for propaganda purposes. The battle took place during the Italo-Turkish War,

bir yıl süren Trablusgarp Savaşı’nın Kuzey Afrika ötesine yayılan çarpışmalarından biri olan bu deniz muharebesinin sonu resmedilmiş. En üstte muharebenin yaşandığı yerin ismi olan “Kunfidah” (Kunfuda), hemen altında da “Otto cannoniere Turche affondate nel Mar Rosso 7 Gennaio 1912” (Kızıldeniz’de batırılan sekiz Türk gambotu 7 Ocak 1912) yazılı olan mendilin tamamına yayılmış kompozisyonuysa İtalyanların Kızıldeniz’de elde ettikleri galibiyeti gösteriyor. Kompozisyonun merkezinde ve sağ tarafında Piemonte Kruvazörü ile Artigliere ve Garibaldino Muhripleri karşılarındaki Osmanlı gemilerine topyekûn ateş açmış vaziyette; sol taraftaysa onlardan daha küçük ebatta resmedilmiş sekiz Osmanlı gambotu vurulmuş, alabora olmuş veya tümüyle batmış halde görülüyor. İtalyan gemilerinin isimleri rahatlıkla okunabilecek büyüklüklerde kaydedilmişken, bu muharebede batırıldıkları bilinen Kastamoni, Refahiye, Ayıntab, Bafra ve Ordu Gambotlarından² hiçbirinin ismine mendilde yer verilmemiş. Bunların Osmanlı donanmasına ait olduklarının yegâne göstergesiye direklerindeki Türk bayrakları.

which began in September 1911 and lasted for just over a year; the theatre of war extending beyond North Africa. The legend at the top is headed by the place name ‘Kunfidah’ (Kunfuda) and reads ‘Otto cannoniere Turche affondate nel Mar Rosso 7 Gennaio 1912’ (Eight Turkish gunboats sunk in the Red Sea, 7 January 1912). The central field of the handkerchief is filled with vignettes of Italian victories in the Red Sea. At the centre and right of the composition are the Piemonte Battle Cruiser and the Artigliere and Garibaldino Destroyers firing salvos at Ottoman ships. At the left are eight Ottoman gunboats depicted on a smaller scale; all in the process of capsizing or sinking. The names of the Italian ships are written in large letters, but none of the Ottoman gunboats known to have been sunk in the battle—the Kastamoni, Refahiye, Ayıntab, Bafra, and Ordu²—are named. The only indication that these are Ottoman naval vessels is the Turkish flags flying from their masts.

² Afif Büyüktuğrul, “Osmanlı (Türk)-Yunan Deniz Silahlanma Yarışı”, *Belleten*, 39/156 (1975), s. 725–774.

² Afif Büyüktuğrul, ‘Osmanlı (Türk)-Yunan Deniz Silahlanma Yarışı’, *Belleten*, 39/156 (1975), pp. 725–774.

36

Hatıra mendili
İtalya
20. yüzyılın başı
33 cm x 33 cm
SHM 19093 - İ.1760

**Commemorative
handkerchief**
Italy
Early 20th century
33 cm x 33 cm
SHM 19093 - İ.1760

İTALYANLARIN işgal döneminde hazırlanan bu hatıra mendilinin etrafında koyu pembe bir çerçeve var. Sağ alt köşesinde İtalyan Krallığı'nın birbirine çatılı ve bir kurdeleyle bağlı iki bayrağı mevcut. Bayrakların üzerine de “Ricordo di Tripoli”, yani “Trablusgarp Hatırası” ibaresi işlenmiş.

THIS commemorative handkerchief with a pink border dates from the Italian occupation of Libya and features two crossed Italian flags, their poles tied together by a ribbon, in the lower right corner. The flags are inscribed with the legend ‘Ricordo di Tripoli’ (Souvenir of Tripoli).

İTALYA ile süregiden savaşı Balkan Savaşları bitirmişti. Balkan devletleri arasında bir ittifak kurularak bölgedeki Osmanlı hâkimiyetine son verme düşüncesi 1870'lerin sonundan beri gündemdeydi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilân etmesi ve Osmanlıların İtalya ile savaşa girmesi bu ittifakı hızla şekillendirdi. Bulgar komitacıların 1 Ağustos 1912'de Koçana'da başlattığı saldırılar ve Osmanlı Devleti'nin bu saldırılara verdiği cevap savaş ortamını hazırladı. Karşılıklı notalar ve büyük devletlerin diplomatik girişimleri sorunu çözemeyince 8 Ekim 1912'de Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etti. Sadece Karadağ'la değil, bir Balkan ittifakıyla karşılaşılacağını bilen Osmanlılar, diğer devletlerin savaş ilânını beklemeden 16 Ekim'de harekete geçti.³

Birinci Balkan Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisiyle neticelendi ve yakın zamana kadar imparatorluğun parçası olan küçük devletlerin Osmanlı ordusunu birçok cephede mağlup etmesi kamuoyunda büyük bir umutsuzluğa neden oldu. Dahası, eski başkent Edirne bile kaybedilmiş, Bulgar orduları Çatalca'ya doğru yürüyüşe geçmişti. Artık İstanbul bile düşebilirdi. Kaybedilen şehirlerdeki Müslüman nüfus katliamlara, baskılara maruz kalarak yerlerini terk etmeye zorlandı. Birinci Balkan Savaşı 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Barış Antlaşması ile son bulsa da 16 Haziran'da İkinci Balkan Savaşı patlak verdi.

THE war with Italy was brought to an end by the Balkan Wars. The idea that forming an alliance between the Balkan countries would enable them to gain independence from the Ottoman Empire had been on the agenda since the late 1870s. The annexation of Bosnia and Herzegovina by the Austro-Hungarian Empire, the declaration of independence by Bulgaria, and the outbreak of war between the Ottoman Empire and Italy accelerated the decision of Bulgaria and Serbia to form an alliance. Bulgarian rebel groups launched their first attacks at Koçani in Macedonia on 1 August 1912, and the Ottoman response to these laid the ground for war. The exchange of notes and diplomatic initiatives by the European powers failed to resolve the situation. On 8 October 1912, Montenegro declared war on the Ottoman Empire. The Ottomans knew that this would mean war not just with Montenegro but with a Balkan alliance, so without waiting for declarations of war from the other Balkan countries, they mobilised on 16 October.³

The First Balkan War ended in the defeat of the Ottoman Empire. These defeats at the hands of small countries that had until recently been part of the empire caused public despair. Moreover, even the former Ottoman capital city of Edirne was lost when Bulgarian troops took the city and marched on to the town of Çatalca, posing an imminent threat to the capital itself. The massacre and persecution of Muslim civilians in the captured cities forced the population to flee. The First Balkan War ended with the London Peace Treaty signed on 30 May 1913, but on 16 June, the Second Balkan War broke out.

³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. IX (Ankara: TTK, 2022), s. 287–304.

³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, vol. IX (Ankara: TTK, 2022), pp. 287–304.

Hatıra mendili
Osmanlı
1912
36,5 cm x 25,5 cm
SHM 19188 - İ.1855

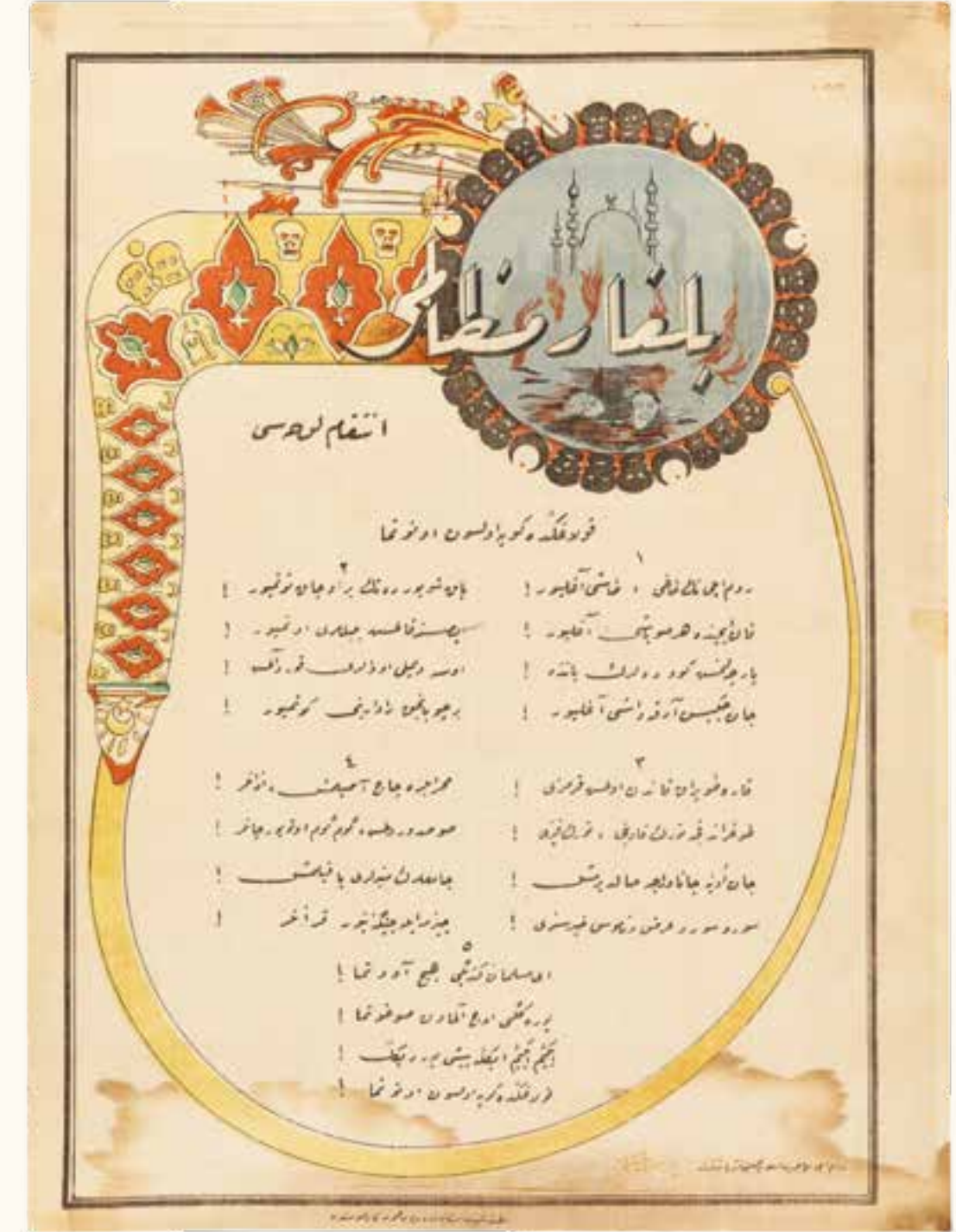
**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
1912
36.5 cm x 25.5 cm
SHM 19188 - İ.1855

KOLEKSİYONDA Balkan Savaşları dönemine ait bir hatıra mendili de bulunuyor. Mendilde, Birinci Balkan Savaşı yüzünden Bulgaristan topraklarından sürülen, evlerini ve yurtlarını terk etmek zorunda kalan, hatta hayatlarını kaybeden insanların çektiklerini konu edinen bir şiir de yer alıyor: “Kulağında küpe olsun, unutma.” Mendil 1912’de Rumeli Muhâcirin-i İslâmiye Cemiyeti tarafından bastırılmış.

Mendilin sağ üst kısmında ayyıldız ve kurukafaların çevrelediği bir madalyonun içinde alevler arasında bir cami silueti görülüyor. Şiirin etrafındaki çerçevede üstünden kan damlayan çiçekler ile balta, mızrak gibi silahlar, ayyıldızlı motiflerin arasındaysa yine kurukafalar ve üzeri hilalli bir mezar taşı var.

THE collection includes a commemorative handkerchief dating from the Balkan Wars. It is printed with a poem entitled ‘Let it be a warning, do not forget’ about the sufferings of refugees forced to leave their homes in Bulgaria during the First Balkan War and those who died in the conflict. The handkerchief was printed in 1912 by the Society of Rumelian Muslim Refugees.

At the upper right of the handkerchief is a medallion encircled by crescent-and-star motifs and skulls. Inside the medallion is a mosque depicted in silhouette surrounded by flames. In the frame around the poem are flowers from which drops of blood are falling, various weapons such as axes and spears, skulls between crescent-and-star motifs, and a tombstone decorated with a crescent.

Kulağında küpe olsun, unutma

Rumeli'nin dağı taşı ağlıyor
Kan içinde her su başı ağlıyor
Parçalanmış gövdelerin yanında
Can çekişen arkadaşı ağlıyor

Bak şu yurda tek bir ocak tütmüyor
Issız kalmış bülbülleri ötmüyor
O sevimli ovaları kurt almış
Bir çobancık davarını gütmüyor

Kara toprak kandan olmuş kırmızı
Doğrandıkça Türk kadını Türk kızı
Can evine canavarca saldırmış
Sürü sürü ırz ve namus hırsızı

Mihraplara haç asılmış, ezanlar
Susturulmuş, güm güm ötüyor çanlar
Camilerin minberleri yakılmış
Çizme ile çiğneniyor Kur'anlar

Ey Müslüman kendini hiç avutma
Yüreğini öç almadan soğutma
İnim inim inleyişi yurdunun
Kulağında küpe olsun unutma

Çerçevenin dışında, sağ alt köşede “Rumeli
Muhâcirîn-i İslâmiye Cemiyeti Neşriyatından”
ibaresi bulunuyor. Bu ibarenin yanına kırmızı
kalemle şöyle yazılmış: “14 Ağustos 1329
(27 Ağustos 1913).”

Let it be a warning, do not forget

The mountains and stones of Rumelia are weeping
Every blood-soaked spring is weeping
Next to the dismembered bodies
A dying friend weeps

Look at our land, not a fire in the hearth
of any homes
Nightingales left in solitude do not sing
Those delightful plains have been abandoned
to the wolves
Not a single shepherd herds his flock

The black earth is red with the blood
Of Turkish women and girls hacked to pieces
In a brutal and fatal attack
By droves of rapists and molesters

Crosses hung in the prayer niches
Have silenced calls to prayer
Mosque pulpits have been burned
The Koran trodden underfoot

O Muslim do not console yourself
Do not cool your heart before taking revenge
Let the groans of the homeland
Be a warning to you, do not forget

In the lower right corner is the legend
‘Published by the Society of Rumelian Muslim
Refugees’ and next to it, written in red ink is the
date ‘14 August 1329 (27 August 1913).’

انتقام لومسی

فولغلده کوبه اولسون اولونوما

روم ایلی نلک طغی ، طاشی آغلیور !
فان ایچنده هر صوباشی آغلیور !
یارجه لشمده کوردو رلک باندہ !
جان هکلسن آرقه داسی آغلیور !
باق شو بور ده نلک بر اولجا و نونجور !
ایسنر فاطمه بیلاری اولنجور !
اوسه ویمیلی اولاری قور دالمه !
برچو بانجور رادارنجی کوننجور !

قاره طوبراق فاندن اولسه قمرنی !
طوغراندقہ نورل قادیجی ، نورل قیزی !
جان اونه جانادولجه مالد برمش !
سورو سور و عرض دناوس خیرسنری !
محرابده حاج آحابمش ، اواندر !
صومدور وطسه ، گوم گوم اولوبور جاندر !
جامعلرک منبرلری با قیلمش !
هیزمه ایله جینگه نیور قراندر !

ای مسلمان کندیجی هیچ آووتما !

یوره هلی اوج آخاردن صوغوتما !

بکیم بکیم ابقله بیسی بور دیکل !

فولغلده کوبه اولسون اولونوما !

38

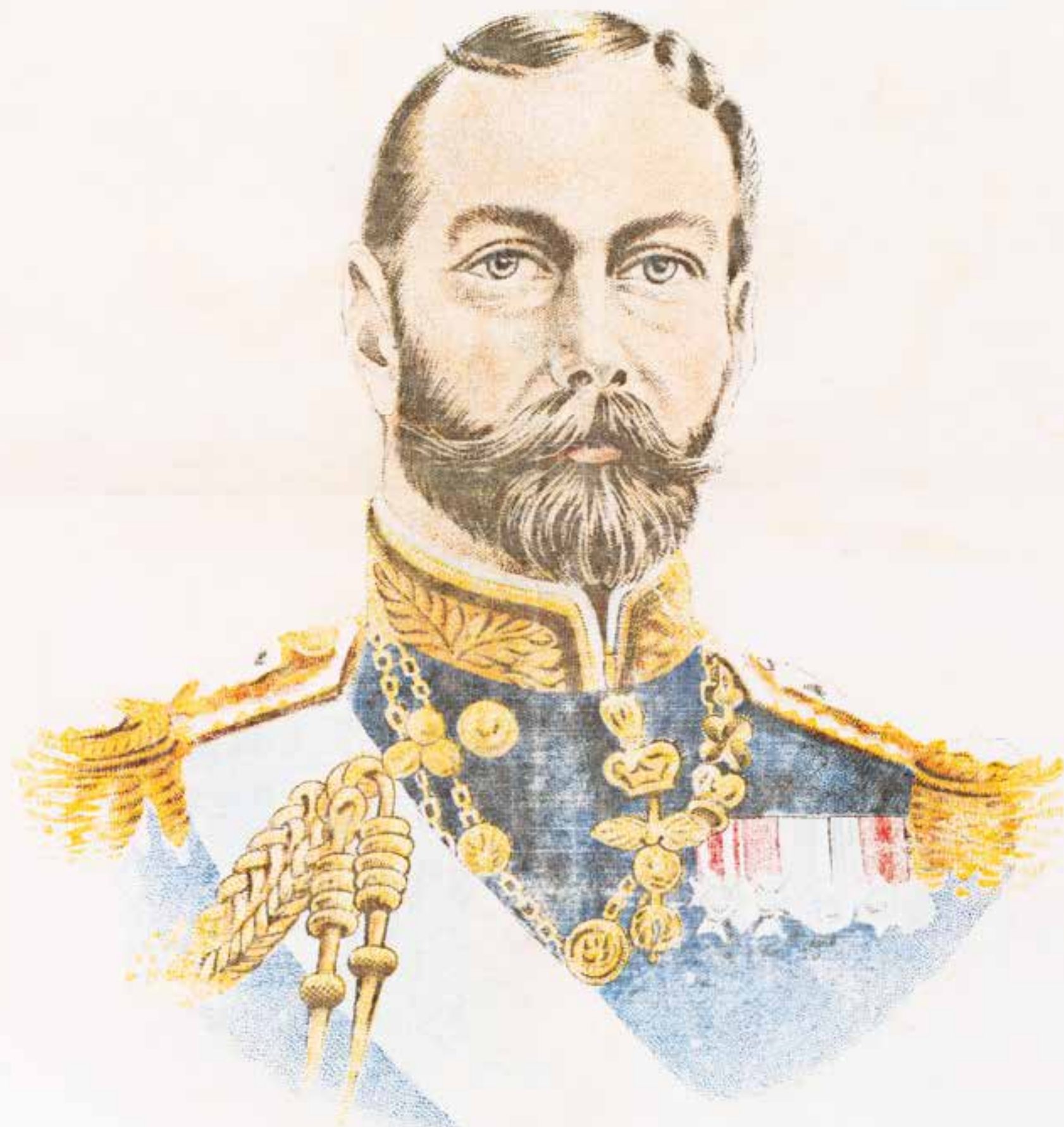
Hatıra mendili
Birleşik Krallık
20. yüzyılın başı
44 cm x 43,5 cm
SHM 19703 - İ.2004

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
Early 20th century
44 cm x 43.5 cm
SHM 19703 - İ.2004

İTİLAF Devletleri’nin Birinci Dünya Savaşı vesilesiyle bastırdığı bu hatıra mendilinin odak noktası Birleşik Krallık hükümdarı V. George’dur (h. 1910–1936). Portrenin altında “King George V” (Kral V. George) ibaresi okunuyor. Britanya kralının portresinin etrafında dört köşede dört portre daha yer alıyor: sol üst köşede Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré (gs. 1913–1920), sağ üst köşede Belçika Kralı I. Albert (h. 1909–1934), sol alt köşede Rus Çarı II. Nikolay (h. 1894–1917), sağ alt köşede de Sırbistan Kralı I. Petar (h. 1903–1918). Mendilin etrafı beş ülkenin bayraklarıyla çerçevelenmiş. Kompozisyonun üstündeyse “Souvenir of the European War 1914. The United Allies” (Avrupa Savaşı Hatırası 1914. Müttefikler Birliği) ifadesi görülüyor.

THE focus of this commemorative handkerchief issued by the Allied Powers on the occasion of the First World War is the monarch of the United Kingdom, George V (r. 1910–1936), with the legend ‘King George V’ below the bust portrait. There are portraits of the leaders of the countries allied with Britain in each corner: President Raymond Poincaré of France (to. 1913–1920) in the upper left corner, King Albert I of Belgium (r. 1909–1934) in the upper right corner, Tsar Nicholas of Russia (r. 1894–1917) in the lower left corner, and King Petar I of Serbia (r. 1903–1918) in the lower right corner. Around the edge are the flags of the five allied countries. At the top centre is the legend ‘Souvenir of the European War 1914. The United Allies’.

KING GEORGE V.

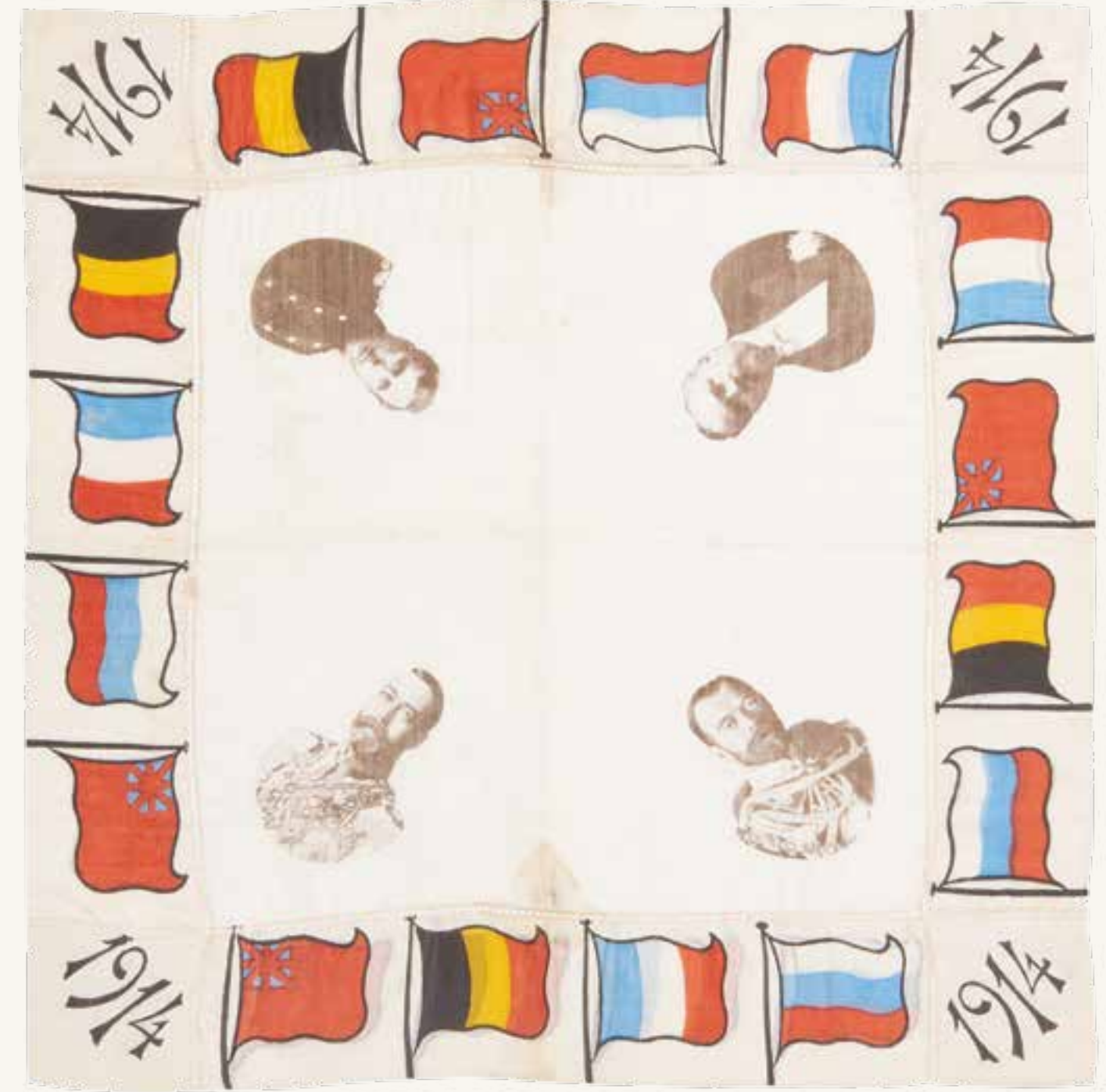
39

Hatıra mendili
İtilaf Devletleri
20. yüzyılın başı
31,5 cm x 32 cm
SHM 19134 - İ.1801

**Commemorative
handkerchief**
The European Allied Powers
Early 20th century
31.5 cm x 32 cm
SHM 19134 - İ.1801

İTİLAF Devletleri tarafından hazırlanmış olan bu mendilin köşelerinde Rus Çarı II. Nikolay (h. 1894–1917), Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré (gs. 1913–1920), Birleşik Krallık hükümdarı V. George (h. 1910–1936) ve Belçika Kralı I. Albert'in (h. 1909–1934) portreleri yer alıyor. Mendilin etrafını dört devletin bayrakları çevrelerken köşelerde de Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 tarihi görülüyor.

THIS handkerchief produced in one of the Allied Powers depicts portraits of their leaders: Tsar Nicholas II of Russia (r. 1894–1917), President Raymond Poincaré of France (to. 1913–1920), King George V of the United Kingdom (r. 1910–1936), and King Albert I of Belgium (r. 1909–1934). Along each edge are the flags of the four countries and in each corner the date 1914 when the war started.

Hatıra mendili
Almanya
1914
58,5 cm x 64,2 cm
SHM 20403 - İ.2088

**Commemorative
handkerchief**
Germany
1914
58.5 cm x 64.2 cm
SHM 20403 - İ.2088

BİRİNCİ Dünya Savaşı’nın başladığı 1914’e tarihlendirilen bu mendil, savaşın iki kampından İttifak tarafında yer alan Alman İmparatorluğu’nun hükümdarının, veliaht prensinin ve ordu komutanlarının portre fotoğraflarını bir dizi sembol eşliğinde sunan bir kompozisyona sahip.

Mendilin merkezinde, neoklasik üsluptaki anıtsal bir yapının girişini andıran basamaklar ve iki sütunun taşıdığı mermer görünümlü tavan kirişinden mürekkep bir bina cephesi bulunuyor. İçindeki 14 portre fotoğrafını çevreleyen bu yapı tasvirinin tepesine *Reichsadler* adlı Alman İmparatorluk Kartalı yerleştirilmiş. Kartal başındaki hanedan tacıyla kanatlarını iki yana açmış, boynunu kendisini varisi kabul ettiği Roma İmparatorluğu’na, yani kendi sağına doğru çevirmiş ve üzerinde R harfi bulunan hanedan kalkanına tünemiş vaziyette görülüyor. Kartalın iki yanındaysa farklı kültürlerde benzer anlamlar taşıyan ve genellikle ebediyeti simgeleyen “sönmeyen ateş” metaforu, iki kazandan yükselen dumanlarla betimlenmiş.

Zaferi simgelercesine defne yapraklarından oluşan bir çelengin çevrelediği 14 portreden en büyük boyutlu ve dikkat çekici olanı, en üst sıranın ortasında yer alan ve İmparator II. Wilhelm’e (h. 1888–1918) ait olan.

THE handkerchief dates from 1914 at the start of the First World War. It is printed with fourteen portrait photographs of figures representing the German Empire, one of the Central Powers that fought in the war.

The German emperor, the crown prince, and military commanders, set in a composition consisting of the façade of a monumental building in neoclassical style, with a flight of steps suggesting the entrance to the building, and flanked by two columns supporting an architrave that appears to be made of marble. At the summit is the German Imperial Eagle, known as the *Reichsadler*. The eagle is wearing a royal crown and its wings are outspread, with its head turned to the right, towards the Roman Empire, which the German Empire saw as its forerunner. It is perched on a dynastic shield bearing the letter R. At either end of the architrave are two cauldrons emitting billowing steam, which represent the ‘unextinguished fire’, a symbol used in various cultures that generally symbolises eternity.

Inside the frame formed by the building, the portraits are surrounded by a garland of laurel leaves representing victory. The largest portrait at the top centre is that of Emperor Wilhelm II (r. 1888–1918). He is flanked on one side by Crown Prince Wilhelm and on the

Onun bir yanında son Alman Veliabt Prensi Wilhelm, diğey yanında Generalfeldmarschall (Mareşal)⁴ Rupprecht von Bayern bulunuyor. Bir alt sıradaki dört portre soldan sağa General Josias von Heeringen'e, General Alexander von Kluck'a, General Max von Hausen'e ve Generaloberst⁵ Karl von Bülow'a ait. Üçüncü sırada yine soldan sağa General Albrecht von Württemberg, Alman Genelkurmay Başkanı General Helmuth Johannes Ludwig von Moltke ve Prusya Prensi Heinrich; en alttaysa Savaş Bakanı General Erich von Falkenhayn, General Otto von Emmich, Generaloberst Paul von Hindenburg ve Büyükamiral Alfred von Tirpitz'in portreleri sıralanıyor.

Tüm bu hanedan ve ordu mensupları yakaları, omuzları ve göğüslerindeki nişan, madalya, apolet ve kuşaklardan anlaşıldığı üzere askeri kostümleriyle resmedilmişler. Mendilin alt tarafındaysa "Deutsche Heerführer 1914" (Alman Ordu Komutanları 1914) ibaresi görülüyor.

⁴ Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'ndan III. Reich'a kadar Cermen ordularında kullanılan en yüksek rütbe.

⁵ Alman ordusunda orgeneral ile mareşal arasındaki rütbe.

other by Generalfeldmarschall (Field Marshal)⁴ Rupprecht von Bayern. The next row of portraits, from left to right, are of General Josias von Heeringen, General Alexander von Kluck, General Max von Hausen, and Generaloberst (Colonel General)⁵ Karl von Bülow. In the third row, again from left to right, are General Albrecht von Württemberg, German Chief of General Staff General Helmuth Johannes Ludwig von Moltke and Prince Heinrich of Prussia; and in the fourth row Minister of War General Erich von Falkenhayn, General Otto von Emmich, Generaloberst Paul von Hindenburg, and High Admiral Alfred von Tirpitz.

All the figures are wearing dress uniform, as evident from the orders, medals, epaulettes, and sashes on their collars, shoulders and breasts. At the lower edge of the composition is the legend 'Deutsche Heerführer 1914' (German Military Commanders 1914).

⁴ The highest rank used by German armies from the time of the Holy Roman Empire until the Third Reich.

⁵ A German military rank between full general and marshal.

41

Hatıra mendili
Almanya
1914
67 cm x 55 cm
SHM 20402 - İ.2087

**Commemorative
handkerchief**
Germany
1914
67 cm x 55 cm
SHM 20402 - İ.2087

1914 tarihli bu mendil, kırmızı bir zemin üzerine Alman İmparatorluğu bayrağının siyah, beyaz, kırmızı renklerinden oluşan bir çerçeve içine yerleştirilmiş doğu Fransa-güneybatı Almanya topraklarını gösteren bir harita içeriyor.

Çerçevenin dört kenarında aynı boylarda ve birbirilerine eşit mesafelerde yerleştirilmiş 16 adet meşe yaprağı yer alıyor. Kuzey Avrupa kültürlerinde gücü, dayanıklılığı ve uzun ömrü simgeleyen, hatta bu özelliğiyle Akdenizlilerin defnesine karşılık geldiği ileri sürülen meşe, bilhassa Almanlar için ayrı bir öneme sahip. Savaştan dönenlere zafer, tahta çıkanlara şeref göstergesi olarak sundukları taçlarda meşe yaprakları ve dalları kullanan Almanlar, 1936 Berlin Olimpiyatları için hazırlanan tesislere meşe ağaçları dikmiş, kendi dallarında birinciliği elde eden sporculara madalyalarının yanında meşe fidanları hediye etmişlerdi.⁶

Sağ alt köşesinde “Karte vom Deutsch-Französischen Kriegschauplatz 1914” (Alman-Fransız Harp Sahası Haritası 1914) yazan haritanın odağında, Birinci Dünya Savaşı’nın ilk çarpışmalarından kabul edilen ve Eylül 1914’te Batı Cephesi’nde cereyan eden Birinci Marne Muharebesi’nin

THIS handkerchief dated 1914 is printed with a map of eastern France and southwest Germany set inside a frame in the black, white, and red colours of the German flag, against a red background.

Arranged diagonally at equal intervals along each edge of the frame are sixteen oak leaves of equal size. Oak leaves were symbols of power, resilience, and long life in northern European cultures, and have been interpreted as the equivalent of the laurel leaf in Mediterranean cultures. Germans attributed particular importance to the oak, whose leaves and branches were presented to those returning from war as a symbol of victory and used as a symbol of honour to adorn crowns when rulers were enthroned. Oak trees were planted at the facilities prepared for the 1936 Berlin Olympic Games and winning athletes were presented with oak saplings as well as medals.⁶

The legend in the lower right corner reads ‘Karte vom Deutsch-Französischen Kriegschauplatz 1914’ (Map of the Franco-German Theater of War 1914). The focal point of the map is the region of Alsace-Lorraine, where the First Battle of the Marne, one of the

⁶ Selahattin İnal, “Meşe (Quercus) Hakkında Etimolojik ve Tarihi Etüdler”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, c. V, s. 1 (1955), s. 100–111.

⁶ Selahattin İnal, “Meşe (Quercus) Hakkında Etimolojik ve Tarihi Etüdler”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, vol. V, no. 1 (1955), pp. 100–111.

geçtiği Alsace-Lorraine bölgesi bulunuyor. Almanya’nın Rusya’dan önce Fransa’yı safdışı bırakma gayesiyle Belçika’yı işgal edip iki koldan Paris’e ilerleme niyeti taktik ve lojistik hatalar nedeniyle gerçekleşmeyince ordular bu haritanın merkezine yayılan Marne Nehri’nin iki tarafında konuşlandı; 6 Eylül’den 12 Eylül’e kadar devam eden sıcak çatışmalar sonunda taraflar siper gerisine çekildi, Paris kurtarıldı ve Alman ilerleyişi durduruldu. İsmi, bu stratejiyi kurgulayan Mareşal Alfred Graf von Schlieffen’den alan Schlieffen Planı böylece başarısız oldu ve Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıçta öngörülenin aksine dört yıl gibi uzun bir süreye yayılmasına, daha fazla ülkenin sürece dahil olmasına ve yeni cepheler açılmasına zemin hazırladı.

earliest battles during the First World War, was fought on the Western Front in September 1914. With the aim of disabling France before attacking Russia, Germany occupied Belgium, intending to march on Paris from two directions. However, due to tactical and logistic errors this attempt failed, and the two armies confronted one another on either side of the Marne River, which runs towards the centre of the map. After fighting between 6 and 12 September, both sides retired behind the trenches, so preventing the planned German advance on Paris. The failure of the Schlieffen Plan, a strategy conceived by Marshal Alfred Graf von Schlieffen, led to the First World War dragging on for four years instead of bringing the quick victory envisaged by Germany; and resulted in the entry of more countries into the war and fighting on new fronts.

42

Hatıra mendili
Belçika
20. yüzyılın başı
28,5 cm x 26,5 cm
SHM 19135 - İ.1802

**Commemorative
handkerchief**
Belgium
Early 20th century
28.5 cm x 26.5 cm
SHM 19135 - İ.1802

HÜKÜMDAR portrelerinin yer aldığı bu mendil, Birinci Dünya Savaşı'nın köşetaşlarından biri olan Belçika'da basılmış. Almanya, Rusya'ya savaş ilân ettikten sonra Fransa'ya nota verdi ve nihai cevap gelmeden, Belçika'nın Fransa tarafından işgal edilebileceği bahanesiyle, Belçika'yı işgale kalkıştı. Almanya'nın bu saldırgan tutumu neticede Birleşik Krallık'ın da savaşa dahil olmasını hızlandırdı. Bu hatıra mendilinin üst köşesinde Belçika Kralı I. Albert'in (h. 1909–1934) portresi, portrenin altında da “Souvenir from Belgium” (Belçika Hatırası) yazısı bulunuyor. Sağ köşede Rus Çarı II. Nikolay (h. 1894–1917), alt köşede Birleşik Krallık hükümdarı V. George (h. 1910–1936), sol köşedeyse Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré (gs. 1913–1920) görülüyor. Mendilin dört tarafında yine bu dört devletin bayrakları birbirlerine çatılmış.

THIS handkerchief printed with portraits of allied leaders was produced in Belgium, which played a crucial role in the First World War. Germany first declared war on Russia and then sent a note to France. When France did not reply, Germany attempted to occupy Belgium, on the grounds that France might occupy that country first. This act of aggression speeded up the United Kingdom's decision to enter the war. The Belgian commemorative handkerchief has a portrait of King Albert I (r. 1909–1934) in the upper corner, with the legend 'Souvenir from Belgium' underneath. In the right corner is the portrait of Tsar Nicholas II of Russia (r. 1894–1917), in the lower corner King George V of the United Kingdom (r. 1910–1936), and in the left corner President Raymond Poincaré of France (to. 1913–1920). Between the portraits are pairs of crossed flags belonging to the four countries.

43

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
1914
49 cm x 66 cm
SHM 20404 - İ.2089

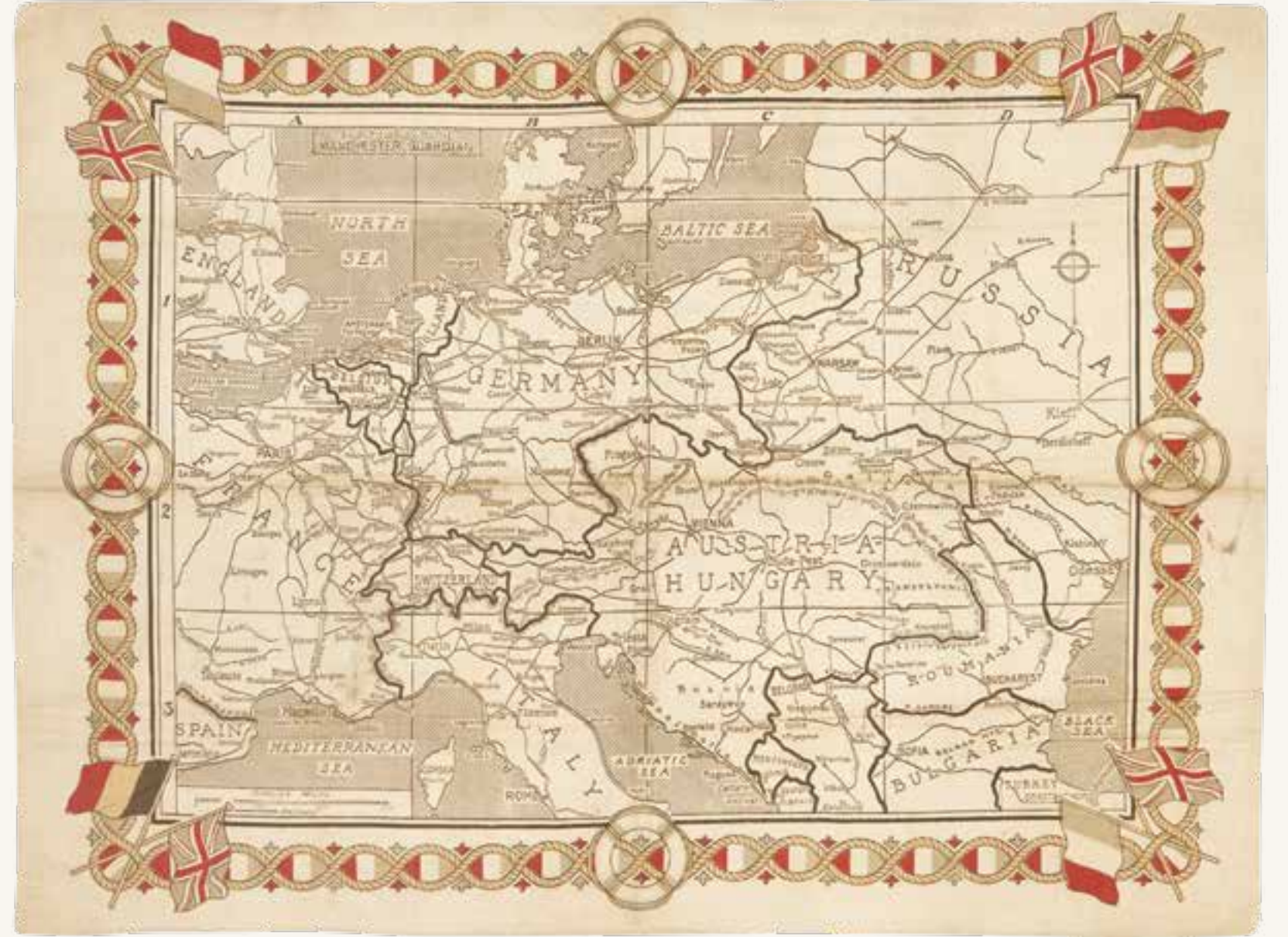
**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
1914
49 cm x 66 cm
SHM 20404 - İ.2089

BU mendil, *The Manchester Guardian* gazetesinin 7 Ağustos 1914 tarihli sayısının 7. sayfasında tam sayfa yayımlanan elle çizilmiş siyah beyaz bir Avrupa haritasının⁷ pamuklu kumaş üzerine tıpkıbasımıyla üretilmiş ve gazetenin izniyle dağıtılmış bir hatıra ve propaganda eşyası.

Mendildeki kompozisyonun gazetedeki haritadan farkı, birbirinin içinden geçen halatların oluşturduğu renkli bir çerçeve içine alınmış olması. Çerçevenin dört kenarında da halatlar birbirlerine eşit büyüklük ve mesafelerde koç boynuzu formunda dizilmiş ve bu formun oluşturduğu her bir dairesel boşluk Birleşik Krallık bayrağındaki kırmızı, beyaz, mavi renklerle doldurulmuş. Çerçevenin her kenarının tam ortasında, üzerinden dörder mavi şerit geçen beyaz can yelekleri; köşelerindeyse Birleşik Krallık ile Birinci Dünya Savaşı'ndaki bir müttefikinin bayrakları birbirilerine çatılmış şekilde konumlanmış. Dört köşedeki Birleşik Krallık bayraklarına sol üst ve sağ alt köşelerde Fransa, sağ üst köşede Rusya, sol alt köşedeyse Belçika bayrakları eşlik ediyor. Merkezdeki harita Orta Avrupa'ya odaklanmış; batıda 0° başlangıç meridyeni, doğuda 30°D meridyeni, güneyde 40°K paraleli ve kuzeyde

THE cotton handkerchief is printed with a facsimile of a hand-drawn black-and-white map of Europe published on page 7 of *The Manchester Guardian* on 7 August 1914.⁷ The handkerchief was produced and distributed with the newspaper's permission as a souvenir and vehicle of propaganda.

The coloured frame on the handkerchief is a later addition. It consists of a twisted rope motif in which the spaces between each twist are filled with the red, white and blue colours of the British flag. At the centre of each edge are white life buoy motifs with four blue stripes. At each corner is a pair of crossed flags, consisting of the United Kingdom's flag with that of one of its allies: France in the upper left and lower right corners, Russia in the upper right corner and Belgium in the lower left corner. The map is centred on Central Europe, extending between the meridians 0° west and 30° east, and the lines of latitude 40° north and 60° north. Consequently, the map excludes Ireland and most of Spain to the west, southern Italy and Greece to the south, eastern Russia beyond Moscow and Kiev to the east and northern Scandinavia to the north. A small area

⁷ “The Guardian, Page 7, Friday, August 7, 1914”, The Guardian Archives, <https://theguardian.newspapers.com/search/results/?date=1914-08-07> [26.05.2025].

⁷ “The Guardian, Page 7, Friday, August 7, 1914”, The Guardian Archives, <https://theguardian.newspapers.com/search/results/?date=1914-08-07> [26.05.2025].

60°K paralelinin biraz güneyi arasında kalan alanı gösteriyor. Dolayısıyla batıda İrlanda ve İspanya'nın büyük bir kısmı, güneyde İtalya'nın güneyi ve Yunanistan, doğuda Rusya'nın Moskova ve Kiev'in doğusunda kalan kısmı ile kuzeyde İskandinav ülkelerinin kuzey bölgeleri haritanın dışında kalmış. Türkiye ise kendisine haritanın sağ alt köşesinde, bugünkü Edirne ve Kırklareli illerinin sınırlarıyla İstanbul Boğazı'nın kuzeyi ölçüsünde yer bulabilmiş.

Haritanın gazetede yayınlanmasının ve ardından mendile basılıp dağıtılmasının nedeni, Avusturya'nın Ağustos 1914 başında Sırbistan'a saldırmasıyla Doğu Cephesi'nin açılması. Dolayısıyla henüz haftası dolmadan savaşın kıta geneline yayılımı bu haritayla kayıt altına alınmış ve 1914 yazında bağımsız durumdaki ülkelerin dört yıl sonra değişecek sınırları keskin çizgilerle belirlenmiş.

of northwest Turkey, comprising the present provinces of Edirne and Kırklareli and the northern tip of the Bosphorus, can be seen in the lower right corner.

The reason for the map's publication in the newspaper and subsequent reprinting on the handkerchief was the opening of the Eastern Front after Austria attacked Serbia at the beginning of August 1914. The map records the spread of the war across Europe even before the First World War had completed its first week. The borders of the independent countries marked on the map in the summer of 1914 were to change radically four years later.

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
39 cm x 39 cm
SHM 19103 - İ.1770

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
39 cm x 39 cm
SHM 19103 - İ.1770

OSMANLI İmparatorluğu'nun girdiği son savaş Birinci Dünya Savaşı'dır. Sanayi Devrimi'yle birlikte Avrupalı devletler arasında sömürgecilik ve silahlanma yarışının kızışması, aynı zamanda hızla yayılan milliyetçilik akımından etkilenen halkların bağımsızlık talepleri Batı dünyasında bir süredir siyasi ve ekonomik sorunlar yaşanmasına neden oluyordu. 28 Haziran 1914 günü Avusturya-Macaristan İmparatorluk Veliahdı Arşidük Franz Ferdinand, Saraybosna'da bir suikastle öldürülünce devletler arasındaki süregelen karışıklıklar tekrar gün yüzüne çıkarak savaşın fitilini ateşledi. 25 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında başlayan savaş, 29 Temmuz'da Rusya'nın, 1 Ağustos'ta Almanya'nın, aynı gün Fransa'nın ve 4 Ağustos'ta da Britanya'nın katılımıyla kıta geneline yayıldı.⁸

Osmanlı Devleti ise Trablusgarp ve Balkan Savaşları nedeniyle hem askeri ve ekonomik hem de moral anlamda büyük bir çöküntü içindeydi. İmparatorluğun artık Avrupa siyasetinde etkin rol oynayamayacağı düşüncesi hâkimdi. Büyük zorluklarla baş etmeye çalışan Osmanlıların savaşa girmesine iki gemi vesile oldu.

THE First World War was the last war in which the Ottoman Empire engaged. With the Industrial Revolution, competition between the European states in the fields of colonisation and armamentation became increasingly fierce, while simultaneously, demands for independence from people influenced by rapidly spreading nationalism caused political and economic upheavals in the Western world. When Archduke Franz Ferdinand, Heir Apparent to the Austro-Hungarian throne, was assassinated in Sarajevo on 28 June 1914, discord between the European states rose to the surface once more, triggering the First World War. War broke out between Austria-Hungary and Serbia on 25 July 1914, and with the entry of Russia on 29 July, Germany and France on 1 August, and Britain on 4 August, the war spread across the continent.⁸

Meanwhile, due to the war with Italy in Libya and the Balkan Wars, the Ottoman Empire was in a state of military and economic collapse, and thoroughly demoralised. The overwhelming conviction was that the Ottomans would never be able to play an influential role in European politics again, and the empire was preoccupied with its own troubles. However, an incident

⁸ Karal, *age*, s. 305–338.

⁸ Karal, *ibid*, pp. 305–338.

1911 yılında Osmanlı Devleti Birleşik Krallık'a iki dretnot siparişi vermişti. Bu gemilerin masrafları büyük oranda Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi için kurulan Donanma-i Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemiyeti (Donanma Cemiyeti) vasıtasıyla halktan toplanan paralarla karşılanmıştı. Dolayısıyla kamuoyu gemilerin ülkeye gelmesini heyecanla bekliyordu. “Sultan Osman” ve “Reşadiye” isimleri verilen gemilerin ilkinin inşası Temmuz 1914'te tamamlanmış, diğeri de tamamlanmak üzereydi. Gemileri teslim almak için Osmanlı denizcileri Birleşik Krallık'a gönderilmiş ama Birleşik Krallık yeni başlayan savaşta Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsızlığını gerekçe göstererek iki gemiye de el koymuştu. Gemiler Osmanlı denizcilerine teslim edilmediği gibi ödenen 7 milyon altın lira da Birleşik Krallık'ta kalmıştı. Osmanlıların Karadeniz'de Ruslara, Ege'deyse Yunanlara karşı sağlamaya çalıştığı üstünlük bozulmuş, aynı zamanda halkın yardımlarıyla toplanmış paralara el konarak gemilerin teslim edilmemesi de Birleşik Krallık'a karşı öfke doğurmuştu.⁹

Koleksiyonda bu konuya ilişkin bir mendil bulunuyor. Mendil, Osmanlı kamuoyunun İngiltere'den gelecek dretnotları nasıl büyük

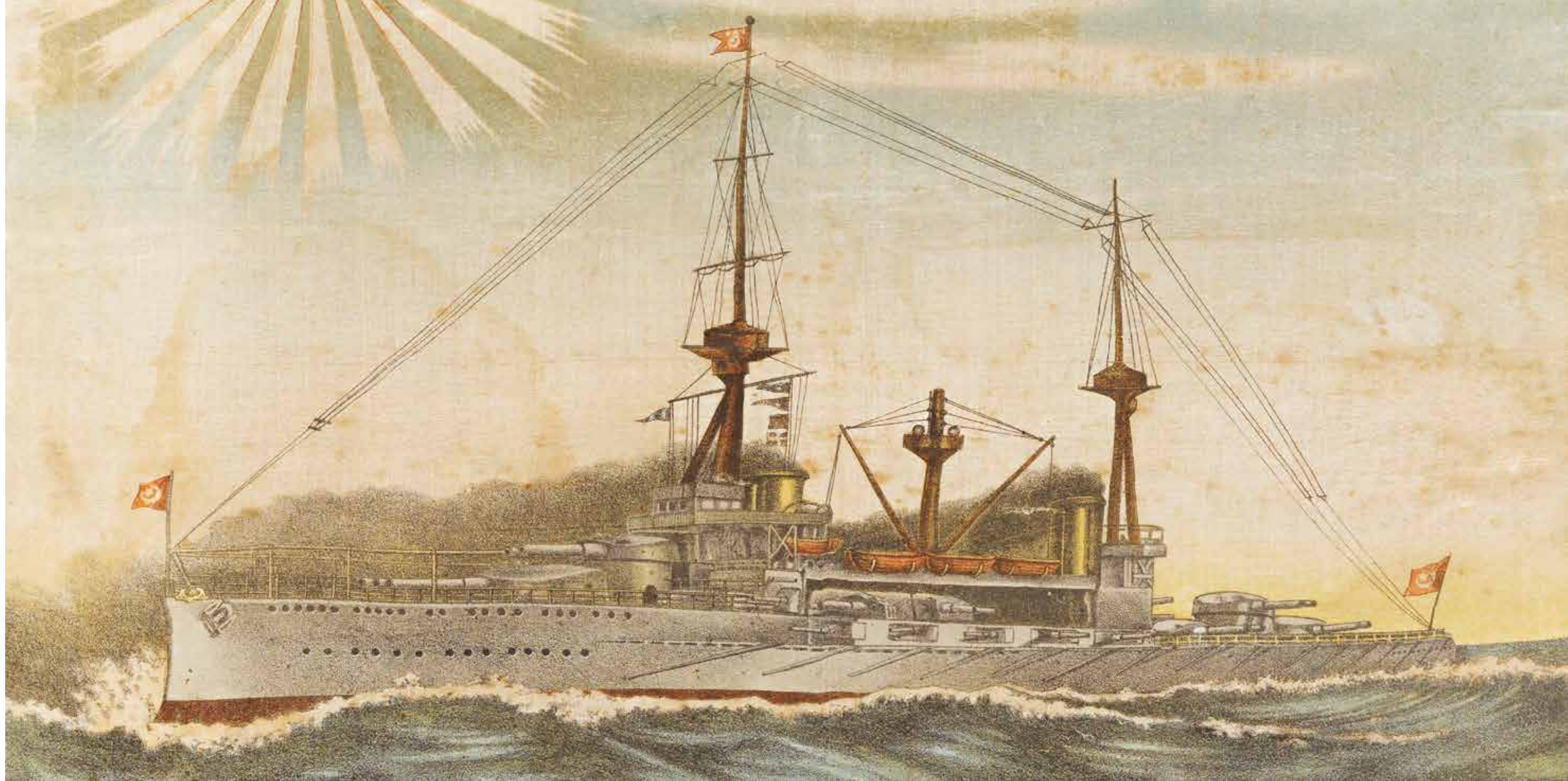
involving two ships led to the Ottoman Empire entering the war.

In 1911, the Ottoman state ordered two dreadnoughts from Britain. Their cost was met largely by public donations collected by the Ottoman Navy National Aid Society, which had been established to strengthen the navy. Consequently, the general public was excitedly awaiting the arrival of the new ships, named the Sultan Osman and the Reşadiye. The first of these had been completed in July 1914, and the second was nearing completion. An Ottoman naval crew was sent to take delivery of the ships, but the British government refused to hand them over on the grounds that the Ottoman Empire had declared its neutrality in the war that had just broken out. Not only did Britain seize the ships but also refused to return the seven million gold liras that had been paid for them. This thwarted Ottoman attempts to tip the balance of power in their favour against the Russians in the Black Sea and against the Greeks in the Aegean. It also aroused widespread public anger towards Britain for seizing the money collected by donations and not delivering the ships.⁹

There is a handkerchief relating to these ships in the collection that illustrates the

⁹ Karal, *age*, s. 379–383.

⁹ Karal, *ibid*, pp. 379–383.

heyecanla beklediğini de gösteriyor. *Donanma Cemiyeti* dergisinin kapaklarında da yer alan resimde İngiltere’den gelecek Sultan Osman Dretnotu’nun çizimine, çizimin sol köşesinde de “Sultan Mahmud Güneşi” de denen ışık hüzmeleri saçan bir güneş içinde ayyıldıza yer verilmiş. Mendilin üst köşesinde “Sultan Osman-ı Evvel” (Sultan I. Osman) ibaresi okunuyor.

Bu iki geminin Birleşik Krallık’tan teslim alınamaması, Osmanlı İmparatorluğu’nun savaşa girmesinde rol oynadı. 3 Ağustos’ta Cezayir limanlarını bombalayan Goeben ve Breslau isimli iki Alman zırhlısı, Fransız ve İngiliz donanmalarının takibinden kurtularak 10 Ağustos’ta Çanakkale Boğazı’nı geçip Osmanlı sularına girdi. Birleşik Krallık, Fransa ve Rusya’dan oluşan ittifak bu durumu protesto ederek Osmanlı Devleti’nin tarafsız pozisyonu dolayısıyla gemilerin çıkartılması yahut silahsızlandırılması için nota verdi. Fakat Almanya da durumu kabul etmeyince gemilerin Osmanlı donanmasına satıldığı duyuruldu ve Türk bayrağı çekilerek Goeben’in adı “Yavuz”, Breslau’nun adı da “Midilli” olarak değiştirildi. İstanbul’da törenlere katılan ve manevralar yapan bu iki gemi Osmanlı toplumunda sevinçle karşılanarak moralleri yükseltti. Daha sonra iki geminin de dahil olduğu on bir parçalık Osmanlı filosu talim yapmak üzere Karadeniz’e açıldı. Bu filodaki

public exuberance about the dreadnoughts awaited from Britain. It is printed with the picture that was used on the covers of the *Naval Society* magazine, showing the Sultan Osman dreadnought built in Britain and and to the upper left, a sunburst motif (known as the ‘Sultan Mahmud Sun’) with a crescent-and-star at centre. At the top is the legend ‘Sultan Osman-ı Evvel’ (Sultan Osman I).

Britain’s failure to deliver these two ships impacted the Ottoman Empire’s decision to enter the war. On 3 August, two German battleships, the Goeben and the Breslau, bombed Algerian harbours and escaped from the French and British ships that pursued them. On 10 August, the two German battleships sailed into Ottoman waters and through the Dardanelles. The United Kingdom, France, and Russia presented a note protesting this and demanding that, as a neutral state, the Ottoman Empire had to either expel the ships from its national waters or disarm them. In response, Germany refused to comply and announced that both ships had been sold to the Ottoman navy. The ships were renamed the Yavuz and Midilli respectively, hoisted the Turkish flag and participated in ceremonies and manoeuvres in Istanbul. The public was overjoyed, and morale improved. Subsequently, an Ottoman fleet of eleven ships, including the Yavuz and Midilli, sailed into the Black Sea

gemilerin 29 Ekim 1914’te bazı Rus limanlarını bombalaması ve gemilerini batırması üzerine 2 Kasım 1914’te Rusya, iki gün sonra da Birleşik Krallık ve Fransa Osmanlılara resmen savaş ilânında bulundu. Osmanlılar Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan ittifakının yanında yer alarak savaşa katılıyor, bir Avrupa savaşı olarak başlayan muharebeler böylece Asya ve Afrika’ya sıçramış oluyordu.¹⁰

for exercises. When Russian ships were sunk in bombardments of several Russian ports by ships belonging to this fleet on 29 October 1914, Russia declared war on the Ottomans on 2 November 1914, followed two days later by Britain and France. On 5 November, Britain and France also declared war on the Ottoman Empire, which entered the war on the side of Germany, Austria-Hungary, and Bulgaria. In this way, what had started as a European war spread to Asia and Africa.¹⁰

¹⁰ Karal, *age*, s. 386–399.

¹⁰ Karal, *ibid*, pp. 386–399.

45

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
48,5 cm x 48,5 cm
SHM 19109 - İ.1776

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
48.5 cm x 48.5 cm
SHM 19109 - İ.1776

OSMANLI İmparatorluğu son savaşlarında donanmanın yanı sıra harp sahnesine yeni katılan uçaklara da önem vermiş, ancak ilk uçuş denemelerinde yaşanan felaketler toplumda büyük acılara neden olmuştu. Burada, Osmanlı havacılığının öncü isimleri olan Fethi, Sadık ve Nuri Beyleri anmak gerekir. İstanbul’dan Kahire’ye 2.500 km’lik ilk uçuşu gerçekleştirmeyi planlayan Fethi ve Sadık Beyler 27 Şubat 1914’te Şam-Kudüs arasında, Nuri Bey ise 11 Mart 1914’te Yafa’dan kalkarken düşerek şehit olmuşlardı. Balkan Savaşları’nda uğranan mağlubiyetlerin travmasını yaşayan toplum, büyük heves ve umutlarla başlayan havacılık girişiminin ilk denemelerinin hazin sonlarından dolayı büyük üzüntü yaşamıştı. Bu olayların unutulmaması ve havacılığın teşviki düşüncesiyle şehit subayların hatırasına Sermimar-ı Hazret-i Şehriyârî, yani dönemin İmparatorluk Baş Mimarı Vedad [Tek] Bey tarafından “Tayyare Şehitleri Abidesi” adı verilen bir anıt tasarlanmış, eser bugün de varlığını sürdürdüğü Fatih’teki alana inşa edilmişti.¹¹

Abide dışında olayın toplumsal hafızada yer etmesini sağlamak üzere üretilmiş bir başka obje olan hatıra mendilinden de söz etmek gerekir.

DURING the First World War, which was to be the last fought by the Ottomans, the empire attached importance to aircraft as well as naval ships. However, two disasters that occurred in the course of early trial flights caused intense public grief. Foremost among the pioneering Ottoman Air Force pilots were Fethi Bey, Sadık Bey, and Nuri Bey. Fethi and Sadık set out on what was to be the first flight from Istanbul to Cairo, a distance of 2,500 km, but were died when their aircraft crashed between Damascus and Jerusalem on 27 February 1914. Shortly afterwards, Nuri died when taking off from Jaffa on 11 March 1914. These tragic disasters early in the history of Ottoman aviation, which had begun with such enthusiasm and high hopes, once again undermined public morale. Chief Court Architect Vedad (who later took the surname Tek) designed a monument called the Aviation Martyrs’ Monument intended both to preserve the memory of these three officers and to encourage interest in aviation. The monument was erected in the district of Fatih, where it still stands today.¹¹

Another object designed to keep the memories of the three aviators alive was a commemorative handkerchief. In the centre of

Mendilin ortasında iki tarafı Türk bayraklarıyla süslü bir tayyare, dört kenarındaysa “Ah Felek” yazıları görülüyor. Yine dört köşede yer alan madalyonlardan sağ üsttekinde bir ayyıldızın altında “Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti 1331 (1915–1916)” ibaresi okunuyor. Sol üstteki madalyonda “Şehid-i Mağfur Nuri Bey 1329 (1914)”, sol alttakinde “Şehid-i Mağfur Sadık Bey 1329”, sağ alttakinde de “Şehid-i Mağfur Fethi Bey 1329” yazıları bulunmakta.

the handkerchief is an aircraft with a Turkish flag at each side. Along each edge is the legend ‘Ah Felek’ (O Fate). In the corners are inscriptions set inside circular medallions: at the upper right ‘Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti 1331’ (The National Defence Society 1915–1916) with a crescent-and-star motif; at the upper left ‘Şehid-i Mağfur Nuri Bey 1329’ (Nuri Bey, who was killed in action, may God forgive his sins, 1914); at the lower left ‘Şehid-i Mağfur Sadık Bey 1329’ (Sadık Bey, who was killed in action, may God forgive his sins, 1914); and at the lower right ‘Şehid-i Mağfur Fethi Bey 1329’ (Fethi Bey, who was killed in action, may God forgive his sins, 1914).

¹¹ Afife Batur (yay. haz.), *M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar* (İstanbul: YKY, 2003), s. 121–122.

¹¹ Afife Batur (ed.), *M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar* (İstanbul: YKY, 2003), pp. 121–122.

Hatıra mendili
İttifak Devletleri
20. yüzyılın başı
71 cm x 74 cm
SHM 19141 - İ.1808

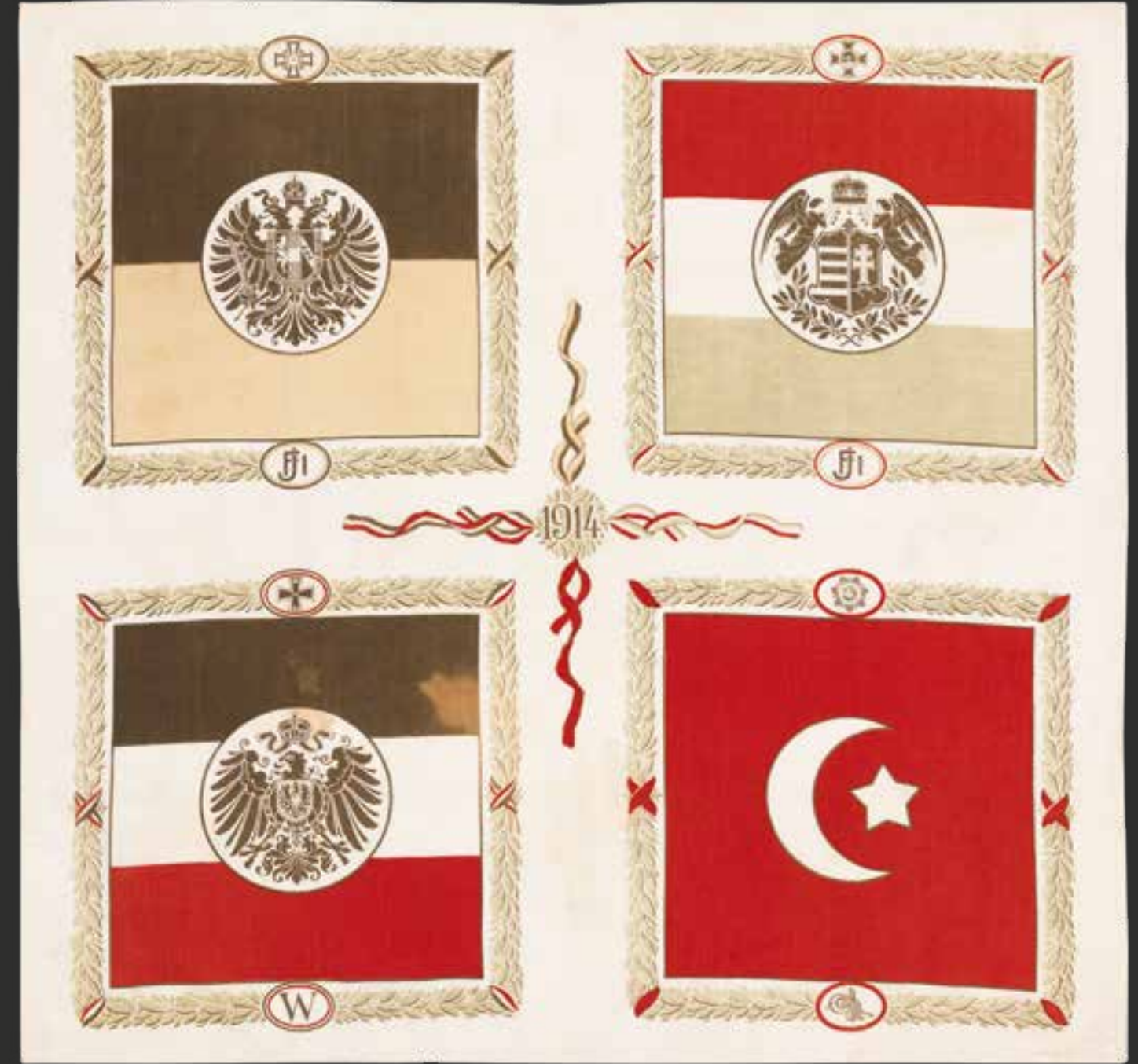
**Commemorative
handkerchief**
The Central Powers
Early 20th century
71 cm x 74 cm
SHM 19141 - İ.1808

BİRİNCİ Dünya Savaşı yıllarında İttifak Devletleri de hatıra mendilleri bastırmıştı. Bu mendilde İttifak cephesini oluşturan ülkelerin bayrakları ve hanedan armaları görülebiliyor. Sol üst köşede Avusturya'nın bayrak ve arması, bayrağı çevreleyen çelengin üzerinde içinde “Für Verdienst” yazılı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na hizmet eden kişilere verilen liyakat nişanını andıran bir haç, altında da Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph'in (h. 1848–1916) inisiyali olan “FJI” harfleri görülüyor. Sağ üst köşede Avusturya'ya tâbi olan Macaristan'ın bayrağı ve arması, bayrağı çevreleyen çelengin üzerinde iki yanında Habsburg İmparatoriçesi Maria Theresa'nın (h. 1740–1780) inisiyalleri M ve T harfleri bulunan bir Lorraine Haçı, altında Franz Joseph'e atıf yapan “FJI” inisiyali yer alıyor.

Sol alt köşede Alman İmparatorluğu'nun bayrağı ve arması, bayrağı çevreleyen çelengin üstünde Alman Demir Haçı, çelengin alt kısmında Alman İmparatoru II. Wilhelm'in (h. 1888–1918) inisiyali olan “W” harfi var. Mendilin sağ alt köşesinde Türk bayrağı görülüyor. Bayrağı çevreleyen çelengin üzerinde Mecidiye Nişanı, altında da Osmanlı tahtındaki V. Mehmed Reşad'a (h. 1909–1918) referans veren tuğra yer alıyor.

THE Central Powers produced commemorative handkerchiefs during the First World War. Flags of the Central Powers and the armorial devices of their ruling families are featured on this handkerchief. In the upper left corner is the flag and coat of arms of Austria, with the legend ‘Für Verdienst’ inside a wreath encircling the flag, a cross resembling the order of merit presented to those who served the empire, and below this the initials ‘FJI’ of Emperor Franz Joseph (r. 1848–1916). In the upper right corner is the flag and coat of arms of Hungary, which was subject to Austria, with the initials ‘M’ and ‘T’ of the Habsburg Empress Maria Theresa (r. 1740–1780) on a Cross of Lorraine above a wreath encircling the flag, and below the initials ‘FJI’ for Franz Joseph.

In the lower left corner is the flag and coat of arms of German Empire, with the German iron cross at the top centre of the wreath that surrounds the flag and the initial ‘W’ of the German emperor Wilhelm II (r. 1888–1918) at the centre of the lower edge. In the lower right corner of the handkerchief is the Ottoman flag, encircled by a wreath, over which is the Mecidiye Order and below the *tuğra* of Sultan Mehmed V Reşad (r. 1909–1918).

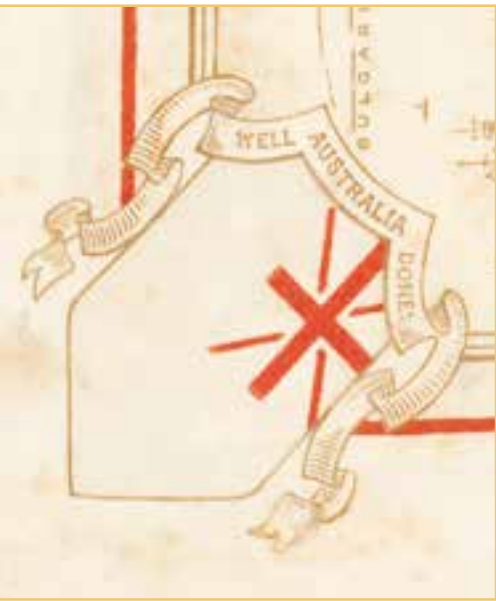
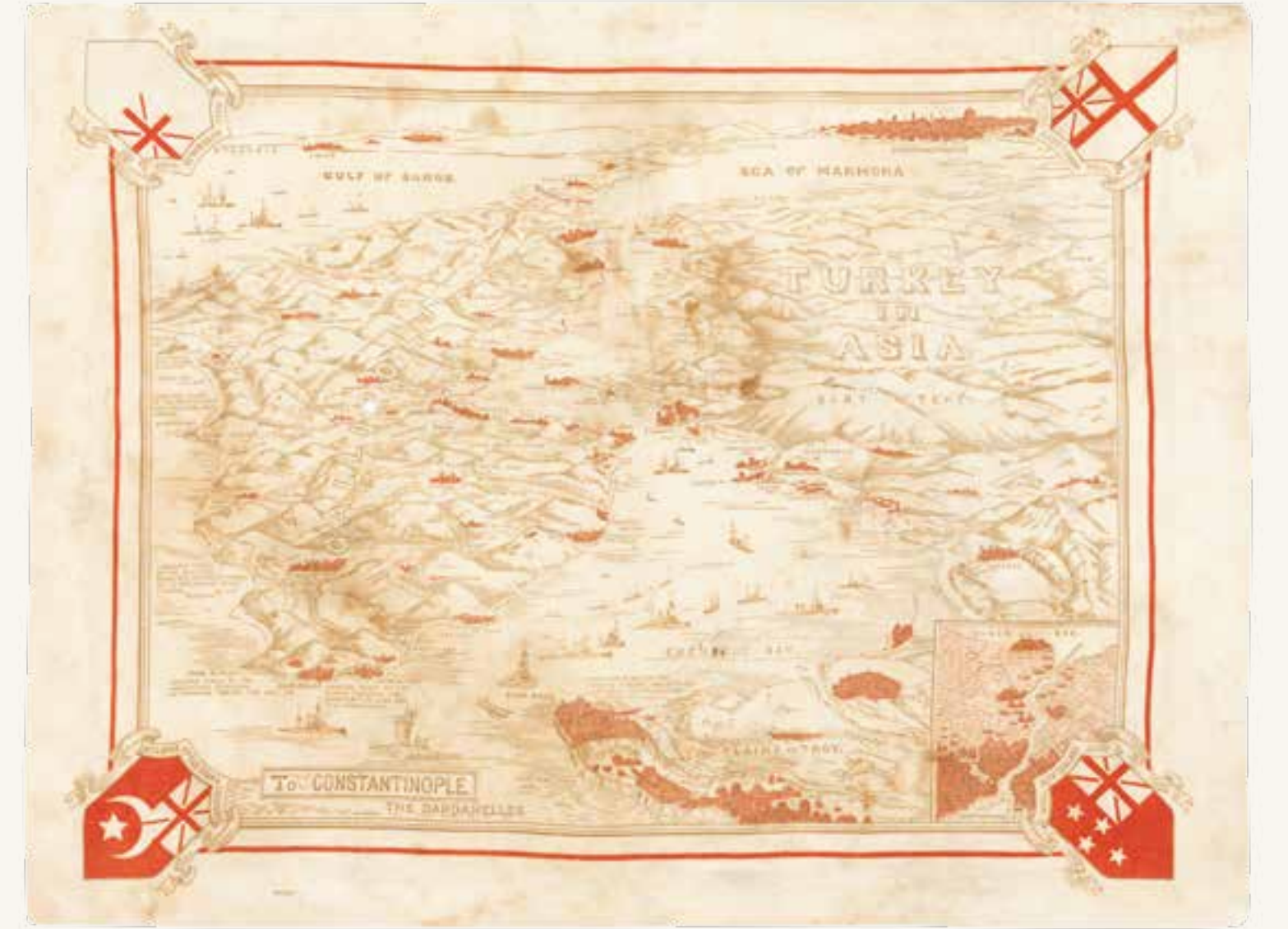

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
20. yüzyılın başı
46 cm x 61 cm
SHM 19138 - İ.1805

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
Early 20th century
46 cm x 61 cm
SHM 19138 - İ.1805

İNGİLİZLERİN hazırladığı propaganda malzemesi niteliğindeki mendillerden biri de Çanakkale Boğazı'ndan İstanbul'a uzanan geniş coğrafyayı tasvir eden bir haritanın yer aldığı bu örnektir. Mendilde Türk birliklerinin konuşlandığı stratejik noktaların isimleri, yerleşim alanları ve Fransız, İngiliz ve Anzak birliklerinin çıkartma yapacakları noktalar belirtilmiştir. Haritada Çanakkale Boğazı'nın ardında Marmara Denizi ve arkasında kırmızı renkle büyük hedef İstanbul gösterilmiş. Ayrıca mendilin köşelerinde yer alan Birleşik Krallık ve sömürgelerinin bayraklarının yanı sıra sol alt köşeye de İstanbul işgal edildikten sonra kullanılmak üzere tasarlanmış sömürge bayrağı yerleştirilmiştir.

HANDKERCHIEFS produced in The United Kingdom were designed as propaganda material. This example features a physical map of the region between the Dardanelles and Bosphorus, marked with the names of strategic Turkish military positions, settlements, and the proposed landing points for French, English and Anzac troops. Beyond the strait and the Sea of Marmara, Istanbul is shown in large red silhouette as the final goal. In the corners are the flags of British overseas colonies and in the lower left corner, the colonial flag designed for using once Istanbul had been occupied.

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
47,5 cm x 45,4 cm
SHM 20406 - İ.2091

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
47.5 cm x 45.4 cm
SHM 20406 - İ.2091

ORDUDA önemli görevler alan, cephede kahramanca savaştan, gazi olan veya şehit düşen subayları onurlandırmak ve sağladıkları katkıları yâd etmek amacıyla hazırlanan hatıra eşyalarından biri de bu mendildir.

Dış kenarları açık mavi bir bantla çevrelenmiştir. İç kenarlarında asmayı andıran pembe renkli yapraklar; köşelerindeyse yine asmaya benzer yaprak, gövde ve dallarının ucunda taneli meyveleri görülen daha bütüncül bitki motifleri birbirilerine eşit mesafede dizilmiştir. Kenarlardaki yaprakların hepsi aynı boyda olup bulundukları sıra boyunca aynı yöne doğru bakmakta; yine dördü de aynı boyda olan köşelerdeki uzun dallı bitkilerin uçlarındaki yapraklarsa mendilin merkezine doğru uzanmaktadır.

Mendilin atfedildiği kişi, bir köşede başında fesi, üzerinde bahriye üniforması, göğsünde nişan ve madalyalarıyla çekilmiş portre fotoğrafı bulunan bir deniz subayıdır. Bu fotoğrafın Ağustos 1914 itibarıyla Osmanlı Donanması Filotilla Komodoru, Temmuz 1915'teyse albay rütbesiyle Barbaros Hayreddin Zırlıslı Komutanı olan Muzaffer Bey'e ait olduğu düşünülmektedir. Muzaffer Bey 8 Ağustos 1915'te Birleşik Krallık denizaltısı E-11 tarafından Gelibolu açıklarında batırılan ve 19 subayıyla 237 eri şehit olan Barbaros Hayreddin Zırlıslı'ndan

THE handkerchief is one of the souvenirs produced to honour and commemorate the contributions of Ottoman army officers who served in important positions, fought bravely in wartime or were killed in action.

There is a pale blue border around the edges. The inner border is decorated with pink leaves resembling vine leaves, and in each corner are compositions of stems bearing similar leaves and fruits. The equidistant leaf motifs around the edges are of equal size and aligned in the same direction. The four sprig motifs in the corners are also of the same size, with the leaves at the tip of the stems facing towards the centre of the handkerchief.

In the upper left corner is a portrait photograph of the naval officer to whom the handkerchief is dedicated. He is wearing a fez and dressed in naval uniform, with his orders and medals pinned on the breast. It is thought that the portrait belongs to Muzaffer Bey, who was appointed commodore of the Ottoman Naval Flotilla in August 1914, and Commander of the Barbaros Hayreddin Battleship with the rank of naval captain in 1915. This battleship was sunk off Gelibolu by the British submarine E-11 on 8 August 1915, with the loss of 19 officers and 237 seamen.

sağ kurtulmayı başarmıştı.¹² Babası Amiral Âdil Paşa¹³ gibi askeri kariyerini denizlerde geçiren Muzaffer Bey albay rütbesiyle ordudan emekli oldu. Soyadı Kanunu'nun ardından Âdil soyismini aldı; Seyr-i Sefain Umum Müdürlüğü ve son olarak Denizbank İdare Meclisi azalığı yaptı.¹⁴ Bu mendildeki fotoğrafın Muzaffer Bey'e ait olduğu kabul edilirse, göğsündeki madalyalardan hareketle mendilin Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki bir tarihte üretildiği ileri sürülebilir.

Muzaffer Bey was one of the few survivors.¹² Like his father Admiral Âdil Pasha,¹³ he spent his military career at sea, retiring with the rank of naval captain. When the Surnames Act was passed, he took his father's name Âdil as his surname. He later served as Director of the State Maritime Lines and finally as a member of the board of Denizbank.¹⁴ If the photograph on the handkerchief has been correctly identified as Muzaffer Bey, his medals suggest that the handkerchief pre-dates the First World War.

49

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
59,5 cm x 67 cm
SHM 19139 - İ.1806

Commemorative handkerchief
Ottoman
Early 20th century
59.5 cm x 67 cm
SHM 19139 - İ.1806

BİRİNCİ Dünya Savaşı'nın en zorlu ve kanlı çarpışmalarının yaşandığı yerlerden biri de Gelibolu Cephesi'ydi. İtilaf Devletleri, donanma gücüyle Çanakkale Boğazı zorlanarak kolaylıkla İstanbul'a ulaşılabilceği ve başkentin işgal edilebileceği kanısındaydı. Bu sayede Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkaslar'daki askeri gücü zayıflatılacak, bazı birliklerin batıya çekilmesi sağlanabilecekti. Bu plan Osmanlı yönetimini de tedirgin etmişti ve başkentin İstanbul'dan taşınması tartışılıyordu. Beklenen saldırı 19 Şubat 1915 sabahı başlasa da Çanakkale Boğazı planlandığı gibi geçilemedi ve bir ay kadar süren çatışmalar 18 Mart 1915'te İtilaf Devletleri donanmasının hezimetıyla sonuçlandı. Bunun üzerine kara kuvvetlerinin desteğini almadan Çanakkale'den donanma geçiremeyeceklerini fark eden İtilaf Devletleri 25 Nisan 1915'te bölgeye çıkartma harekâtı yapınca kara savaşları başladı. 9 Ocak 1916'ya kadar süren muharebelerde İtilaf Devletleri ilerleme kaydedemediği gibi her iki taraftan da çok sayıda kayıp verildi.

Her iki taraf da bu muharebeleri kendi gözünden ele alan hatıra eşyaları üretti. Bunlardan biri olan bu mendil İmalât-ı Harbiye Fabrikası tarafından üretilmiş. Etrafında bej renkli ve zincir motifli bir bordür yer alan mendilde birbirine dönük iki ayyıldızla Osmanlı

THE Gallipoli Campaign was an attempt by the Allied Powers to take control of the Gallipoli Peninsula and the Dardanelles during the First World War. The campaign resulted in heavy casualties for both the Ottoman defenders and the attackers. The Allied Powers believed that their naval fleet would easily force its way through the Dardanelles, attack Istanbul and thereby weaken Ottoman military power in the Caucasus region by forcing them to retreat westwards. In view of this possible outcome, the Ottoman government discussed moving out of the capital. The attack on the Dardanelles commenced on 19 February 1915 but was repelled, and after a month of naval engagements, the Allied fleet was defeated on 18 March 1915. Realising that their naval ships could not get through Ottoman defences, the Allied Powers began landing troops on the peninsula on 25 April 1915. Land battles continued until 9 January 1916, but the Allies failed to make any headway, and both sides suffered a high death toll.

Both sides produced souvenirs of the campaigns as seen from their own points of view. One of these is a handkerchief produced at the Ottoman Munitions Factory. The central field is surrounded by a frame containing a map of the Dardanelles, with the Ottoman armorial device above, flanked by two crescent-and-star

¹² Fevzi [Kurtoğlu], *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale'de Türk Donanması*, haz. Ali Fuat Örenç ve Levent Düzcü (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2015), s. 78–79.

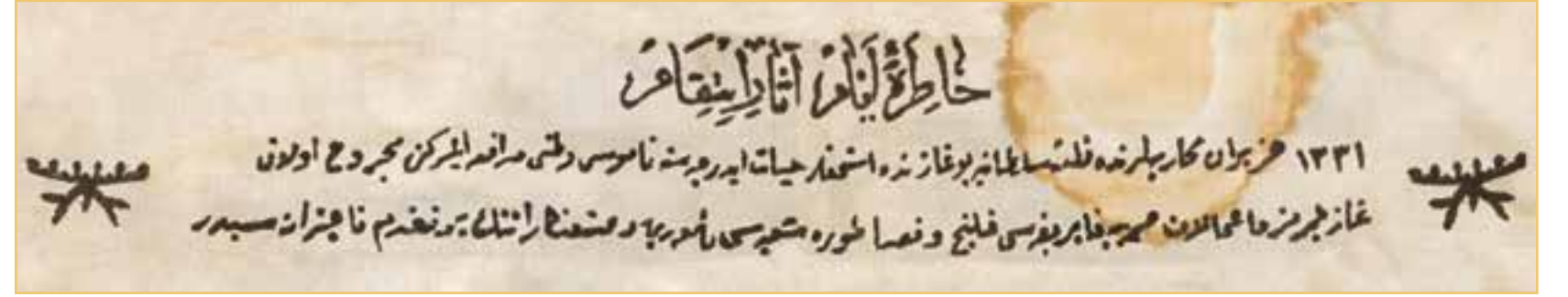
¹³ Selahattin Âdil, *Hayat Mücadeleleri: Selahattin Âdil Paşanın Hatıraları* (İstanbul: Zafer Matbaası, 1982), s. 9.

¹⁴ TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri. 30-18-1-2/ KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928–). 86-24-18/130. 24.03.1939.

¹² Fevzi [Kurtoğlu], *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale'de Türk Donanması*, ed. Ali Fuat Örenç and Levent Düzcü (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2015), pp. 78–79.

¹³ Selahattin Âdil, *Hayat Mücadeleleri: Selahattin Âdil Paşanın Hatıraları* (İstanbul: Zafer Matbaası, 1982), p. 9.

¹⁴ Turkish Presidential State Archives. 30-18-1-2/ KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928–). 86-24-18/130. 24.03.1939.

devlet arması görülüyor. Ortada Çanakkale Boğazı ile çevresini resmeden bir harita, solda süngü takılı bir tüfek, sağda da bir kılıç var. Haritanın altındaki başlık bölümünde “Hatıra-yı Eyyam-ı Âsâr-ı İntikam” (İntikam Eserleri Günlerinin Hatırası) yazısı okunuyor. Başlığın altında “1331 Haziran muharebelerinde Kal’a-i Sultaniye Boğazı’nda istihkar-ı hayat edercesine namus-ı vatanı müdâfaa ederken mecrûh olan gazilerimize İmalât-ı Harbiye Fabrikası kılınç ve kasatura şubesi me’murîn ve sanatkârânının bir takdim-i âcizânesidir” (Haziran/Temmuz 1915 muharebelerinde Sultaniye Boğazı’nda, hayatlarını hiçe sayarcasına vatanın namusunu savunurken yaralanan gazilerimize savaş malzemeleri ve kılıç ve kasatura şubesi memur ve sanatkârlarının âcizâne takdimleridir) yazıyor.

motifs. To the left of the map is a rifle with a bayonet and to the right a sword. Below the map is the caption ‘Hatıra-yı Eyyam-ı Âsâr-ı İntikam’ (Souvenir of the Days of Former Retribution), and below this an inscription reading ‘June 1331. A modest gift from the administrative staff and artisans of the sword and bayonet production department at the Munitions Factory to our soldiers wounded in fighting at the Kale-i Sultaniye Strait in the valiant defence of their homeland’.

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
20. yüzyılın başı
46,5 cm x 61 cm
SHM 19140 - İ.1807

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
Early 20th century
46.5 cm x 61 cm
SHM 19140 - İ.1807

ÇANAKKALE deniz savaşları hatırasına basılmış olan bu mendil de İngilizlere ait. Birleşik Krallık bayrağındaki mavi, beyaz ve kırmızı renkli şeritler ve aralarındaki halat motifleriyle çerçevelenmiş mendilin köşelerinde dört adet çapa görülüyor. Ortada Osmanlı coğrafyasını, Karadeniz'i, Balkanlar'ı, Doğu Akdeniz'i ve kısmen Doğu Avrupa'yı resmeden bir harita var. Haritanın sağ alt köşesindeyse Çanakkale Boğazı'nı gösteren ikinci bir harita mevcut.

THIS handkerchief, printed by the British to commemorate the naval battles at Gallipoli, features blue, white and red stripes like those on the United Kingdom's flag. Between them, in each corner, are anchors framed by rope motifs. A map of the Ottoman Empire fills the central field, showing the Black Sea, the Balkans, the Eastern Mediterranean and part of Eastern Europe. In the lower right corner is a second map showing the Dardanelles.

Hatıra mendili
Fransa
20. yüzyılın başı
31 cm x 31 cm
SHM 19142 - İ.1809

**Commemorative
handkerchief**
France
Early 20th century
31 cm x 31 cm
SHM 19142 - İ.1809

BALKAN Savaşları’nda Osmanlı İmparatorluğu’nun kaybettiği şehirlerden biri de Selanik’ti. Merkezden destek alamayan ve ordusu panik içinde dağılan Selanik, 9 Kasım 1912’de Yunanistan’a geçmişti. Koleksiyonda Selanik’in Yunan hâkimiyetinde olduğu Birinci Dünya Savaşı yıllarından iki mendil yer alıyor.

İlk mendilin odak noktasında “Souvenir de Salonique” (Selanik Hatırası) yazısı okunuyor. Mendilin dört köşesinde aşkı simgeleyen menekşe motifleri var. Bu motiflerin yanında da “Patrie” (Vatan), “Victoire” (Zafer), “Famille” (Aile) ve “Cherie” (Sevgili) gibi ibarelerle sevilen ve bağlı olunan değerler anılmış. Üst orta kısımda yine bir çelenk içinde Fransız General Maurice Sarrail’ın bir portresi, portrenin altında da “Le General Sarrail” yazısı görülüyor. Mendilin orta kısmında etrafı insanlarla çevrili bir zeplin iskeletinin resmi, altında da “Le squelette du zeppelin L.Z.85 de 135 m. de long, abattu par les alliés dans la nuit du 4 au 5 Mai 1916 et exposé près la Tour Blanche à Salonique” (1916’nın 4 Mayıs’ı 5 Mayıs’a bağlayan gecesi müttefikler tarafından düşürülerek Beyaz Kule yakınında teşhir edilen 135 metre uzunluğundaki L.Z.85 zeplininin iskeleti Selanik) yazısı görülüyor.

Salonica was one of the Ottoman cities lost in the Balkan Wars. The army stationed there dispersed in panic when no reinforcements were forthcoming, and the city was taken by Greece on 9 November 1912. There are two handkerchiefs dating from the First World War that relate to Salonica under Greek rule.

The first handkerchief illustrated here bears the legend ‘Souvenir de Salonique’ (Souvenir of Salonica). In the corners of the handkerchief are violet motifs symbolising love. Next to them are the legends *Patrie* (Homeland), *Victoire* (Victory), *Famille* (Family), and *Cherie* (Beloved) and at the centre top, set inside a wreath, is a portrait of General Maurice Sarrail of France and below it the legend ‘Le General Sarrail’. The frame of a zeppelin surrounded by people is depicted in the centre, and below it the legend ‘Le squelette du zeppelin L.Z.85 de 135 m. de long, abattu par les alliés dans la nuit du 4 au 5 Mai 1916 et exposé près la Tour Blanche à Salonique’ (The skeleton of the 135-metre-long zeppelin, L.Z.85, which was shot down by the allies on the night of May 4 to 5, 1916 and exposed near the White Tower in Salonica).

52

Hatıra mendili
Fransa
20. yüzyılın başı
32 cm x 32 cm
SHM 19143 - İ.1810

**Commemorative
handkerchief**
France
Early 20th century
32 cm x 32 cm
SHM 19143 - İ.1810

ALT kısmında büyük rakamlarla 1916 tarihi görülen ikinci mendilin dört köşesindeki menekşelerin civarında yine aynı ibareler bulunuyor. Sağ üst köşede “La Pensée de la Victoire” (Zafer Düşüncesi), sol üst köşede “La Pensée de la Patrie” (Vatan Düşüncesi), sol alt köşede “La Pensée de la Famille” (Aile Düşüncesi), sağ alt köşede de “La Pensée de ma Chérie” (Sevgilimin Düşüncesi) yazıyor. Çelengin üstünde “Souvenir de Salonique” (Selanik Hatırası) yazısı okunurken, mendilin merkezindeyse etrafi insanlarla çevrili bir Alman uçağı var. Altında Fransızlar tarafından ele geçirildiğini ifade eden “Aéroplane Allemand capturé par un avion Français” (Fransız hava gücü tarafından ele geçirilmiş Alman uçağı) ibaresi yer alan resmin yanında pipo içen bir Fransız askeri, altında da “Le Poilu à Salonique” (Selanik’teki Fransız askeri) yazısı bulunuyor.

THE second handkerchief again has flowers (violets) in the corners with a legend next to each: ‘La Pensée de la Victoire’ (Thought of Victory) in the upper right corner, ‘La Pensée de la Patrie’ (Thought of Homeland) in the upper left corner, ‘La Pensée de la Famille’ (Thought of Family) in the lower left corner, and ‘La Pensée de ma Chérie’ (Thought of My Beloved) in the lower right corner. At the top, inside the wreath formed by flowering stems, is the legend ‘Souvenir de Salonique’ (Souvenir of Salonica). At the centre of the handkerchief is a German aircraft surrounded by people. Below is the French legend ‘Aéroplane Allemand capturé par un avion Français’, explaining that this is a German plane captured by the French. To the right of this picture is a French soldier smoking a pipe, and below this figure, the legend ‘Le Poilu à Salonique’ (A French soldier in Salonica).

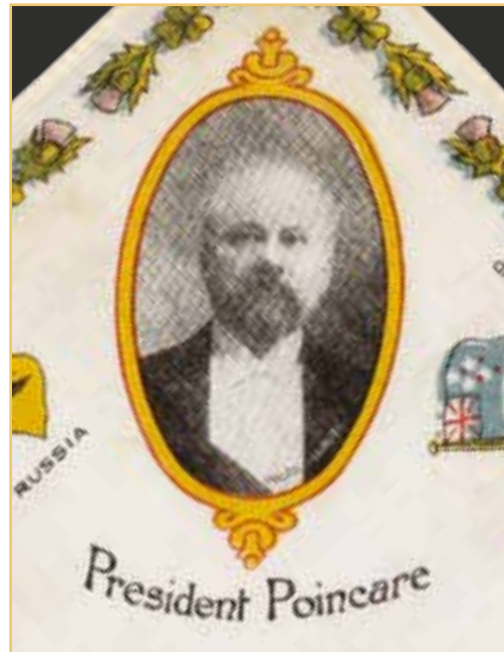
Hatıra mendili
Birleşik Krallık
20. yüzyılın başı
46 cm x 47,5 cm
SHM 19136 - İ.1803

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
Early 20th century
46 cm x 47.5 cm
SHM 19136 - İ.1803

İTİLA Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı için ürettiği hatıra mendilleri yalnızca muharebeleri değil, cephe gerisini de konu ediyordu. Bunların ilkinde bir marştan söz ediliyor: “Boys in Khaki, Boys in Blue” (Hakili Çocuklar, Mavili Çocuklar). Çiçeklerle çevrili mendilin iç çerçevesinde müttefiklerin bayrakları birbirine çatılı halde görülüyor. Mendilin sol üst köşesinde Birleşik Krallık hükümdarı V.George'un (h. 1910–1936), sağ üst köşesinde Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré'nin (gs. 1913–1920), sol alt köşesinde Rus Çarı II. Nikolay'ın (h. 1894–1917), sağ alt köşesindeyse Belçika Kralı I. Albert'in (h. 1909–1934) portreleri var. Mendilin üst orta kısmında iki Kızılhaç bayrağının önünde bir kara subayıyla bir deniz eri çizimleri, ortasında bir çerçeve içinde marşın nota ve sözleri yer alıyor.

NOT only the battles of the First World War but activities behind the front were the subject of commemorative handkerchiefs produced by the Allied Powers. The first example features a patriotic military song with notation entitled ‘Boys in Khaki, Boys in Blue’, surrounded by crossed allied flags inside an outer border of flowers. In the corners are portraits of the allied leaders: King George V of the United Kingdom (r. 1910–1936) in the upper left corner, President Raymond Poincaré of France (to. 1913–1920) in the upper right corner, Tsar Nicholas II of Russia (r. 1894–1917) in the lower left corner, and King Albert I of Belgium (r. 1909–1934) in the lower right corner.

An army officer and sailor are depicted at the top centre between two Red Cross flags, above the framed sheet music. On the left are

Marşın solunda göndere çekilmiş Japonya, Birleşik Krallık ve Belçika bayrakları, sağında İtalya, Fransa ve Rusya bayrakları görülüyor. Marşın alt sol kısmında top arabalarını çeken atlı birlikler, sağ kısmındaysa nişan almış vaziyetteki denizciler var.

Marşın sözleri şöyle:

Hakili Çocuklar, Mavili Çocuklar
İşte sizin için en iyi şans,
Aşkta ya da savaşta her şey sizin için yolunda
Daha önce olduğu gibi orada da kazançlı
çıkacaksınız.

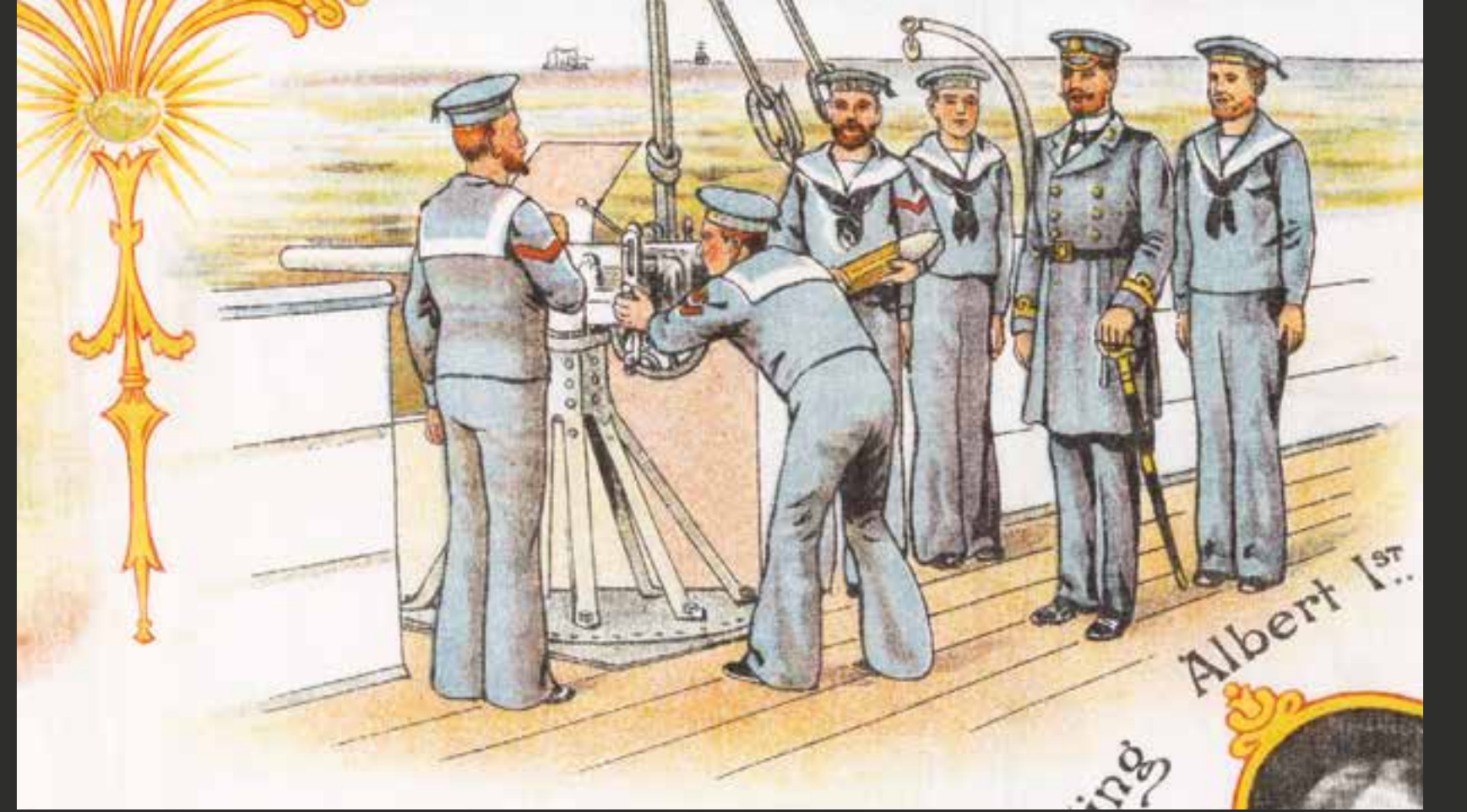
Hakili Çocuklar, Mavili Çocuklar,
Sizin için boş yere övünmek veya
böbürlenmek yok,
İkinizi de aldığımızda tabii ki hava kötü olacak,
Bayrağı çiğneyen herkes için!

the Japanese, British, and Belgian flags, and on the right the Italian, French, and Russian flags, all flying from poles. Two scenes are depicted below the sheet music; cavalry units pulling artillery carriages on the left and sailors in aiming position on the right.

The lyrics of the song are as follows':

Boys in Khaki, Boys in Blue
Here's the best of jolly good luck to you!
You're all right in love or war,
You'll get there again
Just the same as you've done before.

Boys in Khaki, Boys in Blue,
It's no idle boast or brag,
When we get you both together,
There's going to be dirty weather,
For anyone who tramples on the Flag!

54

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
20. yüzyılın başı
58,5 cm x 70 cm
SHM 19149 - İ.1816

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
Early 20th century
58.5 cm x 70 cm
SHM 19149 - İ.1816

BİR diğer İngiliz mendili de yine nota içeriyor:

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İngiliz askerler arasında çok popüler olan “It’s a long way to Tipperary” (Tipperary’ye daha çok yol var) şarkısı. Tipperary, İrlanda’da bir bölgenin adı.

Mendilin ortasındaki Art Nouveau çerçevenin içinde piyadeler görülüyor. Çerçevenin üstünde “Tipperary” yazısıyla asılı bir madalya resmi bulunuyor. Solunda müzik aletlerini çevreleyen “It’s a long long way to Tipperary”, sağında da yine müzik aletlerini çevreleyen “Sung by the soldiers of the King” (Kral’ın askerleri tarafından söylenmiştir) ibareleri okunuyor. Mendilde şarkının sözleri de mevcut.

Sol üst köşede silah altına alınmak ve ardından cepheye gitmek üzere Londra’ya gelen bir İrlandalı, altında da şarkı sözleri görülüyor:

Bir gün kadim Londra’ya geldi bir İrlandalı
Sokakları altınla kaplı, tabii herkes şen şakrak,
Dillerinde Strand, Leicester Meydanı ve
Piccadilly şarkıları
Ta ki İrlandalı aşka gelip onlara sesleninceye
kadar...

ANOTHER British-made handkerchief also features sheet music, this time for the song ‘It’s a long way to Tipperary’, which was very popular among British soldiers during the First World War.

In the centre of the handkerchief is a troop of marching infantry soldiers inside a circular frame with Art Nouveau decoration. Above the frame is the legend ‘Tipperary’, which is the name of a county in Ireland. This is flanked by compositions of musical instruments; that on the left encircled by the words ‘It’s a long long way to Tipperary’, and that on the right by the words ‘Sung by the soldiers of the King’. Song lyrics are also inscribed on the handkerchief.

An Irishman who has come to London to join up and is about to be sent to the front is portrayed in the upper left corner, and below these lyrics:

Up to mighty London came an Irishman one day
As the streets are paved with gold sure ev’ry
One was gay, singing songs of Piccadilly, Strand
and Leicester Square
Till Paddy got excited, then he shouted to them
there...

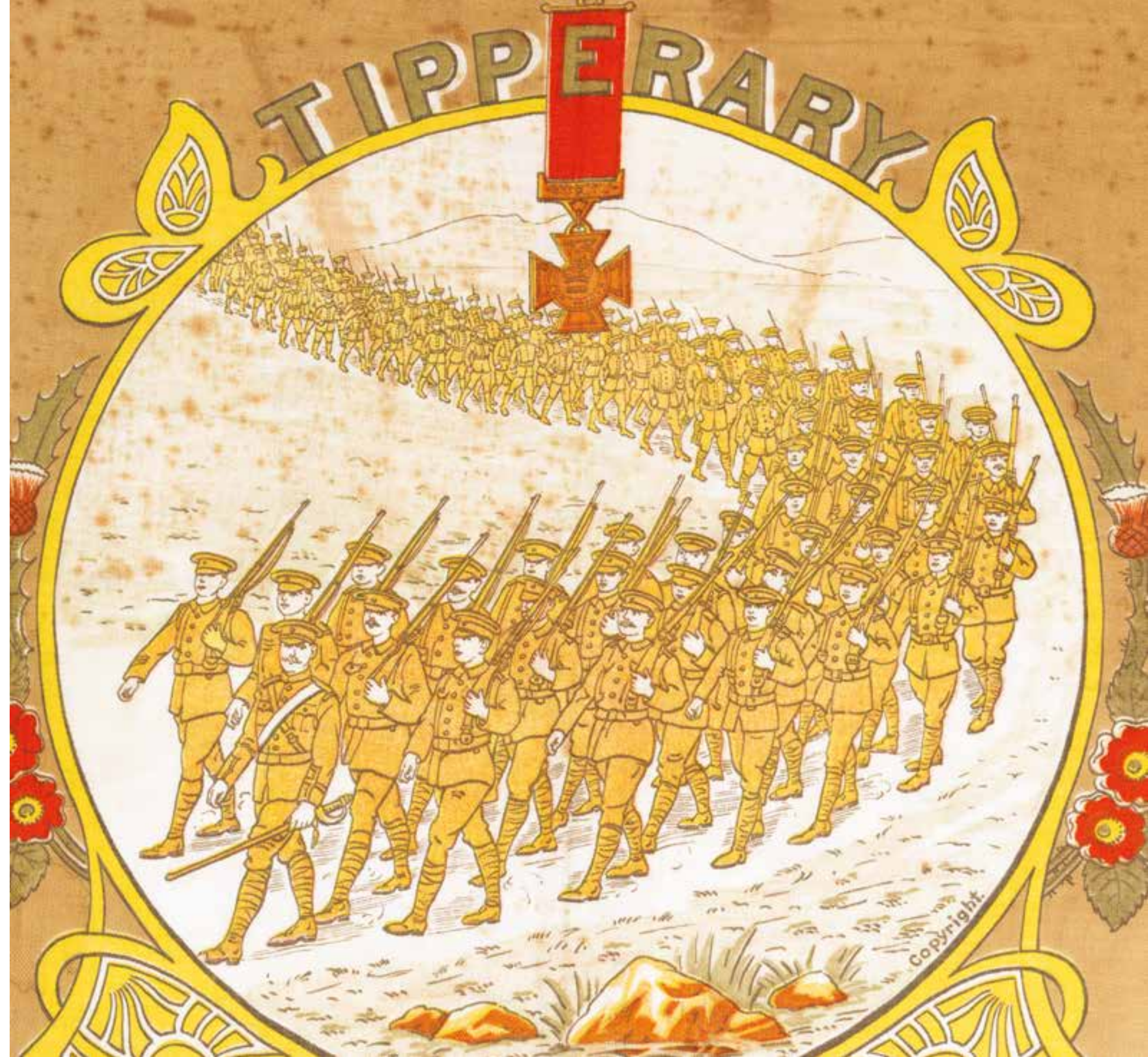
Sol alt köşede birliğine teslim olmadan önce Londra'da bir meydanda oturan İrlandalı şimdiden özlediği sevgilisine hitaben şarkının şu dizelerini mırıldanıyor:

Tipperary'ye daha çok yol var, gidilecek daha çok yol var;
Tipperary'ye daha çok yol var, tanıdığım kızların en tatlısına!
Elveda Piccadilly, elveda Leicester Meydanı,
Tipperary'ye daha çok yol var, ama benim gönlüm ta orada.

In the lower left corner the Irishman is seated in a London square before joining his unit. Now he murmurs the following lines of the song, addressing them to the girl he is already missing:

It's a long way to Tipperary, it's a long way to go;
It's a long way to Tipperary, to the sweetest girl I know!
Good-bye Piccadilly, farewell Leicester Square,
It's a long way to Tipperary, but my heart's right there.

Sağ üstteki çizimde İrlandalı artık cephede görülüyor. Top arabasının başında, memleketinde bıraktığı sevgilisine mektup yazarken şarkısını söylemeye devam ediyor:

İrlandalı sevgilisi Molly’ye mektup yazdı
Eline geçmezse bana yaz ki bileyim dedi!
İmla hatası yaptıysam canım Molly’ciğim
“Sanma ki suç bende, hep bu kalemin
yüzünden”, dedi!

In the upper right the Irishman is depicted at the front. He stands next to a gun carriage writing a letter to his loved one, while he continues to sing:

Paddy wrote a letter to his Irish Molly O’,
Saying, ‘Should you not receive it write and let
me know!
If I make mistakes in spelling, Molly dear’, said he,
‘Remember it’s the pen that’s bad, don’t lay the
blame on me’.

Sağ alt köşede, evinin penceresinde cephedeki sevgilisinden gelen mektuba yanıtını kaleme alan Molly’nin resmi ve altında şarkının şu dizeleri yer alıyor:

Sevgilisi Molly İrlandalıya güzel bir yanıt yazdı:
“Mike Maloney benimle evlenmek ister,
Strand’i Piccadilly’yi bırak yoksa suçu senin
olacak,
Aşk beni aptala döndürdü, sen de öylesindir
inşallah”

Mendilin alt kısmında şarkının notaları ve şu sözleri devam ediyor:

Elveda Piccadilly, elveda Leicester Meydanı,
Tipperary’ye daha çok yol var, ama benim
gönlüm ta orada
“Tam da orada!”

En alttaysa, mendilin Londra, Arthur Caddesi’ndeki B. Feldman & Co. tarafından üretildiği ve tüm haklarının kendilerinde olduğuna dair bir ifade yer alıyor.

In the lower right corner the soldier’s girlfriend Molly is depicted seated at her window writing a reply to his letter from the front. Below are these lines from the song:

Molly wrote a neat reply to Irish Paddy O’:
Saying ‘Mike Maloney wants to marry me, and so
Leave the Strand and Piccadilly, or you’ll be to
blame,
For love has fairly drove me silly, hoping you’re
the same.’

At the bottom centre are these lines:

Good-bye Piccadilly, farewell Leicester Square,
It’s a long long way to Tipperary, but my heart’s
right there
‘It’s a there!’

Along the lower edge is the name and address of the manufacturer and copyright notice:
‘Copyright for all countries by B. Feldman & Co.
By arrangement with Messrs. B. Feldman & o.
Arthur Street, London, W.C.’

55

Hatıra mendili
Amerika Birleşik Devletleri
20. yüzyılın başı
37,5 cm x 37 cm
SHM 19148 - İ.1815

**Commemorative
handkerchief**
The United States of
America
Early 20th century
37.5 cm x 37 cm
SHM 19148 - İ.1815

DÜNYA siyasetinde söz sahibi olmak isteyen fakat Birinci Dünya Savaşı'na geç katılan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 6 Nisan 1917 günü Almanya'ya savaş ilan etti. Burada ABD'nin Birinci Dünya Savaşı hatırasına bastırdığı bir mendil görülüyor. Amerikan bayrağı motifinin çevrelediği mendilin ortasında bir askeri kamp resmi yer alırken, üzerinde de “Camp Greetings” (Kamptan Selamlar) ibaresi okunuyor. Kamp resminin hemen altında ise şu marş var:

Sevgili küçük evlerini düşlerler
kamp ateşinin başında
Sessiz yıldızlar, kollayan samimi gözler gibi
parlarken yukarıda
Güzel çocuklarıdır bir ulusun mutluluğu,
neşeli korkusuz yüzleriyle
Uzaklaşır fethedilmez zihinlerinden
umutsuzlukla şüphe.

Ey Yanki topraklarının çocukları,
sadık ve iyi!
Beklerler hazırda verilecek bir emri
Asla bırakmaz, asla durmaz, zordur
onun gibi olmak
Öğrenir okulda ve asla unutmaz, ilkesidir
görevden kaçmamak.

THE United States of America (USA) wanted to wield influence in global politics but was a late-comer to the First World War, not declaring war on Germany until 6 April 1917. This handkerchief was produced in the USA to commemorate the First World War. It features a picture of a military camp inside a cartouche, with the legend ‘Camp Greetings’. The border of red and white stripes with star motifs at the corners represents the American flag. Below the picture are the lines of a patriotic song:

By the camp fire they are dreaming of
the little home they love
While the quiet stars are beaming like
dear watchful eyes above;
A nation's joys are its beautiful boys,
with their brave and smiling faces;
In them you'll find the unconquerable mind,
that doubt and despair displaces.

O, the boys of Yankee land, you'll find them
good and true!
They're ready at command and where there's
work to do
He'll never drop and he never will stop,
it takes a good lot to do him,
He learns at school the unbreakable rule of
never evading duty.

56

Hatıra mendili
Amerika Birleşik Devletleri
20. yüzyılın başı
43,5 cm x 42 cm
SHM 19147 - İ.1814

**Commemorative
handkerchief**
The United States of
America
Early 20th century
43.5 cm x 42 cm
SHM 19147 - İ.1814

İTTİFAK Devletleri’nin betimlendiği bu mendilde üst orta kısımda yer alan armanın altında “Andenken des Krieges, 1914 und 1915” (Savaş Hatırası, 1914 ve 1915) ibaresi okunuyor. Sol üst köşede Sultan V. Mehmed Reşad’ın (h. 1909–1918) portresi, altında da “Mohammed V. Sultan of Turkey” (Türk Sultanı V. Mehmed) yazısı görülüyor. Sağ üst köşede Bulgaristan Kralı I. Ferdinand’ın (h. 1908–1918) portresi, altında da “Ferdinand King of Bulgaria” (Bulgaristan Kralı Ferdinand) kaydı var.

Bu iki portrenin altında, mendilin sol kısmında, Alman bayraklarının ortasındaki çelengin içinde Alman İmparatoru II. Wilhelm’in (h. 1888–1918) portresi, portrenin altında da “William II. German Emperor” (Alman İmparatoru II. Wilhelm) ibaresi bulunuyor. Mendilin sağ kısmında, yine Avusturya bayraklarının ortasında, bir çelengin içinde Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph’in (h. 1848–1916) portresi, portrenin altındaysa “Francis Joseph Emperor of Austria” (Avusturya İmparatoru Franz Joseph) kaydı görülüyor.

Portrelerin ortasında bir Alman Demir Haç Nişanı var. Nişanın üzerinde “Einig und Treu” (Tek Vücut ve Sadık), altındaysa “Wir Stehen So Fest Als Wie Die Mauern” (Surlar Gibi Sağlam Duruyoruz) ibareleri okunuyor. Mendilin ortasında, gökyüzünde savaş uçaklarının ve

THIS handkerchief represents the Central Powers. At the top centre is a coat of arms, beneath which is the legend ‘Andenken des Krieges, 1914 und 1915’ (Souvenir of War, 1914 and 1915). In the upper left corner is a portrait of the Ottoman sultan Mehmed V Reşad (r. 1909–1918), and below the legend ‘Mohammed V. Sultan of Turkey’. In the upper right corner is a portrait of King Ferdinand I of Bulgaria (r. 1908–1918), and below the legend ‘Ferdinand King of Bulgaria’.

Below these two portraits is the portrait of Emperor Wilhelm II of Germany (r. 1888–1918) on the left, flanked by German flags, and underneath the legend ‘William II. German Emperor’; and the portrait of Emperor Franz Joseph of Austria-Hungary (r. 1848–1916) on the right, with the legend ‘Francis Joseph Emperor of Austria’ underneath.

Between these two portraits is the German Iron Cross Medal, with the legend ‘Einig und Treu’ (United and True) above and ‘Wir Stehen So Fest Als Wie Die Mauern’ (We Stand as Firm as Walls) below. In the centre of the handkerchief is a battle scene, with fighter aircrafts and zeppelins in the sky, naval ships on the sea and infantry and cavalry troops on land. There is a Turkish flag at the left edge of this scene and a Bulgarian flag at the right edge. Surrounding it on three sides are

zeplinlerin uçtuğu, denizde donanmanın yer aldığı ve karada piyade-süvari birliklerinin birleştiği bir sahne görülüyor. Sahnenin sol üst köşesinde Türk bayrağı, sağ üst köşesinde Bulgar bayrağı bulunurken, mendilin üç tarafıysa Alman şehirlerinin armalarıyla çevrili. Sol alt köşedeki ibareden mendilin Chicago’daki Grant Silk Mills’te basıldığı anlaşıyor.

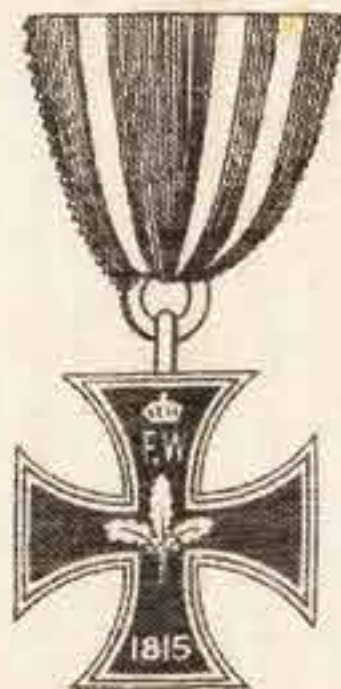
the coats of arms of German cities. A legend in the lower left corner records that the handkerchief was printed at the Grant Silk Mills in Chicago.

Andenken des Krieges 1914 und 1915

Einig
und
Treü

FRANCIS JOSEPH
EMPEROR OF AUSTRIA

WILLIAM II.
GERMAN EMPEROR

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
20. yüzyılın başı
48,5 cm x 62 cm
SHM 19137 - İ.1804

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
Early 20th century
48.5 cm x 62 cm
SHM 19137 - İ.1804

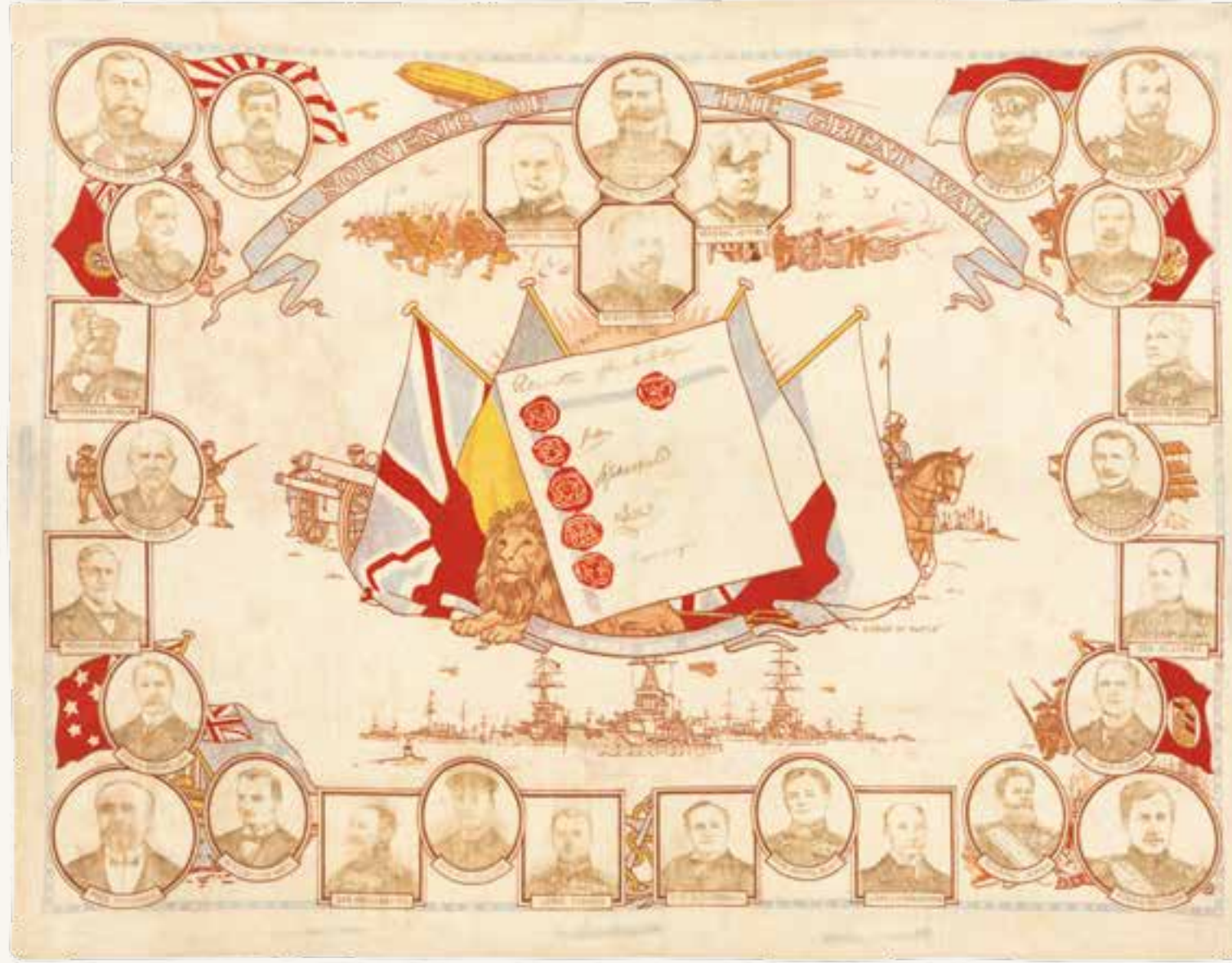
BİRİNCİ Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri’nin yayınladığı bu hatıra mendilinde yirmi sekiz adet portre görülüyor. En tepedeki Birleşik Krallık Savaş Bakanı Lord Kitchener, solundaki 1911–1915 yılları arasında Birleşik Krallık Genelkurmay Başkanlığı da yapmış olan General John French, sağındaki Fransa Genelkurmay Başkanı General Joseph Joffre, alttaki de Rus ordularının 1915–1917 yılları arasında Kafkasya Valisi olarak da görev yapan başkumandanı Grandük Nikolay Nikolayeviç Romanov. Portrelerin üst sol kısmında bir zeplin, üst sağ kısmında da bir savaş uçağı görülüyor. Kuşakta “A Souvenir of the Great War” (Büyük Savaş’tan Bir Hatıra) ibaresi var. Solda süvariler, sağda top arabaları ve topçular yer almakta.

Mendilin ortasında, üzerinde “Liberty & Peace” (Özgürlük ve Barış) yazılı bir güneş tasvirinin önüne Birleşik Krallık, Belçika, Fransa ve Rusya’nın bayrakları yan yana konmuş, bayrakların solunda top arabaları ve topçular, sağında da Hintli bir süvari resmedilmiş. Bayrakların ortasında ittifakın sembolü olan mühürlü kâğıt bulunuyor. Altta Britanya’nın sembolü aslan görülürken, aslanın altındaki kuşakta “Our Word Our Bond” (Sözümüzün Eriyiz) sözleri var. Bayrakların altında da müttefik devletlerin savaş gemileri ve denizaltıları sıralanmış.

THIS commemorative handkerchief probably produced in the United Kingdom features 28 portraits. At the top centre is the British Minister of War Lord Kitchener, on his left is General John French, who served as British chief of staff from 1911 to 1915, on his right the French chief of staff General Joseph Joffre, and below the Russian commander-in-chief Grand Duke Nicholas Nicolaevich Romanov, who served as governor of Caucasia from 1915 to 1917. Above them is a banner bearing the inscription ‘A Souvenir of the Great War’, with a zeppelin above it on the left and a fighter aircraft above it on the right. There are cavalry soldiers depicted to the left of the group of portraits and gun carriages and gunners to the right.

In the centre of the handkerchief is a sun motif, overlaid by the flags of the United Kingdom, Belgium, France and Russia, with gun carriages and gunners to the left and a Hindoo cavalry soldier to the right. Over the flags is a sheet of paper with six seals symbolising the alliance, and the legend ‘Liberty & Peace’. Below the paper is a lion symbolising the United Kingdom and on a banner below the lion the inscription ‘Our Word Our Bond’. Below the banner are warships and submarines belonging to the allied navy.

Three portraits in the upper left corner depict King George V of the United Kingdom

Sol üst köşede üç portre görülüyor: üstte Birleşik Krallık hükümdarı V. George (h. 1910–1936), sağda Japon İmparatoru Taishō Tennō (h. 1912–1926) (altına halk arasında bilinen adı olan “Mikado” yazılmış), altta da Hindistan Valisi Lord Harding II (gs. 1910–1916). Onun altında Hindistan Prensi Jitendra Narayan (h. 1913–1922), prensin altında Hindistan Ayaklanması, Habeşistan Seferi, İkinci İngiliz-Afgan Savaşı ve İkinci Boer Savaşı’nda görev almış olan Lord Frederick Roberts ve onun da altında 1908–1916 yılları arasında Birleşik Krallık Başbakanı olan Herbert Henry Asquith görülüyor.

Sol alt köşede yine üç portre var: en tepede Muhafazakâr Parti lideri ve 1922’de Birleşik Krallık Başbakanı olan Andrew Bonar Law, solunda 1913–1920 yılları arasında Fransa Cumhurbaşkanlığı yapan Raymond Poincaré, sağında da 1905’ten 1916’ya kadar Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Sir Edward Grey.

Alt sırada yan yana altı portre görülüyor: Sırasıyla soldan sağa, Birinci Dünya Savaşı’nın büyük bölümünde Fransa’daki birlikleri komuta eden İngiliz Mareşal Douglas Haig, 1916’da Birleşik Krallık Deniz Kuvvetleri Komutanı olan Amiral John Jellicoe, savaşın başında Deniz Kuvvetleri Komutanı olan ve Çanakkale Cephesi’ne yapılacak harekatı planlayan ekibin üyesi İngiliz Amiral Lord Fisher, 1911’de Birleşik Krallık Deniz Bakanı olan Winston

(r. 1910–1936); Emperor Taishō Tennō of Japan (r. 1912–1926) to the right, with the legend ‘Mikado’, once used in English to refer to the emperor; and below the British Viceroy of India (to. 1910–1916), Lord Harding II. Along the left edge, from top to bottom, are portraits of Jitendra Narayan, maharaja of Cooch-Bihar in India (r. 1913–1922); Lord Frederick Roberts, who served during the Indian Mutiny, in the Ethiopian Campaign, the The Second Anglo-Afghan War and the Second Boer War; and Herbert Henry Asquith, who served as British prime minister from 1908 to 1916.

In the lower left corner are three portraits: Andrew Bonar Law, leader of the Conservative Party who served as British prime minister in 1922, at the top; Raymond Poincaré, who served as French president from 1913 to 1920 at the left; and Sir Edward Grey, who served as Foreign Secretary of the United Kingdom from 1905 to 1916, at the right.

The six portraits along the lower edge, from left to right, depict the British Field Marshal Douglas Haig, who commanded the forces in France for most of the First World War, Admiral John Jellicoe, who served as commander of the British Navy in 1916, the British Admiral Lord Fisher, who was First Sea Lord at the beginning of the war and a member of the team that planned the Gallipoli campaign, Winston Churchill, who served as

Churchill, İngiliz Tümamirali David Beatty ve Lordlar Kamarası üyesi, Dışişleri Eski Bakanı Lord Lansdowne.

Sağ üst köşede yine üç portre var: en sağda Rus Çarı II. Nikolay (h. 1894–1917), solda Sırbistan Kralı I. Petar (h. 1918–1921), altta da 1910–1919 yılları arasında Güney Afrika Birliği’nin ilk başbakanı olan Louis Botha. Mendilin sağındaysa alt alta sıralanmış üç portre görülüyor. Bunlar da yukarıdan aşağıya şu kişiler: Güney Afrika’daki İkinci Boer Savaşı’nda İngiliz kuvvetlerine komutanlık etmiş ve 1918–1923 yılları arasında Cebelitarık Valiliği yapmış olan General Horace Smith-Dorrien, İngiliz askeri havacılığının öncülerinden ve Kraliyet Hava Kuvvetleri’nin kurucularından General Sir David Henderson ve Güney Afrika’da görev alıp İkinci Boer Savaşı’na katılan, Birinci Dünya Savaşı’nda komutanlık yapan ve 1914’te Üçüncü Ordu Komutanlığı’na terfi ettirilen General Sir Edmund Henry Allenby.

Mendilin sağ alt köşesinde yine üç adet portre bulunmakta: en üstte Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kanada Savunma Bakanı olan Albay Samuel Hughes, onun solunda Belçikalı General Gérard Leman, sağında da Belçika Kralı I. Albert (h. 1909–1934).

British naval minister in 1911, British rear admiral David Beatty and Lord Lansdowne, former Foreign Secretary and member of the House of Lords.

In the upper right corner are three portraits: Tsar Nicholas II of Russia (r. 1894–1917) at the right, King Petar I of Serbia (r. 1918–1921) at the left, and Louis Botha, who served as the first prime minister of the Union of South Africa from 1910 to 1919, below. Along the right edge are three portraits: General Horace Smith-Dorrien, who commanded the British forces during the Second Boer War in South Africa and served as governor of Gibraltar from 1918 to 1923, at the top; General Sir David Henderson, who was a pioneer of British military aviation and one of the founders of the Royal Air Force in the middle; and General Sir Edmund Henry Allenby, who fought in the Second Boer War in South Africa and was appointed commander of the Third Army in 1914, at the bottom.

In the lower right corner of the handkerchief are three portraits: Colonel Samuel Hughes, who served as Canadian Minister of Defence during the First World War, at the top; General Gérard Leman of Belgium at the left; and King Albert I of Belgium (r. 1909–1934) at the right.

58

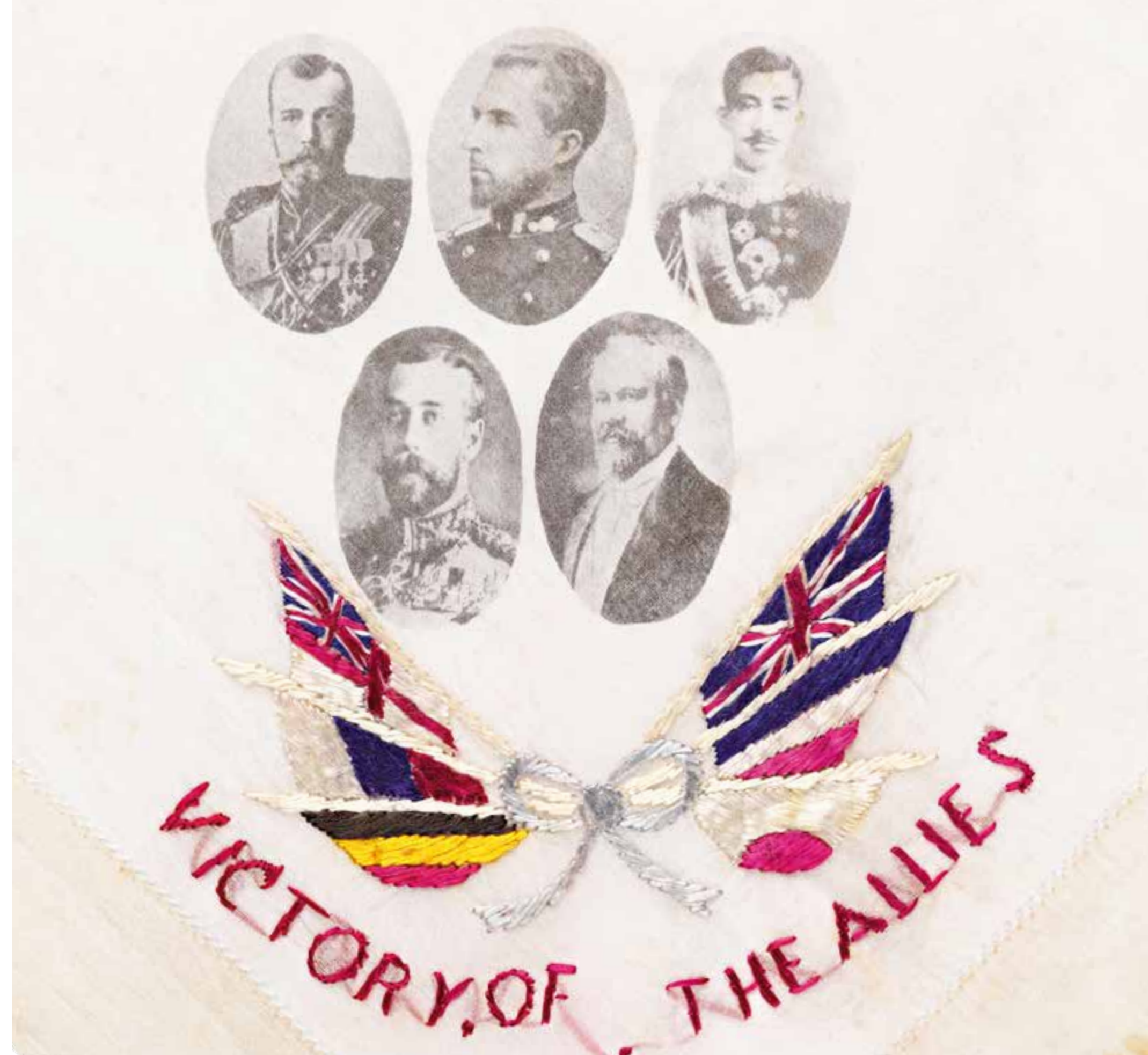
Hatıra mendili
Birleşik Krallık
20. yüzyılın başı
32,5 cm x 32 cm
SHM 19133 - İ.1800

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
Early 20th century
32.5 cm x 32 cm
SHM 19133 - İ.1800

İTİLA Devletleri liderlerinin portrelerine yer verilmiş olan bu mendilin bir köşesinde, üst sırada soldan sağa Rus Çarı II. Nikolay (h. 1894–1917), Belçika Kralı I. Albert (h. 1909–1934) ve Japon İmparatoru Taishō Tennō (h. 1912–1926); alt sıradaysa solda Birleşik Krallık hükümdarı V. George (h. 1910–1936) ve sağda Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré (gs. 1913–1920) görülüyor. Portrelerin altında Birleşik Krallık, Rusya, Belçika, Fransa ve Japonya bayraklarından oluşan bir çelenk bulunuyor. Bayrakların altındaysa “Victory of the Allies” (Müttefiklerin Zaferi) ibaresi okunuyor.

PORTRAITS of the leaders of the Allied Powers are printed in a corner of this handkerchief: (top row, left to right) Tsar Nicholas II of Russia (r. 1894–1917), King Albert I of Belgium (r. 1909–1934) and Emperor Taishō Tennō of Japan (r. 1912–1926); (bottom row, left to right) King George V of the United Kingdom (r. 1910–1936) and President Raymond Poincaré of France (to. 1913–1920). Below the portraits are the British, Russian, Belgian, French and Japanese flags joined by a ribbon bow. Below the flags is the legend ‘Victory of the Allies’.

Hatıra mendili
Fransa
20. yüzyılın başı
28 cm x 28 cm
SHM 19145 - İ.1812

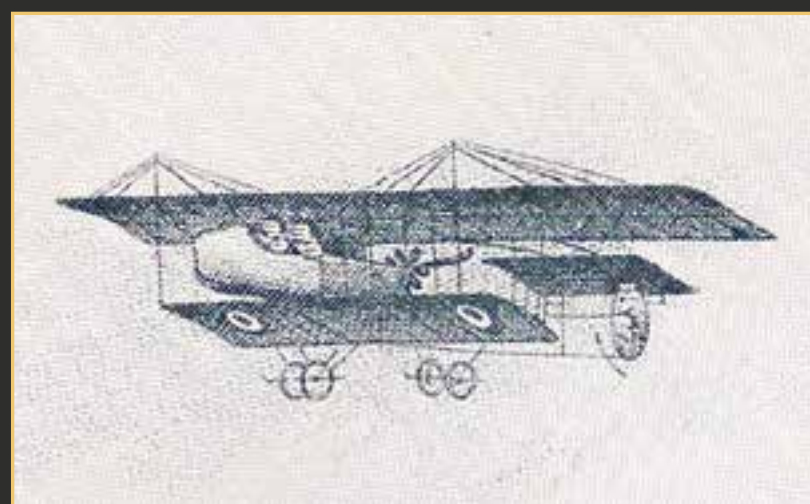
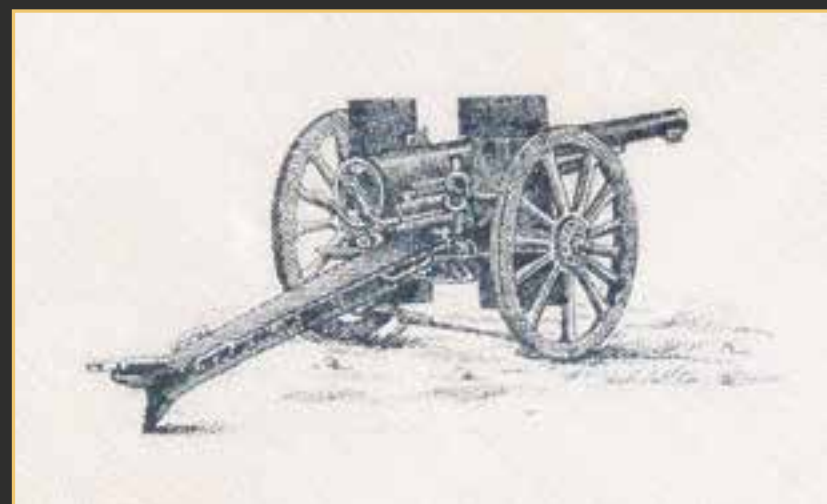
**Commemorative
handkerchief**
France
Early 20th century
28 cm x 28 cm
SHM 19145 - İ.1812

SONUNA yaklaşan savaşta müttefiklerin sayısı arttıkça ve zaferler kazanıldıkça mendillerdeki resimler de zenginleşiyordu. Bu mendilin etrafında İtilaf Devletleri’nin bayraklarından oluşan bir çerçeve var. Kompozisyonun merkezindeki beş portreden üst ortadaki Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré’nin (gs. 1913–1920) portresinin diğerlerinden daha büyük resmedilmiş olması mendilin Fransa tarafından hazırlandığını düşündürüyor. Poincaré’nin solunda Belçika Kralı I. Albert’in (h. 1909–1934), sağında da Birleşik Krallık hükümdarı V. George’un (h. 1910–1936) portreleri bulunuyor. Onların altındaki portrelerden de soldaki ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson’a (gs. 1913–1921), sağdaki İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele’ye (h. 1900–1946) ait. Beşli portrenin altında “Souvenir de la Grande Guerre 1914–1918” (Büyük Savaş Hatırası 1914–1918) yazıyor. Portrelerin solunda bir top arabasının, sağında bir Fransız Farman bombardıman uçağının çizimi görülüyor. Mendilin alt köşesindeki iki portreden soldaki, 1911–1916 yılları arasında Fransız Genelkurmay Başkanlığı yapmış olan General Joseph Joffre’a, sağdakiyse savaşın başında Birleşik Krallık Genelkurmay Başkanlığı yapmış olan Mareşal Sir John French’e ait.

AS the war drew to a close, the number of countries involved and victories gained increased, and the designs of commemorative handkerchiefs became more diverse. This example has a border consisting of flags belonging to the Allied Powers surrounding five portraits. The portrait of President Raymond Poincaré of France (to. 1913–1920) at the upper centre is larger than the others, suggesting that the handkerchief was produced in France. To Poincaré’s left is King Albert I of Belgium (r. 1909–1934), and to his right King George V of the United Kingdom (r. 1910–1936). Below these is a portrait of the US President Thomas Woodrow Wilson (to. 1913–1921) on the left and King Vittorio Emanuele III of Italy (r. 1900–1946) on the right. Below this group of five portraits is the legend ‘Souvenir de la Grande Guerre 1914–1918’ (Souvenir of the Great War 1914–1918). At the left is a gun carriage and at the right a French Farman bomber aircraft. Below the legend, in the lower right corner, are two more portraits—French Chief of Staff General Joseph Joffre on the left, and British Chief of Staff Field Marshal Sir John French on the right. Joffre served as French chief of staff from 1911 to 1916 and French as British chief of staff at the beginning of the war.

Souvenir de la Grande Guerre 1914-1918

60

Hatıra mendili
Fransa
20. yüzyılın başı
41 cm x 46 cm
SHM 19144 - İ.1811

**Commemorative
handkerchief**
France
Early 20th century
41 cm x 46 cm
SHM 19144 - İ.1811

BİRİNCİ Dünya Savaşı hatırasına bastırılmış bu mendilin etrafında Fransız bayrağından alınmış mavi, beyaz, kırmızı renkli şeritlerden oluşan bir çerçeve görülüyor. Üzerinde bir Fransa haritası bulunan mendilin sol kısmında “La France reconstituée par la victoire du droit 1914–1918” (Adaletin zaferiyle yeniden kurulan Fransa 1914–1918) ibaresi okunuyor. Mendilin dört köşesinde dört portre var: sol üst köşede Mareşal Joffre, sağ üst köşede Mareşal Foch, sol alt köşede Mareşal Pétain, sağ alt köşedeysse Başbakan Clemenceau.

THIS handkerchief commemorating the First World War features a map of France inside a frame of blue, white and red stripes, the colours of the French flag. A legend at the left reads ‘La France reconstituée par la victoire du droit 1914–1918’ (France reestablished by the victory of justice 1914–1918). There is a portrait at each corner: Marshal Joffre in the upper left corner, Marshal Foch in the upper right corner, Marshal Pétain in the lower left corner, and Prime Minister Clemenceau in the lower right corner.

Hatıra mendili
İtalya
20. yüzyılın başı
47,5 cm x 56 cm
SHM 19150 - İ.1817

**Commemorative
handkerchief**
Italy
Early 20th century
47.5 cm x 56 cm
SHM 19150 - İ.1817

BİRİNCİ Dünya Savaşı’nın başında tarafsız kalmayı seçen İtalya, 25 Nisan 1915’te imzaladığı Londra Antlaşması’yla savaşa girdi. Osmanlıların Trablusgarp üzerindeki haklarından vazgeçmesi, On İki Ada üzerinde İtalya’nın hâkimiyetinin sağlanması ve Osmanlı topraklarının paylaşılması halinde Akdeniz’in kendisine bırakılacağı güvencesini alan İtalya, 20 Ağustos 1915’te Osmanlı Devleti’ne savaş ilân etti.

Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda, 3 Kasım 1918’de imzalanan Villa Giusti Ateşkesi hatırasına basıldığı anlaşılan bu mendilin etrafında İtalya Krallığı’na ve İtalyan şehirlerine ait armalar bir çerçeve üzerinde sıralanmış. Ortada İtalya haritası, haritanın altında yine İtalyan şehirlerinin armaları görülüyor. Sağ üst köşede “Italia Redenta ed Una Per Valore dei Suoi Soldati 3 Novembre 1918” (Askerlerinin cesaretiyle kurtarılmış ve birleşmiş İtalya, 3 Kasım 1918) ibaresi okunuyor.

AT the outbreak of the First World War, Italy chose to remain neutral, only entering the war after signing the Treaty of London on 25 April 1915. After being promised that the Ottomans would renounce their rights over Tripoli and that Italy would be granted the Dodecanese and a share of Turkey’s Anatolian territories, Italy declared war on the Ottoman Empire on 20 August 1915.

This handkerchief was printed in commemoration of the Villa Giusti Armistice Agreement signed on 3 November 1918 at the end of the First World War. It features a map of Italy, encircled by a border filled with the coats of arms of the Kingdom of Italy and Italian cities. The coats of arms of the Italian cities are also shown on the map. In the upper right corner is the legend ‘Italia Redenta ed Una Per Valore dei Suoi Soldati 3 Novembre 1918’ (Italy united and saved by the courage of its soldiers, 3 November 1918).

62

Hatıra mendili
20. yüzyılın başı
41,5 cm x 42,5 cm
SHM 19196 - İ.1863

**Commemorative
handkerchief**
Early 20th century
41.5 cm x 42.5 cm
SHM 19196 - İ.1863

BU mendilde otuz iki dünya liderinin portreleri, ülkelerinin bayrakları ve pul örnekleri görülüyor. Portresine yer verilen Sultan V. Mehmed Reşad, kendi döneminde basılmış bir pulla değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun uluslararası gönderimlerde kullandığı, 1876–1890 yılları arasında tedavülde olan ve “aylı pul” veya “ampir” olarak bilinen pulla tasvir edilmiş.

Üst sıra, soldan sağa: Rus Çarı II. Nikolay (h. 1894–1917), Brezilya Başkanı Manuel Ferraz Campos de Sales (gs. 1898–1902), Arjantin Başkanı Julio Argentino Roca (gs. 1880–1886 ve 1898–1904), Sırbistan Kralı I. Petar (h. 1918–1921), Osmanlı Padişahı V. Mehmed Reşad (h. 1909–1918), Fas Sultanı Mevlay Yusuf (h. 1912–1927), Çin Başkanı Yuan Shi Kai (gs. 1915–1916), Alman İmparatoru II. Wilhelm (h. 1888–1918), İran Şahı Ahmed (h. 1909–1925).

Sol sıra, yukarıdan aşağıya: İspanya Kralı XIII. Alfonso (h. 1886–1931), Venezuela Başkanı Juan Vicente Gómez (gs. 1908–1935), Bulgar Kralı Ferdinand (h. 1908–1918), Hollanda Kraliçesi Wilhelmina (h. 1890–1948), Nikaragua Başkanı Adolfo Díaz (gs. 1911–1917), Yunanistan Kralı Constantine (h. 1913–1917 ve 1920–1922), Kolombiya Başkanı José Vicente Concha (gs. 1914–1918).

Sağ sıra, yukarıdan aşağıya: Danimarka Kralı IX. Christian (h. 1863–1906), Norveç Kralı

THIS handkerchief features the portraits of the leaders of 32 world countries, with examples of their postage stamps and flags. Although the Ottoman sultan portrayed here is Mehmed V Reşad, the postage stamp does not date from his reign but is one used for international letters that was in circulation between 1876 and 1890, known as the ‘crescent stamp’ or ‘empire stamp’.

Portraits along the upper edge, from left to right: Tsar Nicholas II of Russia (r. 1894–1917), President Manuel Ferraz Campos de Sales of Brazil (to. 1898–1902), President Julio Argentino Roca of Argentina (to. 1880–1886 and 1898–1904), King Petar I of Serbia (r. 1918–1921), Sultan Mehmed V Reşad of the Ottoman Empire (r. 1909–1918), Sultan Mevlay Yusuf of Morocco (r. 1912–1927), President Yuan Shi Kai of China (to. 1915–1916), Emperor Wilhelm II of Germany (r. 1888–1918), Shah Ahmed of Iran (r. 1909–1925).

Portraits along the left edge, from top to bottom: King Alfonso XIII of Spain (r. 1886–1931), President Juan Vicente Gómez of Venezuela (to. 1908–1935), King Ferdinand of Bulgaria (r. 1908–1918), Queen Wilhelmina of the Netherlands (r. 1890–1948), President Adolfo Díaz of Nicaragua (to. 1911–1917), King Constantine of Greece (r. 1913–1917 and

VII. Haakon (h. 1905–1957), Paraguay Başkanı Emilio Aceval (gs. 1898–1902), ABD Başkanı Woodrow Wilson (gs. 1913–1921), Mısır Sultanı Hüseyin Kâmil (h. 1914–1917), Japon İmparatoru Yoshihito (h. 1912–1926), Fransa Cumhurbaşkanı Poincaré (gs. 1913–1920).

Alt sıra, soldan sağa: İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele (h. 1900–1946), Romanya Kralı Ferdinand (h. 1914–1927), Panama Başkanı Belisario Porras (gs. 1912–1916), Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph (h. 1848–1916), Peru Başkanı López de Romaña (gs. 1899–1903), Meksika Başkanı Porfirio Díaz (gs. 1884–1911), Portekiz Başkanı Bernardino Machado (gs. 1925–1926), Belçika Kralı I. Albert (h. 1909–1934), Britanya Kralı V. George (h. 1910–1936).

1920–1922), President José Vicente Concha of Colombia (to. 1914–1918).

Portraits along the right edge, from top to bottom: King Christian IX of Denmark (r. 1863–1906), King Haakon VII of Norway (r. 1905–1957), President Emilio Aceval of Paraguay (to. 1898–1902), President Woodrow Wilson of the United States of America (to. 1913–1921), Sultan Hüseyin Kâmil of Egypt (r. 1914–1917), Emperor Yoshihito of Japan (r. 1912–1926), President Poincaré of France (to. 1913–1920).

Portraits along the lower edge, from left to right: King Vittorio Emanuele III of Italy (r. 1900–1946), King Ferdinand of Roumania (r. 1914–1927), President Belisario Porras of Panama (to. 1912–1916), Emperor Franz Joseph of Austro-Hungary (r. 1848–1916), President López de Romaña of Peru (to. 1899–1903), President Porfirio Díaz of Mexico (to. 1884–1911), President Bernardino Machado of Portugal (to. 1925–1926), King Albert I of Belgium (r. 1909–1934), King George V of the United Kingdom (r. 1910–1936).

MISIR HATIRA MENDİLLERİ

HANDKERCHIEFS COMMEMORATING EGYPT

UZUN yıllar bir Osmanlı eyaleti olan Mısır'da da çeşitli hatıra mendilleri üretilmişti.

Osmanlı eyaleti Mısır, 1804'ten itibaren Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından yönetildi. Modern Mısır'ın kurucusu kabul edilen paşa, eğitimde ve askeri alanda büyük reformlar yapmış, tekel haline gelen fabrikalar kurmuş, Mısır'ın zenginleşmesini ve çağdaş bir orduya sahip olmasını sağlamıştı.¹ Ancak Mora İsyanı'nda Sultan II. Mahmud'un yanında yer alan, elindeki donanma ve orduyu isyanın bastırılması için seferber eden Mehmed Ali Paşa, bu başarısının karşılığında padişah'tan talep ettiği Suriye'yi idare etme yetkisine olumlu yanıt alamayınca imparatorluğa isyan etti.

Aralık 1831'de ordusunu Akka üzerine gönderen paşa, Yafa, Gazze, Hayfa ve Şam'ı ele geçirmesinin ardından üzerine gönderilen Osmanlı ordusunu Antakya ile İskenderun arasında mağlup etti. Mehmed Ali Paşa'nın

VARIOUS commemorative handkerchiefs were produced in Egypt, which had been a province of the Ottoman Empire since the early 16th century.

From 1804 onwards, Egypt was governed by Mehmed Ali Pasha of Kavala, who is regarded as the founder of modern Egypt. As a result of his extensive educational and military reforms, and new factories that he established, Egypt became increasingly wealthy, and its army was modernised.¹ Mehmed Ali Pasha sent his navy and army to assist Sultan Mahmud II in crushing the Greek Revolution, but when he failed to receive a positive response from the sultan regarding his request to govern Syria in return for this achievement, he rebelled against Ottoman rule.

In December 1831, he sent his army to attack Akka and went on to capture Jaffa, Gaza, Haifa, and Damascus. The Ottoman army that Sultan Mahmud II sent in response was defeated by Mehmed Ali's army between Antakya

¹ Khaled Fahmy, *Paşa'nın Adamları: Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*, çev. Deniz Zarakolu (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), s. 29–32.

¹ Khaled Fahmy, *Paşa'nın Adamları: Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*, trans. Deniz Zarakolu (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), pp. 29–32.

oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu daha sonra Konya’ya vararak Osmanlıları burada bir daha yendi. Mısır ordusuna artık İstanbul yolu açılmıştı. Osmanlı İmparatorluğu bu tehlikeden Rusya’nın askeri ve diplomatik desteğiyle kurtuldu ve geçici bir barış dönemi başladı. Haziran 1839’da iki ordu tekrar karşı karşıya geldi, ancak savaş bu sefer de Mısır ordusunun lehine sonuçlandı ve neticede Sultan II. Mahmud, sorunu çözemedi, 1 Temmuz 1839’da vefat etti.²

II. Mahmud’un ardından Osmanlı tahtına çıkan Sultan Abdülmecid, Tanzimat Fermanı’nı ilân ederek Avrupa kamuoyunun desteğini kazanabildi. Mısır sorunu da bu şekilde çözüldü ve 24 Mayıs 1841’de çıkarılan bir fermanla Mısır’a “ayrıcalıklı” eyalet statüsü verildi. Bölgeyi artık Mehmed Ali Paşa’nın soyundan gelen valiler yönetecekti. Böylelikle imparatorluk içinde ikinci bir güçlü Müslüman hanedan doğmuş oldu.³

² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V (Ankara: TTK, 2022), s. 125–142.

³ Baha Tanman (yay. haz.), *Nil Kıyısından Boğaziçi’ne: Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hanedanı’nın İstanbul’daki İzleri* (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2011), s. 9.

and Iskenderun. The Egyptian army, under the command of Mehmed Ali Pasha’s son İbrahim Pasha, marched northwestwards as far as Konya, where it once again defeated the Ottoman army, so opening the way to Istanbul. The Ottoman Empire averted this danger by forging an alliance with Russia and a period of temporary peace ensued. In June 1839, the two armies fought once more and again the Egyptians were the victors. Sultan Mahmud II died on 1 July 1839, leaving the Egyptian question unresolved.²

Mahmud II was succeeded by his son, Sultan Abdülmecid, who won European public support by introducing the Reform Edict in 1839, followed on 24 May 1841 by another edict granting Egypt autonomous status, which brought the dispute with Egypt to an end. The region was to be ruled by governors descended from Mehmed Ali Pasha, so establishing a second powerful Muslim dynasty within the empire.³

² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, vol. V (Ankara: TTK, 2022), pp. 125–142.

³ Baha Tanman (ed.), *Nil Kıyısından Boğaziçi’ne: Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hanedanı’nın İstanbul’daki İzleri* (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2011), p. 9.

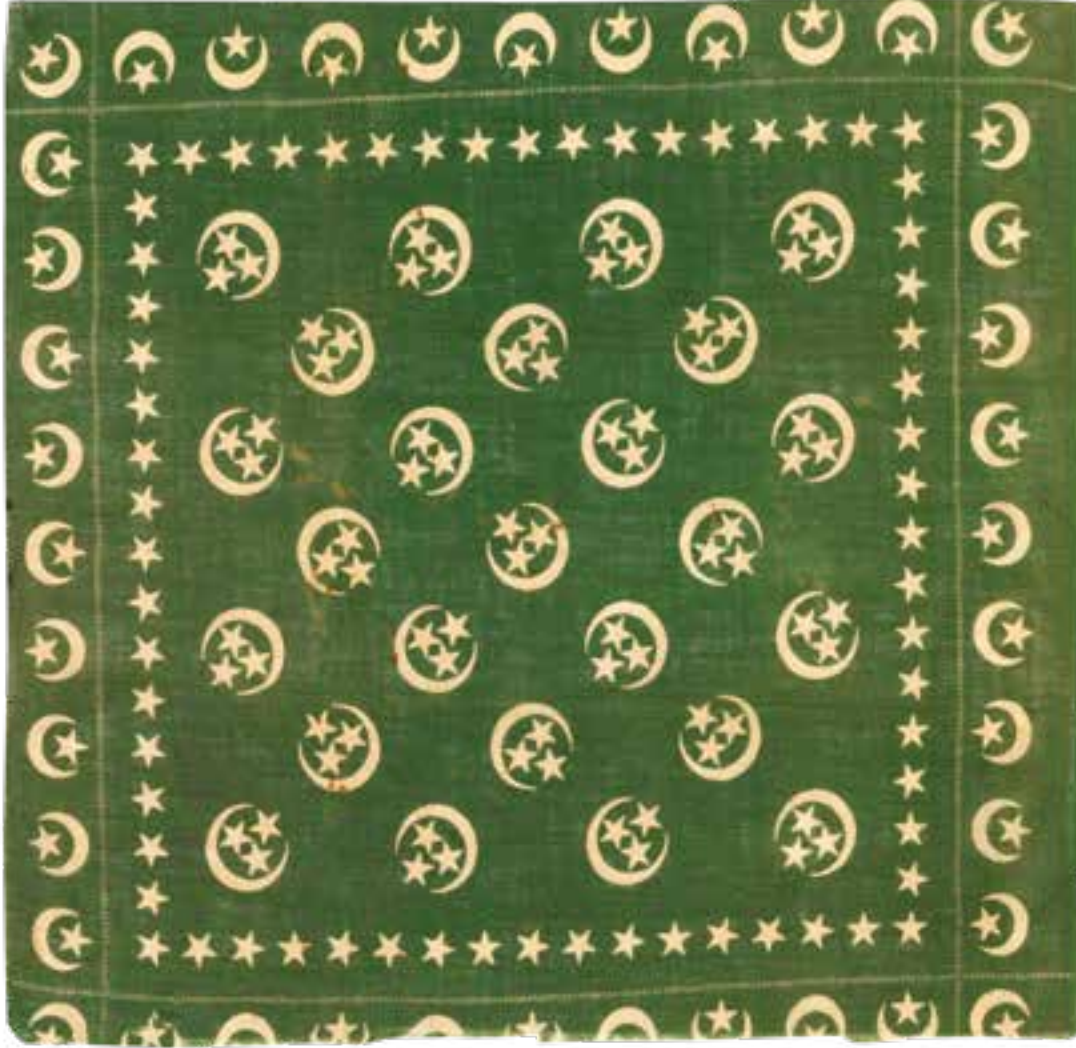
63

Hatıra mendili
Mısır
19. yüzyılın ikinci yarısı
39 cm x 38 cm
SHM 19114 - İ.1781

**Commemorative
handkerchief**
Egypt
Second half of the 19th
century
39 cm x 38 cm
SHM 19114 - İ.1781

BU mendilde, Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hanedanı’nın armalarında kullandığı Mısır’ın hilal içinde yer alan üç yıldızlı amblemi görülüyor. Yeşil zeminli mendilin etrafı ayyıldızlı bir çerçeveye sarılı. İç tarafta yıldızlı ikinci bir çerçeve var.

THIS green handkerchief is decorated with the Egyptian crescent-and-triple-star motif, which was used on the armorial devices of the ruling dynasty founded by Mehmed Ali Pasha of Kavala. Around the edge is a border of crescent-and-star motifs and an inner border of star motifs.

Mısır valiliği Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın ardından kısa süreliğine oğlu İbrahim Paşa’ya, onun vefatından sonra da torunu Abbas Hilmi Paşa’ya geçti. 1854 yılında Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın diğer oğlu Said Paşa’ya verilen valilik, 1863 yılında İbrahim Paşa’nın oğlu İsmail Paşa’ya geçti. İsmail Paşa döneminde hem Mısır’ın hem de Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hanedanı’nın statüsü değişti. 1863 yılında Sultan Abdülaziz Mısır’a seyahat düzenleyince padişah ile vali arasında yakın ilişkiler kuruldu ve İsmail Paşa 1866’da Mısır valiliğinin ailenin en büyük erkeğine değil, ölen valinin en büyük oğluna geçmesi yönündeki talebini sultana kabul ettirerek çıkmasını sağladığı fermanla veraset sisteminin değişmesine zemin hazırladı. Haziran 1867’deki ikinci bir fermanlaysa *hıdiv* unvanını kazandı. Avrupa’da *viceroi* olarak karşılanan bu unvan Osmanlı İmparatorluğu’na bağımlı bir krallığı işaret ediyordu. Bu sayede Kavalalı Mehmed Ali Paşa ailesi gerçek bir hanedan hüviyeti kazandı ve aile mensupları *prens* ve *prens*es unvanlarını kullanmaya başladı.⁴

⁴ Tanman, *age*, s. 15–21.

Mehmed Ali Pasha of Kavala was succeeded briefly by his son İbrahim Pasha and then his grandson Abbas Hilmi Pasha. In 1854, Mehmed Ali Pasha’s other son, Said Pasha, was appointed as governor, and he was succeeded in 1863 by İbrahim Pasha’s son İsmail Pasha. During İsmail Pasha’s term in office, the status of both Egypt itself and the Dynasty of Mehmed Ali Pasha of Kavala changed. In 1863, the Ottoman sultan Abdülaziz paid a state visit to Egypt, during which the sultan and İsmail Pasha established amicable relations. As a result, İsmail Pasha persuaded the sultan to pass an edict changing the system of succession. Under this edict passed in 1866, succession to the governorship passed not to the eldest male member of the family but to the eldest son of the previous governor. In June 1867, another edict was passed granting the governors of Egypt the title of *khedive*, equivalent to the European title of *vice-roi* or viceroy, to express Egypt’s status as a tributary state of the Ottoman Empire. Consequently, the Mehmed Ali Pasha of Kavala Pasha family gained the status of a ruling dynasty, whose non-ruling members used the titles ‘prince’ and ‘princess’.⁴

⁴ Tanman, *ibid*, pp. 15–21.

64

Hatıra mendili
Mısır
19. yüzyılın ikinci yarısı
45 cm x 49 cm
SHM 19110 - İ.1777

**Commemorative
handkerchief**
Egypt
Second half of the
19th century
45 cm x 49 cm
SHM 19110 - İ.1777

MENDİL, *hıdiv* unvanını elde eden ilk Mısır valisi İsmail Paşa'ya ait. Ortada Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın, mendilin dört köşesindeyse İsmail Paşa'nın ilk dört oğlunun portreleri bulunuyor. Sol üst köşedeki İsmail Paşa'nın en büyük oğlu, gelecekte hıdiv olacak Tevfik Paşa'nın, sağ üst köşedeki daha sonra Mısır Sultanı olacak ikinci oğlu Hüseyin Kâmil Paşa'nın, sol alt köşedeki üçüncü oğlu Prens Hasan Paşa'nın, sağ alt köşedeki de dördüncü oğlu Prens İbrahim Hilmi Paşa'nın portresi.

THIS handkerchief belonged to İsmail Pasha, the first governor of Egypt to be known by the title of khedive. His portrait is in the centre, with portraits of his four sons in the corners: Tevfik Pasha, İsmail Pasha's eldest son, who succeeded his father as khedive, in the upper left corner; Hüseyin Kâmil Pasha, his second son, who later became the sultan of Egypt, in the upper right corner; Prince Hasan Pasha, his third son, in the bottom left corner; and Prince İbrahim Hilmi Pasha, his fourth son, in the bottom right corner.

65

Hatıra mendili
Mısır
19. yüzyılın sonu–20.
yüzyılın başı
40 cm x 42,5 cm
SHM 19112 - İ.1779

**Commemorative
handkerchief**
Egypt
Late 19th–early 20th
century
40 cm x 42.5 cm
SHM 19112 - İ.1779

HİDİV İsmail Paşa’nın 1879’da görevinden ayrılması üzerine Mısır tahtına oğlu Tevfik Paşa geçti. 1892’de Tevfik Paşa vefat ettiğinde, taht o sırada henüz on sekiz yaşında olan II. Abbas Hilmi Paşa’ya kaldı. Bu mendilde, puantiyeli çerçevenin ortasında Abbas Hilmi Paşa’nın gençlik yıllarında yapılmış bir portresi, altında “Abbas II Khédive d’Égypte” (Mısır Hıdivi II. Abbas) ibaresi görülüyor.

IN 1879, Khedive İsmail Pasha was forced to abdicate in favour of his son Tevfik Pasha, and when Tevfik Pasha died in 1892, he was succeeded by his son Abbas Hilmi II Pasha, who was then just eighteen years old. In the centre of the handkerchief is a portrait of Abbas Hilmi Pasha as a young man, and underneath the legend ‘Abbas II Khédive d’Égypte’ (Abbas II Khedive of Egypt). Around the edge is a border of red spots.

Hatıra mendili
Mısır
19. yüzyılın sonu–20.
yüzyılın başı
39 cm x 39 cm
SHM 19111 - İ.1778

**Commemorative
handkerchief**
Egypt
Late 19th–early 20th
century
39 cm x 39 cm
SHM 19111 - İ.1778

VIYANA’DA eğitim gören Abbas Hilmi Paşa, saltanatı boyunca Mısır’da egemenlik kurmaya çalışan Birleşik Krallık’a karşı Sultan II. Abdülhamid’e yakın bir politika izledi. Bununla birlikte II. Abdülhamid’in hıdivle ilgili çeşitli kuşkuları vardı. Neticede sultanın tahttan indirilmesinin ardından Hıdiv Abbas Hilmi Paşa ile payitaht arasındaki ilişkiler daha da gerildi.

Yeni Osmanlı kabinesinin başında hıdivin kuzeni Prens Said Halim Paşa bulunuyor, Abbas Hilmi Paşa’nın yönetimine meydan okuyan Genç Mısırlılar hareketi İttihat ve Terakki tarafından destekleniyordu. 1914 yazındaki İstanbul ziyareti sırasında Abbas Hilmi Paşa’ya suikast girişiminde bulunuldu. Suikast başarısız olsa da kısa süre sonra Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi ve hıdivin Mısır’a dönememesi sonucunda Birleşik Krallık Mısır’ın Osmanlı İmparatorluğu’na bağımlılığına son verip Mısır Sultanlığı’nı kurdu ve tahta Abbas Hilmi Paşa’nın amcası Hüseyin Kâmil Paşa çıkarıldı. Böylelikle Abbas Hilmi Paşa son hıdiv olarak kaldı.⁵

Mendilin sol alt köşesinde Mısır’ın son hıdivi Abbas Hilmi Paşa’nın portresi, altında “Abbas Paşa” yazısıyla birlikte görülüyor.

ABBAS Hilmi Pasha was educated in Vienna.

Throughout his reign, he followed a policy similar to that of Sultan Abdülhamid II in his endeavour to thwart British attempts to establish rule over Egypt. Nevertheless, Abdülhamid II was suspicious of the khedive’s intentions. Following his deposition, relations between Khedive Abbas Hilmi Pasha and the Istanbul government deteriorated still further.

Abbas Hilmi Pasha’s cousin, Prince Said Halim Pasha, was then serving as grand vizier, and the Committee of Union and Progress supported the Young Egyptian movement, which was challenging the khedive’s rule. During his visit to Istanbul in the summer of 1914, there was an attempt to assassinate Abbas Hilmi Pasha. Although it failed, the outbreak of the First World War shortly afterwards prevented his return to Egypt. This led to the United Kingdom ending Egypt’s status as a dependency of the Ottoman Empire and establishing the Egyptian Sultanate, with Abbas Hilmi Pasha’s paternal uncle, Hüseyin Kâmil Pasha, as its first ruler. So Abbas Hilmi Pasha became the last khedive.⁵

In the bottom left corner of the handkerchief is the portrait of Abbas Hilmi Pasha, the last khedive of Egypt, with the legend ‘Abbas Pasha’ underneath.

⁵ Tanman, *age*, s. 24–26.

⁵ Tanman, *ibid*, pp. 24–26.

67

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
20. yüzyılın başı
41 cm x 48 cm
SHM 19113 - İ.1780

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
Early 20th century
41 cm x 48 cm
SHM 19113 - İ.1780

BURADA görülen mendil, Mısır'ın sultanlığa dönüştürülmesinin ardından, Birinci Dünya Savaşı yıllarında basılmış. Mendilin üst orta kısmında “İnşallah yekûnu'n-nasru halîfena” (Allah isterse halifemize yardım eder) yazısı bulunuyor. Görüldüğü üzere savaş döneminde Osmanlı padişahına karşı Mısır sultanı halife olarak takdim edilmiş. Mendilin üstünde birbirlerine çatılmış Birleşik Krallık ve Mısır Sultanlığı bayrakları, birinin altında Birleşik

THIS handkerchief was printed during the First World War, after Egypt had become an independent sultanate. At the upper edge is the Arabic legend ‘İnşallah yekûnu'n-nasru halîfena’ (If Allah wishes He will aid our caliph), reflecting the Egyptian sultan’s rival claim to the role of caliph in opposition to the Ottoman sultan. The composition consists of the crossed flags of the United Kingdom and the Sultanate of Egypt, with the portraits of King George V of the United

Krallık hükümdarı V.George’un (h. 1910–1936), Mısır bayrağının altında da Mısır Sultanı Hüseyin Kâmil’in (h. 1914–1917) portreleri yer alıyor. İki bayrağın arasındaysa “God save the King” (Tanrı kralı korusun) ibaresi görülüyor.

Mendilin ortasında sfenks ve piramitlerin bulunduğu, defne dalıyla çevrelenmiş bir çöl sahnesi resmedilmiş. Sol üstte Fransız bayraklarının ortasında Fransa Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré’nin (gs. 1913–1920) portresi, sol alttaysa Rus bayraklarının üzerinde Rus Çarı II. Nikolay’ın (h. 1894–1917) portresi yer alıyor. Mendilin sağ üst kısmında İtalyan bayraklarının üzerinde İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele’nin (h. 1900–1946) portresi, sağ alt kısmında da Belçika bayrakları üzerinde Belçika Kralı I. Albert’in (h. 1909–1934) portreleri bulunuyor. Sol alttaki Avustralya bayrağının altında “Heaven’s light our guide / Rule Britania / Evil be to him who evil thinks / God Save the King” (Cennetin ışığı rehberimiz / Britanya’nın hâkimiyeti / Kim kötü düşünürse kötülük ona gelsin / Tanrı kralı korusun) ibaresi okunuyor. Sağ altta da “Souvenir of Egypt” (Mısır Hatırası) ibaresi okunuyor.

Kingdom (r. 1910–1936) and Sultan Hüseyin Kâmil of Egypt (r. 1914–1917), respectively. Between the two flags is the legend ‘God save the King’.

In the centre of the handkerchief is a desert scene featuring a sphinx and pyramids, surrounded by a laurel wreath. A wreath of laurel leaves surrounds the composition. At the left side is a portrait of the French president Raymond Poincaré (to. 1913–1920) set between two crossed French flags and below the portrait of Czar Nicholas II of Russia (r. 1894–1917) between two crossed Russian flags. On the right side is the portrait of King Vittorio Emanuele III of Italy (r. 1900–1946) between two Italian flags, and below the portrait of King Albert I of Belgium (r. 1909–1934) between two Belgian flags. On the lower left is the Australian flag and four lines of verse: ‘Heaven’s light our guide / Rule Britania / Evil be to him who evil thinks / God Save the King’. At the lower right edge is the legend ‘Souvenir of Egypt’.

CUMHURİYET DÖNEMİ MENDİLLERİ

HANDKERCHIEFS FROM THE REPUBLICAN PERIOD

1918 yılında Birinci Dünya Savaşı bitince Osmanlı toplumunda artık eski imparatorluk coğrafyasını kurtarıp tekrar birlik kurabilme umudu kalmamıştı. Büyük çoğunluk devletin devamlılığını sağlayabilmesi için tek çıkar yolun saltanat ve hilafet makamlarının güçlendirilmesi olduğuna inanıyordu. İslam dünyasının bir kısmı bir Arap İmparatorluğu kurularak hilafetin Şerif Hüseyin’e geçmesindense Osmanlı hilafetinin desteklenmesi gerektiği inancındaydı. Daha küçük bir zümreyse ABD Başkanı Woodrow Wilson’ın “ulusların kendi yazgılarını, kendi özgür isteklerine göre kararlaştırmaları” ifadesine dayanarak tek çıkar yolun Amerikan mandasını kabul etmek olduğunu düşünüyordu.¹

Fakat Mustafa Kemal Paşa ve önderlik ettiği ulusal kurtuluş hareketi, tüm bu düşüncelerin ötesinde, ulusal bağımsızlık esaslı, çağdaş ve yeni bir devlet kurmak arzusundaydı. Mayıs 1919’da Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya geçmesiyle birlikte önce bölgesel komiteleri

IN 1918, at the close of the First World War, the Ottomans had lost any hope of recovering the former territories of their empire and uniting them once more. The great majority believed that the only way to secure the state’s future was by giving greater authority to the sultanate and the caliphate. Some non-Ottoman Muslims supported the Ottoman caliphate in preference to that of Sharif Hussein, who envisaged the establishment of a Pan-Arab empire. A smaller group was convinced that accepting an American mandate based on the principle that ‘every nation whose purposes are consistent with justice and the peace of the world to avow now or at any other time the objects it has in view’ as expressed by President Woodrow Wilson, was the answer.¹

However, Mustafa Kemal Pasha and the national liberation movement had different ideas. They wished to establish a new, modern, and independent nation state. When Mustafa Kemal Pasha travelled to Anatolia in May 1919, he began by rejecting the authority of

¹ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: YKY, 2007), s. 475–477.

¹ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: YKY, 2007), pp. 475–477.

devre dışı bırakıp hükûmet kurmak amacıyla Kuvâ-yi Seyyâre, daha sonra da farklı bölgelerde gerilla savaşları yürüten kuvvetleri tek çatı altında toplayarak bir ulusal ordu oluşturmak için Kuvâ-yi Milliye kuruldu. Eylül 1919’da toplanan Sivas Kongresi’nde Heyet-i Temsiliye’nin artık bazı bölgeler değil, tüm ulus adına hareket etmesi kararlaştırıldı; ayrıca ulusal bağımsızlığın kayıtsız şartsız elde edilmesi, herhangi devletin himayesi veya manda yönetiminin reddedilmesi, yabancı uyruklara ülkenin bağımsızlığını tehdit edecek hiçbir imtiyaz verilmemesi gibi prensipler de kabul edildi.

İstanbul’daki meclisin dağıtılması üzerine 23 Nisan 1920’de Ankara’da Büyük Millet Meclisi açıldı ve ulusal ordunun sevk ve idaresinde tek yetkili kurum oldu.² Meclisin kurulmasıyla birlikte İstanbul’dan tamamen bağımsız yeni bir idari yapı da teşkil edildi. Meclis padişahı temsil edecek bir devlet lideri seçmek yerine, yeni yönetim merkezinin karar ve yürütme mekanizmasını üstlenecek İcra Vekilleri Heyeti kurdu ve başına da Mustafa Kemal Paşa’yı getirdi. 20 Ocak 1921’de yeni rejimin ilk anayasası niteliğindeki Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu yayınlandı. Böylelikle iktidar fiilen saraydan ve İstanbul hükûmetinden alınarak Büyük Millet Meclisi’ne verilmiş oluyordu.³ Bundan kısa bir süre sonra meclisin ismine Türkiye sözcüğü de eklendi ve Şubat 1921 itibarıyla ulusun egemenliğini temsil eden bu çatı Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) olarak anılmaya başladı.

regional committees, and with the aim of establishing a new government, founded an army called the Kuvâ-yi Seyyâre (Mobile Force). This was followed by the Kuvâ-yi Milliye (National Force), which by bringing together groups engaged in guerilla warfare in different parts of the country, would form the nucleus of a national army. At the Congress of Sivas, which convened in September 1919, it was decided that the Assembly of Representatives should act in the name of the entire nation, not just some regions of the country. In addition, principles such as unconditional national independence, rejection of the protection or mandate of any other state, and granting no privileges that might threaten the country’s independence to any foreign national were agreed upon.

When the parliament in Istanbul was dissolved, the Grand National Assembly was established in Ankara on 23 April 1920, with centralised control over the national army.² This assembly was a governing body entirely independent of the government in Istanbul. Instead of electing a state leader to represent the sultan, the assembly established an Executive Deputies Committee as the decision-making and executive body of the new regime, and appointed Mustafa Kemal Pasha as its head. On 20 January 1921 the first constitution of the new regime was promulgated, taking *de facto* power out of the hands of the Istanbul government and giving it to the National Assembly.³ Soon afterwards, in February 1921, the word ‘Türkiye’ was added, and the assembly became

Neticede, 26–30 Ağustos 1922’deki Büyük Taarruz ile Milli Mücadele kesin bir zafere ulaştı, 1 Kasım 1922’de hilafet ve saltanat birbirinden ayrılarak saltanat kaldırıldı. İktidarın TBMM’de toplanmasına yönelik Milli Mücadele döneminde atılan adımlar 29 Ekim 1923’te son noktasına ulaştı. Cumhuriyet ilân edildi ve yeni rejim 3 Mart 1924’te hilafete son verdi.

known as the Turkish Grand National Assembly, which represented the sovereignty of the nation.

The ensuing War of Independence was won by a decisive battle known as the Great Attack, which was fought on 26–30 August 1922. On 1 November 1922, the caliphate and sultanate were separated and the sultanate dissolved. Following the preparatory steps taken during the War of Independence, the Republic of Turkey was declared by the Turkish Grand National Assembly on 29 October 1923. The Republic abolished the caliphate on 3 March 1924.

² Berkes, *age*, s. 480.

³ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (İstanbul: YKY, 2020), s. 225–246.

² Berkes, *ibid*, p. 480.

³ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (İstanbul: YKY, 2020), pp. 225–246.

68

Hatıra mendili
Türkiye Cumhuriyeti
20. yüzyılın başı
42 cm x 43 cm
SHM 19197 - İ.1864

**Commemorative
handkerchief**
Turkish Republic
Early 20th century
42 cm x 43 cm
SHM 19197 - İ.1864

MİLLÎ Mücadele’nin kazanılması ve ulusal bağımsızlığın sağlanması hatırasına çeşitli mendiller üretilmişti. Bu mendilin üst orta kısmında “Hatıra-i Zafer” ibaresi okunuyor. Ortasında büyük bir ayyıldız, yıldızın merkezinde de Mustafa Kemal Paşa portresi bulunuyor. Yıldızın köşelerinde Milli Mücadele döneminin köşetaşlarına dair tarihler görülüyor. Yıldızın üst köşesinde “Büyük Millet Meclisi’nin ilk ictimâi (toplantısı) 23 Nisan 1336 (23 Nisan 1920)”, sol üst köşesinde “Sakarya Muzafferiyeti 13 Eylül 1337 (13 Eylül 1921)”, sol alt köşesinde “Dumlupınar Muzafferiyeti 11 Nisan 1337 (11 Nisan 1921)”, sağ üst köşesinde “Birinci İnönü Muzafferiyeti 10 Kânûn-i sâni 1337 (10 Ocak 1921)”, sağ alt köşesinde de “İkinci İnönü Muzafferiyeti 31 Mart 1337 (31 Mart 1921)” ibareleri okunuyor.

Hilalin içinde Milli Mücadele döneminin önde gelen komutan ve siyasetçilerinin portreleri yer alıyor. Soldan sağa: Selahattin Âdil Paşa, Nazım Bey, Cevat Paşa [Çobanlı], Cafer Tayyar Paşa [Eğilmez], Fevzi Paşa [Çakmak], Kâzım Paşa [Özalp], Mehmed Nureddin Paşa [Konyar], Miralay Hüseyin Rauf [Orbay], Refet Paşa [Bele], Muhittin Paşa [Akyüz], İsmet Paşa [İnönü], Halid (Karsıalan) Paşa, Kemalettin Sami Paşa [Gökçen], Bekir Sami Kunduh, Ali İhsan Paşa [Sâbis], Kâzım Karabekir Paşa.

NUMEROUS handkerchiefs were produced to commemorate Turkey’s victory in the War of Independence and the attainment of national sovereignty. This example has the legend ‘Hatıra-i Zafer’ (Souvenir of Victory) at the centre of the upper edge. A large crescent-and-star motif fills the central field. In the centre of the star is a portrait of Mustafa Kemal Pasha. Inside each arm of the star are the names and dates of key events in the War of Independence: ‘First session of the Grand National Asssembly, 23 April 1336 (23 April 1920)’ at the top, ‘Victory of Sakarya 13 September 1337 (13 September 1921)’ at the upper left, ‘Victory of Dumlupınar 11 April 1337 (11 April 1921)’ at the lower left, ‘First Victory of İnönü 10 January 1337 (10 January 1921)’ at the upper right, and ‘Second Victory of İnönü 31 March 1337 (31 March 1921)’ at the lower right.

Inside the crescent are the portraits of the leading commanders and politicians in the War of Independence, from left to right: Selahattin Âdil Pasha, Nazım Bey, Cevat Pasha [Çobanlı], Cafer Tayyar Pasha [Eğilmez], Fevzi Pasha [Çakmak], Kâzım Pasha [Özalp], Mehmed Nureddin Pasha [Konyar], Colonel Hüseyin Rauf [Orbay], Refet Pasha [Bele], Muhittin Pasha [Akyüz], İsmet Pasha [İnönü], Halid (Karsıalan) Pasha, Kemalettin Sami Pasha

Hilalin içinde görülen istifte “Yıldırım Gazi Müşir (Mareşal) Mustafa Kemal Paşa Hazretleri” ibaresi okunuyor. Altındaki plakada Mithat Cemal Kuntay’ın “Vatan Hisleri” isimli şiirinin son iki mısrası alıntılanmış: “Ölmez bu vatan, farz-ı muhâl, ölse de hatta / Çekmez kürenin cismi o tabut-ı cesimi” (Bu vatan, öldüğünü varsaysak bile, ölmez / Dünya onun büyük tabutunu taşıyamaz). En altta yer alan küçük plakadaysa “Dersaadet (İstanbul) Şark Komisyon Evi” yazıyor.

Mendilin dört köşesindeki yazılardan sağ ve sol üsttekilerde Mehmet Âkif Ersoy’un “İstiklâl Marşı”ndan “Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak, / O benim milletimin yıldızıdır parlayacak” ve “Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilal, / Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal” mısraları okunuyor. Mendilin sağ alt köşesinde “bir silsile-i muvaffakiyet bahşeden ordumuzun umûmî tecâvüzü 26 Ağustos 1338” (bir başarılar zinciri bahşeden ordumuzun genel taarruzu 26 Ağustos 1922) ibaresi, sol alt köşede de “tarih-i akd-i sulh” (barış antlaşmasının imzalandığı tarih) yazıyor.

[Gökçen], Bekir Sami Kunduh, Ali İhsan Pasha [Sâbis], Kâzım Karabekir Pasha.

Between the crescent and the star is the inscription ‘Yıldırım Gazi Müşir Mustafa Kemal Pasha Hazretleri’ (Lightning Bolt Veteran His Excellency Marshal Kemal Pasha). Inside the rectangular cartouche beneath the crescent are the last two lines of Mithat Cemal Kuntay’s poem ‘Patriotic Sentiments’: ‘This homeland will never die, and even if we presumed so / The world could not carry its great coffin’. Inside the small cartouche at the lower edge is the inscription ‘Istanbul Oriental Commission House’.

Medallions in the upper corners are inscribed with lines from the Turkish national anthem, written by Mehmet Âkif Ersoy: ‘Fear not, the crimson flag waving in these dawning days will never fade / It is the star of my nation and will ever shine’ and ‘O glorious crescent, billow like the dawns / May blood have been shed in a righteous cause’. Inside the medallion in the lower right corner is inscribed ‘Great Attack of our army, which won a series of victories, 26 Ağustos 1338 (26 August 1922)’, and in that in the lower left corner ‘date of signing the peace treaty’.

Hatıra mendili
Türkiye Cumhuriyeti
20. yüzyılın başı
31 cm x 39 cm
SHM 19153 - İ.1820

**Commemorative
handkerchief**
Turkish Republic
Early 20th century
31 cm x 39 cm
SHM 19153 - İ.1820

BU kûfi harflerle görselleştirilmiş, Milli Mücadele’yi ve kahramanlarını konu edinen hatıra mendilinin, hem Arap hem de Latin harfleriyle hazırlanmış olmasından 1 Kasım 1928’deki Harf İnkılabı sırasında basıldığı anlaşıyor.

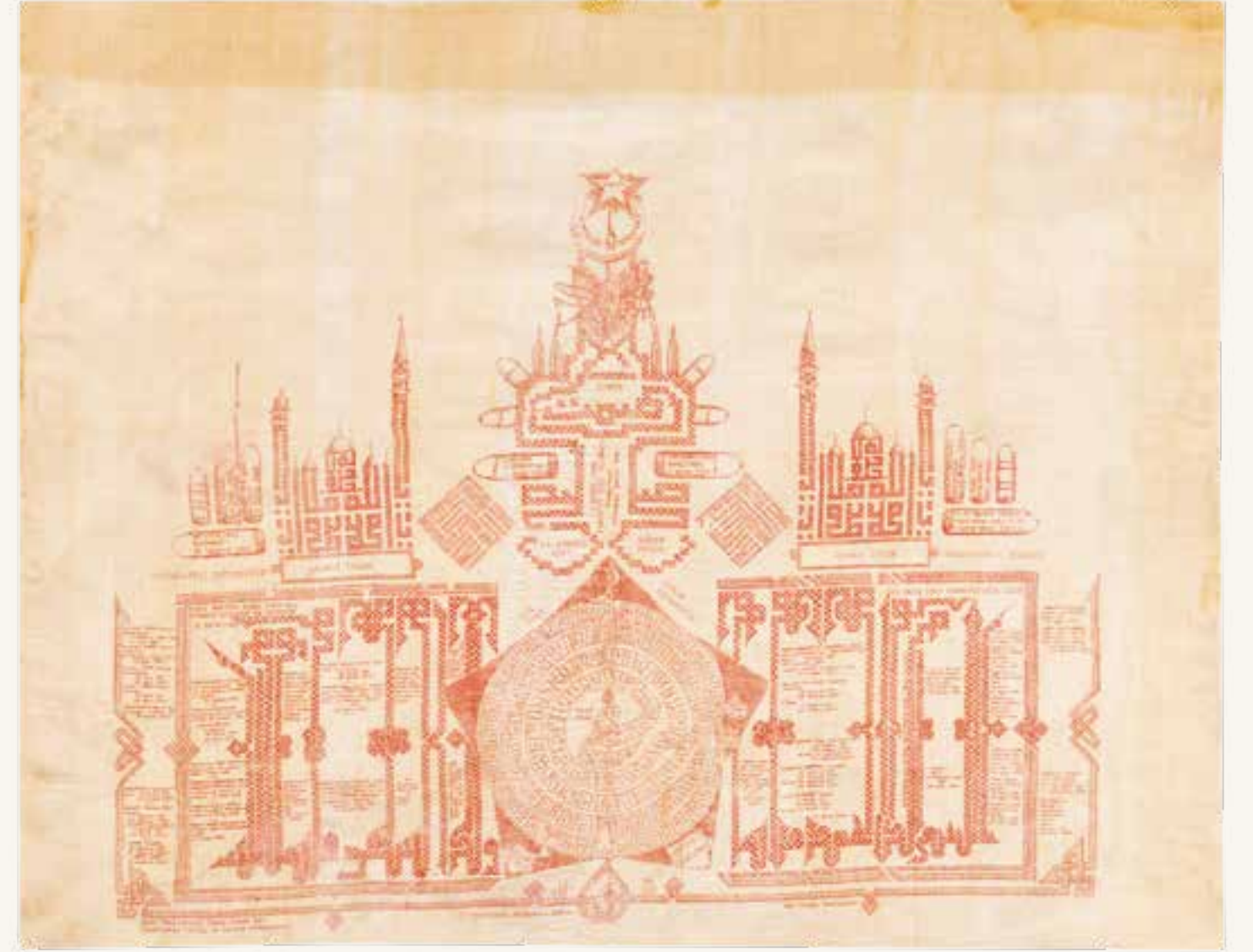
En üst noktasında bir ayyıldız görülüyor. Yıldızda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti Ankara’nın ismi var. Bu kısmın altında yer alan ve savaşın simgesi olan mermilerin dördü yukarıya bakıyor, üstlerinde de “Mehmetçik” yazıyor. Mermilerin hemen altındaysa “İsmet” (İnönü) ismi okunuyor. Bu kısmın hemen altında “9 Eylül 1922, İzmir’in Geri Alınması, Cumartesi. Yüzbaşı Şeref Bey” ibaresi görülüyor. İzmir’in üç yıl dört ay süren işgali 9 Eylül 1922’de son bulmuş, Yüzbaşı Şeref Bey komutasındaki süvari birliği hükûmet konağına gelerek Türk bayrağını göndere çekmişti. Bu nedenle mendilde Yüzbaşı Şeref Bey de yer alıyor. Bu yazının sol tarafındaki merminin içinde “Ordumuz Kadıköy’de, 6 Ekim 1923”, sağ tarafında “İstanbul’un Tahliyesi, 3 Ekim 1923” ibarelerine yer verilerek İstanbul’un işgalden kurtuluşuna da atıfta bulunulmuş.

Bu kısmın sol tarafında “Hâkimiyet-i İktisadiye” ve “Alem-i İslam” yazıları okunuyor. Üst kısımda “Afyon’un Geri Alınması, 26 Ağustos 1922” notu, bu

THIS handkerchief commemorating the War of Independence and its heroes has a composition of calligraphic pictures written in kufic script, with inscriptions in Latin script. The use of both Arabic and Latin scripts shows that it was produced around the time that the new Turkish Latin alphabet was introduced on 1 November 1928.

At the top is a crescent-and-star motif, with the word ‘Ankara’, the capital of the newly founded Republic of Turkey, inside the star. Below this are artillery shell motifs symbolising the war, four of which point upwards and are inscribed with the word ‘Mehmetçik’ (a nickname for Turkish private soldiers). Below the shells is the name ‘İsmet’ (İsmet İnönü) and below that the legend ‘9 September 1922, Recapture of Izmir, Saturday. Captain Şeref Bey’. The occupation of Izmir lasted for three years and four months, ending on 9 September 1922, when a cavalry unit under the command of Captain Şeref Bey arrived at the provincial governor’s residence and hoisted the Turkish flag. To the left of this, inside one of the artillery shell motifs, is the legend ‘Our army in Kadıköy, 6 October 1923’, and to the right ‘Withdrawal from Istanbul, 3 October 1923’ in reference to the departure of the occupying forces.

At the left are the legends ‘Economic Sovereignty’ and ‘Islamic World’, and at the

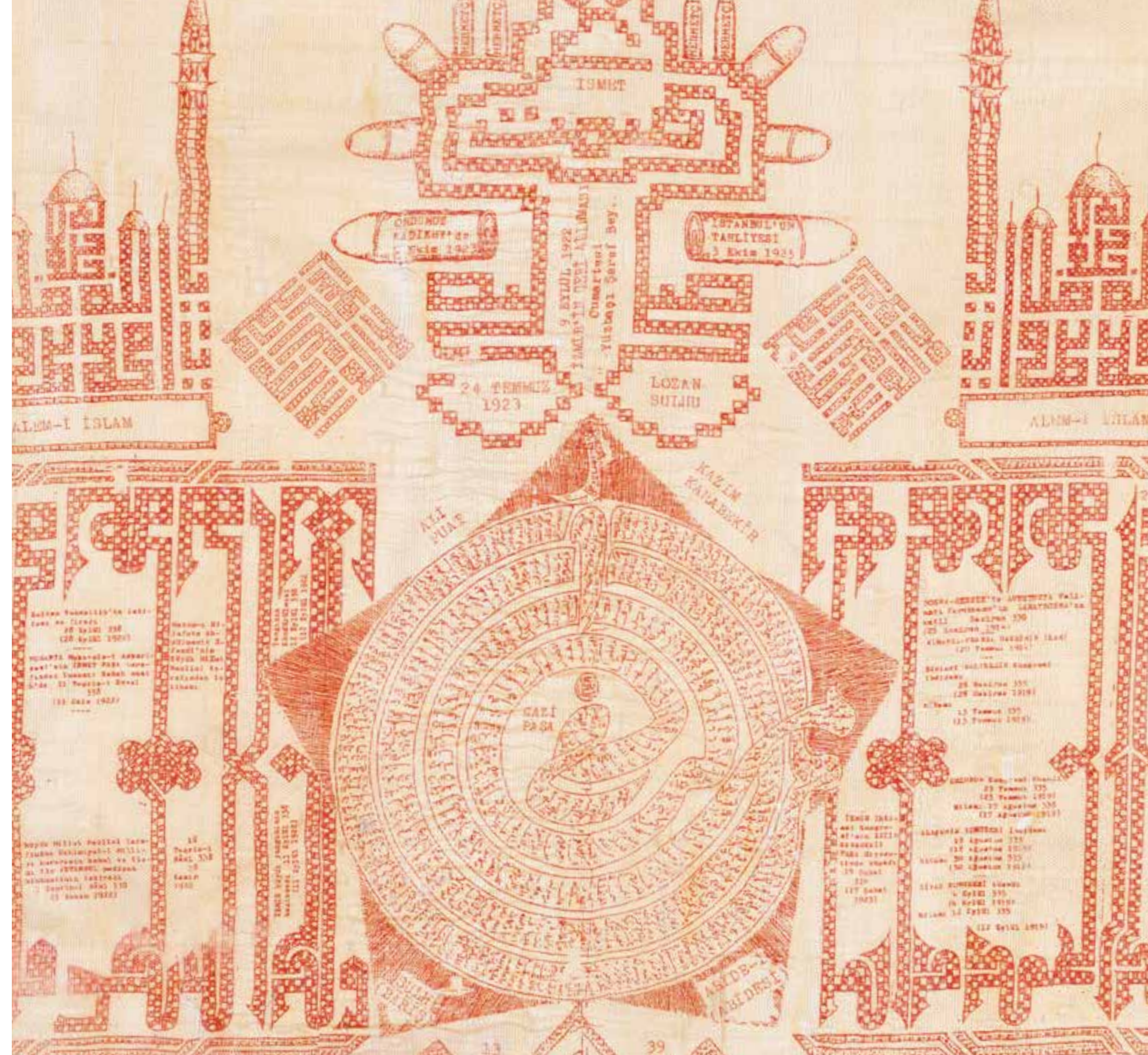

notun üzerindeki mermilerin içinde de “Mudanya’nın Geri Alınması, 11 Eylül 1922” ve “Bursa’nın Geri Alınması, 9 Eylül 1922” kayıtları görülüyor. Mendilin sağ üstünde yine “Alem-i İslam” ve “Hâkimiyet-i Milliye” yazıları okunuyor. Ayrıca mendilin her iki üst köşesinde de istiflenmiş kûfî harflerle oluşturulmuş cami figürleri dikkat çekiyor. Figürlerin üzerindeki mermilerde “25–26 Ağustos gecesi sabaha karşı saat 3.30, Afyon’da Umumi Taarruz”, üst kısımdaki mermilerde de “Dumlupınar Meydan Muharebesi, 26–28 Ağustos 1922” ve “5 Eylül 1922 Eskişehir’in Geri Alınması” yazıyor.

Ortadaki büyük dairesel alanın üzerinde “24 Temmuz 1923, Lozan Sulhu” ibaresi okunuyor. Dairesel alanın sol kısmında “Ali Fuat” ismi görülürken sağ tarafta “Kâzım Karabekir” görülüyor. Dairesel alanın ortasında “Gazi Paşa” (Mustafa Kemal Atatürk’e hitaben) yazıyor. Alt kısımda “1339” (1923) tarihi okunuyor. Dairesel alanın sol kısmında “Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Cumhur Riyaseti’ne İntihabı”, altında da “29 Ekim 1923” yazıyor. Sağ tarafa “29 Ekim 1923 Cumhuriyetin İlânı” notu düşülmüş.

top ‘Recapture of Afyon, 26 August 1922’. In the artillery shell motifs above this is written ‘Recapture of Mudanya, 11 September 1922’ and ‘Recapture of Bursa, 9 September 1922’. At the top right are the legends ‘Islamic World’ and ‘National Sovereignty’. Inside the artillery shell motifs above the calligraphic pictures of mosques at the top left and right are the legends ‘Attack in Afyon at 03.30 early in the morning on the night of 25–26 August’, ‘Battle of Dumlupınar, 26–28 August 1922’, and ‘5 September 1922 Recapture of Eskişehir’.

The large circular motif at the centre is inscribed with the legend ‘24 July 1923, Treaty of Lausanne’, the names ‘Ali Fuat’ and ‘Kâzım Karabekir’ to the left and right respectively, and in the centre ‘Gazi Pasha’ (Mustafa Kemal Atatürk). At the bottom is the date ‘1339’ (1923). The legend on the left-hand side of the circular area is partially illegible so only the date ‘29 October 1923’ can be deciphered. On the right is the legend ‘29 October 1923, Proclamation of the Republic’.

70

Hatıra mendili
Türkiye Cumhuriyeti
20. yüzyılın başı
31 cm x 39 cm
SHM 19154 - İ.1821

**Commemorative
handkerchief**
Turkish Republic
Early 20th century
31 cm x 39 cm
SHM 19154 - İ.1821

KOLEKSİYONDA, bir önceki kırmızı desenli mendilin sadece Arap harfleriyle hazırlanmış yeşil renkli bir örneği daha bulunuyor. Burada yazanlar da bir önceki mendildekilerle birebir aynı. Milli Mücadele'nin kesin zaferle neticelenmesine giden yolda kazanılan önemli savaşların, işgalden kurtarılan şehirlerin, mücadele kahramanlarının isimleri ve Cumhuriyet'in ilânına giden yoldaki önemli olaylar ve tarihleri anılıyor.

THE collection includes a version of the previous handkerchief, printed in green instead of red, and with all the legends in Arabic script. The inscriptions are identical to those in the previous example, referring to major battles, recapture of occupied cities, the names of the War of Independence heroes, and the names and dates of important events leading up to the proclamation of the Turkish Republic.

71

Hatıra mendili
Türkiye Cumhuriyeti
20. yüzyılın başı
19,5 cm x 19,5 cm
SHM 19152 - İ.1819

**Commemorative
handkerchief**
Turkish Republic
Early 20th century
19.5 cm x 19.5 cm
SHM 19152 - İ.1819

BU dantelli beyaz mendilin ortasında Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanı olduktan sonra çekilmiş bir portre fotoğrafı yer alıyor.

A PORTRAIT photograph of Mustafa Kemal Atatürk taken after he became president is printed in the centre of this lace handkerchief.

72

Hatıra mendili
Türkiye Cumhuriyeti
20. yüzyılın ortası
44 cm x 41,5 cm
SHM 19157 - İ.1824

**Commemorative
handkerchief**
Turkish Republic
Mid-20th century
44 cm x 41.5 cm
SHM 19157 - İ.1824

MUSTAFA Kemal Atatürk’ün, liderlik ettiği Milli Mücadele’yi zaferle neticelendirmesi, emperyalist devletlere karşı ulusal birliği ve tam bağımsızlığı yeniden sağlaması ve yaptığı reformlarla modern Türkiye Cumhuriyeti’ni inşa etmesi, başta Hindistan gibi işgal altındaki

THE Turkish victory in the War of Independence led by Mustafa Kemal Atatürk, the achievement of national unity and full independence in a war against imperialist powers, the founding of a modern Turkish Republic, and series of reforms that were introduced were all received

ülkeler olmak üzere İslam âleminde de büyük takdir ve heyecanla karşılanmıştı.

Buradaki mendilde dönemin diğer Müslüman liderleriyle beraber Atatürk’ün de portresi yer alıyor. Çiçekli bir çerçeveye sarılı mendilin üst orta kısmında Mescid-i Nebevî’nin resmi var. Bu resmin solunda, sağdan sola Yemen, Irak, Mısır, Endonezya; sağındaysa, soldan sağa Pakistan, İran, Türkiye ve Suriye bayrakları görülüyor.

Üst solda 1913’ten beri Pakistan’ın bağımsızlık mücadelesinin önderlerinden ve 1947’de resmen kurulan ülkesinin ilk devlet başkanı olan Muhammed Ali Cinnah (gs. 1947–1948), sağ üstte Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk (gs. 1923–1938), ortada Mısır Kralı Faruk (h. 1936–1952), solunda Yemen’in ilk kralı İmam Yahya (h. 1918–1948), sağında Suudi Arabistan Krallığı’nın kurucusu ve ilk kralı Abdülaziz el-Suud (h. 1932–1953), en alt sırada soldan sağa Irak Kralı I. Faysal (h. 1921–1933), İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi (h. 1941–1979), dönemin Libya lideri ile Endonezya bağımsızlık hareketinin lideri ve Endonezya’nın ilk devlet başkanı Sukarno (gs. 1945–1967) görülüyor.

with admiration and excitement in the Islamic world, particularly in occupied countries like India.

Atatürk’s portrait and those of other contemporary Muslim leaders fill the central field of this handkerchief, which is surrounded by a border of flowers. At the top centre is a picture of the Mosque of the Prophet in Medina, with four flags on either side, from left to right: Yemen, Iraq, Egypt, Indonesia to the left, and Pakistan, Iran, Turkey and Syria to the right.

The portraits depict Muhammad Ali Jinnah (to. 1947–1948), one of the leading figures of Pakistan’s independence movement since 1913 and the first head of state of the country officially founded in 1947, at the upper left; Mustafa Kemal Atatürk (to. 1923–1938), founder and first president of the Republic of Turkey, at the upper right; King Faruk of Egypt (r. 1936–1952) in the centre; İmam Yahya (r. 1918–1948), the first king of Yemen, on the left; King Abdülaziz el-Suud (r. 1932–1953), founder and first ruler of the kingdom of Saudi Arabia, on the right; and on the bottom row from left to right King Faisal I of Iraq (r. 1921–1933), Shah Muhammad Reza Pahlavi of Iran (r. 1941–1979), the Libyan leader, and Sukarno (to. 1945–1967), leader of Indonesia’s independence movement and the country’s first head of state.

73

Hatıra mendili
Türkiye Cumhuriyeti
1981
39 cm x 37 cm
SHM 19151 - İ.1818

**Commemorative
handkerchief**
Turkish Republic
1981
39 cm x 37 cm
SHM 19151 - İ.1818

TÜRKİYE’NİN sanayi alanında en büyük kalkınma hareketleri Mustafa Kemal Atatürk döneminde başlatılmış, 1933 yılında hem sanayi kurumlarına kredi sağlaması hem de yerli üretimi artıracak fabrikalar kurması amacıyla Sümerbank tesis edilmişti. Bizzat Atatürk’ün eliyle kurulan ve ismini de onun verdiği banka, başta tekstil olmak üzere, demir-çelik, çimento, kâğıt gibi birçok farklı alanda fabrika kurdu. Sümerbank tarafından 1981 yılında Atatürk’ün doğumunun yüzüncü yılı vesilesiyle basılan bu mendilin merkezinde Mustafa Kemal Atatürk’ün portresi, altında bankanın kurulmasını sağladığı sanayi tesisleri, en altta da Sümerbank logosu ve iki yanında “İnanıyoruz”, “Yapıyoruz” sloganları yer alıyor.

TURKEY’S first major industrial development efforts were launched during Mustafa Kemal Atatürk’s term in office. In 1933, Sümerbank was founded and named by Atatürk himself to provide loans to industrial corporations and build factories designed to increase domestic production. These factories engaged in the manufacture of iron, and steel, cement, paper, and many other products. Printed by Sümerbank in 1981 on the occasion of the centenary of Atatürk’s birth, this handkerchief features Mustafa Kemal Atatürk’s portrait in the center, the industrial facilities that the bank helped to establish below it, the Sümerbank logo at the bottom and the slogans “We believe” and “We do” on either side.

74

Hatıra mendili
Türkiye Cumhuriyeti
20. yüzyılın ortası
28 cm x 30 cm
SHM 19155 - İ.1822

**Commemorative
handkerchief**
Turkish Republic
Mid-20th century
28 cm x 30 cm
SHM 19155 - İ.1822

ATATÜRK dönemindeki çok partili hayata geçiş denemeleri başarısız olmuş, ancak 14 Mayıs 1950'deki seçimlerde oyların %55,2'sini Demokrat Parti'nin kazanmasıyla yeni bir sürece girilmişti. 1945'te Cumhuriyet Halk Partisi'yle yolları ayrılan Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan'ın öncülüğünde kurulan Demokrat Parti'nin seçimde elde ettiği bu başarı, Menderes'in Türkiye'nin yeni başbakanı olmasını sağlamıştı.

Muhtemelen Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu 50'li yıllarda üretilmiş bu hatıra mendilinin bir köşesinde Adnan Menderes'in portre fotoğrafı, altındaysa Demokrat Parti'nin logosu ve Şazi Karapınar yazısı bulunuyor.

ATTEMPTS to introduce multi-party rule during Atatürk's term as president failed, but on 14 May 1950, the Democrat Party won a general election with a 55.2 per cent majority. The electoral success of the Democrat Party, founded under the leadership of Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuad Köprülü, and Refik Koraltan after breaking away from the Republican People's Party in 1945, paved the way for Menderes to become Turkey's new prime minister.

On one corner of this commemorative handkerchief, likely produced during the 1950s when the Democrat Party was in power, there is a portrait photo of Adnan Menderes, below which are the Democrat Party's logo and the name Şazi Karapınar.

75

Hatıra mendili
Türkiye Cumhuriyeti
1957
41 cm x 73 cm
SHM 19156 - İ.1823

**Commemorative
handkerchief**
Turkish Republic
1957
41 cm x 73 cm
SHM 19156 - İ.1823

26 Mayıs 1957’de Adana Çimento Fabrikası hizmete girmişti. Bu mendil, o günün hatırasına Adana Bossa Basma Fabrikası tarafından hazırlanmış. Mendilde yer alan Türkiye haritasında ülkenin 1957’de sahip olduğu barajları, hidroelektrik ve termik santralleri, limanları ile tekstil, şeker, çimento, ispirto ve azot fabrikaları görülüyor. Aynı zamanda inşaatı devam eden yeni fabrikalar da haritada işaretli.

Haritada Ankara’nın üzerinde Mustafa Kemal Atatürk’ün, solda dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın, sağda da Başbakan Adnan Menderes’in portreleri yer alıyor.

Mendilin sağ alt köşesinde, 1950–1956 arasında baraj yapımı için harcanan bütçe ve buna bağlı olarak artan üretime ilişkin bilgiler verilmiş. Ayrıca altı senede yapılan köprü sayısı, karayollarında yürütülen çalışmalar, sanayiye ayrılan bütçe de yazılı. Bunlara ek olarak, Demokrat Parti iktidarının amaçlarından biri olan her köye içme suyu ve her vatandaşa asgari ilkokul tahsili konuları da mendilde yer bulmuş.

THE handkerchief was produced by the Adana Bossa Textile Mill as a souvenir of the opening of Adana Cement Works on 26 May 1957. The handkerchief is printed with a map of Turkey, showing dams, hydroelectric and thermal power stations, harbours, textile mills, sugar refineries, cement works, ethyl alcohol and nitrogen factories. The map also shows new factories under construction.

There are three portraits on the map: Mustafa Kemal Atatürk next to Ankara, President Celal Bayar at the top left and Prime Minister Adnan Menderes at the top right.

In the lower right corner are tables giving expenditure on dam construction and rising hydroelectric production; the number of bridges and highway construction projects; and expenditure on industrial development over the period 1950–1956. In addition, the map includes information about Democrat Party goals, such as supplying mains water to every village and ensuring that every citizen received a primary school education at least.

KUTLAMA, ANMA VE TANITMA AMAÇLI MENDİLLER

COMMEMORATIVE AND SOUVENIR HANDKERCHIEFS

KOLEKSİYONDA Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'yle ilgili mendillerin yanı sıra farklı ülkelerdeki kutlamaları, anmaları ve önemli görülen bazı olayların duyurularını içeren mendiller de bulunuyor. Bunların önemli bir kısmı monarşik rejimlerde adeta bir prestij ve güç gösterisine dönüşen hükümdarın taç giymesi, vefatı veya tahta çıkışının yıldönümü hatırasına hazırlanmış mendiller. Ayrıca koleksiyonda, cephede elde edilmiş bir zaferin kutlanması, büyük beklentiler yaratan bir icadın duyurulması ve uluslararası prestiji yüksek bir buluşmanın ilanı gibi içeriklere sahip mendiller de mevcut.

THE collection includes handkerchiefs commemorating celebrations and significant events in many different countries, as well as those relating to the Ottoman Empire and the Turkish Republic. A considerable proportion of these commemorate coronations, accessions or deaths of monarchs—all events that served as displays of prestige and power. Additionally the collection includes handkerchiefs celebrating military victories, important inventions, or meetings involving a high level of international prestige.

76

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
1897
34,5 cm x 34,5 cm
SHM 19159 - İ.1826

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
1897
34.5 cm x 34.5 cm
SHM 19159 - İ.1826

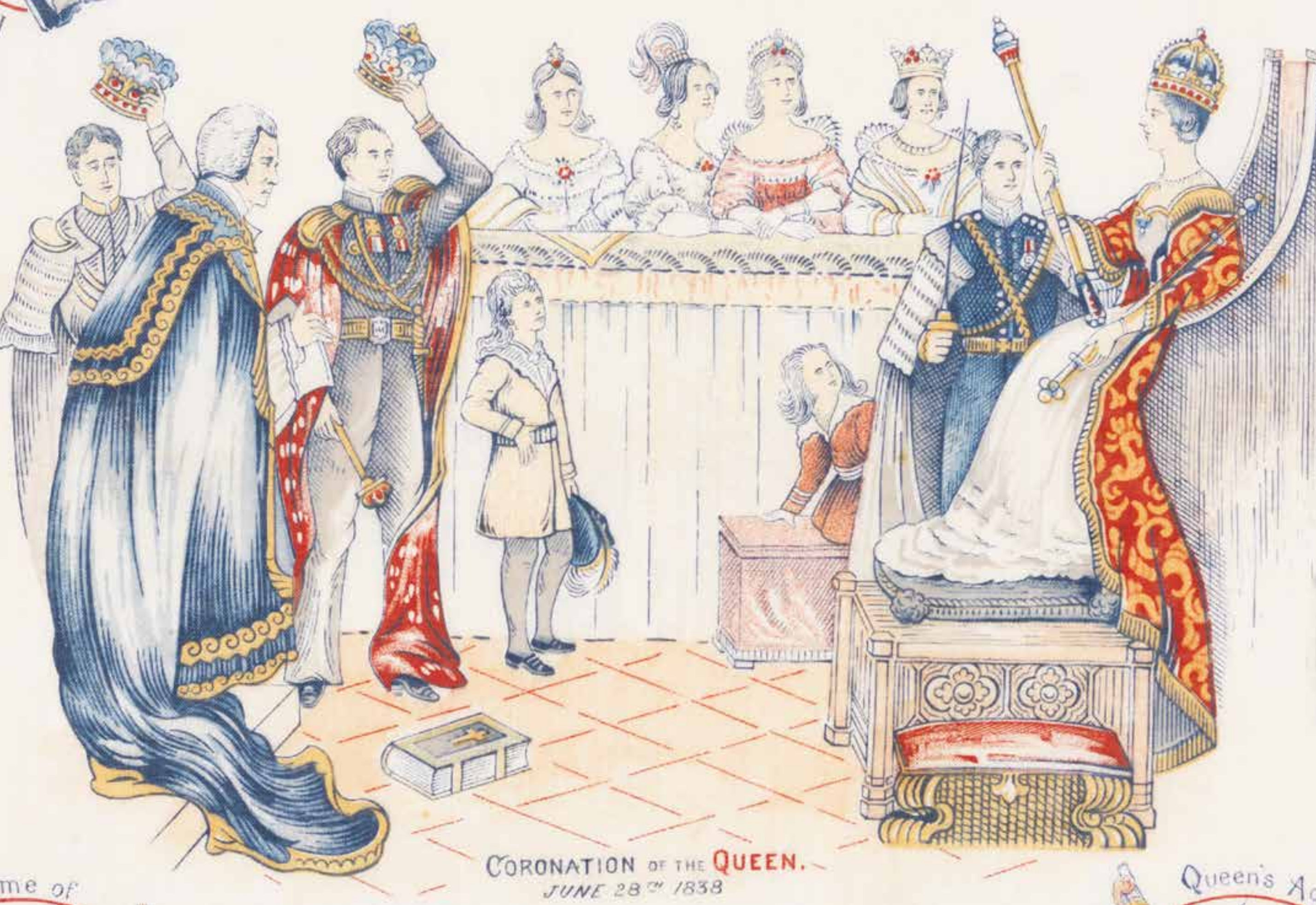
BU mendil Kraliçe Victoria’nın 1897’deki tahta çıkışının 60. yıldönümü hatırasına hazırlanmış. Mendilin üst kısmında “1837, Commemorative of the 60 years reign of Queen Victoria” (1837, Kraliçe Victoria’nın 60 yıllık saltanatı hatırasına) kaydı bulunuyor; ortasında Kraliçe Victoria’nın taç giyme töreni resmedilmiş; alt kısımda da “Coronation of the Queen, June 28th 1838” (Kraliçenin taç giyme töreni 28 Haziran 1838) kaydı var.

Mendilin sağ ve sol üst köşelerinde, etraflarında “Infantry at time of the Queen’s Accession” (Kraliçenin tahta çıktığı dönemin piyadeleri) yazan iki çift piyade; alt köşelerinde, çevrelerinde “Cavalry at time of the Queen’s Accession” (Kraliçenin tahta çıktığı dönemin süvarileri) yazan birer süvari bulunuyor. Alt orta kısımdaysa bir gemi tasviri mevcut ve kraliyet donanmasına ithafen altında “A Wooden Wall 1837” (Ahşap Bir Sur 1837) ibaresi görülüyor.

THIS handkerchief was produced in 1897 as a souvenir of the 60th jubilee of Queen Victoria’s accession to the throne. At the top centre is the legend ‘1837, Commemorative of the 60 years reign of Queen Victoria’. In the centre is a picture of Queen Victoria’s coronation and underneath the legend ‘Coronation of the Queen, June 28th 1838’.

Depicted in the upper right and left corners of the handkerchief are two pairs of infantry soldiers, encircled by the legend ‘Infantry at the time of the Queen’s Accession’; and in each of the lower corners a cavalryman is encircled by the legend ‘Cavalry at the time of the Queen’s Accession’. At the lower centre is a drawing of a ship and beneath it the legend ‘A Wooden Wall 1837’, ‘wooden wall’ being a term used for the British naval battleships of the era.

77

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
1901 (?)
43,5 cm x 37,5 cm
SHM 19158 - İ.1825

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
1901 (?)
43.5 cm x 37.5 cm
SHM 19158 - İ.1825

BU siyah beyaz mendil Kraliçe Victoria’nın vefatı dolayısıyla hazırlanmış. Mendilin merkezinde kraliçenin dallarla çevrili, altında “Queen Victoria” yazan ve üzerinde bir taç bulunan portresi görülüyor. Tacın üstündeki kuşağın içinde “In Memoriam” (Hatırasına) kaydı bulunurken, solunda “Born 24th May 1819” (Doğumu 24 Mayıs 1819), sağındaysa “Died 22nd Jan.y 1901” (Vefatı 22 Ocak 1901) bilgileri yer almakta.

Mendilin alt kısmında görülen dörtlük şöyle:

Tanrının hizmetkârı—tebrikler.
Gerisi sevdiklerine kalmış,
Mücadele bitti, zafer kazanıldı,
Artık huzur içinde yat.

THIS black-and-white handkerchief was produced to commemorate the death of Queen Victoria in 1901. At the centre of the handkerchief is a portrait of the queen surrounded by laurel branches, with the legend ‘Queen Victoria’ underneath and a crown above. At the upper edge is the legend ‘In Memoriam’ inside a banner. To the left is the legend ‘Born 24th May 1819’ and to the left ‘Died 22nd Jan.y 1901’.

At the lower centre is a quatrain reading:

Servant of God—well done.
Rest from thy loved employ,
The battle’s over, the Victory’s won,
Enter thy rest of Joy.

78

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
20. yüzyılın başı
46,5 cm x 47 cm
SHM 19160 - İ.1827

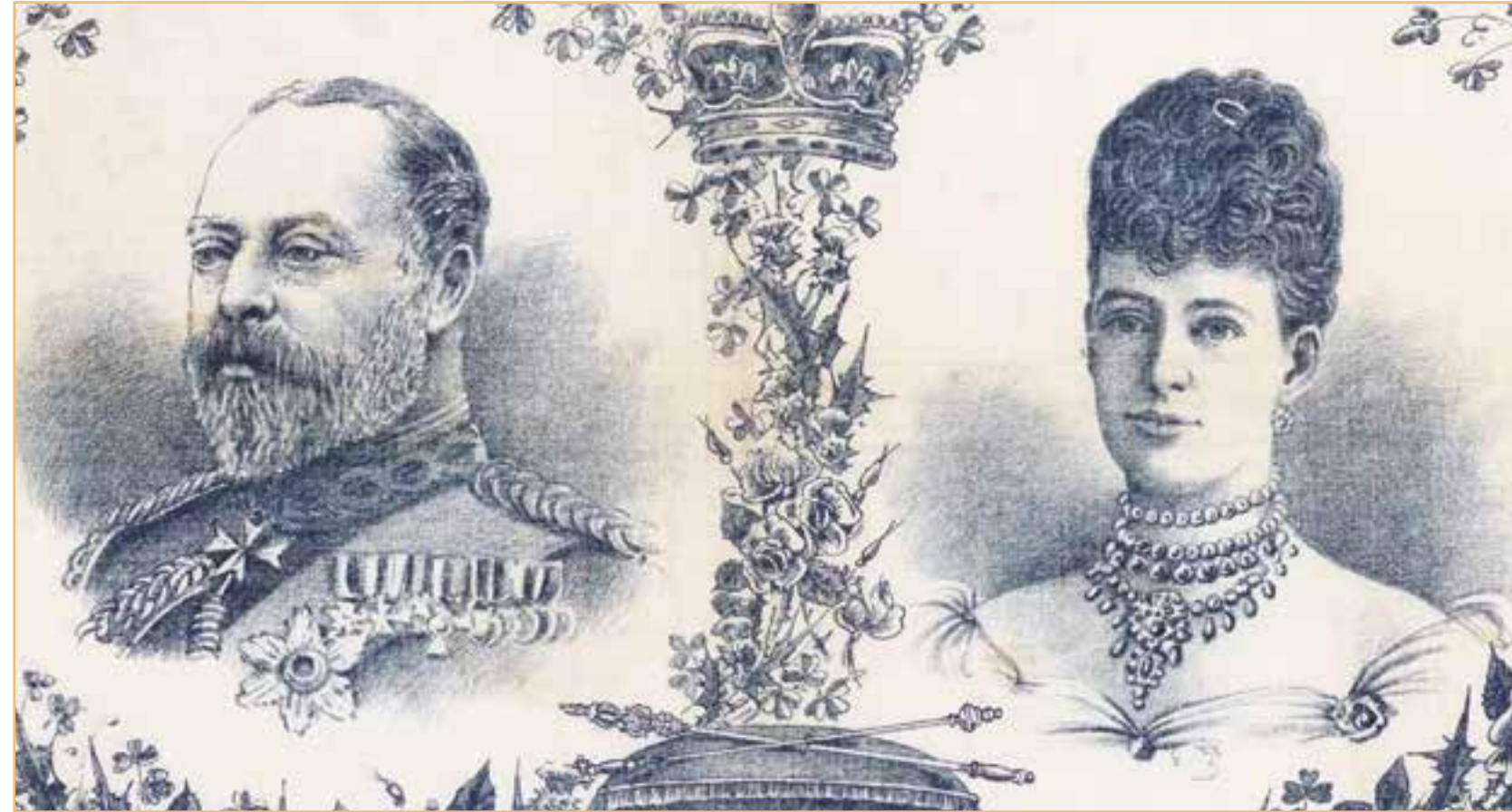
**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
Early 20th century
46.5 cm x 47 cm
SHM 19160 - İ.1827

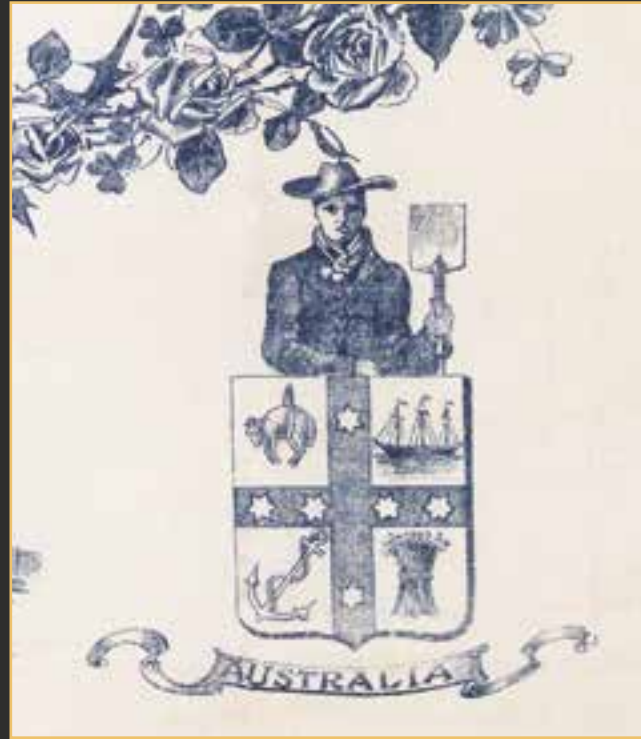
KRALİÇE Victoria'nın vefatının ardından tahta oğlu VII. Edward çıktı. Bu mendil, VII. Edward ile eşi Kraliçe Aleksandra'nın taç giyme törenleri hatırasına basılmış.

Üst kısmında “Coronation of King & Queen of the World's Greatest Empire” (Dünyanın En Büyük İmparatorluğunun Kral ve Kraliçesinin Taç Giyme Töreni) yazıyor. Mendilin merkezindeki çerçevenin içinde solda Kral VII. Edward'ın, sağda Kraliçe Aleksandra'nın

THIS handkerchief was printed as a souvenir of the coronation of Edward VII, who succeeded Queen Victoria in 1901.

At the top centre is the legend ‘Coronation of King & Queen of the World's Greatest Empire’. In the centre are portraits of King Edward VII and his wife Queen Alexandra, set inside floral wreaths linked at the top by a crown and bottom by a cushion. Above the crown is the English royal coat of arms.

portreleri görülüyor. İki portrenin ortasında, yastığın üzerinde çiçeklerle yükselen bir taç figürü, tacın üzerinde de Birleşik Krallık arması yer alıyor.

Çerçevenin alt orta kısmındaki levhanın içinde kral ve kraliçeye ilişkin önemli tarihler kaydedilmiş. Levhanın üzerinde yazanlar şöyle: “Their Royal Highnesses King Edward VII Born 9th Nov. 1841” (9 Kasım 1841 doğumlu Majesteleri Kral VII. Edward), “Queen Alexandra Born 1st Dec. 1844” (1 Aralık 1844 doğumlu Kraliçe Aleksandra), “Married 10th March 1863” (10 Mart 1863’te evlendiler), “Succeeded to the Throne 22nd Jan. 1901” (22 Ocak 1901’de tahta çıktılar), “Crowned 26th June 1902” (26 Haziran 1902’de taç giydiler).

Mendilin dört köşesinde sömürgeleri temsilen insan figürleri ve armalar yer alıyor; sol üst köşede “India” (Hindistan), sağ üst köşede “Africa” (Afrika), sol alt köşede “Canada” (Kanada), sağ alt köşedeysse “Australia” (Avustralya) kayıtları okunuyor. Mendilin alt orta kısmında “Houses of Parliament Westminster” (Westminster Parlamento Binası) yazısıyla birlikte Birleşik Krallık Parlamentosu’nun resmi görülüyor.

Inside a cartouche, at the lower centre are key events relating to the royal couple: “Their Royal Highnesses King Edward VII Born 9th Nov. 1841. Queen Alexandra Born 1st Dec. 1844. Married 10th March 1863. Succeeded to the Throne 22nd Jan. 1901. Crowned 26th June 1902’.

In each corner of the handkerchief is a human figure representing the principal British colonies and their coats of arms, with the name of the country above them: ‘India’ in the upper left corner, ‘Africa’ in the upper right corner, ‘Canada’ in the lower left corner, and ‘Australia’ in the lower right corner. At the centre of the lower edge is a picture of the British Houses of Parliament with a legend beneath it reading ‘Houses of Parliament Westminster’.

79

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
1910 (?)
49 cm x 49 cm
SHM 19162 - İ.1829

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
1910 (?)
49 cm x 49 cm
SHM 19162 - İ.1829

1910 yılında tahta VII. Edward'ın oğlu V. George çıktı. Bu mendilde merhum kralın dul eşi Kraliçe Aleksandra, yeni Kraliçe Mary, V. George ve daha sonra tahta çıkacak olan veliahdı Prens Edward görülüyor. Beyaz mendilin üzerinde kraliyet ailesinin mensuplarına ait dört portre var: Portrelerin altında “Her Majesty Queen Mary” (Majesteleri Kraliçe Mary), “H. R. H. Prince Edward Albert” (Hazretleri Prens Edward Albert), “Her Majesty the Queen Dowager” (Majesteleri Dul Kraliçe) ve “His Majesty George the Fifth” (Majesteleri Beşinci George) yazıyor.

IN 1910, Edward VII was succeeded by his son George V. This handkerchief features portraits of the dowager Queen Alexandra, the new Queen Mary, George V, and Crown Prince Edward. The legends belonging to each portrait are as follows: ‘Her Majesty Queen Mary’, ‘H. R. H. Prince Edward Albert’, ‘Her Majesty the Queen Dowager’ and ‘His Majesty George the Fifth’.

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
1935
28 cm x 29 cm
SHM 19161 - İ.1828

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
1935
28 cm x 29 cm
SHM 19161 - İ.1828

BU mendil, 1935'te V. George'un gümüş jübilesi, yani tahta çıkışının 25. yıldönümü vesilesiyle hazırlanmış. Sol üst köşesinde, Birleşik Krallık bayraklarıyla süslü, defne yapraklarından oluşan ve üstünde hanedan tacı bulunan çerçeve içinde Kral V. George ve eşi Kraliçe Mary'nin portreleri görülüyor. Mendilin sağ alt köşesindeki gül dallarının üzerinde "To commemorate the Silver Jubilee of their Majesties' reign" (Majestelerinin saltanatının Gümüş Jübilesi hatırasına) kaydı okunuyor.

THIS handkerchief commemorates King George V's silver jubilee held in 1935 to celebrate the 25th anniversary of his accession to the throne. The handkerchief features portraits of King George V and his wife Queen Mary set inside a frame surmounted by a crown of laurel leaves and decorated with British flags in the upper left corner. Below this composition is the legend 'To commemorate the Silver Jubilee of their Majesties' reign' above a rose branch.

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
1937
30 cm x 30 cm
SHM 19163 - İ.1830

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
1937
30 cm x 30 cm
SHM 19163 - İ.1830

U. George’un 20 Ocak 1936’daki vefatının ardından tahta büyük oğlu VIII. Edward geçti. Fakat Edward Aralık 1936’da tahttan çekilince küçük kardeşi VI. George kral oldu. Bu mendil, VI. George’un taç giyme töreni hatırasına hazırlanmış.

Mendilin merkezinde VI. George at üzerinde tasvir edilmiş; etrafında taç giydiği 1937 tarihi ve “GR VI.” inisiyalleriyle bir çerçeve oluşturulmuş. Bu çerçevenin dışındaki dört kenara, kuşaklarında taç giyme töreninin düzenlendiği “May 12th 1937” (12 Mayıs 1937) tarihi bulunan dört de hanedan tacı yerleştirilmiş.

Mendilin etrafında sömürge ülke ve şehirlerin isimlerinin yazılı olduğu başka bir çerçeve daha görülüyor. Dört köşede ise Birleşik Krallık Milletler Topluluğu’na bağlı büyük sömürgelerin isimlerine, bayraklarına ve bu sömürgelerde yaşayan hayvanlara yer verilmiş. Sol üst köşede Britanya Hindistanı bayrağı bir fil eşliğinde, sağ üst köşede birbirine çatılmış Britanya Kanadası ve Newfoundland bayrakları bir ren geyiği ve bir kunduz eşliğinde, sol alt köşede yine birbirine çatılmış Britanya Avustralyası ve Yeni Zelandası bayrakları bir kanguru ve bir kivi (kuşu) eşliğinde, sağ alt köşede ise Britanya Güney Afrika’sı bayrağı bir antilopla birlikte resmedilmiş.

WHEN King George V died on 20 January 1936, he was succeeded by his elder son, Edward VIII. Edward abdicated in December 1936 and was succeeded by his younger brother George VI. This handkerchief commemorates the coronation of George VI in 1937.

In the centre is a picture of George VI on horseback, inside an inner border formed by the date 1937 and his initials ‘GR VI’. Outside this frame, on each of the four sides is a crown and flying banner motif. Inscribed on the banners is the date of the coronation, ‘May 12th 1937’.

Around the edge of the handkerchief is another frame, in which the names of colonised countries of the Commonwealth of Nations and cities are inscribed. In each corner are the names, flags, and local animals of the United Kingdom’s foremost colonies: the British Indian flag and an elephant in the upper left corner; a reindeer and beaver next to the crossed flags of British Canada and Newfoundland in the upper right corner; a kangaroo and a kiwi next to the crossed flags of British Australia and New Zealand in the lower left corner; and an antelope next to the British South African flag in the lower right corner.

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
1953
28 cm x 28 cm
SHM 19164 - İ.1831

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
1953
28 cm x 28 cm
SHM 19164 - İ.1831

VI. George’un 6 Şubat 1952’deki vefatının ardından Birleşik Krallık tahtına en uzun süre hüküm sürecek kişi olan II. Elizabeth çıktı. Bu mendil, kraliçenin taç giyme töreni hatırasına basılmış.

Söz konusu tören, uzun yıllardır devam eden imparatorluk seremonileri açısından da bir değişim ve dönüşümü ifade ediyordu. Birleşik Krallık artık eski görkemli ve muktedir günlerinde değildi. 2 Haziran 1953’te düzenlenen taht töreni geçmişteki şatafatlı seremonilerin terk edildiği ve artık televizyon sayesinde törenin dünyanın dört bir yanındaki evlere girebildiği yeni bir dönemde gerçekleşmişti.¹

Mendilin dört köşesinde Birleşik Krallık’ı oluşturan devletlere ait armalar birbirine çatılmış ikişer bayrak üzerine işlenmiş ve her bayrak çiftinin arasına da o hanedanı simgeleyen çiçek motifleri eklenmiş. Sol üst köşedeki birbirine çatılmış iki bayraktan biri Birleşik Krallık’a ait, diğerindeyse İngiltere’nin üst üste konumlanmış üç aslandan oluşan arması bulunuyor. Bayrakların üstünde İngiltere yazısı var, altlarındaysa kırmızı

GEORGE VI died on 6 February 1952 and was succeeded by his daughter, Elizabeth II, who was to become the longest reigning British monarch. This handkerchief was printed as a souvenir of her coronation.

The coronation ceremony marked a radical change in British imperial ceremonies. The United Kingdom had lost much of its former glory, and the coronation ceremony, held on 2 June 1953, was less magnificent than those of the past. It was broadcast on television and watched all over the world.¹

The four corners of the handkerchief feature the coats of arms of the countries that form the United Kingdom above pairs of crossed flags. Between each pair of flags are flower motifs symbolising the member nations. One of the two crossed flags in the upper left corner is that of the United Kingdom and the other bears England’s coat of arms, consisting of three lions. Above the flags is the word ‘England’ and below this, a red rose motif. In the upper right corner are two flags, one again featuring the English coat of arms with three lions and the other the coat of arms of Wales, which

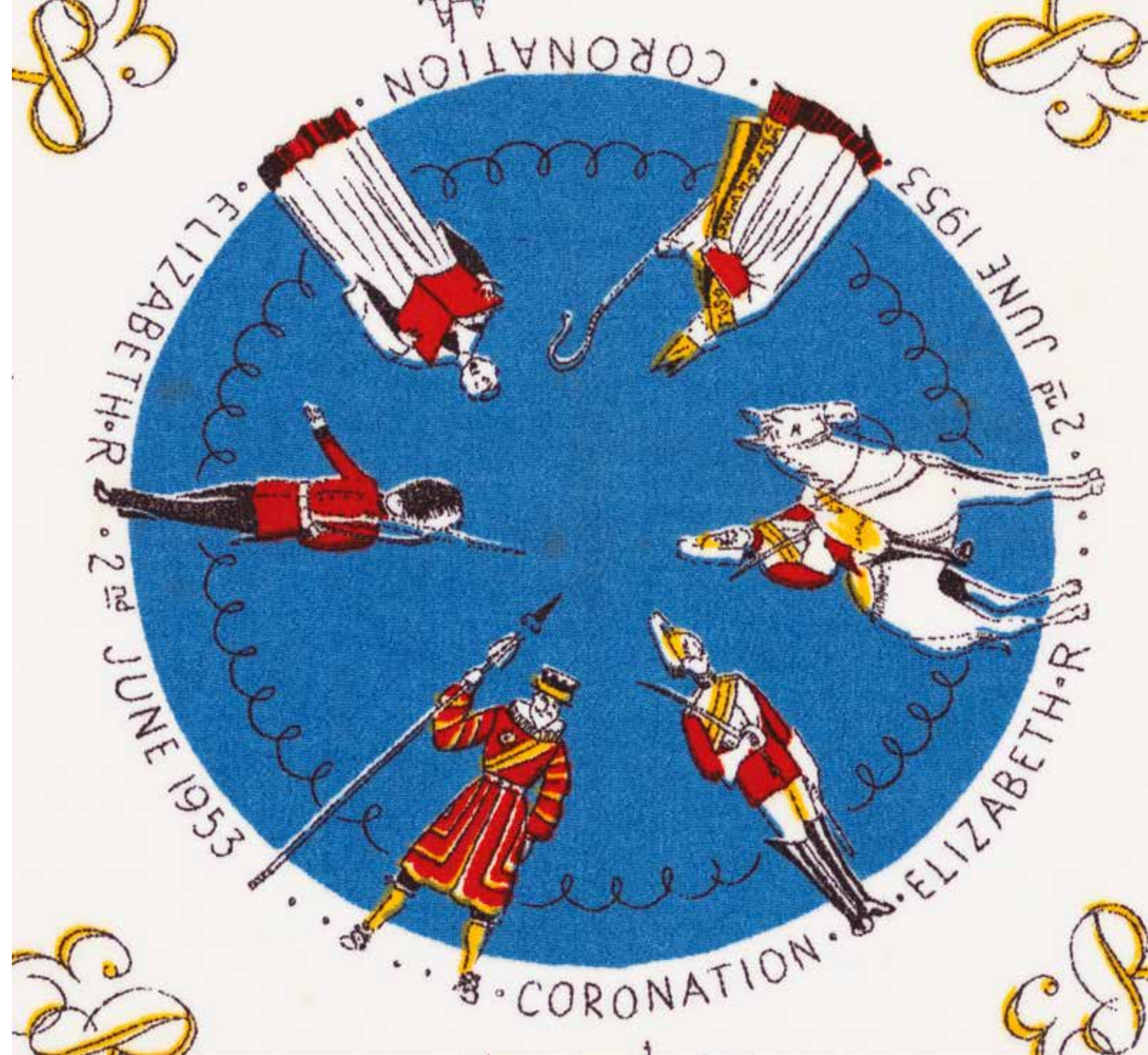
¹ David Cannadine, “The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and ‘The Invention of Tradition’, c. 1820–1977”, *The Invention of Tradition* içinde (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), s. 108.

¹ David Cannadine, “The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and ‘The Invention of Tradition’ c. 1820–1977”, in *The Invention of Tradition* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), p. 108.

bir gül motifi. Sağ üst köşede yine üç aslanlı İngiliz arması ile mavi dillerini ve pençelerini çıkarmış dört aslandan oluşan Galler armalı iki bayrak yer alıyor. Üstlerinde Galler yazan bayrak çiftinin altına bu ülkenin sembolü olan sarı renkte bir nergis figürü konmuş. Sol alt köşede üç aslanlı İngiliz arması taşıyan bayrağa bu defa lacivert zemin üzerinde sarı renkli bir arp bulunan İrlanda armalı bayrak eşlik ediyor. Üstlerindeki yazı İrlanda, altlarındaki yeşil çiçek figürüyse bu ülkenin sembolü üç yapraklı bir yonca. Son olarak sağ alt köşede Birleşik Krallık bayrağına eşlik eden, beyaz zemin üzerinde şaha kalmış vaziyetteki kırmızı İskoç aslanlı bayrak. Bayrakların üzerinde İskoçya ibaresi, altlarında da İskoçları simgeleyen devedikeni figürü yer alıyor. Mendilin dört tarafında Londra'nın dört sembolik yapısına yer verilmiş: üstte Westminster Kilisesi, solda Westminster Sarayı, sağda Buckingham Sarayı, altta da Londra Kulesi.

consists of four lions with spread claws. Above these is the word 'Wales' and below a yellow daffodil, which is the country's symbol. In the lower left corner the flag bearing the English coat of arms with three lions is crossed with a flag bearing the Irish coat of arms, consisting of a yellow harp on a dark blue ground. Above is the legend 'Ireland' and below a clover leaf, the Irish national flower. In the lower right corner is the British flag, together with a flag bearing the heraldic device of Scotland, a rampant red lion, on a white ground. Above the flags is the word 'Scotland' and below a thistle motif, which is the Scottish national flower. At either side are pictures of four symbolic buildings in London, with their names written inside the banners that frame the composition: 'Westminster Abbey' at the top, the 'Houses of Parliament' at the left, 'Buckingham Palace' at the right, and the 'Tower of London' at the bottom.

Hatıra mendili
Birleşik Krallık
1953
28 cm x 28 cm
SHM 19165 - İ.1832

**Commemorative
handkerchief**
United Kingdom
1953
28 cm x 28 cm
SHM 19165 - İ.1832

BU mendil, Kraliçe II. Elizabeth'in 2 Haziran 1953'teki taç giyme töreni hatırasına hazırlanmış. Çiçekler ve armalarla süslü bir çerçevesi bulunan mendilin alt köşesinde kraliçenin saltanat arabasıyla taç giyeceği Westminster Kilisesi'ne gelişi tasvir edilmiş. Kilise tasvirinin üzerinde, "Coronation" (taç giyme töreni) yazılı bir kuşağın ve törenin düzenlendiği "1953" tarihinin eşlik ettiği bir taç figürü yer alıyor. Tacın altında, iki yanda kraliçenin inisiyali, yani "Elizabeth" ve "Regina" (Kraliçe) kelimelerinin kısaltmaları olan "E" ve "R" harfleri görülüyor.

THIS handkerchief was produced as a souvenir of the coronation of Queen Elizabeth II on 2 June 1953. At the lower corner is a scene of the queen arriving in a royal coach at Westminster Abbey for the coronation. Around the edge is a border of flowers, with a coat of arms in the upper right and upper left corners. Above the church is a crown motif, flanked by the date 1952 and the legend 'Coronation' on a banner above it. Below the crown are the initials of the new queen 'E' for Elizabeth and 'R' for Regina (queen).

Hatıra mendili
Fransa
1900
39 cm x 42 cm
SHM 19175 - İ.1842

**Commemorative
handkerchief**
France
1900
39 cm x 42 cm
SHM 19175 - İ.1842

19. yüzyılda taç giyme törenleri kadar görkemli ve dünya çapında ses getiren bir diğer etkinlik uluslararası sergilerdi. Birçok devletin katılıp kendi endüstriyel ve teknolojik gelişmişlik seviyesini, sanatsal ve kültürel zenginliğini gururla teşhir ettiği, tarihçi Eric Hobsbawm'ın “Batı’nın kendini alkışladığı yeni ve büyük âyinler” diye tanımladığı

INTERNATIONAL exhibitions were commemorated with handkerchiefs. These magnificent events were intended to be a showcase for the industrial, technological, artistic and cultural achievements of countries around the world and they excited worldwide interest. The first was the Great Exhibition held in London in 1851. According to the historian Eric Hobsbawm, these exhibitions were ‘giant

bu uluslararası sergilerin ilki 1851 yılında Londra’da düzenlenmişti.²

Bu mendil, Osmanlı İmparatorluğu’nun da katıldığı 1900 Paris Sergisi hatırasına basılmış. Mendilin merkezinde, bu sergi için üretilen ve organizasyonun sembollerinden biri olan “La Grande Roue de Paris” adlı devasa dönme dolap yer alıyor. İki yanında “Paris 1900” kaydı bulunan dönme dolabın üzerinde “Exposition Internationale” (Uluslararası Sergi), altında da “La Grande Roue” (Büyük Çember) ibareleri okunuyor.

Mendilin dört köşesinde sergi için inşa edilmiş anıtsal yapılara yer verilmiş. Sol üst köşede “Palais des Armées de Terre et de Mer” (Kara ve Deniz Orduları Sarayı), sağ üst köşede “Palais de l’Electricité et du Château d’Eau” (Elektrik Sarayı ve Su Kulesi), sol alt köşede “Porte Monumentale de l’Exposition” (Anıtsal Fuar Kapısı), sağ alt köşedeyse “Palais des Manufactures Nationales” (Ulusal Mamuller Sarayı) yazıyor. Mendilin üst kısmında Fransız bayrakları yer alırken diğer üç tarafında fuara katılan bazı ülkelerin bayrakları sıralanmış.

² Aktaran: Zeynep Çelik, *Şarkın Sergilenişi* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004), s. 1–2.

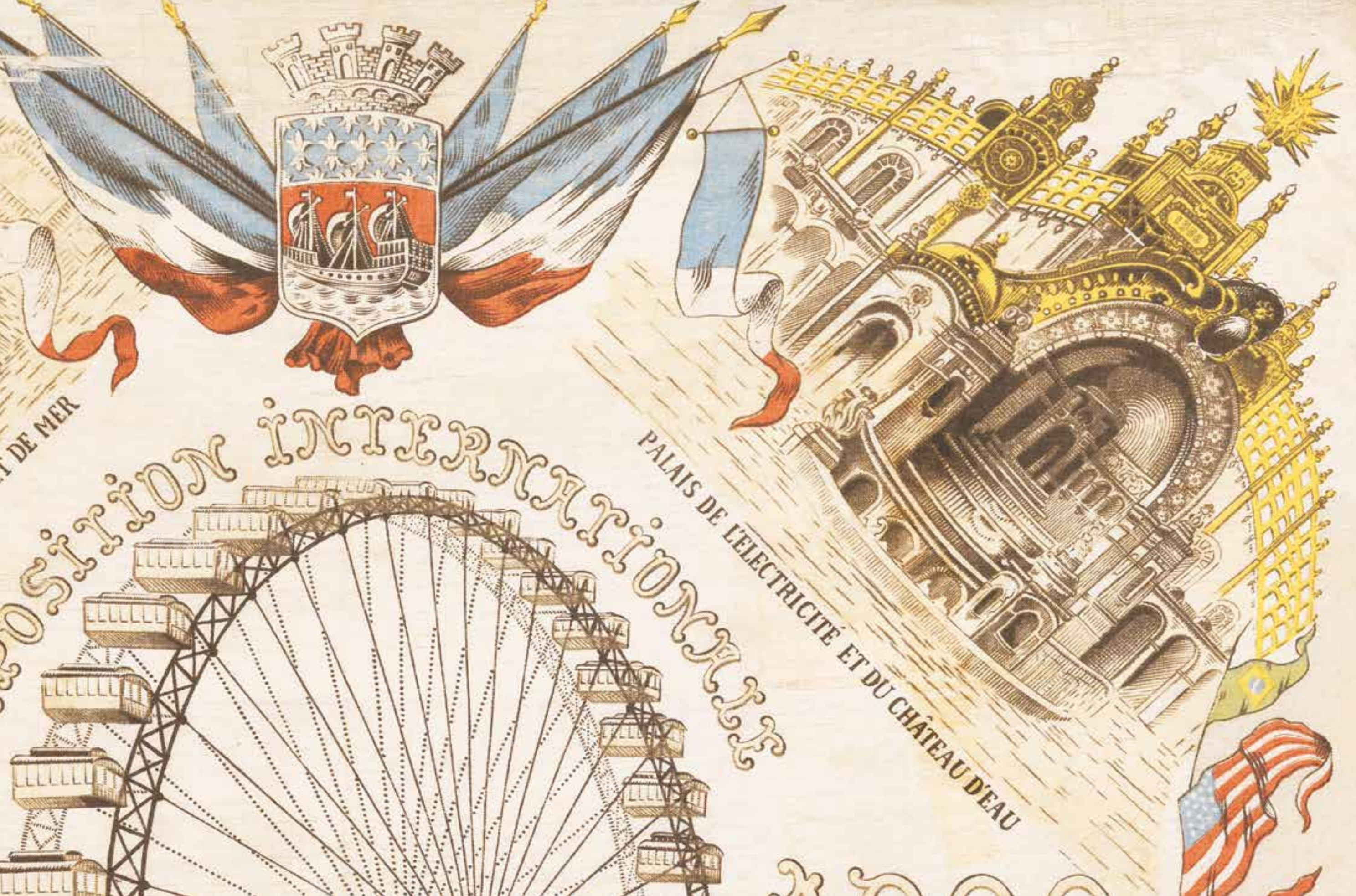
new rituals of self-congratulation’ organised by the West to celebrate their victories in the economic and industrial spheres.²

This handkerchief was printed as a souvenir of the 1900 Paris Exposition, in which the Ottoman Empire was one of the participating countries. At the centre is a picture of a gigantic revolving funfair wheel, flanked by the legends ‘Paris’ and ‘1900’. Above the wheel is the legend ‘Exposition Internationale’ and below it ‘La Grande Roue’ (Great Wheel).

In the corners are pictures of the monumental buildings constructed to house the exhibition, with the names below them: ‘Palais des Armées de Terre et de Mer’ (Palace of the Army and Navy) at the upper left, ‘Palais de l’Electricité et du Château d’Eau’ (Palace of Electricity and Water) at the upper right, ‘Porte Monumentale de l’Exposition’ (Monumental Gate of the Exhibition) at the lower left, and ‘Palais des Manufactures Nationales’ (Palace of National Manufactures) at the lower right. French flags are depicted along the upper edge of the handkerchief and the flags of some of the participating countries at the left and right. At the top is a composition of the French coat of arms surmounted by a crown and flanked by three pairs of French flags.

² Quoted by Zeynep Çelik in *Şarkın Sergilenişi* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004), pp. 1–2.

85

Hatıra mendili
Vatikan
1958
49 cm x 49 cm
SHM 19176 - İ.1843

**Commemorative
handkerchief**
Vatikan
1958
49 cm x 49 cm
SHM 19176 - İ.1843

MENDİL, 1958'deki Brüksel Dünya Fuarı'na Vatikan'ın katılımı hatırasına hazırlanmış. Kompozisyonun merkezinde mızraklardan oluşturulmuş bir çerçeve, içinde de papalık arması görülüyor. Armanın ortasında ağzında zeytin dalı taşıyan bir güvercin, üzerinde Vatikan'ın sembolü olan birbirine çatılmış iki anahtar, anahtarların arasında papalık tacı yer alıyor. Çerçevenin etrafındaysa “Partecipazione della S. Sede e della Vita Cattolica Universale All’Esposizione di Bruxelles 1958” (Kutsal makamın ve evrensel Katolik dünyanın Brüksel Sergisi’ne katılımı 1958) ibaresi okunuyor.

Mendilin dört köşesinde papayı ve Vatikan'ı korumakla görevli İsviçreli muhafızlar mevcut. Sol üst köşede bir tanburi, sağ üst köşede bir çavuş, sol alt köşede bir piyade, sağ alt köşedeyse zırhlı bir muhafız görülüyor. Ayrıca mendilin dört tarafında yüksek rütbeli dört Katolik din adamı resmedilmiş: üstte Suriyeli bir piskopos, solda cübbeli bir kardinal, altta Ermeni bir piskopos, sağda da pelerinli başka bir kardinal bulunuyor.

THE handkerchief was produced as a souvenir of the Vatican's participation in the Brussels World's Fair held in 1958. In the centre of the coat of arms is a dove carrying an olive branch in its beak, and above it two crossed keys, the symbol of the Vatican. Between the keys is the papal crown. Encircling this composition is the legend ‘Partecipazione della S. Sede e della Vita Cattolica Universale All’Esposizione di Bruxelles 1958’ (Participation of the Holy See and Universal Catholic Church in the Brussels Exposition, 1958).

In each corner of the handkerchief is one of the Swiss guards who protect the Vatican: a bandsman in the upper left corner, a sergeant in the upper right corner, an infantryman in the lower left corner, and a soldier in armour in the lower right corner. At each side is the figure of a high ranking Catholic cleric: a Syrian bishop at the top, an Armenian bishop at the bottom, and cardinals at right and left.

86

Hatıra mendili
Rusya
1912
71 cm x 71 cm
SHM 19183 - İ.1850

**Commemorative
handkerchief**
Russia
1912
71 cm x 71 cm
SHM 19183 - İ.1850

BU mendil, Rusların kesin galibiyetle ayrıldıkları ve Vatanseverlik Savaşı olarak andıkları Napolyon Bonaparte’ın 1812’deki başarısız Rusya Seferi’nin yüzüncü yıldönümü hatırasına hazırlanmış. Napolyon, Moskova’yı işgal etmesine rağmen Çar I. Aleksander’ı (h. 1801–1825) ele geçirememiş, ordusu kış şartlarında barınma ve gıda sorunlarıyla yüz yüze gelmiş ve Moskova’da başlayan

THIS handkerchief marks the centenary of the Patriotic War of 1812, at which the Russians won a decisive victory over Napoléon Bonaparte in his Russian Campaign. Napoléon occupied Moscow but was unable to capture Czar Alexander I (r. 1801–1825). His army suffered badly during the severe winter, due to inadequate shelter and food supplies, and the fire that devastated the city.

büyük yangın Fransız ordusunu zor duruma düşürmüştü.

Mendilin merkezinde, defne dallarının arasında Rus Çarı I. Aleksander görülürken, köşelerdeyse Napolyon’a karşı verilen savaşta önemli roller üstlenmiş dört Rus generalinin portresi bulunuyor. Sol üstte Don Kazakları Ordusu’nun komutanı Matvei Ivanoviç Platov, sağ üstte Fransız ordusuna karşı savaşan Michael Barclay de Tolly, sol altta Fransız işgali sırasında Moskova valisi olarak görev yapan Kont Fyodor Vasilyeviç Rostopçin, sağ altta da Fransızlarla yapılan savaşta başkomutan tayin edilen Mihail Kutuzov portreleri yerleştirilmiş.

Mendilin dört tarafında Rus ressam Vasili Vereşçagin’in eserlerinden ilham alınarak eklenmiş işgal ve savaş sahneleri yer alıyor. Üstte Başkomutan Mihail Kutuzov ile Napolyon’un Moskova’nın teslimi hakkındaki görüşmeleri, solda “Bırakın yaklaşsınlar, silahlı herkesi vurun” başlıklı Moskovalıların kentlerini savundukları sahne, sağda “Kremlin yanıyor” başlıklı tablodaki, Napolyon’un işgal altındaki Moskova’yı seyir sahnesi, alttaysa işgalin sonu ve taraflar arasındaki görüşme resmedilmiş.

In the centre of the handkerchief is a portrait of Czar Alexander I framed by a laurel wreath. In the corners are portraits of four Russian generals who played leading roles in the war against Napoléon: Matvei Ivanovich Platov, commander of the Don Cossack Army (upper left corner), Michael Barclay de Tolly (upper right corner), Count Fyodor Vasilyevich Rostopchin, who was governor of Moscow at the time of the invasion (lower left corner), and Mihail Kutuzov, who served as commander-in-chief (lower right corner).

On all four sides of the handkerchief are scenes of occupation and war inspired by paintings by the Russian artist Vasili Vereshchagin. At the top is a vignette depicting talks between Commander in Chief Mihail Kutuzov and Napoléon about the surrender of Moscow; at the left the people of Moscow defending their city, with the title ‘Let them approach, then shoot everyone who is armed’; at the right is a scene showing Napoléon watching the occupied city, with the title ‘The Kremlin is burning’; and at the bottom the end of the occupation and talks between the two sides.

87

Hatıra mendili
Rusya
19. yüzyılın başı
70 cm x 67 cm
SHM 19182 - İ.1849

**Commemorative
handkerchief**
Russia
Early 19th century
70 cm x 67 cm
SHM 19182 - İ.1849

BU mendil de Rusların Vatanseverlik Savaşı olarak andıkları 24 Haziran–30 Aralık 1812 tarihlerindeki Napolyon’un Rusya seferi hatırasına hazırlanmış. Gerilla savaşları, kış şartları, erzak sıkıntısı ve Moskova yangını nedeniyle büyük zorluklar çeken Napolyon ve Fransız ordusu, General Claude François de Malet’nin başlattığı başarısız darbe girişimi neticesinde Moskova’da daha fazla kalamayacaklarını anlayarak şehirden çekilmişti.

Mendilde Napolyon 5 Aralık 1812 günü atlı kızakla Fransa’ya dönmek üzere Rusya’dan ayrılırken resmedilmiş. Mendilin etrafında bir çerçeve, dört tarafında birbirine çatılmış toplarla üstlerinde Rus Çarlık arması ve bayrakları, altındaysa 1812 tarihi görülüyor.

THE handkerchief commemorates the Russian victory in the Patriotic War against the invading French army between 24 June and 30 December 1812. Napoléon’s army suffered badly from guerrilla attacks, harsh winter conditions, lack of food and the Moscow fire. When Napoléon heard of General Claude François de Malet’s failed coup against his regime in Paris, he realised that he had to leave Moscow and return to France.

The handkerchief depicts Napoléon’s departure from Moscow by horse-drawn sleigh on 5 December 1812. In each corner is a composition consisting of crossed cannon motifs, the Russian coat of arms and flags, and the date 1812.

Hatıra mendili
Fransa
1877 (?)
41 cm x 43 cm
SHM 19187 - İ.1854

**Commemorative
handkerchief**
France
1877 (?)
41 cm x 43 cm
SHM 19187 - İ.1854

MENDİL, Fransa’nın Üçüncü Cumhuriyet (1870–1940) döneminde yaşadığı siyasi krize aittir. 1877’de gerçekleşen bu olay, 363 milletvekilinin yeniden seçilmesi için başlatılan bir hareket olduğu için “363’ler Krizi” olarak da bilinir. Krize neden olan konu, Fransa cumhurbaşkanıyla ulusal meclis arasındaki güç dağılımıydı. Kraliyet taraftarı olan Cumhurbaşkanı Patrice de MacMahon (gs. 1873–1879), parlamentoda muhafazakârların ağırlıklarını kaybetmeleri karşısında cumhuriyetçileri bölme politikası izlemiş ve ılımlı cumhuriyetçi Başbakan Jules Simon’u (gs. 12 Aralık 1876–16 Mayıs 1877) istifaya zorlamıştı. Bunun üzerine meclisteki farklı partilere mensup 363 cumhuriyetçi delege ortak bir kararla yeni hükûmeti desteklemeyi reddetmiş ve MacMahon da meclisi feshetmişti.

Yenilenen seçimlerde kralcıların meclisteki sayısı 209, cumhuriyetçilerin sayısıysa 323 olmuştu. Cumhuriyetçiler yine çoğunluktaydı. Halk, cumhurbaşkanının eylemini açıkça reddetmişti. Cumhurbaşkanı ılımlı bir cumhuriyetçi olan Jules Armand Dufaure’u meclis başkanı olarak atadı. Bu gelişmeler üzerine, Fransa’da cumhurbaşkanının seçimleri yenileme yetkisinin olağanüstü koşullar dışında kullanılmaması yönünde bir anlayış hâkim oldu. Parlamentonun feshedilmesi hakkı Üçüncü Cumhuriyet sırasında tekrar kullanılmayacaktı.

THE handkerchief commemorates a political crisis that occurred during the French Third Republic (1870–1940). This event is known as the Crisis of 16 May 1877, when 363 deputies signed a manifesto protesting against the government. The issue that gave rise to the crisis was the balance of power between the royalist President Patrice de MacMahon (to. 1873–1879) and the republicans who formed a parliamentary majority. The president followed a policy of dividing the republicans and forced the moderate republican prime minister Jules Simon (to. 12 December 1876–16 May 1877) to resign. A total of 363 republican parliamentarians belonging to different parties refused to support the new government and MacMahon dissolved parliament.

In new elections, royalists won 209 seats and republicans 323, so maintaining a republican majority. This demonstrated that the public was opposed to the actions taken by the president. President MacMahon then appointed the moderate republican Jules Armand Dufaure as the President of the Council of Ministers. It became generally agreed that the president should only use his authority to call for elections under extraordinary circumstances, and this authority was not used again during the Third Republic.

UNION DE TOUS LES GROUPEES REPUBLICAINS

Mendilin üzerinde yer alan metin şöyle:

**FRANSIZ CUMHURİYETİ
TÜM CUMHURİYETÇİ GRUPLAR BİRLİĞİ
SENATÖRLERİN BEYANI**

Aşağıda imzaları bulunan ve senatonun üç solcu grubunu temsil edenlerin görüşüdür:

Sayın Dük Broglie tarafından yönetilen bakanlığa karşı 19 Haziran tarihli gündemi oylayan 363 milletvekilinin yeniden seçilmesi sivil bir görevdir ve 1830 yılında 221 milletvekili konusunda zorunlu kalındığı gibi, ülke için bir zorunluluk teşkil etmektedir:

Bu tekrarlanacak seçim, Fransa'nın yurtiçinde güvenliği ve yurtdışında da barışı sağlama becerisine sahip olan cumhuriyetçi kurumları idame ettirme ve konsolide etme isteğiyle ilgili olarak en heybetli doğrulaması olacaktır.

Herkesin vatanperverliğine çağrı yaparak güvensizlik gündemini oylayan 363 milletvekilinin adaylığına karşı hiçbir cumhuriyetçi adayın karşı gelmeyeceğine güvenilmektedir.

Paris, 26 Haziran 1877.

The text on the handkerchief reads:

**REPUBLIC OF FRANCE
UNION OF ALL GROUPS OF REPUBLICANS
DECLARATION OF THE SENATORS**

The undersigned who, represent three left-wing groups in the senate declared the following opinion:

It is a civil duty to reelect the 363 deputies who voted against the government led by His Grace the Duc de Broglie on 19 June, and just as it was obligatory in the case of 221 deputies in the year 1830 so it is an obligation for the country today:

This new election will be the most overwhelming confirmation of the wish to maintain and consolidate the republican institutions that are capable of preserving the security of France at home and peace abroad.

They appeal to everyone's patriotism and trust that no republican candidate shall oppose the candidacy of the 363 deputies who voted for the manifesto.

Paris, 26 June 1877.

İmzalayan Solcu büro üyeleri:

Sol Merkez adına: Bertauld, Başkan; Calmon, Gilbert-Boucher, Başkan Yardımcısı; Bernard, Kont Rampon, Foucher de Careil, Dauphinot, Büro Üyeleri

Cumhuriyetçi Sol adına: Arago, Başkan; Le Royer, Başkan Yardımcısı; Duclerc, Hérold, Luget, Malens, Salneuve, Büro Üyeleri

Cumhuriyetçiler Birliği adına: A. Peyrat, Başkan; Victor Hugo, Crémieux, Scheurer-Kestner, Büro Üyeleri

MİLLETVEKİLLERİNİN BEYANI

Fesih oylamasıyla karşı karşıya kalan milletvekilleri odasının dört solcu büro temsilcisi olan ve aşağıda imzaları bulunan milletvekilleri, 17 Mayıs tarihinde bakanlığa karşı çıkarılan güvensizlik gündemini oylayan ve ortak bir fikirle hareket eden 363 milletvekilinin seçmenler seçime çağrıldığında genel oylamada da birlikte ve aynı sıfatla hazır bulunacaklarını beyan ettiler.

Paris, 26 Haziran 1877.

Members of the Left-wing coalition who are signatories:

On behalf of the Centre Left: Bertauld, President; Calmon, Gilbert-Boucher, Vice-President; Bernard, Count Rampon, Foucher de Careil, Dauphinot, Members of the Bureau

On behalf of the Republican Left: Arago, President; Le Royer, Vice-President; Duclerc, Hérold, Luget, Malens, Salneuve, Members of the Bureau

On behalf of the Republicans League: A. Peyrat, President; Victor Hugo, Crémieux, Scheurer-Kestner, Members of the Bureau

DECLARATION OF THE DEPUTIES

The undersigned representatives of the four left-wing groups in the Chamber of Deputies, which faces a vote for its dissolution, have declared that the 363 deputies who signed the manifesto and acted according to the same principle, would participate in and act together in the general election.

Paris, 26 June 1877.

İmzalayan Solcu büro üyeleri:

Sol Merkez adına: Madame de Marcère, Paul de Remusat, Aimé Leroux, Franck-Chauveau, Drumel, Richard Waddington, Danelle-Bernardin, Philippoteaux, Bardoux, Paul Bethmont, Robert de Massy, Germain

Cumhuriyetçi Sol adına: Madame Devoucoux, Pascal Duprat, Lisbonne, Leblond, Albert Grévy, Jules Ferry, Bernard Lavergne, Cochery, Margaine, Rameau, Tirard, Journault, Camille Sée

Cumhuriyetçiler Birliği adına: Madame Laussédat, Ch. Floquet, Henri Brisson, Gambetta, Lepère, Spuller, Lelièvre, Marcellin Pellet, Dréo, Henri Lefèvre

Aşırı Sol adına: Madame Louis Blanc, Madier-Monteau, Lockroy

1877 seçimlerinden bir hatıra.

Members of the Left-wing coalition who are signatories:

On behalf of the Centre Left: Madame de Marcère, Paul de Remusat, Aimé Leroux, Franck-Chauveau, Drumel, Richard Waddington, Danelle-Bernardin, Philippoteaux, Bardoux, Paul Bethmont, Robert de Massy, Germain

On behalf of the Republican Left: Madame Devoucoux, Pascal Duprat, Lisbonne, Leblond, Albert Grévy, Jules Ferry, Bernard Lavergne, Cochery, Margaine, Rameau, Tirard, Journault, Camille Sée

On behalf of the Republicans League: Madame Laussédat, Ch. Floquet, Henri Brisson, Gambetta, Lepère, Spuller, Lelièvre, Marcellin Pellet, Dréo, Henri Lefèvre

On behalf of the Extreme Left: Madame Louis Blanc, Madier-Monteau, Lockroy

Souvenir of the 1877 elections.

89

Hatıra mendili
Fransa
1877 (?)
40,5 cm x 42 cm
SHM 19186 - İ.1853

**Commemorative
handkerchief**
France
1877 (?)
40.5 cm x 42 cm
SHM 19186 - İ.1853

BU mendil de “363’ler Krizi” olarak bilinen siyasi krize dair. Mendilin üzerinde 363 milletvekilinin 16 Mayıs 1877 günü imzaladığı manifesto yer alıyor.

Manifesto metni şöyle:

363 CUMHURİYETÇİ MİLLETVEKİLİNİN MANİFESTOSU

ULUSA HİTABEN

Temsilcilerinize ulaşmış olan kararname, Fransa’nın isteğini uzak tuttuğunu iddia eden bir savaş bakanlığının ilk belgesidir.

Başkanın mesajı, danışmanlarının niyetleriyle ilgili hiçbir şüpheye mahal vermemektedir. Senatodan odayı feshetmesi beklenen bir kararnameyi elde edebilmek amacıyla odanın görev süresi bir ay uzatılmıştır.

Hiçbir oylamada çoğunluğu kaybetmemiş olan bir kabine, tartışmaya gerek duymaksızın azledildi.

Yeni bakanlar, sözü parlamentoya bırakmış oldukları takdirde, o gün kabineye Sayın Monsieur de Broglie’nin iktidara geleceğini ve akabinde onun iktidardan düşeceğini göreceklerini anlamışlardı.

Kürsüye kınamamızın kamusal ifadesini taşıma imkânsızlığında, ilk düşüncemiz size doğru dönmek ve size 24 Mayıs’ın ertesi

THIS handkerchief commemorates the manifesto signed by 363 French parliamentary deputies on 16 May 1877, which gave rise to a political crisis in France.

The text is as follows:

MANIFESTO OF 363 REPUBLICAN DEPUTIES

ADDRESS TO THE NATION

The decree that has just reached your representatives is the first act of the new ministry of war, which striving to suppress the will of France.

The message of the President of the Republic leaves no doubt as to the intentions of his advisors: the chamber’s mandate is extended for a further month, while waiting for the Senate to issue a decree concerning the dissolution of parliament.

A cabinet that had never lost its majority in any vote was dismissed without discussion.

The new ministers understood that if they let parliament speak, the same day that Monsieur the Duke of Broglie became president of the council of ministers (prime minister) that council would fall.

Unable to speak out publicly about our disapproval, our first thought is to turn to you

günündeki millet meclisi cumhuriyetçileri olarak bugün iktidarı ele geçiren kişilerin teşebbüslerinin bir kez daha etkisiz kalacağını söylemektir.

Cumhuriyet'ten önce Fransa: 20 Şubat 1876 tarihinde bunu söyledi ve danışılacağı her sefer de bunu söyleyecek. Çünkü genel oylama ulusal isteğin ifadesini durdurduğu ve temsilcilerinizin konuşmasına izin vermediği iddia edilen bölgelerin ve bucakların meclislerinde yeniden yapılacak.

24 Mayıs'tan sonra olduğu gibi ulus, hükûmetlerinin telafi edilemeyen bir azınlık tarafından ele geçirilmemesi için soğukkanlı kalarak sabrını ve kararlılığını gösterecektir. İşleri karıştıran, menfaatleri zora sokan ve büyük Evrensel Barış Sergisi randevusu için sanayimizin muhteşem çabalarının başarısını tehlikeye sokabilecek bu beklenmeyen sınav ne kadar acılı olursa olsun, Avrupa'nın politik karışıklıklarının ortasında ulusal tedirginlikler ne olursa olsun, Fransa kendisinin aldatılmasına ve yıldırılmasına izin vermeyecektir, her türlü provokasyona ve her türlü meydan okumaya dayanacaktır.

and tell you on the day after May 24, as the republicans of the National Assembly, that the men who have seized power today will again fail in their attempts.

France wants a republic: it declared so on 20 February 1876 and it will declare so again every time it is consulted. Because a general election will renew the councils of the departments and communes this year, they are determined to prevent the expression of the national will and so have begun by forbidding your representatives to speak.

Just as after 24 May, the nation will show by its composure, its patience and its resolution that an incorrigible minority cannot take over the government. However painful this unexpected ordeal which disturbs business, afflicts interests, and could compromise the success of the magnificent efforts of our industry for that great peaceful event, the Universal Exhibition planned for 1878 may be, and whatever the national anxieties in the midst of European political upheavals, France will not allow itself to be deceived or intimidated. It will resist all provocations and all challenges.

MANIFESTE DES 363

DÉPUTÉS RÉPUBLICAINS

ADRESSE À LA NATION

«Le décret qui vient d'atteindre vos mandataires est le premier acte d'un ministère de combat qui prétend tenir en échec la volonté de la France.

«Le message du président ne laisse plus de doute sur les intentions de ses conseillers.

«La Chambre est prorogée d'un mois en attendant qu'on puisse obtenir du Sénat un décret devant la dissoudre.

«Un cabinet qui n'avait perdu la majorité dans aucun vote a été congédié sans discussion.

«Les nouveaux ministres ont compris que s'ils laissaient la parole au Parlement le même jour qui verrait l'avènement d'un cabinet présidé par M. de Broglie en verrait aussi la chute.

«Dans l'impossibilité de porter à la tribune l'expression publique de notre réprobation, notre première pensée

est de nous tourner vers vous et de vous dire, comme les républicains de l'Assemblée nationale au lendemain du 24 Mai

que les entreprises des hommes qui reprennent aujourd'hui le pouvoir seront encore une fois impuissantes. La France

event la République: elle l'a dit le 20 février 1876, elle le dira encore toutes les fois qu'elle sera consultée. C'est parce

que le suffrage universel va renouveler cette année les conseils des départements et des communes qu'on prétend

arrêter l'expression de la volonté nationale et qu'on interdit la parole à vos représentants.

«Comme après le 24 mai la nation montrera par son sang-froid, sa patience, sa résolution, qu'une incorrigible mi-

norité ne saurait lui arracher le gouvernement d'elle-même.

«Quelque douloureuse que soit cette épreuve inattendue, qui trouble les affaires, inquiète les intérêts et pourrait

compromettre le succès des magnifiques efforts de notre industrie pour le grand rendez-vous pacifique de l'Ex-

position universelle, quelles que soient les anxiétés nationales au milieu des complications politiques européennes,

la France ne se laissera ni tromper ni intimider, elle résistera à toutes les provocations à tous les défis.

«Les fonctionnaires républicains attendront à leur poste d'être révoqués pour se séparer des populations dont ils ont la confiance. Ceux de nos concitoyens qui ont été appelés dans les conseils élus du pays redoubleront de zèle,

d'activité, de dévouement et de patriotisme pour maintenir les droits et les libertés de la nation.

«Quand à vous, vos mandataires, dès maintenant nous rentrons en communication directe avec vous, nous vous

appelons à vous prononcer entre la politique de réaction et d'aventure qui remet brusquement en question tout

ce qui a été péniblement gagné depuis six ans, et la politique sage et ferme, pacifique et progressive que vous avez

déjà consacrée.

«Chers concitoyens, cette épreuve nouvelle ne sera pas de longue durée. Dans cinq mois au plus la France aura

la parole. Nous avons la certitude qu'elle ne se démentira pas. La République sortira plus forte que jamais des urnes

populaires. Les partis passés seront définitivement vaincus et la France pourra regarder l'avenir avec con-

fiance et sérénité.

90

Hatıra mendili
Yunanistan
1823 (?)
65 cm x 68 cm
SHM 19178 - İ.1845

**Commemorative
handkerchief**
Greece
1823 (?)
65 cm x 68 cm
SHM 19178 - İ.1845

BU mendilde Yunan Bağımsızlık Savaşı'nın erken safhalarındaki önemli liderlerden biri olan Markos Botsaris görülüyor. 1788 yılında, o sırada Osmanlı toprağı olan, günümüzdeyse Yunanistan'da bulunan Souli'de dünyaya gelen Botsaris, 1814 yılında Philiki Etaireia'ya (Yunan Vatanseverler Cemiyeti) katılmış, 1823'te de Mesolongi kasabasının savunmasında görev almıştı. Kuşatmaya katılmak üzere ilerleyen Osmanlı ordusunun öncü birliği olan Arnavut askerleri bozguna uğratan Botsaris Ağustos 1823'teki bu kuşatma sırasında, çatışmalardan birinde öldürüldü.

THIS Greek handkerchief depicts Markos Botsaris, one of the foremost leaders in the early stages of the Greek War of Independence. Botsaris was born in the district of Souli in northwestern Greece in 1788, while Greece was still part of the Ottoman Empire. In 1814, he joined the Philiki Etaireia (Society of Friends), an organisation of Greek patriots. In 1823, he took part in the defence of the town of Missolonghi and defeated an Ottoman vanguard regiment of Albanian soldiers arriving to take part in the siege. Botsaris was killed in one of the clashes during this siege in August 1823.

91

Hatıra mendili
Fransa
1875
70 cm x 77 cm
SHM 19180 - İ.1847

Commemorative handkerchief
France
1875
70 cm x 77 cm
SHM 19180 - İ.1847

MENDİLLER birer hatıra objesi olmanın ötesinde eğitim aracı olarak da kullanılmıştır. 1875 tarihli bu mendilin üzerinde tüfek aksamı ve tüfeğin nasıl sökülüp takılacağı okuma yazma bilmeyen askerler için bir dizi sahne halinde anlatılıyor. Mendilin bir kopyası da Nevada Eyalet Müzesi'nde sergilenmekte.

HANDKERCHIEFS were used for military training purposes as well. On this handkerchief from 1875, the parts of a rifle and how to assemble and disassemble it are illustrated in a series of scenes, designed for soldiers who could not read or write. There is a copy of this handkerchief in Nevada State Museum.

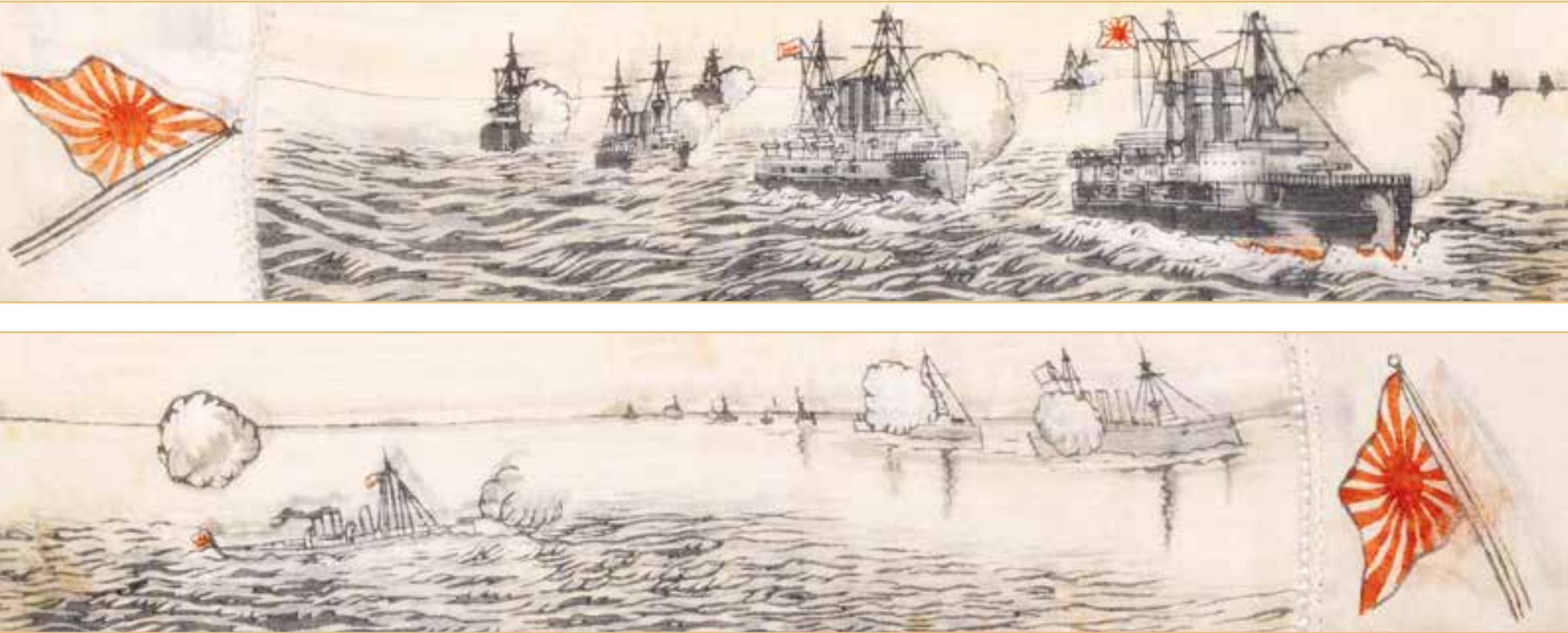
92

Hatıra mendili
Japonya
20. yüzyılın başı
43 cm x 42,5 cm
SHM 19179 - İ.1846

**Commemorative
handkerchief**
Japan
Early 20th century
43 cm x 42.5 cm
SHM 19179 - İ.1846

JAPON donanması hatırasına bastırılmış olan bu mendilin dört köşesinde birer Meiji dönemi Japon bayrağı yer alıyor. Mendilin etrafında Japon donanmasına ait savaş gemilerinin resimlerinden oluşan bir çerçeve var. Üzerinde herhangi bir ibare yahut tarih bulunmamakla beraber, mendilin Rus Baltık Filosu yok edilerek Japonya'nın kesin zafer kazandığı 1904–1905 Rus-Japon Savaşı anısına hazırlandığı düşünülmektedir.

THIS handkerchief was produced as a souvenir of the Japanese navy. It is surrounded by a border with a Meiji-era Japanese flag in each corner and pictures of Japanese warships along each side. There are no inscriptions but the handkerchief may commemorate the Japanese destruction of the Russian Baltic Fleet at Tsushima in 1905 during the Russo-Japanese War (1904–1905).

Hatıra mendili
Macaristan
19. yüzyılın sonu–20.
yüzyılın başı
53 cm x 57 cm
SHM 19184 - İ.1851

**Commemorative
handkerchief**
Hungary
Late 19th century–early
20th century
53 cm x 57 cm
SHM 19184 - İ.1851

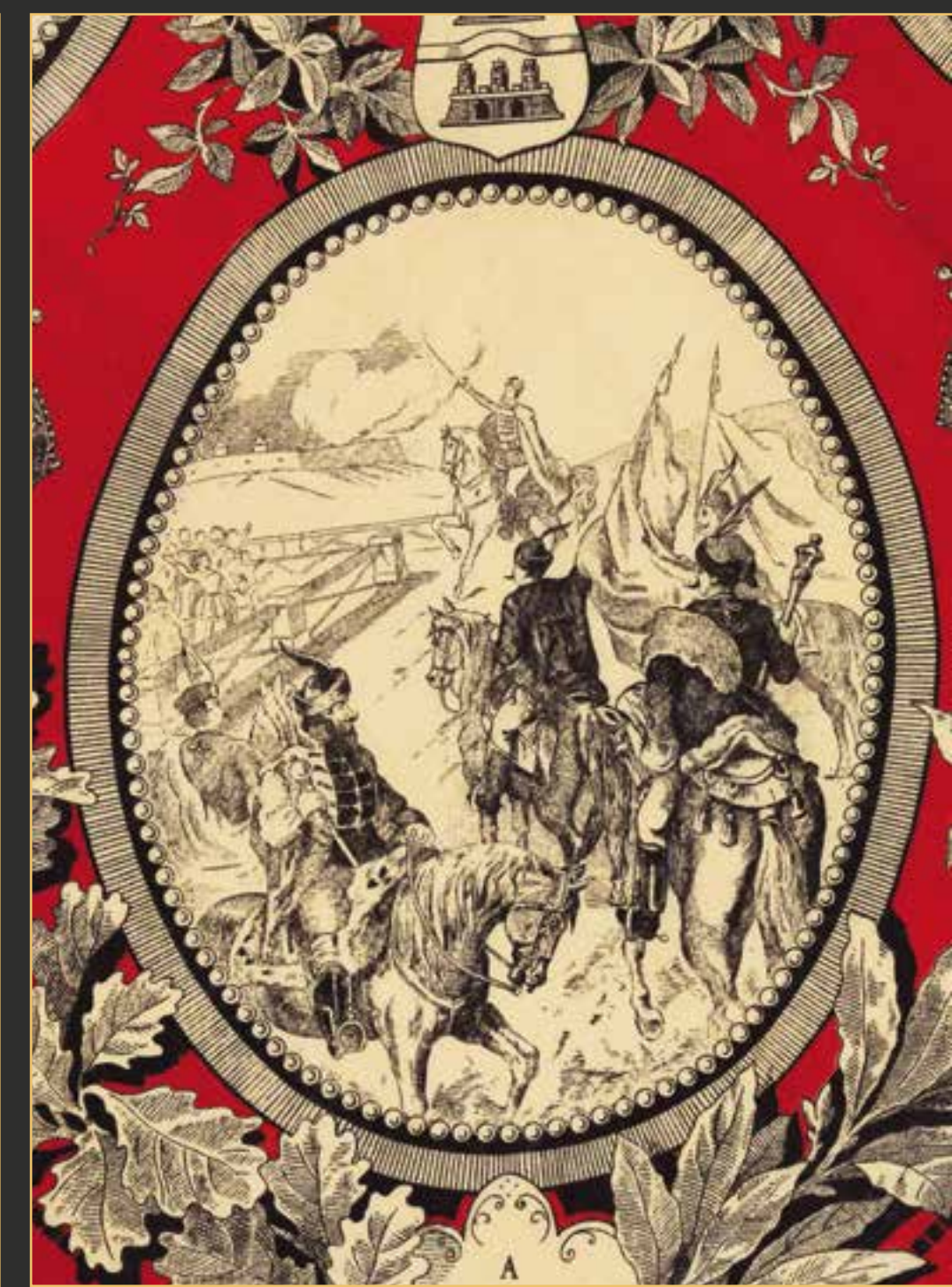
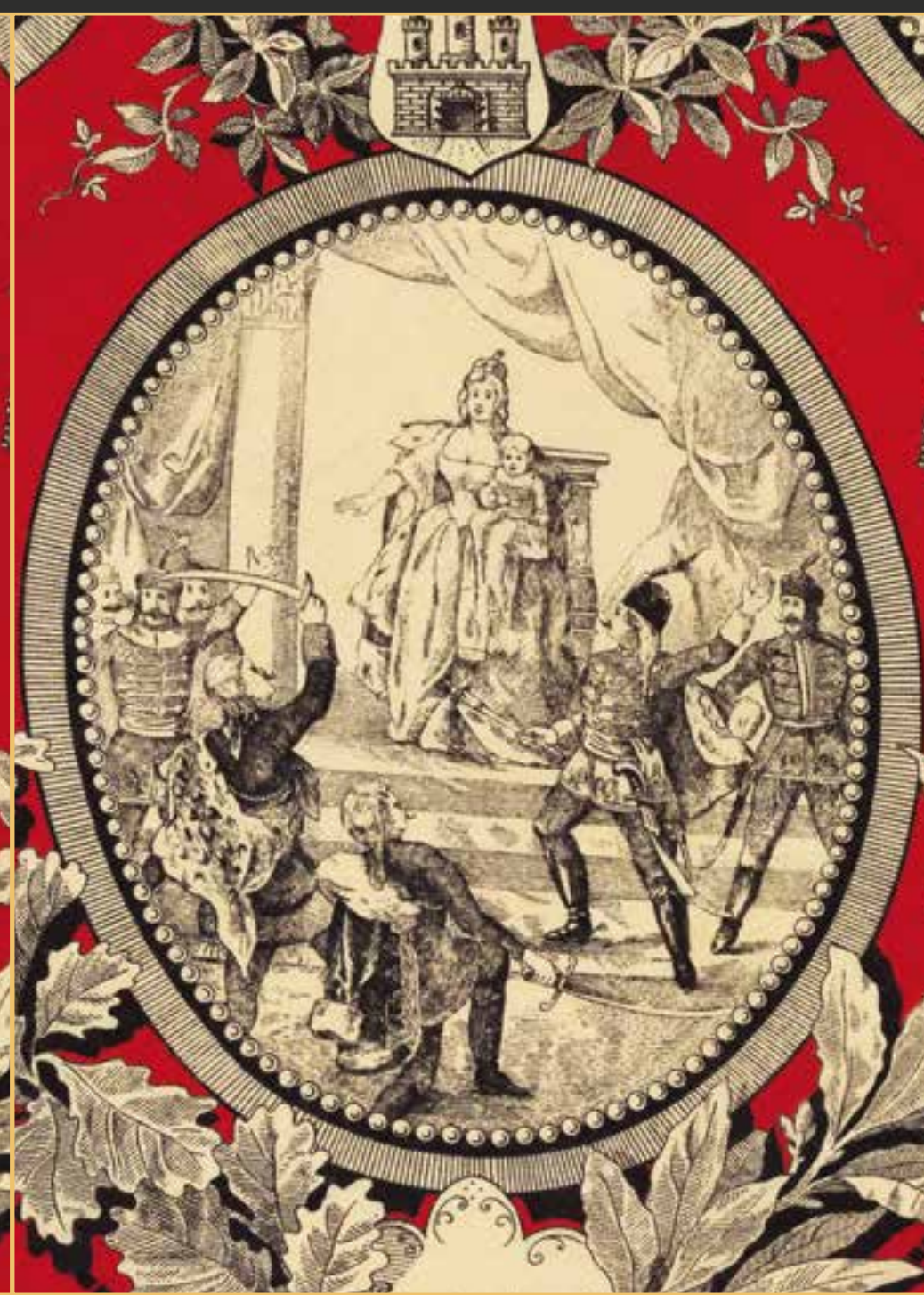
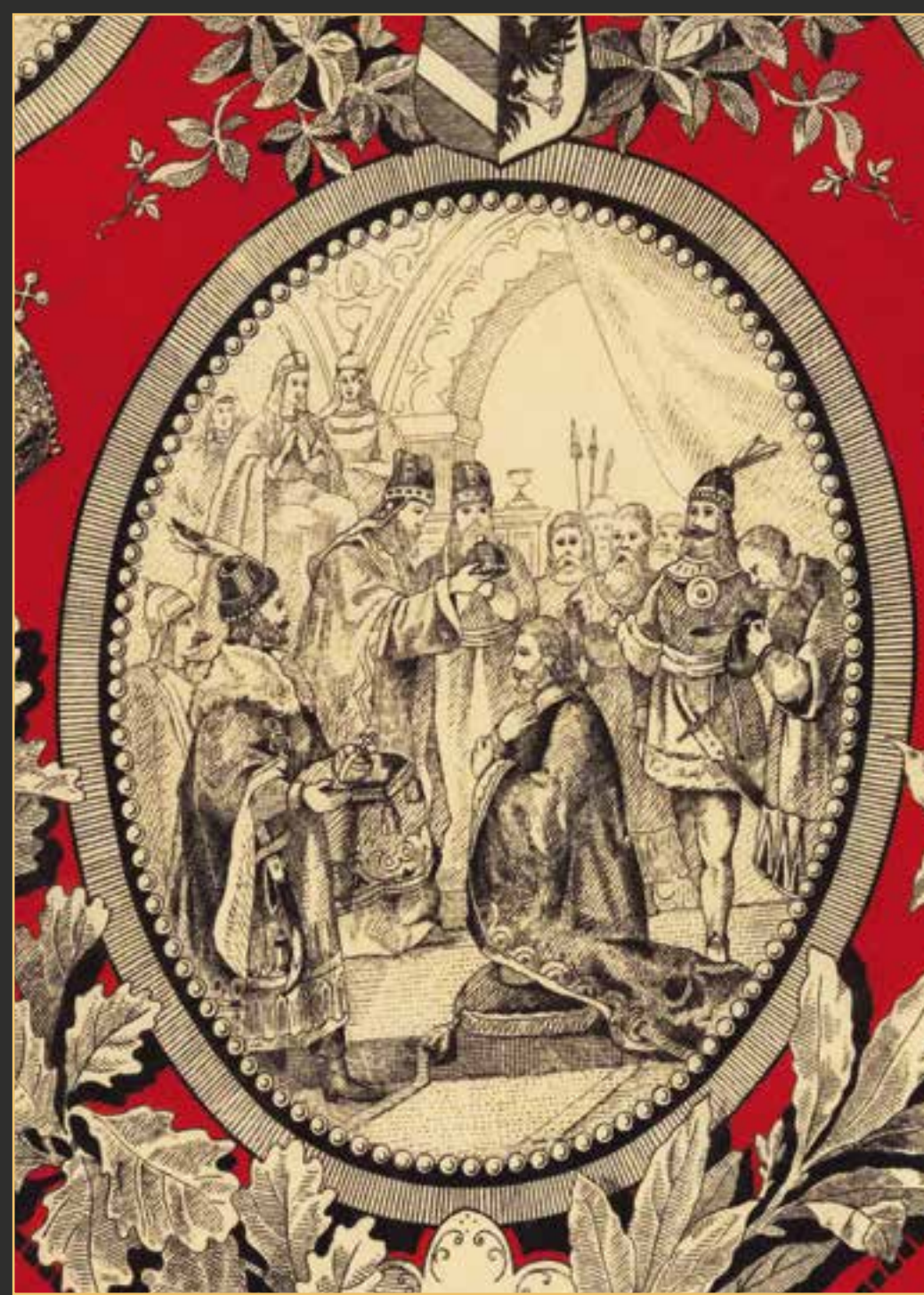
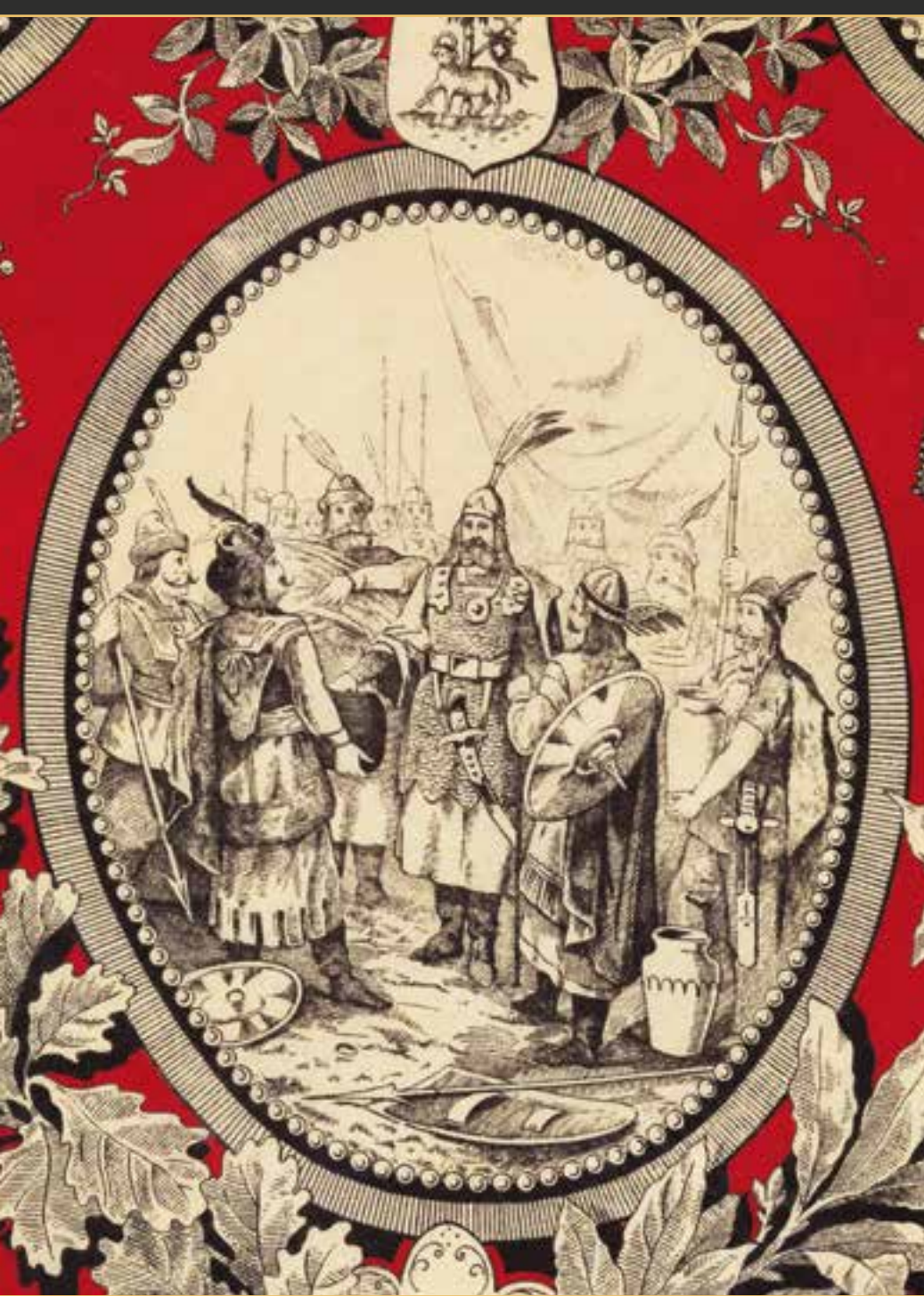
BU mendilde Macar tarihindeki dört önemli olaydan çeşitli sahneler yer alıyor. Mendilin dört tarafında Macaristan devlet arması üzeri eğik haçlı Macar tacıyla beraber görülüyor. Mendil sağ üst köşesinden başlanarak saat yönünde incelendiğinde Macaristan tarihindeki önemli olaylar kronolojik olarak takip edilebiliyor. Sağ üst köşedeki çizimde Macar Kralı Árpád görülüyor. Macarlar, MS 896 yılından itibaren Árpád liderliğinde Karpatlar Havzası’na yerleşmişti. Çizimin altına bu önemli olayın tarihi not düşülmüş. Sağ alt köşedeyse, Kral İstvan’ın (Stephen) 1000 yılında Hristiyanlığı kabul ederek taç giymesi ve Macar devletinin kuruluşu resmedilmiş.

Sol alt köşede Pozsony parlamentosu resmedilmiş. Resimdeki kişi, 25 Haziran 1741’de Pozsony’de (Bratislava) Macaristan kraliçeliği tacını giyen Maria Theresia. Sol üst köşedeyse Avusturya İmparatoru Franz Joseph’in 1867 yılında Budapeşte’de Macaristan Krallık tacını giyme töreni tasvir edilmiş. Söz konusu çizim 1867 tarihli Avusturya-Macaristan Antlaşması ve ikili monarşi dönemini simgeliyor. Franz Joseph’in Macaristan krallık tacını giymesiyle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu kurulmuş ve imparatorluğun Birinci Dünya Savaşı’nda dağılmasıyla da Macaristan bağımsızlığını kazanmıştı.

THIS handkerchief features scenes from four major events in Hungarian history. At the centre of the each edge is the Hungarian coat of arms surmounted by a Hungarian crown with an oblique cross. The events depicted in oval frames are arranged clockwise in chronological order, with explanatory legends in cartouches beneath them. In the upper right corner is King Árpád, who led the Hungarian people into the Carpathian Basin, where they settled from 896 AD onwards. In the lower right corner is a picture of King Istvan (Stephen), who converted to Christianity in the year 1000 and whose coronation marks the founding of the Hungarian state.

In the lower left corner is a picture of Queen Maria Theresia, who was crowned at Pozsony (Bratislava) on 25 June 1741. In the upper left corner is a picture of the coronation of the Austrian Emperor Franz Joseph in Budapest in 1867. The latter symbolises the Austro-Hungarian Treaty of 1867, the start of dual monarchy and the founding of the Austro-Hungarian Empire. After the empire collapsed during the First World War, Hungary regained its independence.

Hatıra mendili
Bilinmiyor
20. yüzyılın ortası
88 cm x 84 cm
SHM 19181 - İ.1848

**Commemorative
handkerchief**
Unknown
Mid-20th century
88 cm x 84 cm
SHM 19181 - İ.1848

GÜNEY Kore ile Kuzey Kore arasında 1950–1953 yıllarında cereyan eden savaş hakkındaki bu hatıra mendilinin üzerine mavi renkle bir Kore haritası işlenmiş. Haritanın Güney Kore kısmındaki Birleşmiş Milletler (BM) bayrağı, bu uluslararası örgütün Kore Savaşı’nda yer aldığı tarafı ifade ediyor.

Mendilin çevresindeyse bu savaşta Güney Kore’nin yanında yer alan ülkelerin bayrakları görülüyor. Üst sıradaki ülkeler, soldan sağa: Tayland, Filipinler, Norveç, Yeni Zelanda. Sol taraftakiler, yukarıdan aşağıya: İsveç, Türkiye, Güney Afrika Birliği, Birleşik Krallık ve ABD. Sağ tarafta bayrakları görülen ülkeler, yukarıdan aşağıya: Hollanda, Hindistan, Yunanistan, Fransa, Etiyopya. Alt taraftakilerse, soldan sağa: Avustralya, Belçika, Kanada, Kolombiya ve Danimarka.

THIS handkerchief commemorates the war between South Korea and North Korea (1950–1953). In the centre is a blue map of Korea. Next to South Korea is a large United Nations (UN) flag, indicating the side taken by the United Nations (UN) in the Korean War.

Around the edge of the handkerchief are the flags of the countries that supported South Korea: (top row from left to right) Thailand, Philippines, Norway, New Zealand; (left edge, top to bottom) Sweden, Turkey, Union of South Africa, United Kingdom, United States of America; (right edge, top to bottom) Netherlands, India, Greece, France, Ethiopia; (bottom edge, left to right) Australia, Belgium, Canada, Colombia, Denmark.

DİNİ TEMALİ MENDİLLER

HANDKERCHIEFS WITH RELIGIOUS THEMES

HATIRA mendilleri savaşlar, zaferler, kutlamalar, önemli günler ve hükümdarların saltanatları vesilesiyle üretilen eşyalar oldukları gibi semavi dinler için de kimi zaman törende kullanmak kimi zamansa önemli bir olayı ya da yeri belleklerde canlı tutmak için de yapılmıştır.

Aslen hatıra mendili olmasa da, bunların en bilinen örneklerinden biri, Farsça “bez” veya “mendil” anlamına gelen destimaldir. “Destimal”lerin kullanıldığı törenler hem dini hem de resmi ritüellerdir. Ramazan ayının 15’inde Ayasofya Camii’nde kılınan öğle namazının ardından davetli devlet ricâli ve ileri gelenler Topkapı Sarayı’nda, Bâbüssaâde önünde toplanır ve daha sonra sarayda kutsal emanetlerin muhafaza edildiği Hırka-i Saadet dairesine geçerlerdi. Burada padişahın da hazır bulunduğu bir törenle Hz. Muhammed’in sarayda muhafaza edilen hırkası açılırdı. Hırkanın yanında padişah durur, törene katılanlar sırayla hırkaya yüz sürüp öperlerdi. Fakat bu ritüel hırkanın yıpranmasına sebep olduğu için muhtemelen 18. yüzyılın ikinci yarısında bu uygulamadan vazgeçildi ve Hırka-i Saadet’in öpülmesi yerine hırkaya sürülen destimallerin bizzat padişah tarafından törene katılanlara verilmesi

AS well as handkerchiefs produced as souvenirs to commemorate wars, victories, celebrations, anniversaries and rulers, commemorative handkerchiefs became a part of religious rituals and events for both Muslims and Christians.

One of the best-known occasions on which such handkerchiefs (known by the Persian term *destimal*) were distributed was the ceremony held on 15 Ramazan to venerate the Mantle of the Prophet Muhammad (*Hırka-i Saadet*), which was kept along with other sacred relics in the Apartment of the Mantle of the Prophet at Topkapı Palace. The ceremony commenced with noon prayers in the Hagia Sophia Mosque, after which statesmen and other high-ranking officials would gather in front of the Gate of Felicity in the second court of the palace before entering the building, where the mantle would be unwrapped. The sultan stood next to the mantle while the guests kissed it by turn. Around the second half of the 18th century, however, this practice was abandoned because the mantle was becoming worn as a result, and instead handkerchiefs inscribed with various lines of poetry in praise of the Prophet and his relics were touched to the mantle and then presented by the sultan to his guests.

âdeti başladı. Aynı töreni valide sultanlar da yine devlet ricâlinin hanımlarının katıldığı bir törenle Fatih'teki Hırka-i Şerif Camii'nde düzenliyordu. Bizzat peygamberin hırkasına sürülmüş bir mendil olduğu için destimaller daima önem atfedilen nesneler olmuş, hatta zamanla ölümlerin kefenlenirken yüzlerinin destimalle örtülmesi gibi gelenekler bile ortaya çıkmıştır.¹ Formları uzun süre büyük oranda aynı kalan destimallerin üzerinde yaygın olarak peygamberi ve emanetlerini öven dizelere yer verilir.

A similar ceremony presided over by the sultan's mother and attended by the wives of high-ranking state officials was held in the Hırka-i Şerif Mosque in Fatih. These handkerchiefs that had touched garments worn by the Prophet were attributed with sacred significance, leading to the custom of covering the faces of the deceased with one of these handkerchiefs when the body was being shrouded before burial.¹ Lines of poetry in praise of the Prophet and his relics, which were often inscribed on napkins, whose form remained the same over a long period.

¹ Nergiz Demir Solak & Yunus Berkli, "Türk-İslam Kültüründeki Destimal Geleneği ile Hristiyan İnancındaki Kutsal Mendil İkonografisinin Karşılaştırılması", *Sanat Tarihi Dergisi* 31 (Nisan 2022), s. 752–755.

¹ Nergiz Demir Solak & Yunus Berkli, "Türk-İslam Kültüründeki Destimal Geleneği ile Hristiyan İnancındaki Kutsal Mendil İkonografisinin Karşılaştırılması", *Sanat Tarihi Dergisi* 31 (April 2022), pp. 752–755.

95

Destimal
Osmanlı
19. yüzyılın ikinci yarısı
58,5 cm x 54,5 cm
SHM 19117 - İ.1784

Destimal
Ottoman
Second half of the 19th
century
58.5 cm x 54.5 cm
SHM 19117 - İ.1784

BURADAKİ destimalin üzerindeki dörtlüğü Tanzimat döneminin şeyhülislamı Arif Hikmet Bey kaleme almış. Destimalin alt kısmında “Hırka-i hazret-i fahr-i rüsüle” (Hazret-i Peygamber’in hırkası), sol kısmında “atlas-ı çarh olamaz pay-endaz” (gökyüzü ayağının halısı olamaz), üst kısmında “yüz sürüp zeyline takbil ederek” (onun eteğine yüz sürüp öperek), sağ kısmında da “kıl şefi’-i’ ümeme arz-ı niyaz” (ümme’lerin şefa’atçisine niyaz et) yazıyor. Ortadaysa “Nur’ul-Hudâ kulna bihi tekrima / Sallu aleyhi vesellimu teslima” (Allah’ın nuru O’nu (peygamberi) yüceltsin diye deriz / Ona salât ve selam getirin) ifadesi bulunuyor.

THE quatrain on this handkerchief was written by Arif Hikmet Bey, who served as *şeyhülislam* (chief jurisconsult) between 1846 and 1854. The quatrain reads, clockwise from lower edge: ‘The mantle of our Lord the Prophet / Even the sky cannot be a carpet beneath His feet / Touching our face to His robe and kissing it / Pray to Him who grants forgiveness to the faithful.’ The inscription in the centre reads: ‘May the light of God glorify Him (the Prophet) / Let your prayers and greetings be upon Him’.

Destimal
Osmanlı
20. yüzyılın başı
46 cm x 46 cm
SHM 19119 - İ.1786

Destimal
Ottoman
Early 20th century
46 cm x 46 cm
SHM 19119 - İ.1786

BU destimal formundaki dua mendilinin üzerinde 1903/1904’e karşılık gelen Hicri 1321 tarihi okunuyor. Mendilin ortasında “re’sül hikmete mehafallah” (hikmetin başı Allah korkusudur) ibaresi görülüyor.

Mendilin etrafını şu dörtlük çevreliyor:

İnnilte ya riha’s-sabâ, yevmen ile’l-ardi’l-haram
Belliğ selâmi ravdaten fihe’n-nebiyyi’l-muhteram
Ekbâdünâ mecrûhatün min seyfi hicri’l-Mustafâ
Tûbâ li ehli beldetin fihe’n-nebiyyi’l-muhteram

(Ey sabâ rüzgârı, bir gün o mukaddes topraklara varırsan
O Yüce Nebî’nin ravzasına selamımı ulaştır
Ciğerlerimiz yaralıdır, Mustafâ’dan ayrılığın kılıcıyla
O Yüce Nebî’nin şehrinin insanlarına ne mutlu)

THIS handkerchief is printed with prayers arranged in a similar composition and bears the date 1321 AH (1903–1904). The inscription in the centre reads, ‘Fear of God is the foremost source of wisdom’.

Around the edges are the four lines of a quatrain:

O dawn breeze, if one day you reach those
holy lands
Carry my greetings to the tomb of the
Sublime Prophet
Our heart is wounded by the sword of separation
from Him
Happy are those who live in the city of the
Sublime Prophet

Hac hatırası mendil
Osmanlı
20. yüzyılın başı
40 cm x 42 cm
SHM 19115 - İ.1782

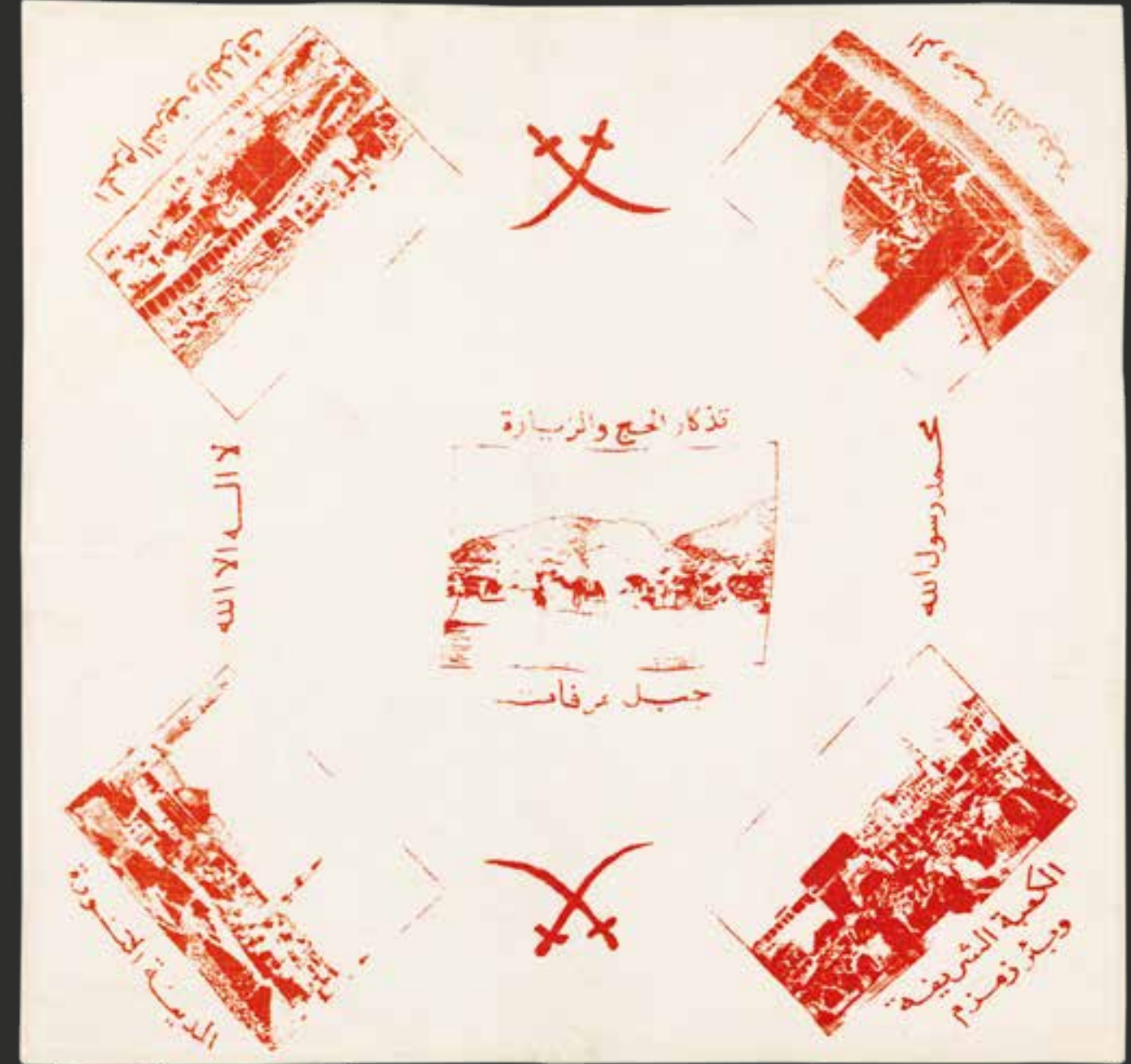
**Commemorative
handkerchief of
pilgrimage to Mecca**
Ottoman
Early 20th century
40 cm x 42 cm
SHM 19115 - İ.1782

TÖREN ve ritüellerin yanı sıra kutsal mekân ziyaretleri ve hac yolculukları hatırasına da çeşitli mendiller üretilmiştir. Burada görülen mendil de bir hac seyahatini yâd etme amacıyla basılmış. Mendilin ortasında Arafat Dağı’nın bir resmi yer almakta; üzerinde “tizkarü’l-hac ve’z-ziyareti” (hac ve ziyaret hatırası), altında “Cebel-i Arafat” (Arafat Dağı) ibareleri okunuyor. Merkezdeki resmin solunda “Lâ ilâhe illallah”, sağında da “Muhammeden resûlullah” (“Allah’tan başka ilah yoktur ve Muhammed Aleyhisselam O’nun kulu ve elçisidir) yazıyor.

Sol üst köşedeki resmin altında “El-haremü’ş-şerif ve ‘t-tavaf” (Kâbe çevresi ve tavaf), sağ üst köşedeki resmin altında “Er-ravzatu’ş-şerifetu” (kutsal bahçe), sağ alt köşedeki resmin altında “El-Kabetü’ş-şerife ve b’ir-i Zemzem” (Kâbe ve Zemzem kuyusu), sol alt köşedeki resmin altındaysa “El-Medinetü’l-münevveretü” (nurlu Medine) açıklamaları okunuyor.

COMMEMORATIVE handkerchiefs were also produced as souvenirs of pilgrimage to Mecca and other holy sites. This example has a picture of Mount Arafat southeast of Mecca at the centre, with inscriptions above and below reading ‘Souvenir of pilgrimage and visit’ and ‘Mount Arafat’, respectively. At the left is the inscription ‘There is no god but God’ and at the right ‘Muhammad is His Prophet’.

In the corners are pictures with captions reading (clockwise from top left): ‘The Kaaba, its surroundings and circumnabulation’, ‘The Tomb of Muhammad’ (known as the ‘holy garden’), ‘The Kaaba and the Zemzem Well’, and ‘Medina of divine light’.

98

Hac hatırası mendil
Bilinmiyor
20. yüzyıl
50 cm x 51 cm
SHM 19116 - İ.1783

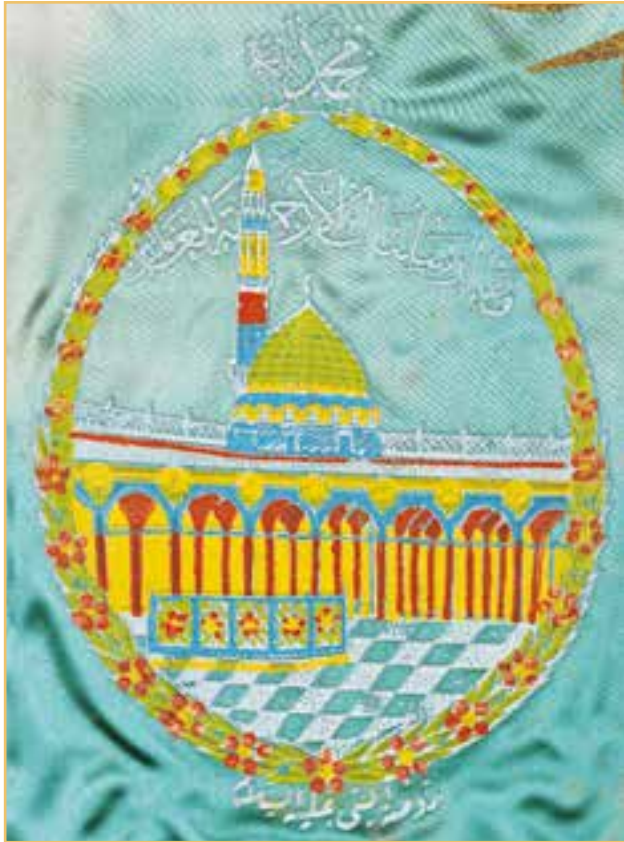
**Commemorative
handkerchief of
pilgrimage to Mecca**
Unknown
20th century
50 cm x 51 cm
SHM 19116 - İ.1783

YAN sayfadaki mendil de bir hac hatırası. Üst kısmında büyük harflerle “Lâ ilâhe illallah Muhammeden resûlullah” (Allah’tan başka ilâh yoktur ve Muhammed Aleyhisselam O’nun kulu ve elçisidir) yazıyor.

Mendilin sağ kısmında çiçekli bir çerçeve içinde Kâbe resmi yer alıyor. Çerçevenin üzerinde “Allah” kaydı görülürken, resmin

THE handkerchief on the facing pace is a souvenir of the pilgrimage to Mecca. At the top is a large inscription reading ‘There is no god but God and Muhammad is His prophet’.

At the right is a picture of the Kaaba set in a floral cartouche, with the word ‘Allah’ above. Inside the upper edge of the cartouche is the inscription, ‘There are unmistakable signs and

hemen üzerindeyse “Allahu celle celâlûhu, fihi âyâtün beyyinâtün makâmu İbrahim” (orada apaçık nişâneler ve İbrahim’in makamı vardır) yazıyor.² Çerçevenin altına “Beytullah’il-Haram” (Allah’ın kutsal evi) ibaresi eklenmiş.

Solda, içinde Hz. Muhammed’in kabrinin de bulunduğu Medine’deki Mescid-i Nebvî görülüyor. Resim çiçeklerle çerçevelenmiş; çerçevenin tepesinde “Muhammed Aleyhisselam”, içindeyse “ve ma erselnâke illâ rahmeten li’l-âlemin” (biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik) ayeti yazılmış.³ En alttaysa “ravzatü’n-nebi aleyhisselam” (peygamber aleyhisselamın ravzası [kabri]) kaydı bulunuyor.

İki resmin ortasındaki yaldızlı dairelerde yer alan isimler sağdan sola sırasıyla şöyle: Ebubekir, Ömer, Hasan, Hüseyin, Osman, Ali. Bu isimlerin altındaysa mendilin üretim amacı ve üreticisiyle ilgili bazı bilgiler mevcut. “Medine-i münevvere hatırası” anlamına gelen “tez-kâr’ül Medinet’il münevvere” bunun bir hac yâdigârı olduğunu gösteriyor. Takip eden ibaredeyse mendildeki yazıları hazırlayan Abdullah Rıza Et-Türki El-Hattat’ın ismi ve El-Ayniyye Caddesi yazıyor.

² Al-i İmran Suresi, 97. ayet.

³ Enbiya Suresi, 107. ayet.

the shrine of Abraham’.² Below the cartouche is written ‘The holy house of God’.

At the left is a picture of the Mosque of the Prophet in Medina, where the tomb of Muhammad is situated. This picture is similarly surrounded by a floral cartouche. Above the cartouche is the inscription ‘Muhammad, may greetings be upon Him’ and inside the frame above the picture is a verse from the Koran reading ‘We have sent you forth as a mercy to all mankind’.³ Below the cartouche is the inscription ‘Tomb of the Prophet, may greetings be upon Him’.

Between the two pictures are six gilded circles containing the names Ebubekir, Ömer, Hasan, Hüseyin, Osman, and Ali. Below these names are legends explaining the purpose of the handkerchief and giving information about the artist. The legend ‘tez-kâr’ül Medinet’il münevvere’ (Souvenir of the radiant Medina) shows that this was produced for pilgrims. This is followed by the name of the calligrapher, Abdullah Rıza Et-Türki, who wrote the inscriptions on the handkerchief and his address at El-Ayniyye Street.

² Ali Imran Surah, verse 97.

³ Al-Anbiya Surah, verse 107.

Hac hatırası mendil
Osmanlı
20. yüzyılın başı
39 cm x 39 cm
SHM 19118 - İ.1785

**Commemorative
handkerchief of
pilgrimage to Mecca**
Ottoman
Early 20th century
39 cm x 39 cm
SHM 19118 - İ.1785

HAC hatırası olarak hazırlanmış bu mendilin bir köşesinde Kâbe, karşı köşesinde ise Mescid-i Nebevî görülüyor. Ortasına 1911 ve 1328 tarihleri, köşelerineyse “hac hatırası” ve “edeb maldır, onu kullanmak kemaldır” yazıları kaydedilmiş bu mendil, 1919 yılında Hacı Ahmed Bey’e hac hatırası olarak verilmiş.

THIS handkerchief depicting the Kaaba in one corner and the Mosque of the Prophet in the opposite corner is another souvenir of the pilgrimage to Mecca. In the centre are the dates 1911 and 1328, and in the corners the legends ‘souvenir of pilgrimage’ and ‘decency is a possession, using it is perfection’. The handkerchief was given to Hacı Ahmed Bey as a souvenir of his pilgrimage in 1919.

100

Hatıra mendili
Osmanlı
19. yüzyılın sonu
50 cm x 48 cm
SHM 19120 - İ.1787

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Late 19th century
50 cm x 48 cm
SHM 19120 - İ.1787

BURADAKİ hatıra mendili Beyrut'ta Yahya Camii'nin 1312 (1894/1895) yılındaki açılışı hatırasına bastırılmış. Dört köşesinde ayyıldızlar, üzerinde Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası ve bir ayyıldızla caminin açılışı için yazılmış bir mersiye bulunan mendil Vilâyet Matbaası'nda üretilmiş.

THIS handkerchief was printed to commemorate the opening of Yahya Mosque in Beirut in 1312 AH (1894/1895). At the centre above the frame is the *tuğra* of Sultan Abdülhamid II, and below it is the legend 'Vilayet Printing House', where the handkerchief was printed. In the centre is an elegy written on the occasion of the opening of the mosque.

101

Hatıra mendili
Yunanistan (?)
19. yüzyıl (?)
44 cm x 57 cm
SHM 19122 - İ.1789

**Commemorative
handkerchief**
Greece (?)
19th century (?)
44 cm x 57 cm
SHM 19122 - İ.1789

HİRİSTİYANLAR da yüzyıllar boyunca dini olay ve figürleri konu eden mendiller üretmiş ve üstünde Hz. İsa’nın, havarilerinin ve azizlerin hayatlarından sahnelere yer vermişlerdir.

Buradaki mendilin üst kısmındaki satırda “Konstantinopolis, yeni Roma başpiskoposu” yazıyor. Sol kenardaki satırda “Tanrının Dimitri, Eleo (?)”, sağ satırda “ve ekümenik patrik” ibareleri okunuyor. Alt çerçevede “1572 Temmuz ayındaki (?) (IOULION) patriklerden” yazıyor.

Mendilin dört köşesindeki çerçevelerin içinde *İncil* yazarlarının tasvirleri görülüyor. Her bir *İncil* yazarı, mahşerin dört yaratığından biri eşliğinde sembolize edilmiş. Bu yaratıklar *Yeni Ahit*’in son kitabı olan *Vahiy*’de (4:6–9) sözü edilen aslan, öküz, insan (erkek) ve kartaldır.

Sol üstte bir insanın sembolize ettiği Aziz Matta, sol altta aslanın sembolize ettiği Aziz

OVER the centuries, Christians also produced handkerchiefs commemorating religious events and figures. These are printed with scenes from the lives of Jesus, his disciples, and the saints.

At the top edge of this handkerchief is an inscription reading ‘Archbishop of Constantinople, the New Rome’. At the left edge is the inscription ‘Dimitri of God, Eleo (?)’, and at the right edge ‘and ecumenical patriarch’. In a cartouche at the lower edge is the inscription, ‘One of the patriarchs (IOULION) in the month of July 1572 (?)’.

In the corners are portraits of the four gospel writers, Matthew, Mark, Luke, and John, set in circular cartouches. They each symbolise one of the four creatures of the apocalypse—lion, ox, human being, eagle—described in the *Book of Revelations* (4:6–9).

Markos, sağ altta öküzün sembolize ettiği Aziz Luka, sağ üstte de kartalın sembolize ettiği Yuhanna görülüyor. Ortadaki büyük sahnede çarmıhtan indirilen Hz. İsa'nın naaşının kabre konuluşu tasvir edilmiş. Tasvirin üzerinde “kabirde dökülen gözyaşı” ibaresi okunuyor. Kabre indirilen Hz. İsa'nın başının üzerindeki halede OQN veya Ówv harfleri görülüyor ki bu sembolizm “...ki bizzat kendisidir, yani ölümsüz olan, her şeye kadir olan onu kucaklayan annesi Meryem'dir” ibaresine atıfta bulunuyor. İsa'nın bedeninin çevresindeki ve arkasındaki çehreler, soldan sağa doğru: Yuhanna, babası, Salome, Mecdelli Meryem, Klopas'ın eşi Meryem, Meryem, James'in annesi ve Nikodem. Ortadaki tasvirin altında son akşam yemeği sahnesi, haçın üzerinde de bir ziyafet masasında toplanmış üç melek figürü görülüyor.

Ana resmin solunda yer alan panoda, askerlerinin İsa'nın giysileri için parti sürmesini hatırlatan üç zarla üzerine cübbe takılı bir merdiven resmedilmiş. Çekiç ve çiviler, İsa'nın çarmıhta nasıl çivilendiğini hatırlatıyor. Sağ panoda tutku hikâyesinden resimler yer alıyor. Horoz, sabah erken saatlerde öttükten sonra Peter'in İsa'yı reddetme hikâyesine gönderme yapıyor. Mızraksa, çarmıhta asılı bir halde dururken İsa'nın yan tarafını delip geçişini hatırlatıyor.

St Matthew at upper left symbolises the human being, St Mark at lower left the lion, St Luke at lower right the ox, and St John at upper right the eagle. At the centre is a scene showing the body of Jesus being placed in his tomb after being lifted down from the cross. At the top left and right are two words reading ‘tears shed at the tomb’. Inside the halo around Christ's head are the letters OQN or Ówv, in reference to the words ‘He himself’, who is immortal, who is all-powerful, and his mother Mary, who embraces him. The figures grouped around the body of Jesus are (from left to right): John, his father, Salome, Mary Magdalene, Mary the wife of Clopas, Mary the mother of James, and Nicodemus. Below this is a scene depicting the Last Supper, and at the top above the cross is a scene showing three angels around a banqueting table.

In the panel at the left is a ladder with a cloak thrown over it, three dice representing the fact that the Roman soldiers played dice for Christ's clothes, and a hammer and nails representing those used to nail him to the cross. In the panel at the right is a cockerel representing Peter's denial of Jesus before cockcrow, and a spear representing the one that was thrust into Jesus' side while he was hanging on the cross.

Hatıra mendili
1853
43 cm x 35 cm
SHM 19123 - İ.1790

**Commemorative
handkerchief**
1853
43 cm x 35 cm
SHM 19123 - İ.1790

BU mendilde Aya Yorgi, ejderhayı öldürdüğü klasik ikonografisiyle resmedilmiş. Mendilin büyük bir bölümünü kaplayan bu meşhur sahnenin bulunduğu kompozisyonun hemen altında iki isim dikkat çekiyor: sol alt köşede Bulgar kökenli Sırp yazar ve fotoğraf sanatçısı Anastas Jovanović, sağ alt köşedeyse Avusturyalı matbaacı ve yayıncı Johann Höfelich. En alttaysa Aya Yorgi’ye ithaf edilmiş Yunanca bir ibare var. 19. yüzyılda akademik, edebi ve dini metinlerde kullanılmaya başlanan ve saf dil anlamına gelen “Katharevousa (Καθαρεύουσα)” lehçesindeki bu ibarede şunlar yazılı.

Ο ΑΓΙΟΣ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΑΓΙΕ ΕΝΔΟΞΕ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΣ ΤΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΕ ΠΡΕΒΕΥΕ ΥΠΕΡ ΤΩΝ
ΔΟΥΛΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΩΝ ΑΓΑΠΟΝΤΩΝ
ΤΗΝ ΕΥΠΡΕΠΕΙΑΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΣΟΥ ΤΗΣ
ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΚΑΠΕΛΛΗΣ

(Ey büyük Şehit Aziz Georgios
Ey (İsa) Mesih’in yüce, şanlı, büyük şehidi Aziz
Georgios, senin Viyana’daki evinin şapelinin
(ruhani) ihtişamını seven Tanrı’nın hizmetkârları
için şefaet et).

MS 275–285 yıllarında Kapadokya’da dünyaya gelen Aya Yorgi, Romalı bir askerken

THIS handkerchief is printed with a picture of Saint George killing the dragon. St George was born in Cappadocia around 275–285 AD and went on to join the Roman army. While a soldier, he was converted to Christianity and endeavoured to spread the faith. He is thought to have died in Palestine around 303. This famous scene fills most of the handkerchief’s central field. Just below the composition are two names: the Bulgarian-Serbian writer and photographer Anastas Jovanović in the lower left corner, and the Austrian printer and publisher Johann Höfelich in the lower right corner. At the bottom is a Greek saying attributed to St George, written in the *Katharevousa* (Καθαρεύουσα, ‘pure language’), a version of modern Greek that was introduced for academic, literary, and religious texts in the 19th century:

Ο ΑΓΙΟΣ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΑΓΙΕ ΕΝΔΟΞΕ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΣ ΤΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΕ ΠΡΕΒΕΥΕ ΥΠΕΡ ΤΩΝ
ΔΟΥΛΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΩΝ ΑΓΑΠΟΝΤΩΝ
ΤΗΝ ΕΥΠΡΕΠΕΙΑΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΣΟΥ ΤΗΣ
ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΚΑΠΕΛΛΗΣ

O Great Martyr Saint George
O Saint George, sublime, illustrious, and exalted
martyr for the Messiah, intercede on behalf of the

Hıristiyanlığı kabul etmiş ve çevresinde inancı yaymış bir azizdir. 303 yılı civarında Filistin’de öldüğü düşünülür. Tüm kiliselerce aziz kabul edilen Yorgi, Doğu kiliselerinde “Aya Yorgi” ve “Aziz Georgios”, Ermeni Kilisesi’nde Surp Kevork, batıdaysa Saint George isimleriyle anılır. Fener Rum Patrikhanesi’nin ana kilisesinin de adandığı Aya Yorgi, aynı zamanda Cenova’nın, Britanya’nın ve Portekiz’in de koruyucusu kabul edilir. Askerlerin koruyucusu olduğuna inanılan Aya Yorgi, tıpkı kendisi gibi Romalı bir generalken Hıristiyanlığı kabul ederek şehit edilen Selanikli Aya Dimitri ile birlikte tasvir edildiği de olur. Çiftçilerin tarım takviminde yaz mevsiminin başlanıcına tekabül eden Aya Yorgi günü 23 Nisan, kışın geldiğini haber veren Aya Dimitri günüyse 26 Ekim’dir.⁴

Efsaneye göre Likya’da bir gölde civar halkın tanrı olarak taptığı bir ejderha vardır. Bu ejderha, tarlaların yazın sulanabilmesine karşılık her yıl bir çocuğun kendisine kurban edilmesini ister. Sıra kralın kızına gelince Kapadokyalı Aya Yorgi atına binip gelir, ejderhayı öldürür. Mendilin üzerindeki resme dikkatle bakılırsa mızrağın üst kısmının haç şeklinde olduğu görülecektir. Bu da Aya Yorgi’nin zaferinin kendisine değil, Tanrı’ya

servants of God, who love the (spiritual) splendour of the chapel in your house in Vienna.

Saint George, born in Cappadocia between AD 275 and 285, was a Roman soldier who converted to Christianity and became a saint known for spreading the faith among those around him. He is believed to have died in Palestine around the year 303. George was a saint accepted by all the Christian sects; known as ‘Hagios Georgios’ and ‘Aziz Georgios’ by the Eastern churches, ‘Surp Kevork’ by the Armenian Church, and ‘Saint George’ by the Western churches. The cathedral church of the Greek Patriarchate in Fener is dedicated to Saint George, who is also regarded as the patron saint of Genoa, Britain, and Portugal.

Saint George was regarded as the guardian of soldiers and is sometimes depicted together with Saint Dimitri of Thessaloniki, who like George himself was a Roman General who converted to Christianity and was martyred. Saint George’s Day is 23 April, which in the traditional agricultural calendar marks the start of summer, while Saint Dimitri’s Day is 26 October, which marks the start of winter.⁴ According to legend, a dragon that lived in a lake in Lycia was worshipped by local people.

ait olduğunun işaretidir. Bu olay üzerine pek çok putperestin ve İmparator Diokletian’ın karısının Hıristiyanlığa geçtiği anlatılır.

Bir başka efsaneye göre, Aya Yorgi Hıristiyan inancı yüzünden 303 yılında şehit edilir. Sebati nedeniyle de pek çok insan Hıristiyanlığa geçmiştir. Yunan, Sırp, Romen ve Rus ikonografisinde at üstünde, genç, sakalsız, kısa askeri saç tıraşıyla ve soldan tasvir edilir. Şaha kalkmış atının açık boz donu iyiliği, sırtındaki pelerinin kırmızısıysa zaferi ve şehadeti simgeler. Yaygın olarak elindeki mızrağını ejderhanın ağzına sokmuş şekilde tasvir edilen Yorgi, tıpkı Akdamar Adası’nda bulunan kilisedeki gibi bazı erken dönem tasvirlerindeyse yine at üstünde fakat bu defa yaşlanmış halde ve ejderha olmadan resmedilmiştir.

Every year, in return for ensuring water for the fields, the dragon demanded the sacrifice of a child. When it was the turn of the king’s daughter, St George of Cappadocia mounted his horse and killed the dragon. The cross that forms the finial of his spear symbolises the fact that the victory was not his but God’s. After this event, many pagans, including the wife of the Emperor Diocletian, converted to Christianity.

Another legend relates that St George was martyred in AD 303 and the strength of his faith persuaded many people to convert to Christianity. On Greek, Serbian, Romanian, and Russian icons, St George is depicted in left-hand profile as a young man, clean-shaven and with closely cropped hair; mounted on a white horse, with his red military cloak billowing out behind him. The red colour of the cloak suggests the blood he spilt during his martyrdom. He is thrusting his spear into the mouth of the dragon. A picture of St George in the church on Akdamar Island in Lake Van differs however. This is one of the earliest surviving depictions and represents St George as an old man, riding a horse, but without a dragon.

⁴ *Grande Libro dei Santi* (Rusconi Libri, 2013), s. 104–105.

⁴ *Grande Libro dei Santi* (Rusconi Libri, 2013), pp. 104–105.

103

Hatıra mendili
Rusya
20. yüzyılın başı
64 cm x 70 cm
SHM 19124 - İ.1791

**Commemorative
handkerchief**
Russia
Early 20th century
64 cm x 70 cm
SHM 19124 - İ.1791

BU mendilin merkezindeki portenin altında “Father Ioann Ilyich Sergiyev Kronstadtsky” (Kronstadtlı Peder İoann İlyiç Sergiyev) yazıyor. Yaygın olarak “Kronstadtlı John” ismiyle anılan Peder Ioann Ilyiç Sergiyev (Ekim 1829–Aralık 1908) mucizeler gösteren bir aziz olarak bilinir. 1855 yılından itibaren Kronstadt deniz üssünde bulunan katedralde papaz olarak çalışmış, kendini hayırseverliğe adanarak sık sık Rusya’da yolculuklara çıkmıştı. 1890’larda artık iyice tanınıyor, ülkenin her yanından insanlar onu görmeye geliyordu. Hatta Çar III. Aleksander (h. 1881–1894) ölüm döşegindeyken kendisini görebilmek için Kırım’daki sarayına çağırmıştı. III. Aleksander’in ardından tahta geçen son Rus Çarı II. Nikolay’sa Sergiyev’in öldüğü 20 Aralık’ı bu ilahi şahsiyeti anma günü ilân etti.

IN the centre of this handkerchief is a portrait of John Ilytch Sergieff of Kronstadt (October 1829–December 1908), identified by a caption below reading ‘Father Peder Ioann Ilyiç Sergiyev’. He was a Russian Orthodox priest who performed miracles and was later canonised. He served at the cathedral in the port city of Kronstadt from 1855 onwards, devoting himself to charitable works and travelling frequently through the Russian Empire. By the 1890s, he had become a celebrated figure and was visited by people from all over the country. When Tsar Alexander III (r. 1881–1894) was on his deathbed he asked John to visit him in the Crimea in hope that he might perform a miraculous cure. In 1909, the last Russian tsar, Nicholas II, commanded that John be commemorated annually on 20 December, the anniversary of his death in 1908.

GÜNDELİK HAYATA VE KURUMLARA DAİR MENDİLLER

HANDKERCHIEFS ON EVERYDAY LIFE AND INSTITUTIONS

DEVLET törenlerinin, resmî anmaların ve dini ritüellerin yanı sıra gündelik hayatta da kullanılan inisiyalli ve monogramlı mendiller, düğün ve sünnet gibi törenler için üretilmiş hatıra mendilleri ve çeşitli kurumların yayınladıkları mendiller mevcuttur.

THERE are initialed and monogrammed handkerchiefs used in everyday life, commemorative handkerchiefs produced for ceremonies such as weddings and circumcisions, and handkerchiefs published by various institutions, in addition to state ceremonies, official commemorations and religious rituals.

104

Hatıra mendili
Osmanlı
1912–1913
50 cm x 47 cm
SHM 19169 - İ.1836

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
1912–1913
50 cm x 47 cm
SHM 19169 - İ.1836

BU mendil bir sünnet düğünü hatırasına hazırlanmış. Sol üst köşesinde sünnet çocuğunun portresi yer alırken, altında da “Ömer Âkif Bey’in hıtân resmi (sünnet düğünü) yâdigârıdır, sene 1328 (1912/1913)” ibaresi bulunuyor.

THIS handkerchief was produced to commemorate a circumcision. In the upper left corner is a portrait of the young boy, under which is the legend ‘Picture of Ömer Âkif Bey, souvenir of his circumcision, the year 1328 (1912/1913)’.

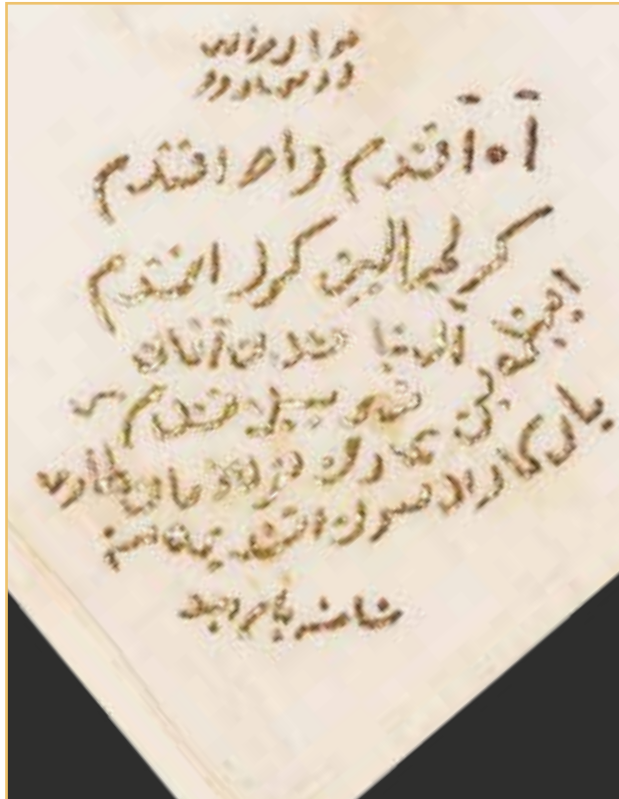
105

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
64 cm x 64 cm
SHM 19166 - İ.1833

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
64 cm x 64 cm
SHM 19166 - İ.1833

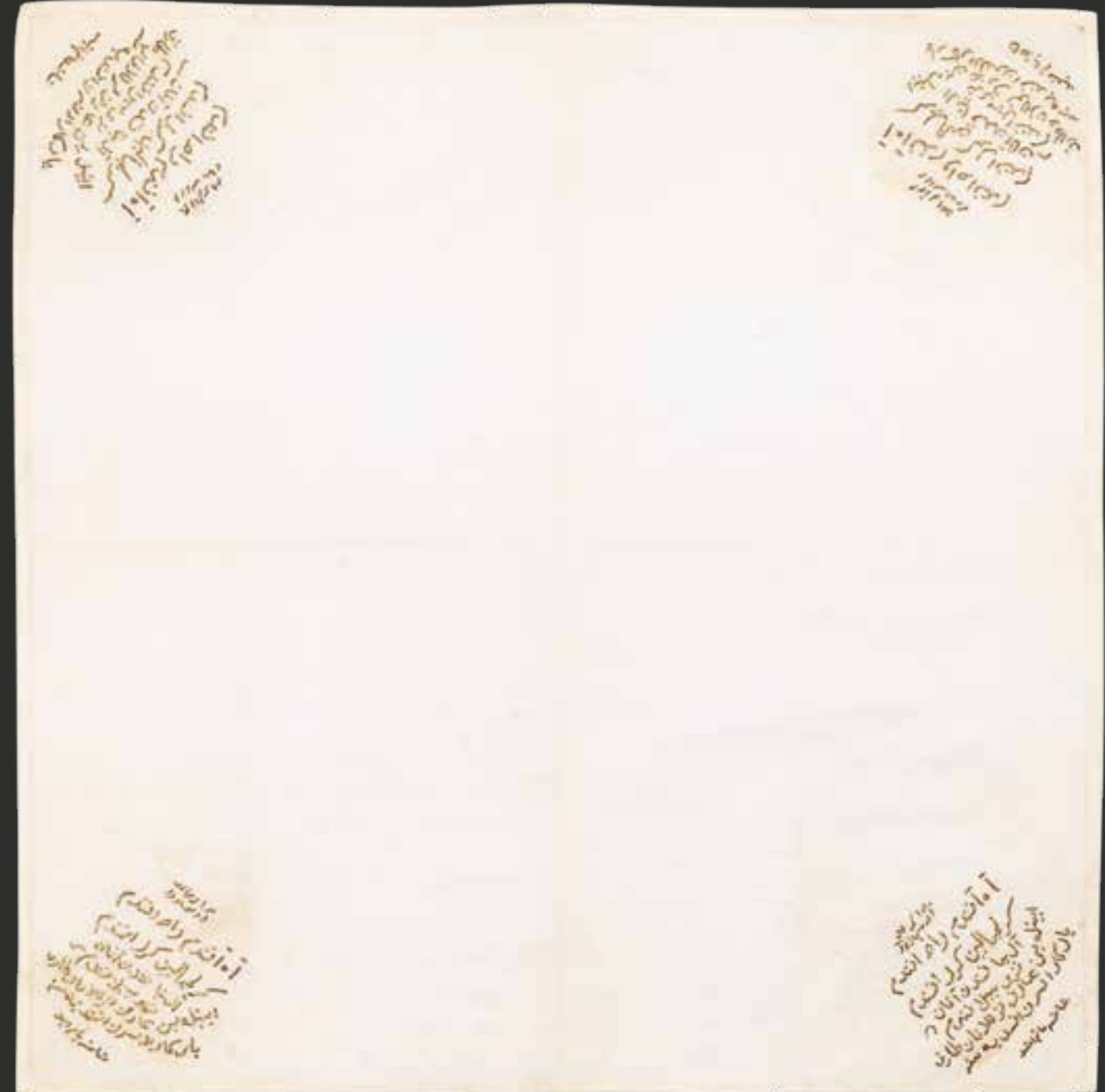
ÖZEL günlere ve davetlere katılanlara hatıra olarak takdim edilen mendiller, sevgililere de verilmiştir. Bu beyaz mendilin dört köşesinde sırmalı harflerle (bazı satırları okunamamakla beraber) şu mâni yer alıyor:

- 1- ...
- 2- ...
- 3- Ah efendim! Vah efendim!
- 4- Gül cemalin gül efendim,
- 5- Al yanaktan akan
Elinle teri sil efendim
- 6- Yâdigâr olsun efendime benim (benim)
- 7- ...

SOME handkerchiefs were presented to loved ones. This white handkerchief has lines of poetry embroidered in gold thread in the four corners. Only four of the lines are legible:

- 1- ...
- 2- ...
- 3- Oh sir! Alas sir!
- 4- My rose master of rose beauty,
- 5- Wipe the sweat pouring from
red cheeks with your hand sir
- 6- May this remind my master of myself
- 7- ...

106

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
32 cm x 32 cm
SHM 19167 - İ.1834

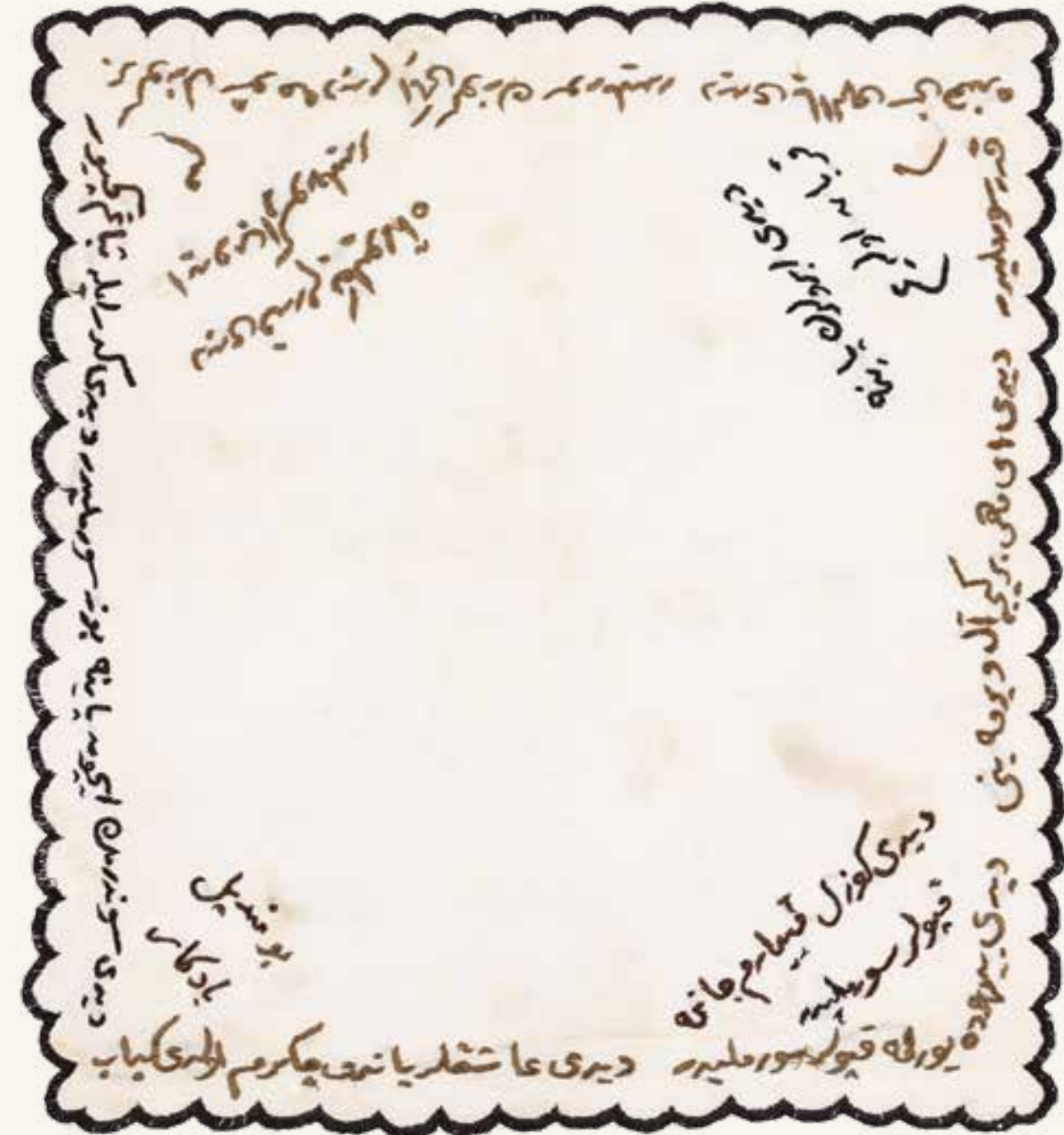
**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
32 cm x 32 cm
SHM 19167 - İ.1834

BU mendil, sevgiliye hatıra olarak hazırlanmış. Etrafını çerçeve şeklinde saran bir dörtlük, bu çerçevenin içinde de tüm köşelerde ikişer satırlık yazılar görülüyor. Mendilin çerçevesini oluşturan satırlarda yazanlar şöyle: üst satırda “bir güzel şuha (sevgiliye) dedim iki gözün sürmelidir, dedi billahi seni Hind’e (Hindistan’a)”, sağdaki satırda “kadar sürmelidir, dedi ey mahi (balık) bir gece al verme beni, dedi beyhude”, alt satırda “yorulma kapılar sürmelidir, dedi âşıklar yandı ciğerim oldu kebab”, soldaki satırda “dedi söndürmek için pâyına (ayağına) yüz sürmelidir, dedi kederle sebatım (dayanma gücüm) geçiyor”.

Çerçevenin içinde yazanlarsa şöyle: sol alt köşede “bu mendil-i yâdigâr”, sağ alt köşede “dedi güzel, kıyarım canıma kapılar sürmelidir”, sol üst köşede “dedim kaderim bekliyor, ah edip öksürmelidir”, sağ üst köşede de “dedi ebrulerin pâyına (o kaşların ayağına) kurban olayım”.

THIS handkerchief was given to a loved one as a souvenir. The lines of a quatrain are written around the edges, and there are two lines of writing in each corner. The lines around the edge are as follows (clockwise from upper edge: ‘I told a beautiful beloved that her eyes were lined with kohl, she said certainly you shall be exiled to India, she said O fish, do not take and give me in one night, she said do not strive in vain, the doors are sliding, she said lovers have burned my heart has been roasted, she said to quench the fire I must touch my face to your feet, she said my endurance is being overcome by grief.’

The legends in the corners are as follows: in the lower left corner ‘this is a commemorative handkerchief’, in the lower right corner ‘the beauty said I will take my own life, the doors are sliding’, in the upper left corner ‘I said my fate awaits me, I must sigh and splutter’, and in the upper right corner ‘she said may I die at the feet of those eyebrows’.

107

Hatıra mendili
Osmanlı
20. yüzyılın başı
44,5 cm x 44,5 cm
SHM 19168 - İ.1835

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
Early 20th century
44.5 cm x 44.5 cm
SHM 19168 - İ.1835

BU mendil bir sevgiliye hitap ediyor. Kırmızı bir çerçeveyle çevrili mendilin kenarlarında bordür şeklinde şiirin mısraları yer almakta. Bordürün köşelerinde ortada birer rozet çiçek, etrafında da kırmızı yapraklardan oluşan bitkisel birer motif var. Mendilin iç köşelerinde de merkeze doğru yönlendirilmiş vazodan çıkan çiçek buketi motifleri görülüyor:

Sevgilinin yüzüne dokundu
Kavuştu ender güzelliğe, renklerin
ahenginde.
Beyazı alnının güzelliğinden aldı,
Kırmızısını kıpkızıl yanaklarından.

Bu yüzden açıldıkça katlandı mutluluğu,
Güzel kenarları inciyle süslendi.
Mest olur mendil nefis manzarayla,
Mesrur (sevinçli) olur gözlerin
muhteşem rengiyle.

THIS handkerchief was sent to a beloved as a souvenir. The handkerchief has a red border inscribed with the lines of a poem. In each corner of the border is a rosette motif and around it a motif consisting of red leaves. In each corner of the central field is a bouquet of flowers in a vase that is oriented towards the centre:

He touched the face of the beloved
He was united with rare loveliness,
in harmony of colours.
White came from the beauty of her forehead,
Red from her crimson cheeks.

As they opened from that face
his happiness multiplied,
The beautiful edges were adorned with pearls.
The handkerchief is enraptured
by the beautiful sight,
Delighted by the gorgeous colours of her eyes.

108

Hatıra mendili
20. yüzyılın başı
44,5 cm x 39,5 cm
SHM 19177 - İ.1844

**Commemorative
handkerchief**
Early 20th century
44.5 cm x 39.5 cm
SHM 19177 - İ.1844

SEVGİLİLERE gönderilen mendillerin yanı sıra insanların kendi inisiyalleri, amblemleri, armalarıyla kullandıkları kişisel mendilleri de koleksiyonda mevcut. Bunların bir örneği de yan sayfadaki mendil. Türkçede “gamalı haç” olarak bilinen ve mendilin bir köşesine birbirine bağlı ikili bir motif şeklinde işlenmiş bu sembolün evrensel adı Sanskritçede “iyi olmak” anlamına gelen “svastika”dır. Hinduizm, Budizm, Jainizm gibi Asya merkezli inanç sistemlerinde çağlar boyu iyilikle özdeşleştirilen ve kutsal kabul edilen bu simge, kültürel aktarım yoluyla dünyanın pek çok bölgesine yayılmış, farklı toplumların mimarisinde ve sanat eserlerinde çokça kullanılmıştır.

PERSONAL handkerchiefs were sometimes marked with the initials, emblems or armorial devices of the owners. The handkerchief on the next page is an example. In a corner are two linked swastikas. The motif known as a ‘swastica’, a Sanskrit word meaning well-being, was for thousands of years a sacred symbol of goodness for Asian religions such as Hinduism, Buddhism, and Jainism. Its use spread to many other regions around the world, and it was widely used in the architecture and art of different cultures.

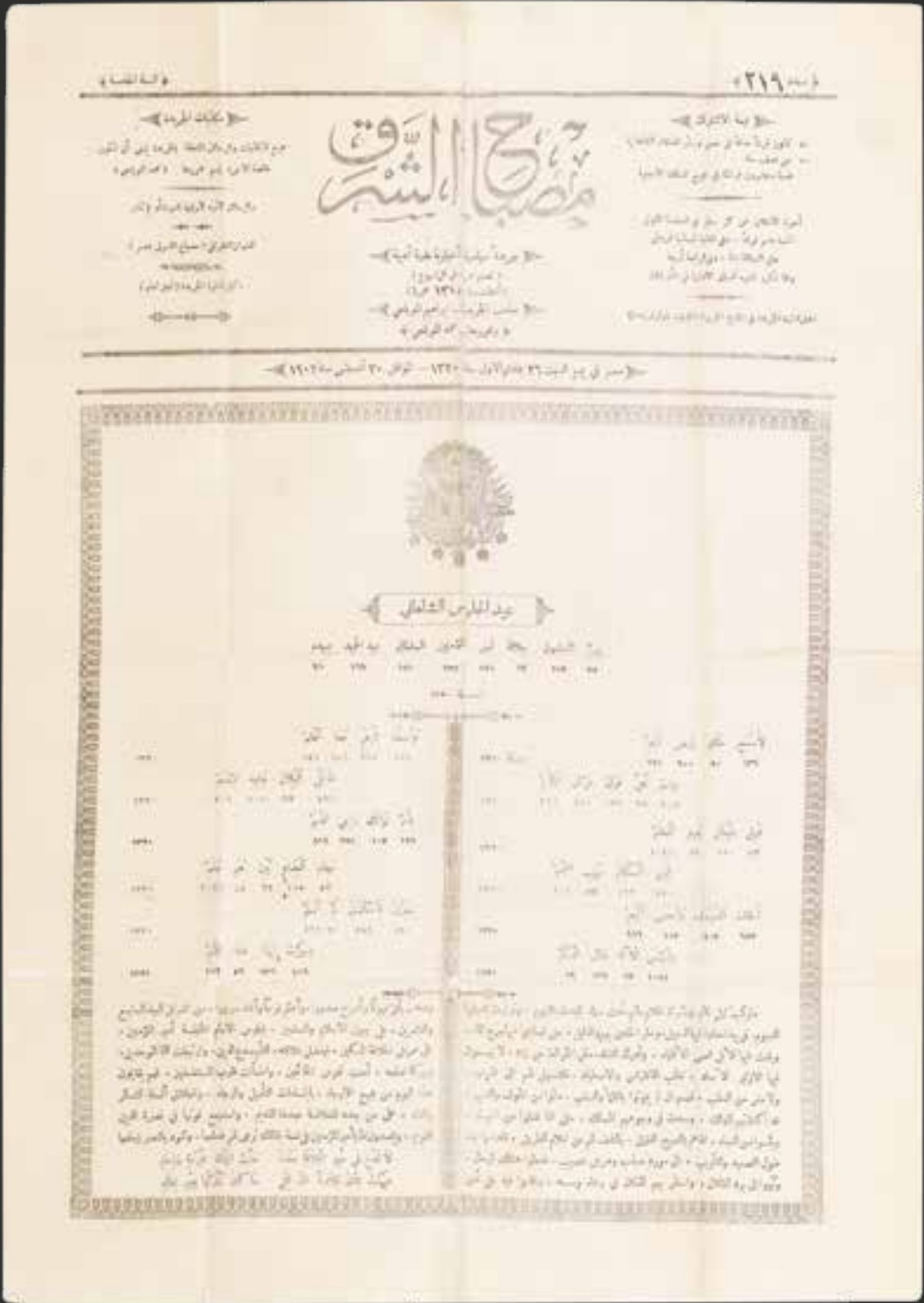
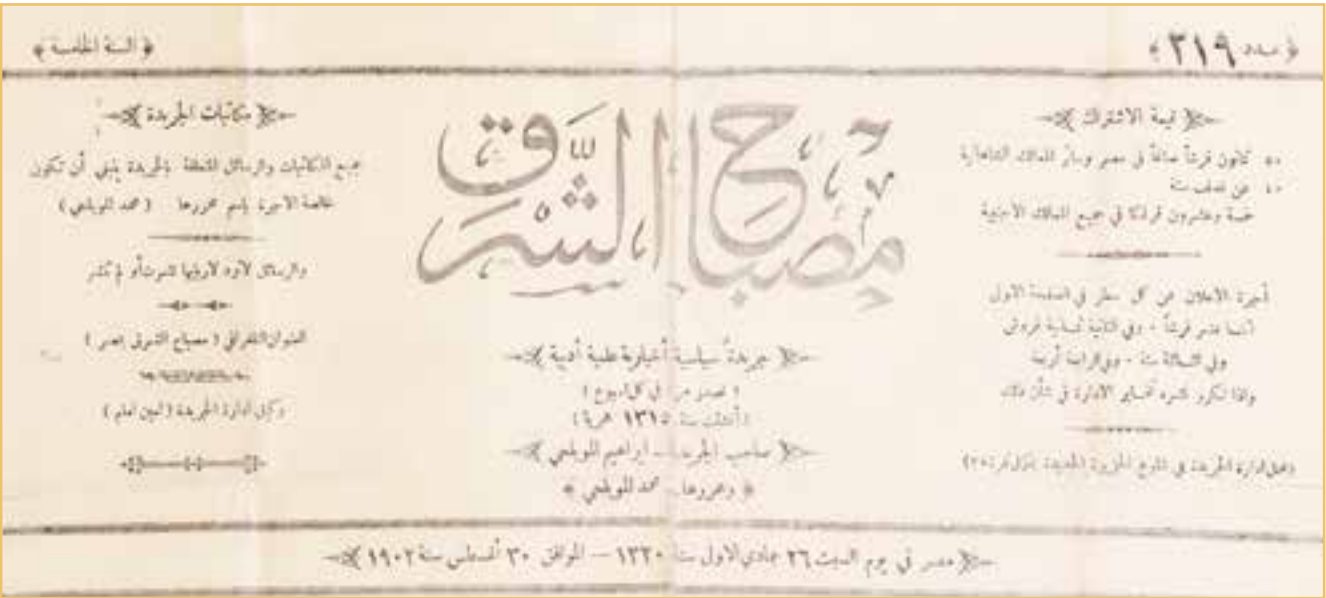
109

Hatıra mendili
Mısır
1902 (?)
54,5 cm x 39 cm
SHM 19174 - İ.1841

Commemorative handkerchief
Egypt
1902 (?)
54.5 cm x 39 cm
SHM 19174 - İ.1841

19. yüzyılda en önemli haber mecrası olan gazeteler için de hatıra objeleri üretilmiş, hatta gazetelerin kapaklarından kartpostallar yapıldığı gibi bazı kapak sayfalarından hatıra mendilleri üretildiği de olmuş. Bu mendilin üzerinde Mısır’da yayınlanan *Misbâhü’l-Şark* gazetesinin Sultan II. Abdülhamid’in tahta çıkışının 27. yıldönümü için hazırladığı 30 Ağustos 1902 tarih ve 219 numaralı özel sayısının kapağı görülüyor. Çerçeve içinde yer alan Osmanlı devlet armasının altında da “İydü’l-cülûsü’l-şâhâni” (Tahta Çıkış Bayramı) ibaresi okunuyor.

NEWSPAPERS, which were the most important source of news in the 19th and early 20th centuries, produced souvenirs such as postcards and handkerchiefs printed with their front pages. The example below is printed with the front page of the Egyptian *Misbâhü’l-Şark* newspaper, issue number 219, dated 30 August 1902. This was a special issue commemorating the 27th anniversary of Sultan Abdülhamid II’s accession to the throne. Below the Ottoman armorial device is the legend ‘İydü’l-cülûsü’l-şâhâni’ (Accession Jubilee).

110

Hatıra mendili
Osmanlı
1909 (?)
54 cm x 61 cm
SHM 19170 - İ.1837

**Commemorative
handkerchief**
Ottoman
1909 (?)
54 cm x 61 cm
SHM 19170 - İ.1837

BU mendilde haftalık olarak yayınlanan *Bursa* gazetesinin 18 Şaban 1327 (4 Eylül 1909) tarih ve 905 numaralı sayısının dört sayfası görülüyor. Gazetenin başyazısının “Leyle-i Berat Tecelli Âyât”, yani Berat Gecesi hakkında olduğu anlaşıyor.

THIS handkerchief is printed with four pages of the weekly *Bursa* newspaper dated 18 Şaban 1327 (4 September 1909), the issue number 905. The leading article is entitled ‘Leyle-i Berat Tecelli Âyât’ (Night of God’s Forgiveness).

Hatıra mendili
Mısır
1904 (?)
37 cm x 41 cm
SHM 19173 - İ.1840

Commemorative handkerchief
Egypt
1904 (?)
37 cm x 41 cm
SHM 19173 - İ.1840

HATIRA mendili basılan bir diğer gazete, Mısır’da yayınlanan *Al-Montazah*. Diğer örneklerden farklı olarak burada kapak sayfasının daha önceden mavi şeridiyle dokunmuş bir mendilin üstüne basıldığı, bazı yazıların da şeritlerin üzerine denk geldiği görülüyor. Mendildeki baskı, gazetenin 28 Ocak 1904 tarihli 2. sayısının kapağı.

ANOTHER newspaper, the Egyptian *Al-Montazah*, printed on this commemorative handkerchief. This unusual example is a handkerchief with blue stripes on which the front page of a newspaper has been printed. Some of the writing coincides with the stripes. The newspaper is the issue 2, dated 28 January 1904.

112

Hatıra mendili
Türkiye Cumhuriyeti
1937
38 cm x 37 cm
SHM 19172 - İ.1839

**Commemorative
handkerchief**
Turkish Republic
1937
38 cm x 37 cm
SHM 19172 - İ.1839

GAZETELERİN yanı sıra Kızılay gibi kurumlar da hatıra mendilleri yayınlıyordu. Uluslararası Kızıl Haç Komitesi’nin muadili olarak 11 Haziran 1868’de kurulan Mecrûhin ve Marda-yı Askeriyeye İmdat ve Muâvenet Cemiyeti (Hasta ve Yaralı Askerlere Yardım Cemiyeti), 1877 itibarıyla Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1935’te de Türkiye Kızılay Cemiyeti isimlerini alacak olan Kızılay’ın atasıdır. Nitekim günümüzdeki ismi Türk Kızılay olan dernek de kuruluş yılı olarak 1868’i kabul eder.¹

Buradaki beyaz mendilin bir köşesinde Kızılay logosu, altında da “Kızılay’ın Altmışıncı Yıldönümü Hatırası 25. XII. 1937” kaydı görülüyor.

INSTITUTIONS, such as the Red Crescent aid organisation, also produced commemorative handkerchiefs. The following example commemorates the 60th anniversary of the founding of the Red Crescent Society in 1877. The Red Crescent, which was the Ottoman equivalent of the International Red Cross Committee, evolved from the Society for the Relief and Aid of Wounded and Sick Soldiers, which had been established on 11 June 1868.¹

In a corner of the white handkerchief is the logo of the Red Crescent and the legend ‘Souvenir of the Sixtieth Anniversary of the Red Crescent, 25. XII. 1937’.

¹ Despina Anaç, *Marko Paşa* (Pitsipios) (İstanbul: Türk Kızılayı, 2019), s. 61–62.

¹ Despina Anaç, *Marko Paşa* (Pitsipios) (İstanbul: Türk Kızılayı, 2019), pp. 61–62.

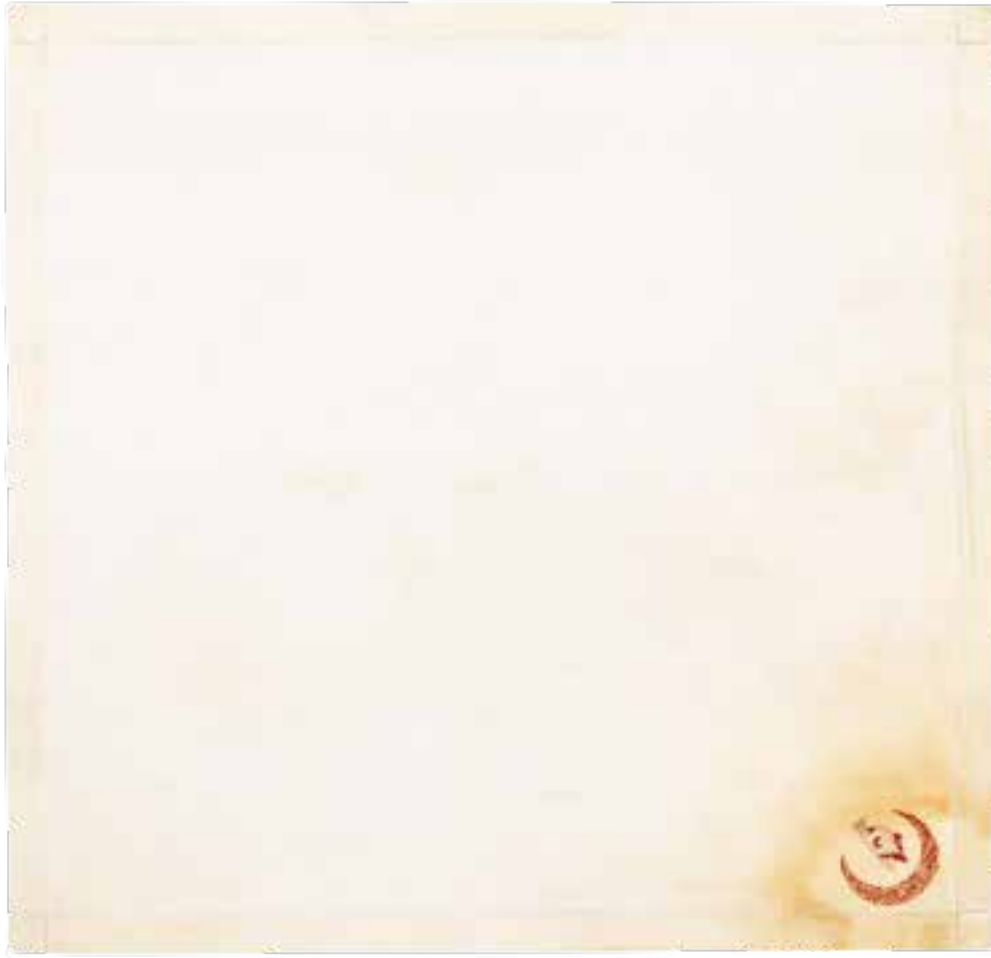
113

Hatıra mendili
Suriye
1927
40,5 cm x 38,5 cm
SHM 19171 - İ.1838

**Commemorative
handkerchief**
Syria
1927
40.5 cm x 38.5 cm
SHM 19171 - İ.1838

KOLEKSİYONDA Türk Kızılayı’nın yanı sıra Suriye Kızılayı’na ait bir mendil bulunuyor. Beyaz mendilin bir köşesinde hilal şeklinde istifli bir ibare görülüyor: “Suriye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Ellinci Yıl Hatırası”. Hilalin içinde de yine Hilal-i Ahmer’e ait bayraklar mevcut.

THE collection features a handkerchief printed for the Syrian Red Crescent society, in addition to those commemorating the Turkish Red Crescent Society. In a corner of the white handkerchief is an inscription arranged in the form of a crescent reading, ‘Souvenir of the Fiftieth Anniversary of the Syrian Red Crescent Society’. Inside the crescent motif are Red Crescent flags.

114

Hatıra mendili
Türkiye Cumhuriyeti
1952 (?)
41 cm x 35,5 cm
SHM 19185 - İ.1852

**Commemorative
handkerchief**
Turkish Republic
1952 (?)
41 cm x 35.5 cm
SHM 19185 - İ.1852

BAZI hastanelerin de hatıra mendilleri mevcut. Bu mendil, Yedikule Surp Pırgıç, yani “Aziz Kurtarıcı” Ermeni Hastanesi tarafından 1952 yılında yaptırılmış.

31 Mayıs 1834’te hizmet vermeye başlayan Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi, Sultan II. Mahmud’un (h. 1808–1839) Darphane-i Âmire Emini Kazaz Artin Amira Bezciyan öncülüğünde, cemaatin önde gelen isimlerinin yardım ve katkılarıyla kurulmuştur. Mendilin ortasında defne dalları arasında görülen kişi de yine Kazaz Artin Amira Bezciyan’dır. Surp Pırgıç, zamanla bir hastanenin ötesine geçerek İstanbul Ermeni cemaatinin sosyal ve kültürel hayatındaki önemli kurumlardan biri haline gelmiştir.²

Bu kırmızı mendil hastanede düzenlenen bir yardım balosu hatırasına bastırılmış. Mendilin üst köşelerinde hastane binalarının resimleri, sol alt köşesinde hastanede yer alan Surp Pırgıç Şapeli, sağ alt köşede de hastanenin giriş kapısı görülüyor.

SOME hospitals produced commemorative handkerchiefs. The following example was produced in 1952 by the Armenian Hospital of Surp Pırgıç (Saint Saviour) in the Yedikule district of Istanbul.

This hospital opened on 31 May 1834, funded by donations from leading members of the Armenian community in an appeal led by Kazaz Artin Amira Bezciyan, director of the Imperial Mint during the reign of Sultan Mahmud II (r. 1808–1839). In the centre of the handkerchief is a portrait of Kazaz Artin Amira Bezciyan, encircled by a laurel wreath. In time, the Hospital of Surp Pırgıç became not just a hospital but the hub of Armenian social and cultural life in Istanbul.²

This red handkerchief was printed as a souvenir of a charity ball held at the hospital. In the upper corners are pictures of the hospital buildings, in the lower left corner a picture of the Surp Pırgıç Chapel, and in the lower right corner the hospital entrance gate.

² Saro Dadyan, “Osmanlı Ermenilerinin Tarihindeki En Büyük Filantrop: Kazaz Artin Amira Bezciyan”, *Toplumsal Tarih* 225 (Eylül 2012), s. 40–46.

² Saro Dadyan, ‘Osmanlı Ermenilerinin Tarihindeki En Büyük Filantrop: Kazaz Artin Amira Bezciyan’, *Toplumsal Tarih* 225 (September 2012), pp. 40–46.

KAYNAKÇA

REFERENCES

II. Meşrutiyet’in İlk Yılı (İstanbul: YKY, 2008).

Âdil, Selahattin, *Hayat Mücadeleleri: Selahattin Âdil Paşanın Hatıraları* (İstanbul: Zafer Matbaası, 1982).

Anaç, Despina, *Marko Paşa (Pitsipios)* (İstanbul: Türk Kızılayı, 2019).

Asan, Hakan, “Osmanlı Mahalli Fuarcılığı Üzerine Bir Kesit: Sivas Hamidiye Sınaat ve Ziraat Sergisi”, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 17 (Bahar 2021).

Badem, Candan, *Kırım Savaşı ve Osmanlılar* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017).

Barillari, Diana & Ezio Godoli, *İstanbul 1900* (İstanbul: Yem, 1997).

Batur, Afife (yay. haz.), *M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar* (İstanbul: YKY, 2003).

Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: YKY, 2007).

Büyüktuğrul, Afif, “Osmanlı (Türk)–Yunan Deniz Silahlanma Yarışı”, *Belleten*, 39/156 (1975), s. 725–774.

Cannadine, David, “The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and ‘The Invention of Tradition’, c. 1820–1977”, *The Invention of Tradition* içinde (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).

Çelik, Zeynep, *Şarkın Sergilenişi* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004).

Dadyan, Saro, “Osmanlı Ermenilerinin Tarihindeki En Büyük Filantrop: Kazaz Artin Amira Bezciyan”, *Toplumsal Tarih* 225 (Eylül 2012).

Dadyan, Saro (yay. haz.), *Sultan Abdülhamid Midhat ve Mahmud Paşaları Nasıl Katlettirdi?* (İstanbul: Okuyan Us, 2013).

II. Meşrutiyet’in İlk Yılı (İstanbul: YKY, 2008).

Âdil, Selahattin, *Hayat Mücadeleleri: Selahattin Âdil Paşanın Hatıraları* (İstanbul: Zafer Matbaası, 1982).

Anaç, Despina, *Marko Paşa (Pitsipios)* (İstanbul: Türk Kızılayı, 2019).

Asan, Hakan, ‘Osmanlı Mahalli Fuarcılığı Üzerine Bir Kesit: Sivas Hamidiye Sınaat ve Ziraat Sergisi’, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 17 (Spring 2021).

Badem, Candan, *Kırım Savaşı ve Osmanlılar* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017).

Barillari, Diana & Ezio Godoli, *İstanbul 1900* (İstanbul: Yem, 1997).

Batur, Afife (ed.), *M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar* (İstanbul: YKY, 2003).

Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: YKY, 2007).

Büyüktuğrul, Afif, ‘Osmanlı (Türk)–Yunan Deniz Silahlanma Yarışı’, *Belleten*, 39/156 (1975), pp. 725–774.

Cannadine, David, “The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and “The Invention of Tradition”, c. 1820–1977”, in *The Invention of Tradition* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).

Çelik, Zeynep, *Şarkın Sergilenişi* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004).

Dadyan, Saro, ‘Osmanlı Ermenilerinin Tarihindeki En Büyük Filantrop: Kazaz Artin Amira Bezciyan’, *Toplumsal Tarih* 225 (September 2012).

Dadyan, Saro (ed.), *Sultan Abdülhamid Midhat ve Mahmud Paşaları Nasıl Katlettirdi?* (İstanbul: Okuyan Us, 2013).

Dadyan, Saro, *Babamın Pulları* (İstanbul: Siyah Kitap, 2018).

Damalı, Atom, *Osmanlı-Girit Sorunu: Sultan’ın Kermesi* (İstanbul: Nilüfer Damalı Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı, 2005).

Davison, Roderic H., *Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform, 1856–1876* (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005).

Deringil, Selim, *Simgeden Millete* (İstanbul: İletişim, 2009).

Eldem, Edhem, *İftihar ve İmtiyaz: Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi* (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2004).

Eldem, Edhem, “Savaş ve Sembolizm: Kırım Savaşı Döneminde Osmanlı Madalya ve Nişanları”, *Kırım Savaşı’nın 150. Yılı* içinde (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006).

Eldem, Edhem, “Geç Osmanlı Döneminden Günümüze İntikal Eden Bir Kitsch Numunesi: Arma-i Osmanî”, *Toplumsal Tarih* 192 (Aralık 2009).

Fahmy, Khaled, *Paşa’nın Adamları: Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*, çev. Deniz Zarakolu (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010).

Georgeon, François, *Sultan Abdülhamid* (İstanbul: İletişim, 2022).

Grande Libro dei Santi (Rusconi Libri, 2013).

Harp Akademilerinin 120. Yılı (İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1968).

Hülagü, M. Metin, *Sultan II. Abdülhamid’in Sürgün Günleri: Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey’in Hatıratı* (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2007).

İnal, Selahattin, “Meşe (Quercus) Hakkında Etimolojik ve Tarihi Etüdler”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, c. V, s. 1 (1955), s. 100–111.

Dadyan, Saro, *Babamın Pulları* (İstanbul: Siyah Kitap, 2018).

Damalı, Atom, *Osmanlı-Girit Sorunu: Sultan’ın Kermesi* (İstanbul: Nilüfer Damalı Eğitim, Kültür ve Çevre Vakfı, 2005).

Davison, Roderic H., *Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform, 1856–1876* (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005).

Deringil, Selim, *Simgeden Millete* (İstanbul: İletişim, 2009).

Eldem, Edhem, *İftihar ve İmtiyaz: Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi* (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2004).

Eldem, Edhem, “Savaş ve Sembolizm: Kırım Savaşı Döneminde Osmanlı Madalya ve Nişanları”, in *Kırım Savaşı’nın 150. Yılı* (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006).

Eldem, Edhem, “Geç Osmanlı Döneminden Günümüze İntikal Eden Bir Kitsch Numunesi: Arma-i Osmanî”, *Toplumsal Tarih* 192 (December 2009).

Fahmy, Khaled, *Paşa’nın Adamları: Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır*, trans. Deniz Zarakolu (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010).

Georgeon, François, *Sultan Abdülhamid* (İstanbul: İletişim, 2022).

Grande Libro dei Santi (Rusconi Libri, 2013).

Harp Akademilerinin 120. Yılı (İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı, 1968).

Hülagü, M. Metin, *Sultan II. Abdülhamid’in Sürgün Günleri: Hususi Doktoru Atıf Hüseyin Bey’in Hatıratı* (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2007).

İnal, Selahattin, “Meşe (Quercus) Hakkında Etimolojik ve Tarihi Etüdler”, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, vol. V, no. 1 (1955), pp. 100–111.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. V (Ankara: TTK, 2022).

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. VII (Ankara: TTK, 2022).

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. IX (Ankara: TTK, 2022).

Kırım Savaşı’nın 150. Yılı (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006).

[Kurtoğlu], Fevzi, *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale’de Türk Donanması*, haz. Ali Fuat Örenç ve Levent Düzcü (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2015).

Küçükoğlu, Ahmet, “Türk Donanmasında Hamidiye Zırhlısı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (İstanbul Üniversitesi, 2003).

Mutlu, Şamil, “Kırım Savaşı’nın Görsel Yönü”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Barış Antlaşması (1853–1856)* içinde (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2007).

Osman Nuri, *Bilinmeyen Abdülhamid: Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanatı* (İstanbul: Temel Yayınları, 2017).

Özendes, Engin, *Abdullah Frères: Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları* (İstanbul: YKY, 2006).

Öztuncay, Bahattin, “Fotoğraflarla Belgelenen İlk Savaş”, *Kırım Savaşı’nın 150. Yılı* içinde (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006).

Öztuncay, Bahattin, *Hatıra-i Uhuvvet* (İstanbul: Aygaz, 2008).

Özyüksel, Murat, *Hicaz Demiryolu* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000).

Sandalcı, Mert, *The Postcards of Max Fruchtermann*, c. III (İstanbul: Koç Bank, 2000).

Solak, Nergiz Demir & Yunus Berkli, “Türk-İslam Kültüründeki Destimal Geleneği ile Hristiyan İnancındaki Kutsal Mendil İkonografisinin Karşılaştırılması”, *Sanat Tarihi Dergisi* 31 (Nisan 2022).

Stone, Norman, “Kırım Savaşı”, *Kırım Savaşı’nın 150. Yılı* içinde (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006).

Tahsin Paşa, *Abdülhamit: Yıldız Hatıraları* (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931).

Tanman, Baha (yay. haz.), *Nil Kıyısından Boğaziçi’ne: Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hanedanı’nın İstanbul’daki İzleri* (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2011).

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, vol. V (Ankara: TTK, 2022).

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, vol. VII (Ankara: TTK, 2022).

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, vol. IX (Ankara: TTK, 2022).

Kırım Savaşı’nın 150. Yılı (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006).

[Kurtoğlu], Fevzi, *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale’de Türk Donanması*, ed. Ali Fuat Örenç and Levent Düzcü (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2015).

Küçükoğlu, Ahmet, “Türk Donanmasında Hamidiye Zırhlısı”, Unpublished MA Thesis (Istanbul University, 2003).

Mutlu, Şamil, ‘Kırım Savaşı’nın Görsel Yönü’, in *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Barış Antlaşması (1853–1856)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2007).

Osman Nuri, *Bilinmeyen Abdülhamid: Abdülhamid-i Sani ve Devr-i Saltanatı* (İstanbul: Temel Yayınları, 2017).

Özendes, Engin, *Abdullah Frères: Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları* (İstanbul: YKY, 2006).

Öztuncay, Bahattin, ‘Fotoğraflarla Belgelenen İlk Savaş’, in *Kırım Savaşı’nın 150. Yılı* (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006).

Öztuncay, Bahattin, *Hatıra-i Uhuvvet* (İstanbul: Aygaz, 2008).

Özyüksel, Murat, *Hicaz Demiryolu* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000).

Sandalcı, Mert, *The Postcards of Max Fruchtermann*, vol. III (İstanbul: Koç Bank, 2000).

Solak, Nergiz Demir & Yunus Berkli, “Türk-İslam Kültüründeki Destimal Geleneği ile Hristiyan İnancındaki Kutsal Mendil İkonografisinin Karşılaştırılması’, *Sanat Tarihi Dergisi* 31 (April 2022).

Stone, Norman, ‘Kırım Savaşı’, in *Kırım Savaşı’nın 150. Yılı* (İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi, 2006).

Tahsin Paşa, *Abdülhamit: Yıldız Hatıraları* (İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931).

Tanman, Baha (ed.), *Nil Kıyısından Boğaziçi’ne: Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hanedanı’nın İstanbul’daki İzleri* (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2011).

Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (İstanbul: YKY, 2020).

TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri. 30-18-1-2/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-). 86-24-18/130. 24.03.1939.

“The Guardian, Page 7, Friday, August 7, 1914”, The Guardian Archives, <https://theguardian.newspapers.com/search/results/?date=1914-08-07> [26.05.2025].

Türkgeldi, Ali Fuat, *Maruf Simalar* (Ankara: TTK, 2013).

Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (İstanbul: YKY, 2020).

Turkish Presidential State Archives. 30-18-1-2/KARARLAR DAİRE BAŞKANLIĞI (1928-). 86-24-18/130. 24.03.1939.

“The Guardian, Page 7, Friday, August 7, 1914’, The Guardian Archives, <https://theguardian.newspapers.com/search/results/?date=1914-08-07> [26.05.2025].

Türkgeldi, Ali Fuat, *Maruf Simalar* (Ankara: TTK, 2013).

DİZİN

INDEX

1900 Paris Sergisi 325	Ahmed Rıza Bey 110, 116, 149, 151	1900 Paris Exposition 325	Ahmed Rıza Bey 110, 116, 151	Avusturya/Avusturya-Macaristan/Avusturya-Macaristan 168, 194, 201, 204, 234, 257, 354	Bosna ve Hersek 168	168, 194, 201, 204, 234, 257, 354	Admiral) 30
31 Mart Vakası 110, 116	Ahmed Tevfik Paşa (Okday) 110	31 March Incident 110, 116, 117	Ahmed Tevfik Pasha (Okday) 110	İmparatorluğu 28, 47, 49, 168, 194, 201, 204, 234, 257, 354	Boston 34	Aviation Martyrs' Monument 202	Brussels World's Fair 330
Abbas Hilmi Paşa I (Mısır Valisi) 263, 268	<i>Al-Montazah</i> (gazete) 404	Abbas Hilmi Pasha I (Governor of Egypt) 263	<i>Al-Montazah</i> (newspaper) 404	Aya Yorgi/Aziz Georgios/Surp Kevork/Saint George 382, 384, 385	Botha, Louis (Güney Afrika Birliği Başbakanı) 243	Bahçekapı 117	Buckingham Palace 320
Abbas Hilmi Paşa II (Hıdiv) 266, Abdullah Biraderler 39, 40, 42	Albert I (Belçika Kralı) 174, 178, 188, 222, 243, 244, 246, 257, 272	Abbas Hilmi Pasha II (Khedive) 266, 268	Albert I (King of Belgium) 174, 178, 188, 222, 243, 244, 246, 257, 272	Ayasofya Camii 361	Breslau 200	Balkan War/Balkan Wars 10, 15, 68, 90, 156, 160, 168, 170, 194, 218	Budapest 354
Abdülaziz (Sultan) 39, 40, 42, 47, 48, 93, 130, 137, 142, 149, 263	Aleksander II (Rus Çarı) 28, 52, 55	Abdülaziz (Sultan) 39, 40, 42, 47, 48, 93, 137, 143, 149, 263	Aleppo 86, 90	Aziz Luka 381	Britanya/Büyük Britanya/Birleşik Krallık 14, 15, 16, 26, 28, 30, 44, 48, 49, 54, 68, 93, 174, 178, 188, 190, 194, 196, 200, 201, 206, 210, 216, 222, 224, 226, 238, 242, 244, 246, 257, 268, 270, 272, 300, 304, 306, 309, 310, 312, 314, 318, 320, 322, 358, 384	Balkans 47-49, 162, 216	Bulgaria 47, 141, 159, 168, 170, 201, 234, 382
Abdülaziz el-Suud (Suudi Arabistan Kralı) 291	Alfonso XIII (İspanya Kralı) 254	Abdülaziz el-Suud (King of Saudi Arabia) 291	Alexander II (Tsar of Russia) 28, 52, 55	Aziz Markos 381	Britanya Güney Afrika'sı 314	Baltalimanı Treaty 23	Bulgarian Principality 159
Abdülhamid I (Sultan) 60	Âli Paşa (Sadrazam) 137	Abdülhamid I (Sultan) 59	Alfonso XIII (King of Spain) 254	Aziz Matta 378	Britanya Kanadası 314	Barbaros Hayreddin Battleship 130, 210	Burhaneddin Efendi (Şehzade) 67
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Allenby, Sir Edmund Henry (İngiliz General) 243	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Ali İhsan Pasha (Sâbis) 281	Bâbüssaâde 361	Brown, George (İskoç General) 30	Battle of Dumlupınar 284	Bursa 284
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Almanya 49, 180, 184, 186, 188, 194, 200, 201, 204, 232	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Âli Pasha (Grand Vizier) 137	Bahçekapı 116	Bruat, Armand Joseph (Fransız Amiral) 30	Battle of Elena 51	<i>Bursa</i> (newspaper) 402
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Alsace-Lorraine 186	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Allenby, Sir Edmund Henry (British General) 243	Bahriye Nezareti 49, 77	Buckingham Sarayı 320	Battle of Milona 55, 56	Cafer Tayyar Pasha (Eğilmez) 278
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 34, 232, 234, 246, 257, 275, 358	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Alsace-Lorraine 184	Balkan Savaşı/Balkan Savaşları 9, 15, 68, 90, 156, 160, 168, 170, 194, 202, 218	Büyük Dünya Fuarı 330	Bayar, Celal 294, 296	Cairo 44, 202
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Anadolu 275	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Anatolia 252, 275	Balkanlar 47-49, 162, 216	Buckingham Sarayı 320	Beatty, David (British Rear Admiral) 243	Campos Sales, Manuel Ferraz de (President of Brazil) 254
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Ankara 276, 282, 296	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Ankara 276, 282, 296	Baltalimanı Antlaşması 23	Budapeşte 354	Belgium 186, 188, 190, 238, 358	Canada 309, 358
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Arabistan 72, 74, 291	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Arabia 72, 74, 143, 164	Barbaros Hayreddin Zırhlısı 130, 210	Bulgar Prensliği 159	Beirut 376	Çanakkale 54, 68
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Arafat Dağı 368	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Arap İzzet Pasha 74	Barbaros Hayreddin Zırhlısı 130, 210	Bulgaristan 47, 159, 168, 170, 201, 234, 244, 272, 358	Benghazi 160	Çappadocia 382, 384, 385
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Arap İzzet Paşa 74	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Arif Hikmet Bey (Şeyhülislam) 364	Bayar, Celal 294, 296	Burhaneddin Efendi (Şehzade) 66	Bitola 140	Carpathian Basin 354
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Arif Hikmet Bey (Şeyhülislam) 364	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Armenian Church 384	Beatty, David (İngiliz Amiral) 243	Büyük Taarruz 277	Bitola Military High School 141	Caucasus region 213
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Árpad (Macar Kralı) 354	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Armenian Hospital of Surp Pirgiç 410	Belçika 30, 186, 188, 190, 224, 238, 244, 272, 358	Beyrut 376	Bitola Military Junior School 141	Çerkes Hasan 48
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Asquith, Herbert Henry (Birleşik Krallık Başbakanı) 242	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Árpad (King of Hungary) 354	Berlin Kongresi 54	Beyrut 376	Black Sea 26, 70, 196, 200, 216	Cevat Pasha (Çobanlı) 278
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Asya 52, 201, 398	Abdülhamid II (Sultan) 9, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 66, 67, 72, 74, 78, 81, 82, 86, 90, 94-96, 100, 112, 116, 118, 137, 143, 149, 159, 268, 376, 400	Asia 52, 201, 398	Beşinci Ordu 90, 91	Beyrut 376	Book of Revelations 378	Charles, George William Frederick (Duke of Cambridge) 30
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Atatürk/Mustafa Kemal Bey/Mustafa Kemal Paşa 9, 16, 70,	Ahmed (Shah of Iran) 254	Asquith, Herbert Henry (British Prime Minister) 242	Beyrut 376	Beyrut 376	Bosnia and Herzegovina 168	Chicago 235
Abdülhamid II (Sultan)/Şehzade Abdülhamid 9, 48-49, 51, 52, 55, 61, 60, 66, 67, 72, 74, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 94, 95, 96, 100, 110, 116, 118, 137, 142, 149, 159, 268, 376, 400	Atatürk/Mustafa Kemal Bey/Mustafa Kemal Paşa 9, 16, 70,	Ahmed Efendi (Şehzade) 67		Beyrut 376	Beyrut 376	Bosporus 192, 206	China 75

Cafer Tayyar Paşa (Eğilmez) 278	Deniz Müzesi 70	Chios 149	Denmark 358	Ersoy, Mehmet Akif 281	Galler 320	Europe 23, 26, 30, 51, 55, 143, 190, 192, 216	Franz Joseph (Emperor of Austro-Hungarian Empire) 28, 204, 234, 257, 354
Campos Sales, Manuel Ferraz de (Brezilya Başkanı) 254	Dérain, Jules 39	Christian IX (King of Denmark) 257	Dérain, Jules 39	Eskişehir 284	Gazi Osman Paşa 50, 66	<i>Evrâk-ı Havâdis</i> (newspaper) 61	French Revolution 98
Cevat Paşa (Çobanlı) 278	Díaz, Adolfo (Nikaragua Başkanı) 254	Church of the Holy Sepulchre 24	Díaz, Adolfo (President of Nicaragua) 254	Edhem Paşa 55	Gazze 259	Executive Deputies Committee 276	French, Sir John (British Marshal) 238, 246
Charles, George William Frederick (Cambridge Dükü) 30	Díaz, Porfirio (Meksika Başkanı) 257	Churchill, Winston 242	Díaz, Porfirio (President of Mexico) 257	Etiyopya 242, 358	George V (Birleşik Krallık Kralı) 68, 174, 178, 188, 222, 238, 242, 244, 246, 257, 272, 310, 312, 314	Eyüp 117	Fruchtermann, Max 126
Chicago 235	Dolmabahçe Sarayı 40, 42	Clemenceau, Georges (Prime Minister of France) 250	Dodecanese 252	Eyüp 117	George VI (Birleşik Krallık Kralı) 314, 318		
Christian IX (Danimarka Kralı) 254	Don Kazakları Ordusu 333	Colombia 358	Dolmabahçe Palace 40, 42	Faruk (Mısır Kralı) 291	Geşof Efendi 159	Faisal I (King of Iraq) 291	Gallipoli Campaign 14, 213, 242
Churchill, Winston 242	Donanma Cemiyeti 130, 196, 200	Committee of Union and Progress 16, 102, 110, 140, 141, 142, 151, 152, 268	Domokos 55	Fas 75	Girit 54, 55, 61	Faruk (King of Egypt) 291	Gate of Felicity 361
Clemenceau, Georges (Fransa Başbakanı) 250	Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti 15, 196	Concert of Europe (Concert d'Europe) 23	Don Cossack Army 333	Fatih 202, 362	Girit İsyanı 55	Fatih 202, 362	Gaza 259
Concha, José Vicente (Kolombiya Başkanı) 254	Dömeke 55	Concha, José Vicente (President of Colombia) 256	Dufaure, Jules Armand (President of the Council of Ministers of France) 338	Fatma Sultan 39	Goeben 200	Fatma Sultan 39	Gazi Osman Pasha 51, 67
Constantine (Yunanistan Kralı) 254	Dördüncü Avcı Taburu 110, 141	Congress of Berlin 54	Dundas, Richard Saunders (British Admiral) 30	Faysal I (Irak Kralı) 291	Gómez, Juan Vicente (Venezuela Başkanı) 254	Fenton, Roger 26	George V (King of Britain) 68, 174, 178, 188, 222, 238, 244, 246, 257, 270, 310, 312, 314, 318
Cumhuriyet 9, 70, 277, 284, 286, 338, 341-344, 346	Dufaure, Jules Armand (Fransa Meclis Başkanı) 338	Congress of Sivas 276	Durand-Brager, Jean-Baptiste Henri 27	Fener Rum Patrikhanesi 384	Gölcük 70	Ferdinand (King of Roumania) 257	Ferdinand I (King of Bulgaria) 234, 254
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 294	Dumlupınar Meydan Muharebesi 284	Constantine (King of Greece) 254	Dynasty of Mehmed Ali Pasha of Kavala 10, 263	Fenton, Roger 26	Grant Silk Mills 235	Ferdinand I (Bulgaristan Kralı) 234, 254	George VI (King of Britain) 314, 318
Çanakkale 15, 54, 68, 213	Dundas, Richard Saunders (İngiliz Amiral) 30	Constantinople Conference 49, 51	Edhem Pasha 55	Ferdinand (Romanya Kralı) 257	Grey, Sir Edward (Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı) 242	Fevzi Paşa (Çakmak) 278	Germany 49, 180, 184, 186, 188, 194, 200, 201, 232, 234, 254
Çanakkale Boğazı 24, 200, 206, 213, 215, 216	Durand-Brager, Jean-Baptiste Henri 26	Constitution 94, 96, 98, 124, 134, 142, 143, 144	Edirne 54, 95, 168, 192	Ferdinand I (Bulgaristan Kralı) 234, 254	Güney Afrika 243, 314	Fifth Army 90, 91	Geşof Efendi 159
Çanakkale Savaşı 14, 216	Edirne 54, 95, 168, 192	Cretan Revolt 55	Edward VII (King of Britain) 306, 309, 310	Fevzi Paşa (Çakmak) 278	Güney Afrika Birliği 243, 358	First Battle of the Marne 184	Goeben 200
Çatalca 112, 168	Edward VII (Birleşik Krallık Kralı) 306, 309, 310,	Crimea 27, 30, 386	Edward VIII (King of Britain) 314	Filipinler 358	Güney Kore 358	First Constitutional Period 96	Gölcük 70
Çerkes Hasan 48	Edward VIII (Birleşik Krallık Kralı) 314	Crimean War 9, 23, 26, 28, 30, 48, 149, 162	Egypt 16, 23, 75, 259, 260, 262, 263, 264, 266, 268, 270, 272, 291, 400, 404	Filistin 384		First World War 15, 16, 52, 70, 91, 126, 154, 159, 174, 180, 186, 188, 192, 194, 202, 204, 212, 213, 218, 222, 226, 232, 242, 243, 250, 252, 268, 270, 275, 354	Gómez, Juan Vicente (President of Venezuela) 254
Çin 75	Eflâk ve Boğdan 25	D'Aronco, Raimondo 86	Egyptian Sultanate 268	Fisher, Lord John (İngiliz Amiral) 242		Fevzi Pasha (Çakmak) 278	Gospel 378
D'Aronco, Raimondo 86	Ege Denizi 196	D'Hilliers, Achille Baraguey (French Marshal) 30	Elizabeth II (Queen of Britain) 318, 322	Foch, Ferdinand (Fransız Mareşal) 250	Haakon VII (Norveç Kralı) 256	Grey, Sir Edward (British Foreign Secretary) 242	Grand National Assembly 276, 277
D'Hilliers, Achille Baraguey (Fransız Mareşal) 30	El-Ula İstasyonu 78	Damascus 44, 72, 83, 85, 202, 259	England 14, 30, 318	Fransa 17, 26, 28, 30, 48, 49, 184, 186, 188, 190, 194, 200, 201, 218, 220, 224, 238, 242, 244, 246, 250, 324, 336, 338, 341, 344, 346, 350, 358	Haig, Douglas (İngiliz Mareşal) 242	Güney Afrika Birliği 243, 358	Grant Silk Mills 235
Danimarka 358	Elena Zaferi 51	Dardanelles 200, 206, 213, 216	Enver Pasha/Enver Bey 10, 140, 141, 142, 144, 151, 154	Fransız Devrimi 98	Halep 86, 90		Great Attack 277, 281
De Canrobert, François Certain (Fransız Mareşal) 30	Elizabeth II (Birleşik Krallık Kraliçesi) 318, 322	De Canrobert, François Certain (French Marshal) 30	Epirus 54	Franz Ferdinand (Avusturya-Macaristan İmparatorluk Veliahdı) 194	Halid (Karsıalan) Paşa 278		Greco-Turkish War 56, 58, 61, 68, 141
De Caranza, Ernest-Edouard 27	Endonezya 291	Defence of Pleven 51	Ersoy, Mehmet Âkif 281	Franz Joseph (Avusturya-Macaristan İmparatoru) 28, 204, 234, 257, 354	Halil Rıfat Paşa (Sadrazam) 66		Greece 54, 55, 68, 190, 218, 348, 358, 378
De Saint-Arnaud, Jacques Leroy (Fransız Mareşal) 30	Enver Paşa/Enver Bey 9, 140, 141, 142, 144, 151, 154	Deli Fuad Pasha 51	Eskişehir 284	French, Sir John (İngiliz Mareşal) 238	Hamelin, Ferdinand-Alphonse (Fransız Amiral) 30		Greek Patriarchate in Fener 384
Deli Fuad Paşa 51	Epir 54	Democrat Party 294, 296	Ethiopia 242, 358	Fruchtermann, Max 126	Hamelin, Ferdinand-Alphonse (Fransız Amiral) 30		Greek Revolution 259
Demokrat Parti 294, 296	Ermeni Kilisesi 384				Hart, Laurent Joseph 30		Greek War Medal 58
					Hayfa 259		Greek War of Independence 348
					Heinrich, Albert Wilhelm (Prusya Prensi) 182		Grey, Sir Edward (British Foreign Secretary) 242

Henderson, Sir David (İngiliz General) 243

Hereke 104

Hersek 47, 168

Heyet-i Temsiliye 276

Hırka-i Saadet 361

Hırka-i Şerif Camii 362

Hicaz Demiryolu/Hicaz Hattı 14, 72, 74, 75, 77, 78, 86

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 406, 408

Hindistan 75, 290, 309, 314, 358, 394

Hindistan Ayaklanması 242

Hobsbawm, Eric 324

Hollanda 358

Hughes, Samuel (Kanada Savunma Bakanı) 243

Hüseyin Kâmil (Mısır Sultanı) 257, 264, 268, 272

Hüseyin Rauf (Orbay)/Rauf (Orbay) Bey 68, 278

Hüseyin Avni Paşa (Serasker) 48

Hüseyin Cahit (Yalçın) 110

Hüseyin Hilmi Paşa 110

Hüseyin Hüsnü Paşa 112

Irak 291

İbn Haldun 146

İbrahim Hakkı Paşa (Sadrazam) 160

İbrahim Paşa (Kavalalı) 260, 263

İcra Vekilleri Heyeti 276

İkinci Boer Savaşı 242, 243

İkinci Dünya Savaşı 70

İkinci İngiliz-Afgan Savaşı 242

İkinci Meşrutiyet 16, 96, 98, 110, 122, 134, 136, 137, 146, 151, 159

İkinci Ordu 91

İmalât-ı Harbiye Fabrikası 213, 215

İmam Yahya (Yemen Lideri) 291

İncil 378

İngiltere 30, 196, 200

İran 291

İrlanda 192, 226, 228, 230, 231, 320

İsa, Hz. 378, 381, 382

İskenderun 259

İskoçya 320

İsmail Paşa (Hıdiv) 263, 264, 266

İsmet/İsmet Paşa (İnönü) 278, 282

İstanbul/Konstantinopolis 13, 24, 25, 27, 34, 39, 44, 52, 61, 68, 86, 88, 91, 95, 112, 116, 117, 140, 142, 149, 151, 159, 168, 200, 202, 206, 213, 260, 268, 276, 281, 282, 378, 410

İstanbul Boğazı 24, 194

İstanbul Konferansı/Tersane Konferansı 49, 50

İstvan I (Macar Kralı) 354

İsveç 358

İşkodra Kalesi 90

İtalya 26, 49, 60, 68, 86, 159, 160, 162, 164, 165, 166, 168, 192, 224, 246, 252, 272

İtalya Krallığı 164, 252

İttihat ve Terakki/İttihat ve Terakki Cemiyeti/İttihat ve Terakki Fırkası 16, 102, 110, 140, 141, 151, 268

İzmir 86, 102, 282

İzmit 40

Japonya 224, 244, 352

Jellicoe, John (İngiliz Amiral) 242

Joffre, Joseph (Fransız General) 238, 246, 250

Jön Türkler 142

Haakon VII (King of Norway) 257

Hagia Sophia Mosque 361

Haifa 259

Haig, Douglas (British Marshal) 242

Halid (Karsıalan) Pasha 278

Halil Rıfat Pasha (Grand Vizier) 67

Hamelin, Ferdinand-Alphonse (French Admiral) 30

Hamidiye Cruiser 68, 70

Hamidiye Industrial School 88

Hart, Laurent Joseph 30

Hasan, Hz. 373

Heinrich, Albert Wilhelm (Prince of Prussia) 182

Hejaz Railway/Hejaz Line 14, 72, 74, 77,-79, 86

Henderson, Sir David (British General) 243

Hereke 104

Herzegovina 47, 168

Hırka-i Şerif Mosque 362

Hobsbawm, Eric 324

Hughes, Samuel (Canadian Minister of Defence) 243

Hungary 28, 47, 49, 194, 201, 204, 234, 257, 354

Hüseyin Avni Pasha (Commander-in-Chief) 48

Hüseyin Cahit (Yalçın) 110

Hüseyin Hilmi Pasha 110

Hüseyin Hüsnü Pasha 112

Hüseyin Kâmil (Sultan of Egypt) 257, 264, 268, 272

Hüseyin Rauf (Orbay)/Rauf (Orbay) Bey 68, 278

Ibn Khaldun 146

İbrahim Hakkı Pasha (Grand Vizier) 160

İbrahim Pasha (Kavalalı) 260, 263

Imam Shamil 30

İmam Yahya (King of Yemen) 291

Imperial Military Academy 90, 141

Imperial School of Civil Service 61

India 75, 242, 291, 309, 358, 394

Indian Mutiny 242

Indonesia 291

International Red Cross Committee 406

Iran 291

Iraq 291

Ireland 190, 226, 320

Iskenderun 260

İsmail Pasha (Khedive) 263, 264, 266

İsmet Pasha (İnönü) 278, 282

İstanbul/Constantinople 13, 24, 25, 27, 34, 39, 44, 51, 52, 61, 68, 70, 86, 88, 91, 95, 110, 112, 116, 117, 140, 141, 142, 149, 151, 159, 200, 202, 206, 213, 260, 268, 276, 281, 282, 378, 410

Istvan I (Hungarian King) 354

Italo-Turkish War 68, 160, 164

Italy 49, 159, 162, 164, 166, 168, 190, 194, 252

Izmir 86, 102, 282

Izmit 39

Jaffa 74, 202, 259

Jaffa Railway 74

Janina 54, 56

Japan 224, 244, 352

Kadıköy 282

Kafkaslar 213

Kahire 44, 202

Kamame Kilisesi 24

Kanada 243, 309, 358

Kânûn-ı Esâsî 49, 94, 96, 124, 134, 137, 140, 141, 142, 144

Kapadokya 382, 384

Karadağ 48, 168

Karadeniz 70, 196, 200, 216

Kargopulo, Vasilaki 39

Karpatlar Havzası 354

Kasımpaşa 49

Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hanedanı 9, 260, 262, 263

Kavalalı Mehmed Ali Paşa (Mısır Valisi) 23, 259, 263

Kazaz Artin Amira Bezciyan (Darphane-i Âmire Emini) 410

Kâzım Karabekir Paşa 278, 284

Kâzım Paşa (Özalp) 278

Keçecizade Fuad Paşa 39

Kemalettin Sami Paşa (Gökçen) 278

Kırım 26, 30, 386

Kırım Savaşı 9, 23, 26, 27, 30, 34, 162

Kızılây/Türk Kızılâyı 406, 408

Kızıldeniz 164, 165

Kitchener, Lord Horatio Herbert (İngiliz General ve Savaş Bakanı) 238

Koçana 168

Kolombiya 358

Konya 86, 260

Koraltan, Refik 294

Kore Savaşı 358

Köprülü 140

Köprülü, Fuad 294

Kraliyet Hava Kuvvetleri (Birleşik Krallık) 243

Kronstadt 386

Kudüs 23, 24, 44, 202

Kunduh, Bekir Sami 278

Kunfuda 164, 165

Kuntay, Mithat Cemal 281

Kurtuluş Savaşı/Milli Mücadele 16, 277, 278, 282, 286, 290

Kuvâ-yi Milliye 276

Kuvâ-yi Seyyâre 276

Kuzey Afrika 201, 243

Kuzey Kore 358

Küçükçekmece 112

Langlois, Jean-Charles (Fransız Albay) 26

Law, Andrew Bonar (Birleşik Krallık Başbakanı) 242

Leman, Gérard (Belçikalı General) 243

Libya 159, 291

Likya 384

Londra 40, 42, 51, 70, 126, 226, 228, 231, 320, 325

Londra Barış Antlaşması 168, 252

Londra Kulesi 320

Londra Protokolü 51

Lord Lansdowne (Henry Petty-Fitzmaurice) 243

Lord Raglan (FitzRoy Somerset) 30

Lozan Antlaşması/Lozan Sulhu 16, 284

Lyons, Edmund (İngiliz Amiral) 30

Jellicoe, John (British Admiral) 242

Jerusalem 24, 44, 202

Jesus 378, 381

Joffre, Joseph (French General) 238, 246, 250

Kaaba 81, 368, 370, 374

Kadıköy 282

Kargopulo, Vasilaki 39

Kasımpaşa 49

Kavalalı Mehmed Ali Pasha (Governor of Egypt) 23, 259, 260, 262, 263

Kazaz Artin Amira Bezciyan (Director of the Imperial Mint) 410

Kâzım Karabekir Pasha 281, 284

Kâzım Pasha (Özalp) 278

Keçecizade Fuad Pasha 39

Kemalettin Sami Pasha (Gökçen) 278

Kingdom of Italy 26, 252

Kingdom of Sardinia 26

Kitchener, Lord Horatio Herbert (British General and Minister of War) 238

Koçani 168

Konya 86, 260

Köprülü (Vesles) 141

Köprülü, Fuad 294

Koraltan, Refik 294

Korean War 358

Kronstadt 386

Küçükçekmece 112

Kunduh, Bekir Sami 281

Kunfuda 164, 165

Kuntay, Mithat Cemal 281

Langlois, Jean-Charles (French Colonel) 27

Larissa 55

Law, Andrew Bonar (British Prime Minister) 242

Leman, Gérard (Belgian General) 243

Libya 159, 166, 194, 291

London 40, 42, 51, 70, 126, 226, 228, 231, 320, 324

London Peace Treaty 168

London Protocol 51

Lord Lansdowne (Henry Petty-Fitzmaurice) 243

Lord Raglan (FitzRoy Somerset) 30

Lycia 384

Lyons, Edmund (British Admiral) 30

Ma'an Station 78

Macedonia 55, 141, 168

Machado, Bernardino (President of Portugal) 257

MacMahon, Patrice de (President of France) 338

Mahmud II (Sultan) 60, 95, 259, 260, 410

Mahmud Kâmil Pasha 90, 91

Mahmud Nedim Pasha (Grand Vizier) 47

Mahmud Şevket Pasha 116, 117, 130

Manas Reisyan and Partners 140

Mantle of the Prophet 361

Markos Botsaris 348

Marmara Sea 70, 206

Mary Magdalene 381

Mecca 72, 75, 82, 368, 370, 374

Maʼan İstasyonu 78, 79	Mehmed Ziyaeddin Efendi (Şeyhülislam) 116, 118	Mecidiye Order 204	Muhittin Pasha (Akyüz) 278	Naciye Sultan 154	Philiki Etaireia (Yunan Vatanseverler Cemiyeti) 348	49, 51, 52, 54, 55, 56, 59, 61, 68, 72, 78, 86, 90, 94, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 110, 118, 122, 124, 126, 130, 134, 136, 137, 143, 144, 146, 152, 154, 156, 159, 162, 168, 170, 194, 196, 200-202, 210, 213, 216, 252, 254, 259, 260, 263, 268, 275, 299, 325, 348	Prince Hasan Pasha 264
Macaristan 49, 194, 201, 204, 354	Meissner Paşa, Heinrich 72	Medina 72, 82, 291, 368, 373	Murad V (Sultan) 47, 48, 93, 149	Namık Kemal 137, 144, 146, 149			Prince İbrahim Hilmi Pasha 264
Machado, Bernardino (Portekiz Başkanı) 257	Mekke 72, 74, 82	Medina Station 78	Mustafa Şamlı and Sons 116, 117, 130, 151	Napolyon III (Fransa İmparatoru) 28, 332, 333, 336	Plevne müdafaası 51		Prince Said Halim Pasha 268
MacMahon, Patrice de (Fransa Cumhurbaşkanı) 338	Mekteb-i Harbiye 90, 141	Méhédin, Léon-Eugène 27	Muzaffer Bey (Âdil) 210, 212	Napier, Charles (İngiliz Amiral) 30	Plumridge, James Hanway (İngiliz Amiral) 30		Red Crescent Society 406, 408
Mahmud II (Sultan) 60, 95, 200, 259, 260, 410	Mekteb-i Mülkiye 61	Mehmed Nureddin Pasha (Konyar) 278	Muzayrib 77	Narayan, Jitendra (Hindistan Prensi) 242	Poincaré, Raymond (Fransa Cumhurbaşkanı) 174, 178, 188, 222, 242, 244, 246, 257, 272		Red Crescent/Turkish Red Crescent Society 406, 408
Mahmud Kâmil Paşa 90, 91	Menderes, Adnan 294, 296	Mehmed Reşad V (Sultan)/Heir Apparent Şehzade Reşad Efendi 15, 116, 117, 118, 122, 124, 126, 130, 136, 204, 234, 254	Naciye Sultan 154	Nevada Eyalet Müzesi 350	Porras, Belisario (Panama Başkanı) 257	Ottoman Munitions Factory 213	Red Sea 164, 165
Mahmud Şevket Paşa 112, 116, 117, 130	Mesalongi 348	Mehmed Ziyaeddin Efendi (Şeyhülislam) 116, 118	Namık Kemal 137, 144, 146, 149, 151	Nikolay I (Rus Çarı) 24, 34	Portekiz 384	Ottoman Navy National Aid Society 15, 196	Refet Pasha (Bele) 278
Mahmud Nedim Paşa (Sadrazam) 47	Mescid-i Nebevi 291, 373, 374	Meissner Pasha, Heinrich 72	Napier, Charles (British Admiral) 30	Nikolay II (Rus Çarı) 174, 178, 188, 222, 243, 244, 254, 272, 386	Pozsony (Bratislava) 354	Ottoman Senate (Meclis-i Âyan) 94, 116	Refia Sultan 39
Makedonya 55	Mesudiye Zırhlısı 130	Menderes, Adnan 294, 296	Napoléon III (French Emperor) 28	Norveç 358	Prens Aleksander Menşikov (Rus General) 24, 25	Ömer Pasha (Commander-in-chief of the Ottoman forces) 30	Reichsadler 180
Manas Reisyan ve Şürekâsı 137, 140	Mevlay Yusuf (Fas Sultanı) 254	Mesudiye Battleship 130	Narayan, Jitendra (maharaja of Cooch-Bihar in India) 242	On İki Ada 252	Prens Hasan Paşa 264		Republic 70, 277, 282, 284, 286, 290, 291, 338, 341, 342, 343, 344, 346
Manastır 140, 141	Mısır 17, 75, 257, 259, 260, 262, 263, 264, 266, 268, 270, 272, 291, 400, 404,	Mevlay Yusuf (Sultan of Morocco) 254	National Force (Kuvâ-yi Milliye) 276	Osman I (Sultan) 200	Prens İbrahim Hilmi Paşa 264	Pakistan 291	Republican People's Party (RPP) 294
Manastır Askeri İdadisi 141	Mısır Sultanlığı 257, 264, 268, 270, 272	Midhat Pasha 48, 49, 54, 93, 94, 137, 142-144, 149,	Naval Ministry 49	Osmanlı Devleti/Osmanlı İmparatorluğu/Osmanlılar 9, 27, 42, 51, 72, 78, 86, 90, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 110, 118, 122, 124, 126, 130, 134, 136, 144, 146, 152, 154, 156, 159, 162, 164, 170, 201, 202, 210, 213, 218, 254, 260, 263, 268, 299, 325, 364, 366, 368, 374, 376, 390, 392, 394, 396, 402	Prens Said Halim Paşa 268	Palestine 382, 384	Reşadiye Battleship 15, 196
Manastır Askeri Rüşdiyesi 141	Midhat Paşa 48, 49, 54, 93, 94, 137, 142-144, 149,	Midhat Pasha 48, 49, 54, 93, 94, 137, 142, 143, 144, 149	Naval Museum 70	Osmanlı-Rus Savaşı/93 Harbi 52, 54, 94	Refet Paşa (Bele) 278	Paris 26, 28, 49, 151, 186, 325, 336, 341, 342	Resen 10, 112, 141, 144, 151
Markos Botsaris 348	Midilli Zırhlısı 200	Ministry of War 91, 344	Naval Society 130, 200	Osmanlı-Yunan Savaşı/1897 Yunan Harbi 56, 61	Refia Sultan 39	Parseval-Deschenes, Alexandre Ferdinand (French Admiral) 30	Rize 70
Marmara Denizi 206	Milona Muharebesi 55, 56	<i>Misbâhü'l-Şark</i> (gazete) 400	Netherlands 254, 358	Ömer Paşa (Serdâr-ı Ekrem) 30	Reichsadler 180	Pétain, Philippe (French Marshal) 250	Roberts, Lord Frederick (British General) 242
Mecdelli Meryem 381	Mora İsyanı 259	<i>Misbâhü'l-Şark</i> (newspaper) 400	Nevada State Museum 350	Pakistan 291	Resne 141	Petar I (King of Serbia) 174, 243, 254	Robertson, James 27
Mecidiye Nişanı 204	Moskova 192, 332, 333, 336	Moblie Force (Kuvâ-yi Seyyâre) 276	Nicholas I (Tsar of Russia) 24, 34, 174,	Paris 26, 151, 186, 325, 341, 342	Resneli Niyazi Bey/Niyazi Bey 9, 112, 141, 144, 149, 152	Roma 378, 382, 384	Roca, Julio Argentino (President of Argentina) 254
Meclis-i Âyan 94, 116	Mudanya 284	Montenegro 48, 168	Nicholas II (Tsar of Russia) 178, 188, 222, 243, 244, 254, 272, 386	Paris Antlaşması 26, 28, 49	Reşadiye Zırhlısı 15, 196	Romaña, López de (Peru Başkanı) 257	Romaña, López de (President of Peru) 257
Meclis-i Mebûsan 94, 95, 96, 100, 102, 110, 116, 149, 151, 156	Muhammed Ali Cinnah (Pakistan'ın Kurucusu ve İlk Valisi) 291	Morocco 75	Niyazi Bey of Resen 10, 112, 140-142, 144, 151, 152, 154	Parseval-Deschenes, Alexandre Ferdinand (Fransız Amiral) 30	Rize 70,	Philippines 358	Romanov, Nicholas Nicolaevich (Russian Grand Duke) 238
Mecrûhin ve Marda-yı Askeriyyeye İmdat ve Muâvenet Cemiyeti 406	Muhammed Rıza Pehlevi (İran Şahı) 291	Moscow 190, 332, 333, 336	North Korea 358	Petar I (Sırbistan Kralı) 174, 243, 254	Roberts, Lord Frederick (İngiliz General) 242	Philippines 358	Romanov, Nicholas Nicolaevich (Russian Grand Duke) 238
Medine 72, 82, 368, 373	Muhammed, Hz. 85, 361, 368, 370, 373	Mosque of the Prophet 291, 373, 374	Norway 358		Robertson, James 27	Plumridge, James Hanway (British Admiral) 30	Rome 378
Medine İstasyonu 78	Muhammed, Hz. 85, 361, 368, 370, 373	Mount Arafat 368	Operation Army 112		Roca, Julio Argentino (Arjantin Başkanı) 254	Poincaré, Raymond (President of France) 174, 178, 188, 222, 242, 244, 246, 257, 272	Royal Air Force (UK) 243
Méhédin, Léon-Eugène 26	Muhammad (prophet) 81, 85, 361, 368, 370, 373	Mudanya 284	Osman I (Sultan) 200		Roma 378, 382, 384	Porseny, Raymond (President of Panama) 257	Rumelia 96, 112, 140, 170, 172
Mehmed Nureddin Paşa (Konyar) 278	Murad V (Sultan) 47, 48, 93	Mudanya 284	Ottoman Assembly of Deputies (Meclis-i Mebûsan) 94, 95, 100, 102, 116, 151, 156		Romaña, López de (Peru Başkanı) 257	Portugal 384	Russia 16, 23, 24, 25, 26, 30, 34, 36, 47, 49, 51, 52, 54, 75, 95, 162, 186, 188, 190, 194, 196, 200, 201, 224, 238, 244, 260, 272, 332, 333, 336, 352, 385, 386
Mehmed Reşad V (Sultan)/Veliaht Şehzade Reşad Efendi 15, 116-118, 122, 124, 126, 130, 136, 204, 234, 254	Mustafa Şamlı ve Mahdumları 116, 117, 130, 151	Muhammad Ali Jinnah (Founder and the First Governor of Pakistan) 291	Ottoman Empire/Ottomans 9, 13, 15, 23, 24, 26, 30, 42, 44, 48,		Romanov, Nikolay Nikolayeviç (Rusya Grandükü) 238	Pozsony (Bratislava) 354	
	Muzaffer Bey (Adil) 210, 212	Muhammad Reza Pahlavi (Shah of Iran) 291			Rumeli 96, 112, 140, 170, 172	Prince Alexander Menshikoff (Russian General) 24, 25	Russian Baltic Fleet 352
	Müzeyrib 77				Rus Baltık Filosu 352		

Rus-Japon Savaşı 352	Sultan Osman Zırhlısı/Sultan Osman Dretnotu 15, 196, 200	Russo-Japanese War 352	Sivas 86, 88-91, 154, 276	Türkiye 16, 52, 142, 192, 276, 291, 292, 294, 296, 358	von Kluck, Alexander (Alman General) 182	Tevfik Pasha (Khedive) 264, 266	Vittorio Emanuele II (King of Sardinia) 28,
Rusya 17, 23, 24, 26, 34, 47, 49-52, 75, 162, 186, 188, 190, 192, 194, 200, 201, 224, 238, 244, 260, 332, 336, 386	Sultanahmet 110	Russo-Turkish War 51, 54, 94	Smith-Dorrien, Horace (British General) 243	Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)/Büyük Millet Meclisi 276, 278	von Moltke, Helmuth Johannes Ludwig (Alman General) 182	<i>The Manchester Guardian</i> (newspaper) 190	Vittorio Emanuele III (King of Italy) 246, 257, 272
Sadberk Hanım Müzesi 9, 10, 17, 21	Suriye 142, 259, 291, 330, 408	Sadberk Hanım Museum 9, 10, 17, 21	Society for the Relief and Aid of Wounded and Sick Soldiers 406	Türkiye Cumhuriyeti 278, 282, 286, 288, 290, 291, 292, 294, 296, 299, 406, 410	von Schlieffen, Alfred Graf (Alman Mareşal) 186	The United Kingdom/Britain/England 14, 15, 23, 26, 27, 30, 44, 48, 49, 54, 68, 174, 178, 188, 190, 194, 196, 200, 201, 206, 216, 222, 226, 238, 242, 244, 246, 257, 268, 270, 300, 304, 306, 310, 312, 314, 318, 322, 358, 384	von Bayern, Rupprecht (German Field Marshal) 182
Said Paşa 116	Suriye Kızılayı 408	Said Pasha 116	Sofia 95	Uluslararası Kızıl Haç Komitesi 406	von Tirpitz, Alfred (Alman Amiral) 182	Thessaly 54, 55	von Bülow, Karl (German General) 182
Said Paşa (Hıdiv) 263	Surp Pırgıç Şapeli 410	Said Pasha (Khedive) 263	Soğukçeşme Military Junior High School 140	Üçüncü Ordu 91, 140	von Württemberg, Albrecht (Alman General) 182	Third Army 91, 140, 243	von Emmich, Otto (German General) 182
Sakız Adası 149	Suudi Arabistan/Suudi Arabistan Krallığı 72, 74, 291	Saint Dimitri of Thessaloniki 384	Souli 348	<i>Vatan Yahut Silistre</i> 149	Westminster Kilisesi 320, 322	Topkapı Palace 361	von Heeringen, Josias (German General) 182
Salome 381	Süleyman Efendi (Şehzade) 154	Saint George/St George/Hagios Georgios/Surp Kevork 382, 384, 385	South Africa 243, 358	Vatikan 330	Westminster Sarayı 309, 320	Treaty of Lausanne 16	von Hindenburg, Paul (German General) 182
Saraybosna 194	Sümerbank 292	Salome 381	South Korea 358	Vedad Bey (Tek) 202	Wilhelm (Almanya Veliaht Prensi) 182	Treaty of Ouchy 160	von Kluck, Alexander (German General) 182
Sardinya Krallığı 26	Szathmari, Carol 26	Salonika 56, 116, 140-142	Sparling, Marcus 26	Victoria (Birleşik Krallık Kraliçesi) 28, 300, 304, 306	Wilhelm II (Almanya İmparatoru) 180, 204, 234, 254	Treaty of Paris 28, 49	von Moltke, Helmuth Johannes Ludwig (German General) 182
Sarrail, Maurice (Fransız General) 218	Şam 44, 72, 83, 85, 202, 259	Salonika Reserve Division 112	St John 378, 381	Villa Giusti Ateşkesi 252	Wilhelmina (Hollanda Kraliçesi) 254	Trikala 55	von Schlieffen, Alfred Graf (German Marshal) 186
Schlieffen Planı 186	Şerif Hüseyin 275	Samos 68	St Luke 378, 381	Vittorio Emanuele II (Sardinya Kralı) 28	Wilson, Thomas Woodrow (ABD Başkanı) 246, 257, 275	Turkey 15, 51, 52, 192, 234, 252, 277, 278, 282, 291, 292, 294, 296, 358	von Tirpitz, Alfred (German Admiral) 182
Selahattin Adil Paşa 278	Şerif Sadık Paşa 110	Sarajevo 194	St Mark 378, 381	Viyana 88, 151, 268, 382	Wyon, Alfred Benjamin 40	Turkish Republic 70, 278, 282, 286, 288, 290, 292, 294, 296, 299, 406, 410	von Württemberg, Albrecht (German General) 182
Selanik 56, 112, 116, 140, 142, 218, 220	Şeyh Şamil 30	Sarrail, Maurice (French General) 218	St Matthew 378, 381	von Bayern, Rupprecht (Alman Generalfeldmareşal) 182	Wyon, Joseph Shepherd 40		
Selanik Redif Fırkası 112,	Şinasi 137	Saudi Arabia/Kingdom of Saudi Arabia 291	Sukarno (President of Indonesia) 291	von Bülow, Karl (Alman General) 182	Yafa 202, 259	Union of South Africa 243, 358	
Selanikli Aya Dimitri 384	Taif 142	Schlieffen Plan 186	Sukhimi 51	von Emmich, Otto (Alman General) 182	Yafa Hattı 74	United Nations (UN) 358	
Sırbistan 48, 192, 194	Taishō Tennō (Japon İmparatoru) 242, 244	Scotland 320	Süleyman Efendi (Şehzade) 154	von Falkenhayn, Erich (Alman General) 182	Yahya Camii 376	United States of America (USA) 34, 232, 234, 257, 358	
Simon, Jules (Fransa Başbakanı) 338	Taishō Tennō (Japon İmparatoru) 242, 244	Second Anglo-Afghan War 242	Sultan Osman Battleship 15, 196, 200	von Hausen, Max (Alman General) 182	Yanya 54, 56		
Sinop 26	Tanzimat/Tanzimat Fermanı 16, 23, 93, 136, 260, 364	Second Army 91	Sultanahmet 110	von Heeringen, Josias (Alman General) 182	Yavuz Zırhlısı 200	<i>Vatan Yahut Silistre</i> 149	Wales 318, 320
Sisam Adası 68	Taşkışla 110	Second Boer War 242, 243	Sümerbank 292	von Hindenburg, Paul (Alman General) 182	Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi 410	Vatican 330	Wallachia and Moldavia 26
Sivas 86, 88, 89, 90, 91, 154,	Tatar Osman Fevzi Paşa 141	Second Constitutional Era/Second Constitutional Period 9, 16, 98, 110, 122, 134, 136, 140, 146, 149, 151, 159	Surp Pırgıç Chapel 410		Yeni Ahit 378	Vedad Bey (Tek) 202	War of Independence 16, 277, 278, 282, 286, 290
Sivas Kongresi 276	Tayland 358	Second World War 70	Sweden 358		Yeni Osmanlılar 137	Victoria (Queen of Britain) 28, 300, 304, 306	Westminster Abbey 309, 320, 322
Smith-Dorrien, Horace (İngiliz General) 243	Tayyare Şehitleri Abidesi 202	Selahattin Âdil Pasha 278	Syria 77, 143, 259, 291, 330, 408		Yenişehir 55	Vienna 88, 151, 268, 384	Wilhelm (German Crown Prince) 180
Sofya 95	Teselya 54, 55	Selahattin Âdil Pasha 278	Syrian Red Crescent 408		Yeşilköy 51, 112, 116		Wilhelm II (Emperor of Germany) 180, 204, 234, 254
Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesi 140	Tevfik Paşa (Hıdiv) 264, 266	Serbia 48, 168, 192, 194, 382, 385	Szathmari, Carol 27		Yıldız Camii 66	Villa Giusti Armistice Agreement 252	Wilhelmina (Queen of the Netherlands) 254
Sohumkale 51	<i>The Manchester Guardian</i> (gazete) 190	Şerif Sadık Pasha 110			Yıldız Mahkemesi 142		
Souli 348	Tırhala 55	Sharif Hussein 275					
Sparling, Marcus 26	Topkapı Sarayı 361	Simon, Jules (French Prime Minister) 338					
Sukarno (Endonezya Devlet Başkanı) 291	Trablusgarp 68, 159, 160, 166, 252	Şinasi 137					
	Trablusgarp Savaşı 68, 160, 165, 194	Sinop 26					

Yıldız Sarayı 61, 66, 67
Yoshihito (Japon İmparatoru) 257
Yuan Shi Kai (Çin Başkanı) 254
Yuhanna 381
Yunan Bağımsızlık Savaşı 348
Yunan Muharebesi Madalyası 58
Yunanistan 54, 55, 68, 192, 218, 348, 358, 378

Ziya Paşa 137
Zonaro, Fausto 67

Wilson, Thomas Woodrow (President of the USA) 246
Wyon, Alfred Benjamin 40
Wyon, Joseph Shepherd 40

Yahya Mosque 376
Yavuz Battleship 200
Yemen 291
Yeşilköy 51, 112, 116
Yıldız Court 143
Yıldız Mosque 67
Yıldız Palace 61, 66, 67
Yoshihito (Emperor of Japan) 257
Young Ottomans 137
Young Turks 143
Yuan Shi Kai (President of China) 254

Ziya Pasha 137
Zonaro, Fausto 67

